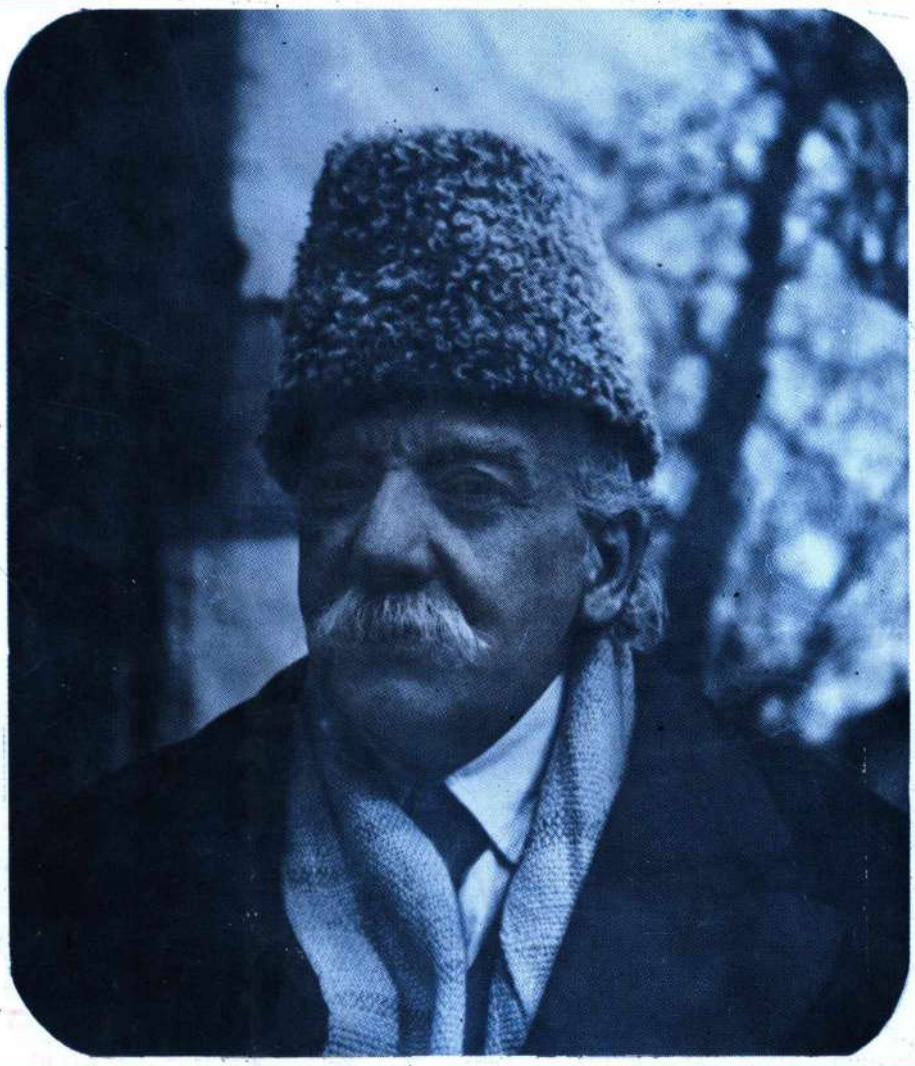
BIBLIOTECA MUNICIPALA
Deva
Sala de lectură
859.09
M 30

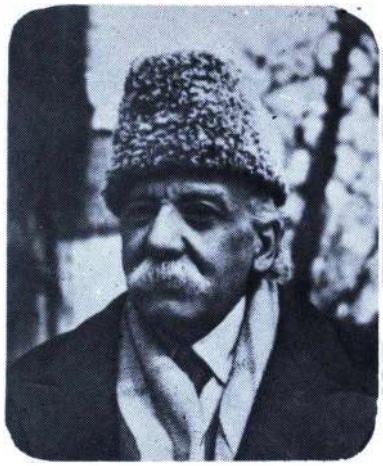
MANUSCRIPTUM

3 1983
(52) ANUL XIV

TUDOR ARGHEZI ❦ EMINESCU ❦ LUCIAN BLAGA
ION PILLAT ❦ AL. I. PHILIPPIDE ❦ N. IORGA
MATEIU I. CARAGIALE ❦ URMUZ ❦ ION BARBU
ST. O. IOSIF ❦ VLADIMIR STREINU ❦ RADU STANCA
CAMIL PETRESCU ❦ MIRCEA ELIADE ❦ BERGSON

Inedit * Inedit * Inedit *

Ion BARBU surprins de obiectivul fotografic într-o duminică rece și ploioasă din toamna anului 1958, în preajma Pieții Romane. (Fotografie de Nicolae Cristoveanu)

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

. . . sarcina de a edita întreg manuscrisul se va impune singură, dacă de fiecare dată, cu fiecare fragment, Camil Petrescu își ține promisiunea. Iar promisiunea sa nu este atît de a da un sistem de filosofie încheiat, cît de a deschide un orizont filosofic nou în cultura europeană, ceea ce pot sugera și fragmentele. Că orizontul deschis este în spiritul contemporaneității, o arată de la început consonanța lui cu fenomenologia lui Husserl. Rămîne de văzut în ce măsură este și nou. I s-a întîmplat, într-adevăr, ceva puțin obișnuit lui Camil Petrescu: după ce și-a obținut viziunea filosofică, el a întîlnit, sau a crezut că întîlnește, în fenomenologia lui Husserl, oglindirea mai bine conturată a propriilor sale gînduri. După satisfacția din prima clipă și insatisfacția probabilă dintr-a doua, el a întreprins să vadă cîtă dreptate poate face gîndului propriu. Ar fi fost deosebit de interesant pentru noi să știm care anume din fragmente, sau poate chiar dintre versiunile provizorii ale lucrării, datează dinainte de întîlnirea cu filosofia lui Husserl; iar, după cîte se pare, nu ne mai este îngăduit s-o aflăm. Poate că autorul român, impresionat de succesul fenomenologiei, i-a acordat prea mult. Alteori, poate, i-a refuzat prea mult. În orice caz, viziunea lui Camil Petrescu ține sau cade în măsura în care, solidară fiind o clipă cu fenomenologia, reușește să devină autonomă față de ea. În perspectiva acestei autonomii posibile, tocmai, vor trebui cercetate cele 1 600 pagini de manuscris. Poate că ele aduc ceva care lipsește fenomenologiei: concretul.

Constantin Noica

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

3/1983 (52) ANUL XIV

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

247278 24

DIRECTOR
AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL
IANOȘ BĂILEȘTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE
ADRIAN HOAJĂ, FLOREA VLAD

Biblioteca Jud. Panait Istrati
SALA DE LECTURĂ

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136—37—telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul—Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

247.278

SUMAR

5—6 **Rigoare ştiinţifică — Responsabilitate ideologică** (MANUSCRIPTUM)

7—8 Naţionalul şi universalul *(Marian POPA)*

« ...eternii noştri păzitori ai solului veşnic... »

M. EMINESCU

9—10 *Eminescu* — poem de Ion PILLAT (Comentariu de *Cornelia PILLAT*)

Ipostaze

11—19 I. *Pacea pămîntului oriu s-o cer* — fragmente din poemul dramatic *Decebal* (Text stabilit şi cuvînt introductiv de *Aurelia CREŢIA*)

20—25 II. Din nou despre *« Cestiunea Dunării »* şi suveranitatea naţională — articole polemice (Transcriere, note şi prefaţă de *D. VATAMANIUC*)

III. Pagini germane

26—31 *« ...în amintirea dulcilor ceasuri... »* — fragment de nuvelă (Transliterare, traducere şi notă de ediţie: *G. PINTEA*)

Profesiune de credinţă

Lucian BLAGA

36—38 *« Ţara noastră, pe care o iubesc mai presus de orice... » (Argument autobiografie* prezentat de *Dorli BLAGA)*

Ridendo castigat mores

Tudor ARGHEZI

39 *Bilete de papagal* — versuri ocazionale (Notă de *Mitzura ARGHEZI*)

Ion BARBU

40—43 *Răsturnica* într-o variantă necunoscută *(Mircea COLOŞENCO)*

Nicolae IORGA

44—67 *Doamna Avezeanu* — comedie (Transcriere şi prefaţă de *Claudia DIMIU*)

Revelaţia documentului

Camil PETRESCU

68—70 Introducerea lui Camil Petrescu la *Doctrina Substanţei* (Comentariu de *Constantin NOICA*)

SUMAR

70—87 *Doctrina substanței*, I. *Introducere.* (Text stabilit de *Constantin NOICA* și *Vasile Dem. ZAMFIRESCU*)

Prima verba

Mircea ELIADE

88—99 *Gloria lui Robert, Vacanța, Jurnal de vară* — noi capitole din *Romanul adolescentului miop* (Preambul de *Mircea HANDOCA*)

Caiete de creație

Vladimir STREINU

100—101 Metafora supremă a poeziei *(George MUNTEAN)*

101—109 *[Realitate și poezie]* — între stenograma unei conferințe și exegeza critică (Text stabilit și adnotat de *George MUNTEAN*)

O piesă în dezbatere

Radu STANCA

112—143 *Rege, preot și profet* — piesă în trei acte

110—111 Un basm modern sau punerea în ecuație la Radu Stanca *(Paul EVERAC)*

144—146 «Patosul luciditățiі» *(Ioana LIPOVANU-THEODORESCU)*

Dosarul unei existențe

Mateiu I. CARAGIALE

147—151 Contabilitatea unui mare scriitor *(Barbu CIOCULESCU)*

Centenar

152—153 URMUZ — un caz limită *(Marin MINCU)*

File de album

hors texte „*URMUZ*" nr. 6 Revistă de avantgardă (Ediție specială). Colaborează (cu producții autentice și apocrife): T. ARGHEZI, C. BRÂNCUȘI, Scarlat CALLIMACHI, Ion CĂLUGĂRU, B. FUNDOIANU, Marcel IANCU, M. H. MAXY, Saşa PANĂ, Stephan ROLL, Nichita STĂNESCU, Dimitrie VÂRBĂNESCU, Ion VINEA, Ilarie VORONCA și URMUZ

SUMAR

Din lumea celor care scriu

154—157 Un pariu junimist fără cîştigător *(Aureliu GOCI)*

St. O. IOSIF

157—159 *Curcaniada* — poem burlesc (Notă de *Georgeta GRASU*)

Scriitori români în arhive străine

Al. I. PHILIPPIDE

160—163 Un mare umanist se destăinuie, II. *De amicitia (I. OPRIŞAN)*

164—171 *« ...timpul cînd ceteam pe Eminescu »* — corespondenţă cu Hermann SUCHIER

Scriitori străini în arhive româneşti

Henri BERGSON

172—173 Răspuns unui exeget român (Prezentare de *Gabriela DUMITRESCU*)

Eminesciana

DSIDA Jenő

174—176 Un pasionat traducător al poeziei eminesciene *(DOMOKOS Éva)*

Cartea de istorie literară

În dezbatere:

177—183 Barocul literar românesc (Participă *Edgar PAPU* şi *Paul CORNEA*)

184—187 *Fişier bibliografic* • *Iconografie*

188—191 *Sumar comentat* (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

**«Pentru un creator de artă
nu poate fi ideal mai înalt decît slujirea
poporului, păstrarea și dezvoltarea, prin artă,
a specificului național al culturii noastre,
perpetuat prin dăruirea
a numeroase generații de creatori,
care s-au identificat plenar
cu istoria și viața poporului,
cu spiritul său.»**

NICOLAE CEAUȘESCU

RIGOARE ȘTIINȚIFICĂ, RESPONSABILITATE IDEOLOGICĂ

MAREA CARTĂ A ISTORIEI NAȚIONALE CONSEMNEAZĂ DINTOTdeauna acele momente la cumpăna vremilor, socotite, deopotrivă de contemporani și urmași, drept istorice. Sînt clipe care deschid noi drumuri, fertile orizonturi înaintea unui popor, vestind epoci de înălțare și strălucire.

Optsprezece ani ne despart astăzi de un astfel de moment cu valoare de simbol istoric pentru timpul nostru — Congresul al IX-lea al P.C.R.

Spiritul Congresului al IX-lea este una din marile izbînzi ale gîndirii naționale, descătușînd energiile creatoare ale întregului popor căruia, după o anumită perioadă de închistare dogmatică, de subapreciere a istoriei naționale, de osificare a însești resorturilor ce conferă trăinicie specificului românesc, i-a fost redată libertatea redescoperirii identității de sine, a ideilor de patrie, de valoare și cultură națională. Conștiința apartenenței la o istorie unică, glorioasă a stat la temelia redeșteptării sentimentului demnității patriotice, fiind, totodată, măsura prin care pot fi înțelese și prețuite realizările revoluționare ale celor 18 ani care s-au scurs de la Congresul al IX-lea. Practic, de la acea dată, s-a deschis o nouă eră în istoria României socialiste.

Indisolubila legătură între trecut și prezent, participarea conștientă la făurirea istoriei — iată chezășia succeselor prezente și viitoare în concepția partidului nostru, a Secretarului său general. Legătura cu istoria, cu tradițiile unei culturi milenare a ampli-

ficat și radicalizat conștiința patriotică, iar în domeniile culturii a accentuat aura militantist-revoluționară a creației, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Mesajul *adresat Uniunii Scriitorilor cu prilejul aniversării a 75 de ani de la crearea Societății Scriitorilor Români: «Pentru un creator nu poate fi ideal mai înalt decît slujirea poporului, păstrarea și dezvoltarea, prin artă, a specificului național al culturii noastre, perpetuat prin dăruirea a numeroase generații de creatori care s-au identificat plenar cu istoria și viața poporului, cu spiritul său».*

În acest context stimulator de după 1965, istoriografiei literare i-au revenit răspunderi deosebite, mai cu seamă în privința valorificării moștenirii literare, domeniu în care succesele obținute după Congresul al IX-lea stau mărturie pentru noul climat instaurat de orientările novatoare care călăuzesc destinele culturii noastre socialiste. Astfel, a fost cîștigată lupta pentru restituirea integrală a textului operelor înaintașilor prin ediții științifice însoțite de temeinice aparate critice, alcătuite în lumina și de pe pozițiile ideologiei noastre socialiste. Acest proces revoluționar de restaurare a panteonului culturii naționale a repus în circulație nume și opere fundamentale socotite nu demult subiecte tabu. Reeditarea monumentalei Istorii a literaturii române de la origini pînă în prezent *a lui G. Călinescu, a* Istoriei literaturii române vechi *și a* Cărților populare *ale lui N. Cartojan,* Getica *lui Vasile Pârvan, continuarea ediției naționale a* Operei *lui Eminescu (vol. VII, IX, XIV) sînt tot atîtea dovezi grăitoare, între multe altele, pentru prioritățile politicii culturale a partidului în concordanță cu exigențele ideologice majore ale timpului nostru.*

Față de toate aceste rezultate care sînt beneficiul practic al spiritului novator al Congresului al IX-lea, se mai manifestă, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, o anumită rămînere în urmă în planul interpretărilor și analizelor cu caracter teoretic întreprinse de științele sociale asupra semnificațiilor de profunzime ale unor fenomene și procese ale societății și culturii, care au un caracter mai complex. Așa se explică faptul menținerii, încă, a unor concepții perimate, tributare gîndirii și metodelor de interpretare proprii altor epoci. Ignorînd studiile și cercetările mai noi, care nuanțează și redimensionează fenomene altădată privite dogmatic, șablonard, astfel de concepții vetuste se mai fac simțite și în aprecierea istoriei literare. Încă mai stăruie unele judecăți înguste asupra operei lui Lucian Blaga, asupra lui N. Iorga, asupra altor personalități de frunte ale culturii românești. Bunăoară, chiar în cartea unui reputat sociolog, apărută recent, a fost reactivată teza „reacționarismului" eminescian, teză de mult respinsă de evoluția vieții noastre științifice. Desigur, în climatul libertății de judecată instaurat de Congresul al IX-lea, orice specialist are dreptul să-și exprime opiniile în legătură cu una sau alta dintre problemele controversate sau cu implicații complexe. Se cuvine, însă, respectat punctul de vedere al zilelor noastre, care se cere a fi promovat și pus la temelia oricărei analize. Pornind de la principiile științifice și cu instrumentele critice ale actualității trebuie să interpretăm cu ochii celor de azi ceea ce a fost gîndit și înfăptuit ieri, pentru a fi în stare să transmitem integral viitorului o mare cultură. Acest imperativ al culturii din România anilor noștri presupune — și solicită — din partea fiecăruia, implicat în procesul valorificării moștenirii literare, o mare responsabilitate politico-ideologică fără de care aportul omului de știință nu are valabilitate în perspectiva dezvoltării generale a societății, a culturii.

Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la recenta Consfătuire de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative *de la Mangalia, societatea noastră socialistă are nevoie de cadre care «trebuie să fie buni specialiști, dar, în același timp, să fie buni revoluționari, să îmbine cele două laturi ale cunoașterii cu spiritul de luptă pentru transformarea revoluționară a lumii».*

Numai astfel, prin îngemănarea responsabilității revoluționare cu probitatea și rigoarea științifică, putem avea certitudinea îndeplinirii cu succes a măreților sarcini pe care ni le-am asumat privind transpunerea în viață a politicii partidului de afirmare multilaterală a creativității poporului nostru.

„MANUSCRIPTUM"

NAȚIONALUL ȘI UNIVERSALUL

S-A SCRIS DESTUL, DIN ROMANTISM ÎNCOACE, DESPRE NAȚIONAL ȘI universal în literatură. Cine parcurge asemenea texte rămîne frapat de stereotipia lor retorică, oscilînd între principii și pretenții, exigențe și iluzii.

O primă observație simplă privește chiar disociația universal-național, care a avut un caracter politic. Disociația a fost cunoscută antichității, și romanii au divizat lumea între ei și restul barbar: așadar, ei, reprezentanții unici și autorizați ai universalității culturii, artei și civilizației, în genere, învestiți și îndrituiți să-și exercite misionarismul militar, economic și artistic asupra celorlalți. Nu există nici un caz de poet brit sau aleman, de dramaturg scit sau de autor al vreunei forme artistice dace pe care romanii să-l fi omologat; creștinismul va proceda asemănător, despărțind lumea în cei drepți și cei păgîni, dincolo de ei fiind negativitatea, nocivitatea sau neantul.

A funcționat și funcționează, așadar, o anumită viziune dirijată în privința omologării universalității. În mod absolut, toată lumea poate fi de acord că universalitatea se găsește oriunde, că ea ne luminează și ne definește pe toți, dar că există, pe de altă parte, o anumită formă a universalității care apare drept mai universală decît altele, într-un moment dat. O urgență vitală sau o diversiune vitală poate universaliza: universalizarea înseamnă, atunci, actualizarea sau reactualizarea a ceva ce pînă atunci existase local și nu fusese omologat, sau descoperirea *ad-hoc* a ceva universalizabil și de care se simte nevoia într-un moment dat. Mai totdeauna asemenea omologări ale universalului au o justificare extraliterară. Cine va examina faptele, va descoperi că succesul unor Marques sau Borges, Fuentes sau Scorza nu se explică prin valoarea lor, incontestabilă, ci printr-un anumit interes acordat Americii Latine; cea mai bună dovadă o constituie faptul că Borges și-a încheiat opera cu mult înainte de a fi fost omologat, iar Marques este un alexandrin care prelucrează diferite preocupări epigonizate în spațiul european. Se pot găsi explicații pentru «nobelizarea» unor Bellow, Singer, Canetti, Milosz.

O altă «diversiune» modernă, provenind tot din motive extraestetice, extravalorice și uneori extraspirituale, constă în despărțirea universalității de valoare, cu ajutorul tehnicii perfecționate a comunicării și a persuasiunii miturilor civilizației occidentale. Așa se face că un roman mediocru de Françoise Sagan sau Eric Segal capătă brusc o notorietate planetară, este omologat și universalizat datorită unui fantastic dispozitiv de influențare psihologică. Apoi, într-un timp relativ scurt, cărțile respective sînt clasate pentru a face loc altor universalizări meteorice. Universalizarea este dirijabilă, efemeră și provine exclusiv din generatoarele de iluzii de consum ale marilor puteri artistice, pentru că nimănui nu-i va trece prin cap să universalizeze un roman de același tip scris de Mihail Drumeș sau măcar de un autor finlandez.

Dacă vom lua lucrurile de la celălalt capăt, se vor putea descoperi alte diferite erori și iluzii, mistificări și automistificări. Una dintre cele mai mari constă în absolutizarea naționalului, devenit naționalism. Naționalismul astfel văzut înseamnă ruperea posibilităților de contact cu alte literaturi sau limitarea contactului cu un tip oarecare. Contactul înseamnă determinare, influență, dar și raportare sau confruntare. Influența, știm măcar de la Blaga, e superficială sau catalizantă. Naționalismul respinge un tip de influență, dar și pe celălalt, influențele fiind considerate drept factori de distrugere ai particularităților autohtone. Dar a susține posibilitatea unei literaturi izolate, rupte de orice determinare externă, este o aberație.

Comparația a fost și rămîne principalul instrument al cunoașterii și al organizării axiologice a lumii; ea relevă atît valori, cît și nonvalori. Acum un deceniu, un tînăr prozator român avea mare succes la tinerii cititori, cititori privați de posibilitatea de a cunoaște sursele sau clasa de opere căreia el îi aparținea; un fenomen simetric, în raport cu nerecunoașterea valorilor naționale ca universale, este invalidarea internă a valorilor universale, sau omologarea lor negativă, prin intermediul unei ideologizări temporare și relative, dar cu atît mai dogmatică. Așa se face că mari valori, de la Joyce la Kafka și de la Pound la Eliot, au fost respinse o vreme la noi: adică exact

în vremea cînd literatura comparată era considerată de legislatorii și dictatorii teoretici drept una din armele otrăvite ale imperialismului.

Din cînd în cînd e necesar să se facă și distincția între o valoare universală și o internaționalizare convențională, printr-o limbă de circulație. Ideea multora este aceea că a fi tradus într-o asemenea limbă înseamnă valoare, circulație, internaționalizare. Cîndva, Șerban Cioculescu ironiza această dorință de reprezentare internațională a scriitorului român: «năzuința supremă care-l agită nu este aceea a propriei desăvîrșiri, ci evaziunea notorietății sale dincolo de granițele naționale. A fi tradus într-o limbă străină este visul oricărui romancier sau poet, blazat de tirajele și consacrările interne» (*Universalism literar*, „*Lumea*", I, nr. 3, 7 octombrie 1945). Criticul cerea apoi impunerea unei originalități românești, dacă aceasta există, și nu alinierea la exigențele momentane ale străinătății. Prezența într-o limbă internațională, dar fără o existență internațională este un fapt insignifiant, care nu poate servi decît unei autoiluzionări sau unei politici de manevrare psihologică extraliterară, creîndu-se nedorite mistificări interne.

Care ar fi atunci problematica noastră în raport cu termenii disociați? În primul rînd, ar trebui să pornim de la ideea că, în mod absolut, cu sau fără voia noastră, prin orice obiect literar sau artistic, sîntem universali atîta vreme cît continuăm să trăim pe această planetă, că sîntem naționali, la fel de indiferent de dorințele noastre, și că sîntem niște indivizi în mod obiectiv, deci constituenți inferiori ai unei structuri comprehensive, dar și termenii ei de referință. La rîndu-i, materialismul dialectic ne-a învățat că orice fenomen are o latură națională și una internațională. Ceea ce am avea de făcut ar fi să căutăm mijloacele de a ne impune valorile naționale drept universale.

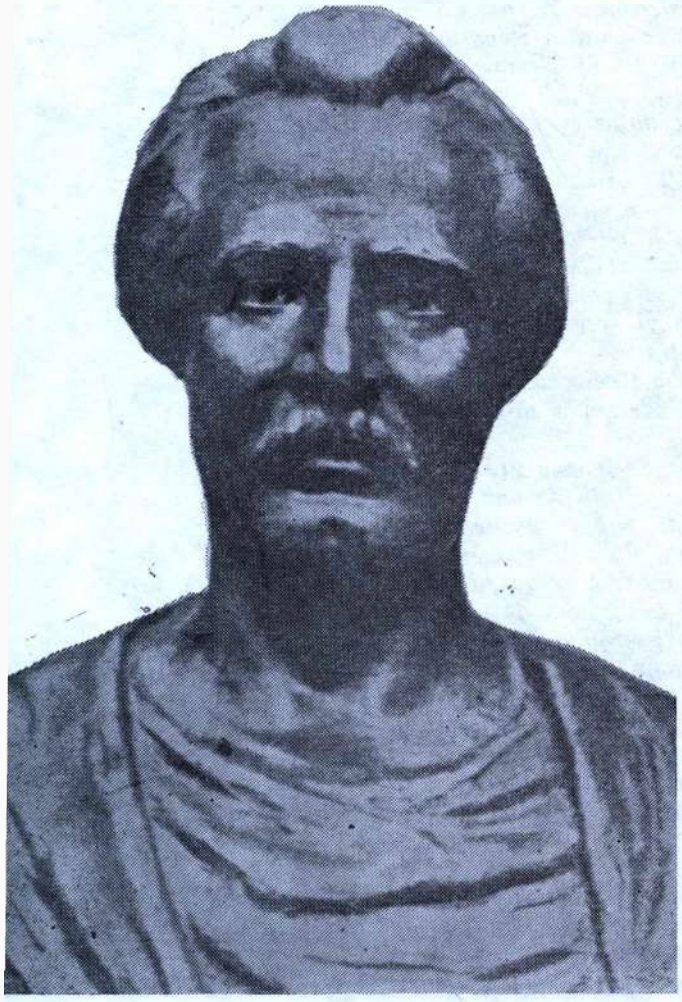
Ar fi bine să ne dezvoltăm ceea ce este național: tradițiile naționalului, prezențele și virtualitățile naționalului, astfel încît prin extensia sa naționalul să includă orice variantă actualizabilă a internaționalului. Este nevoie, deci, nu numai de un bilanț a ceea ce am fost, ci și de o prospectivă a ceea ce putem fi.

Din acest punct de vedere, ar merita să acceptăm în sfîrșit adevărata natură complexă a românismului, pentru că puțini alții au o atît de perfecționată structură spirituală dual ca românii, prin care să se vadă deopotrivă efigia și reversul faptelor, care să fie așa de dotați pentru a fi universali prin ceea ce le este particular și chiar accidental. Bazil Munteanu observa că «Există la temelia personalității românești un dualism etnic foarte excitant, o manieră dialectică biologică prin dacii și latinii care, după două mii de ani, n-au încetat încă să-și măsoare forțele și exigențele lor divergente». (*Universalisme et autochtonie, Constantes dialectiques*, 1967). Universalismul românesc este o «sinteză a individualismului local și a universului nelimitat» și chiar țăranul român trăiește o asemenea condiție, nu numai artistul sau gînditorul: «tocmai pentru că este legat de pămîntul său ancestral, țăranul român se simte trăind în veșnicie, printre grandorile veșnice, pe care le transpune spontan în arta sa. De unde, măreția naivă a acestei arte». Și tocmai calitatea universalistă a localului face posibil ca artiștii și scriitorii români să se integreze cu o mare promptitudine și originalitate în mișcările artistice internaționale. Exemplele lui Bazil Munteanu sînt Eminescu și Blaga, Enescu și Brâncuși; de asemenea, sînt fascinante sintezele de predispoziții, bunăoară prin Ovid Densusianu, transilvănean patriot îndrăgostit de limba română, de literatura și obiceiurile pastorale, dar care duce, pe de altă parte, o campanie pasionată de stimulare și consolidare a simbolismului în România.

Așadar, într-o exploatare intensivă a autohtonismului se află baza obiectivă și chiar fatală a oricărui universalism. Rămîne însă să și formulăm, nu numai să simțim, ceea ce este autohton. Iar acest lucru nu-l pot face numele generice, cuvintele colective, ci indivizii. Un individ care, fiind artist, este român pentru că trăiește pe planeta Pămînt sau este pămîntean deoarece este român.

Marian POPA

«... ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

XI. Eminescu

Mă părăsise bardul venit de pe Siret:
Pe drumuri împietrite de-al nopților polei
Suna tot mai departe un râs de clopoței...
Mă re'ntorceam spre casă, cu singur — Raza lunii
Sculptă cu dalta vie în relief alunii

EMINESCU

(poem de Ion PILLAT)

*Mă părăsise bardul venit de pe Siret.**
Pe drumuri împietrite de-al nopților polei
Suna tot mai departe un rîs de clopoței...
Mă re-ntorceam spre casă, eu singur — Raza lunii
Sculpta cu dalta vie în relief alunii
Făcînd din steiul umbrei să scapere scîntei, —
Cînd am zărit, alături pe banca de supt tei,
Pe Eminescu tînăr cu Veronica Micle...

Prindea îngheț de lună grădina-n flori de sticle
Cristalizați ca-n basme de-un vrăjitor viclean
Copacii, trunchi și frunze erau de porțelan;
Poteci, mărunt prundite, albeau și îndrăsneț
Svîrleau pe-un rîu de umbră un sclipitor podeț;
Argintuite-n tremur de-a razelor bătaie,

* Este vorba de Vasile Alecsandri.

M. EMINESCU în viziunea lui Ion PILLAT

ÎN PRIMELE SALE VOLUME DE POEZII, Ion Pillat se dovedește a fi fost obsedat de incantația versului eminescian. El se simțea totodată atras de unele motive și teme pe care le trata, însă, în mod original, potrivit propriului temperament și viziunii sale asupra lumii. Astfel, Tudor Vianu recunoștea că poezia lui Ion Pillat «e în mare măsură debitoare picturii, el este un adevărat pictor al atmosferei și al luminii»[1]. De pildă, în sonetul *Veneția*, dedicat memoriei lui Mihai Eminescu, Ion Pillat păstra conținutul de idei al următoarelor versuri eminesciene: « *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri/Pătrunde luna tînălbind pereții/... Ca-n țintirim e liniște-n cetate* ». Puternica impresie

[1] T. Vianu, *Studii și Portrete literare*, Editura „Ramuri", Craiova, 1938, p. 76.

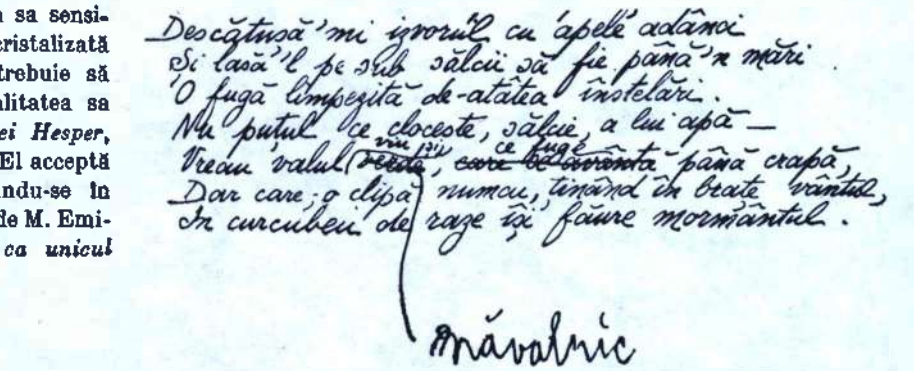
produsă de esența poetică și monumentalitatea pustie a *Veneției* lui M. Eminescu generează o altă poezie la Ion Pillat. Nu este vorba de influență, ci de faptul că poezia naște o altă poezie, în care, însă, în cetatea moartă pătrunde susurul vieții, luminile vibrează pe tremurul apelor, iar apariția lunii înfioară sufletele: «*De mult e mort San Marco. În umbră mandoline/Sub „Ponte dei sospiri" mai picură suspine/Și zgomot de talazuri din largul mării vine./Departe, mai departe răsună tainic struna/. Și iată că răsare înfiorînd laguna/De aur, arcuită ca o gondolă, luna*» (*Veneția*). Ion Pillat este și el un poet al lunii și al nopții ca și Mihai Eminescu. Pentru Ion Pillat, însă, luna nu este eminesciana «regina nopții moartă». În întunericul nopții, el o așteaptă înfrigurat: «*Lin luna roditoare, rotundă ca o rodie*» (*Răsărit de lună*), care amplifică farmecul vieții imaginative sau reale: «*Iese luna: ce vrăjire de pilastre și de geme! Suie Phile, străvezie ca un ostrov de cleștar/Și cum aripi își iau zborul pare rîul milenar/Că-și înalță, rînduri, rînduri, pînzele de pe trireme*» (*Thebaida*); sau: «*Argint brumat a nins.../Ce țară de lumină/Visează luna plină?...*» (*În preajma nopții*). Apariția melancolică a lunii nu spulberă orice speranță, dimpotrivă, ea este invocată asemeni unei confidente: «*Îndrăgostita nopții o chemi ca în trecut/ Cînd iar aștepți la lună cîntările nădejdii*» (*Amăgire*). În noaptea «*Cu stelele fanaluri de corăbii/Aprinse-n port de mîna înserării*» (*Pe clae*), poetul așteaptă: «*Să văd în vis/ Pe cer deschis/Prin gene/ — Tainic trimis —/ Să văd în vis/Steaua Hesper/Urcînd pe cer/ Alene/Pe-adîncul cer/Steaua Hesper*» (*Nici un catarg*). Incantația versurilor scurte și alegerea unor cuvinte puține, unele din ele repetîndu-se, evocă taina fără de hotar a visului, deschizînd nemărginirea adîncă a cerului pe care urcă steaua Hesper. Regăsim în melodia lor muzicalitatea poeziei verlainiene căreia i s-a dat tonalitate eminesciană. Dar această dizolvare de experiențe artistice străine în propria sa sensibilitate este apoi unic și original cristalizată de Ion Pillat, pentru care poezia trebuie să impresioneze în primul rînd prin calitatea sa de cîntec de vrajă. În poemul *Stelei Hesper*, Ion Pillat reia motivul din *La steaua*. El acceptă și îmblînzește ideea morții, învăluindu-se în «lumina stelei ce-a murit» (*La Steaua* de M. Eminescu). «*De ce te-a luat nădejdea ca unicul*

(Continuare în p. 39)

Poiene necosite luau chip de heleștaie
Și păunițe albe păștnd prin iarba-naltă...
De lebezi feciorelnic, alunecînd pe baltă...
Glicina de pe ziduri, măceșul din pervaz,
Erau liane scumpe și roze de Șiraz,
Iar casa mea bătrînă reînălța prin veacuri
Castelul singuratic la margine de lacuri...
Un om sta trist cu fruntea căzută-n a lor poală,
Și luna și iubita cu aceeași mînă pală,
Îi netezeau șuvița de păr întunecat...
Dar ochii lui din drumul divinului păcat...
Prin ramuri nemișcate priveau ca prin ferești
La liniștea lactee a căilor cerești.
Ca doi hulubi sălbateci în gratii de coteț
Pofteau beția oarbă a zborului răsleț;
Ca doi milogi la geamul aprinselor lumini
Flămînzi, țînteau din beznă opritele vitrini,
În care pe-o tipsie cu irizări albastre,
Stau stelele de zahăr deasupra foamei noastre.

Șopti susur de frunze sau el vorbea încet:
«Lunara ta ființă de dor nemîngîiet,
Coboar-o iar, iubire, alunecînd pe-o rază,
În inima-mi de piatră și iar o luminează.
Dă-mi gîndul tău de-o șchioapă și traiul tău de-o clipă
De-mi legi în schimb de umeri năvalnica-ți aripă.
Lovește-mă cu-amnarul planetelor să fiu
Pe vatra veșniciei de-a pururi focul viu,
Ce pîlpîie, trosnește și sare nebunatic:
Dănțuitor albastru cu talpa de jăratic,
Cu sufletul de flăcări și cu călcîiul gol,
Pîndit mereu de-al umbrei nețărmurit ocol.
Pe mine nemurirea a prins podiș de stînci —
Descătușă-mi izvorul cu apele adînci
Și lasă-l pe sub sălcii să fie pînă-n mări
O fugă limpezită de-atîtea înstelări.
Nu puțul ce coclește, sălcie a lui apă
Vreau valul viu năvalnic ce fuge pînă crapă,
Dar care-o clipă numai, ținînd în brațe vîntul,
În curcubeu de raze își făure mormîntul.»

[Mss 5075, BARSR, pp. 174-175]

M. EMINESCU / IPOSTAZE

I. Pacea pămîntului viu s-o cer

[2254]

162 r Romanii nu mai sînt ce-au fost odată,
Îmbătrîniţi, ei n-au păstrat în ei
Decît plăcerea să-şi detroane regii,
Astă plăcere şi nici supărarea
De decăderea, servitutea lor.
Coroana cea murdară de atîte
Frunţi ce au purtat-o, vile, înjosite,
Soldat-o vinde cui se dizonoră,
Zugrum-apoi cumpărătorul ei
Spre-a o revinde — şi în forum
Se tîrguieşte titlul de tiran [1].
.....
În ape murmurînde,
În aspre stînci, luciri rătăcitoare
În stelele* [2] ce curg, în codri mari
Un vînt*** şi vocea a tăcut.

[1] Textul de pînă aici apare modificat în funcţie de integrarea lui în dialogul dramatic dintre BĂTRÎNUL DAC şi ÎMPĂRATUL ROMAN, pe p. *171 v.*

* Semnul * indică lecţiunea incertă; semnul ***, un cuvînt nedescifrat şi se află reluat de atîtea ori cîte cuvinte nedescifrate semnalează.

Un nou fragment din poemul dramatic DECEBAL

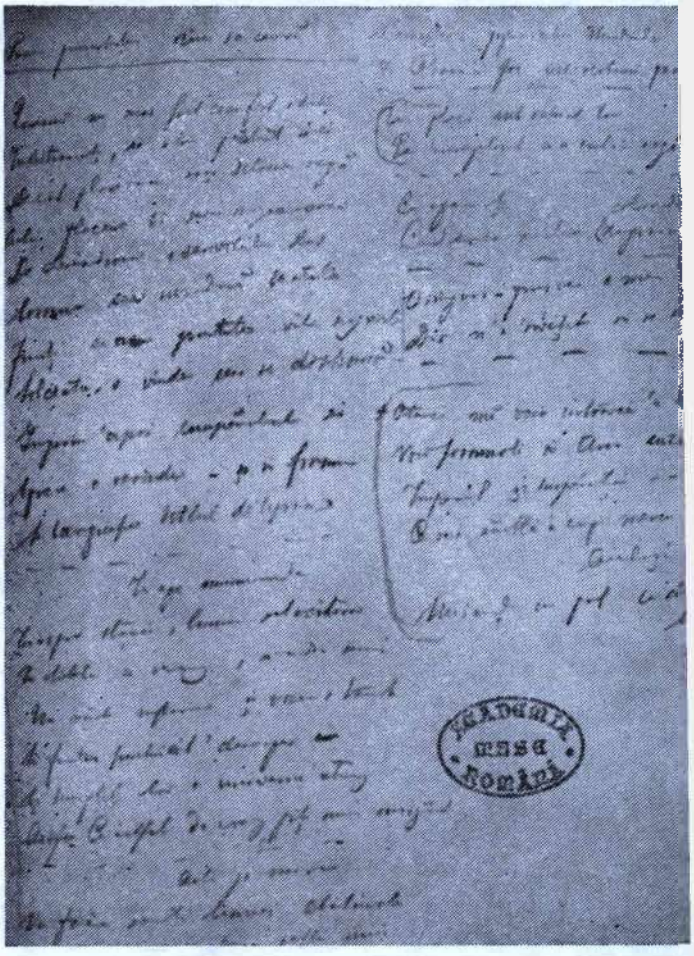
A ORÎNDUI ÎN SUITĂ LOGIC-POETICĂ paginile de manuscris ale dramei *Decebal* [a] înseamnă a încerca să ieşi dintr-un labirint a cărui materie o constituie, pe de o parte înseşi paginile fragmentare şi răzleţe ele însele şi sortite parcă nedesăvîrşirii, iar pe de alta falsa ordine a manuscriselor, legate greşit. Singura călăuză, îţi spui, zăbovind îndelung asupra lor, este ideea poetică. Dar curînd constaţi că nici ea, atîta vreme cît totul este bruionar. Totul, de la materialitatea pînă la spiritualitatea textului, este tumultuos, adesea repetitiv, aceeaşi magmă poetică, acelaşi avînt poetic, întrupat uneori în chiar aceleaşi cuvinte, fac ca paginile acestei drame să nu aibă început şi sfîrşit, creşterea şi descreşterea unui material poetic măcar latent constituit.

Prezentăm astăzi cititorului pagini afiliabile acestei drame, cunoscute dar rămase inedite din cauza dificultăţilor extreme pe care le prezintă descifrarea lor. Ele se găsesc în ms. 2254 între paginile *162 r—176 r*, scrise cu creion negru şi începînd cu *173 r* cu cerneală neagră, sub presiunea unei puternice inspiraţii poetice care le face de cele mai multe ori practic ilizibile. O marcă, un însemn al scrierii acestui pasaj ca dintr-o suflare, este absenţa ştersăturilor, a revenirilor, a şovăielilor, atît de frecvente în textele mai elaborate. Singura dovadă a unei recitiri ulterioare este bara verticală

[a] Organizarea finală a fragmentelor din familia dramei *Decebal* va fi propusă în volumul VIII, *Teatru*, din ediţia critică M. Eminescu, *Opere*, care apare, sub îngrijirea Muzeului literaturii române, la Editura Academiei R. S. România.

Biblioteca Acad. Române Dep.
SALA DE LECTURĂ

În fruntea soarelui ei [i]l descopăr
Şi templul lor e universu-ntreg:
Cu astfel de crez poţi muri surîzînd.
.....
Astă zi mare
Va fixa soarta lumei clătinate,
Oastea-nvinsă voi trece peste mări
Apusului-i impun o pace-eternă.
.....
S-amestec-a popoarelor stindarde,
În Roma-n foc vor răzbuna pămîntul
.....
Tu pleci sub ochiul tău
Pe-nvingătorul ca o sută regi
.....
(coborîndu-şi glasul)
Ce speraţi *(îngrădindu-şi arfa)*
Căderei omului
.....
O singură privire a mea te-ar omorî
Dar n-a-nvăţat să se coboare-atît de jos.
.....
Atunci mă voi întoarce-n Răsărit
Voi scormoli în Asia antică
Imperiul şi împăraţii * ... iată visul
Ce-mi îmblă-n cap mereu de cînd trăiesc.
Acelaşi lanţ
Unind * eu pot cu * altul strînge * lumea.
.....
168 r Deasupra
Giulgiului tău spînzur-o coroană,
Deasupra morţii tale o istorie,
Istoria Daciei noastre * scumpe ...

trasată cu creion roşu ce însoţeşte cîteva grupuri de versuri. Ce statut au aceste versuri, dacă cumva urmau să figureze numai ele în forma definitivă a dramei sau dimpotrivă eliminate sau mai elaborate, ar fi greu de spus. Un singur lucru rămîne sigur, şi anume acela că fragmentul este aşternut pe hîrtie cu extrema grabă a unei inspiraţii imperioase. Iar atunci cînd forţa ideii era atît de puternică încît nu avea vreme să se încadreze în minime rigori metrice, ea îşi găseşte, impetuoasă, o cale mai liberă în fragmente scrise în proză, din dorinţa de a nu irosi gîndul.

Pînă la *167 r* fiecare pagină în parte constituie monologuri de sine stătătoare, deci permutabile dacă considerăm orînduirea lor ca arbitrară. De la *168 r* şi pînă la sfîrşit textul este un dialog dramatic unitar, închegat, succesiunea de replici se prefigurează clar între cele două personaje, bătrînul dac şi împăratul roman.

Titlul autograf, *Pacea pămîntului viu s-o cer*, dezvăluie de fapt conţinutul, nucleul în jurul căruia se dezvoltă întreaga substanţă poetică. În jurul păcii se desfăşoară ampla dezbatere dintre cele două personaje. Dar bătrînul dac şi împăratul roman nu sînt numai atît, ci întruparea ideală a două mentalităţi paralele, diferite, prilej pentru poet de a face consideraţii asupra psihologiei popoarelor. Cele două personaje trimit la două spiritualităţi diferite, reprezentînd două lumi învrăjbite, dintre care lumea dacică îi cere celei romane pacea, o pace mai adîncă însă decît cea a armelor, o pace cu un conţinut spiritual. Momentului din istorie asupra căruia se opreşte — confruntarea finală dintre Dacia şi armatele imperiale ale Romei —

Din astă noapte tu ai dispărut...
Şi eu ţi-am [dat] a morţii noapte, eu...
Ce te iubesc, ce îngenunchi, ce mor.
Ah, tu! eu te gîndeam că eşti de fier,
Gîndeam că moartea nu te poate-atinge:
Tu ai murit * — ah, cine, n-o să mori.

Luaţi-o de aici, luaţi-o iute,
Stinge-te dar tu vis al gloriei mele,
Stinge-te Dacie — biruind * stinge-te.
Pare că *** e un palat de Cezar,
Tăcut *** prin care-un vaiet trece
E ca şi cînd ar fi murit ceva
În univers — pare că Dumnezeu
E mort.
Cobori asupra lui eternitate
Cobori cu pacea ta ş-asupra mea.
.....
165 r Oscur, necunoscut, o literă
Ce necitită *-a fost rămas de toţi
Din fundul codrilor adînci ai Daciei
Roteam pe Univers ochii-mi flămînzi
Şi-l înghiţeam.
O codri, codri, vă mişcaţi în mine,
Munţi mari de piatră fiţi-mi gînduri,
Purtaţi stînci albe armile * de cremeni,
Mergeţi naintea mea... a regelui.
Să văd apropiindu-se pămîntul,
Popoare cu munţii şi cu codri
Şi stînd pe loc naintea Romei vechi.
.....
Cînd înjosit eşti, cînd o gravă rană *
Ţi-atinge rana sufletului tău

I se dă o semnificaţie mai largă, valabilă dincolo de un timp şi spaţiu concret; intră în joc o gîndire care include, în patosul ei, istoria şi lumea, creşterea şi căderea imperiilor, înnoirile spirituale care primenesc viaţa omenirii. Totul, fiecare vers şi fiecare frază, poate fi citit în cheie istorică şi în cheie filosofică.

În Roma se strînge binele şi răul întregii omeniri, atît de interdependente încît orice popor, cît de neînsemnat şi mic, vrînd să-i împărtăşească destinul nu are cum să le despartă. Istoria ei este visată de orice popor. Acest vis este spulberat de înţeleptul dac, în glasul căruia Eminescu ne înfăţişează o întreagă filosofie a vieţii şi morţii, a binelui şi răului, a împliniri-lor şi deşertăciunilor. Pentru acel moment salvarea lumii stătea în izbăvirea printr-o nouă şi cuceritoare spiritualitate care să salveze indivizi şi popoare, binele dobîndit şi binele viitor de pe pămînt, care să dea o nouă vigoare popoarelor decăzute şi să înalţe la viaţă istorică popoare tinere. Ea, credinţa, nedefinită bine încă de poet, trebuie să le dea suportul valabil întregii omeniri, tuturor popoarelor, acel ceva care să extirpe orice act dominator. Dar dezbaterea, de un avînt poetic şi de un patos interior cu totul remarcabile, se încheie tot în planul acelei clipe a istoriei lumii: era prea tîrziu pentru pace.

Aurelia CREŢIA

Viaţa ta ea însăşi e o rană,
Ce dulce [e] să fii stăpînul lumei,
Cu o suflare numai stingi o ginte,
Să speli-n sînge tot ultragiul tău.

[ÎMPĂRATUL]

166 r O vierme-al îndoielii, ai intrat
În sufletu-mi cezár — O, nu, nu!
Ce-mi pasă mie de-i îndreptăţit
Ce fac sau ce nu fac, ce zic sau nu zic,
Eu sînt căci sînt şi voi pentru că voi.
De unde ai venit, suflare visătoare,
Din Orient ca s-atingi fruntea mea,
Din acei popoli adormiţi în pace
Etern-n linţoliul înţelepciunei lor.
Gîndesc, gîndesc, la fapte-n veci n-ajung!
O, suflete de fier, vărsaţi în mine
Ura cea oarbă a tăriei voastre,
Ce-ntreb de inimă, de acest vierme,
Eu, Împăratul, ce nici trebe s-am
Sau dac-o am nici să mai ştiu de ea.
Nu-s eu, ci lumea este clătinată
Din temelii şi trebui s-o-ntăresc.
.....
Nu-i rolul meu să cercetez mînia-ţi *
Sau ce gîndeşti. Pin gura mea vorbeşte
Imperiul şi lumea... Mă ascultă *
Şi-mi răspunde...
.....
Da, da... imperiul *...
El cade ş-universu-i liber — liber!

[ÎMPĂRATUL]

Şi ce tractate vă unesc?

[BĂTRÎNUL DAC]

Unul,
Atît de sigur este: răzbunarea!

[ÎMPĂRATUL]

Şi ce temei * !

[BĂTRÎNUL DAC]

E ura ce o avem.

.....

[BĂTRÎNUL DAC]

167 r Strigăt d-orfani şi vaiete de mamă,
Ruinele fumînde şi la isonul
Paşilor tăi tresărind universul,
Popoare rătăcind pe suprafaţa
Pămîntului cel dezolat, deşert.
Şi să te-admir — Tragedie — tragedie!
Căci cei învinşi au nu sînt fraţii tăi?

.....

Mai uşor e globul
Cu naţiile lui decît un fir
De pleavă ce e dus de vînt.

.....

Cînd dormitează vitejii
Lumea respiră.

.....

[BĂTRÎNUL DAC]

Pîn-acum nu te uram, acum te urăsc.
Nu, pîn-va fi încă un suflet dac
Pe-acest pămînt nu ne-om supune noi!
O jur, o zei! în faţa lui Traian!

[ÎMPĂRATUL]

168 r Voi un răspuns l-această întrebare.

[BĂTRÎNUL DAC]

Vrei să-ţi răspund?

[ÎMPĂRATUL]

* * *?

[BĂTRÎNUL DAC]

Da, sîntem*.
Într-adevăr au căutat ochii morţii
Privirea ei cea tristă-nghiţitoare
Iat-o naintea mea.

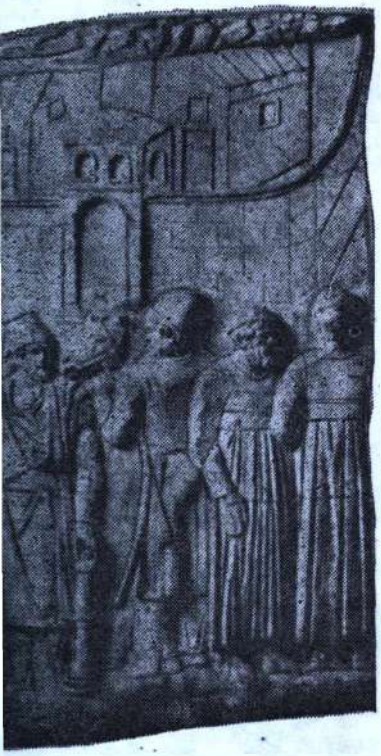
[ÎMPĂRATUL]

Ce vrei, bătrîne?

[BĂTRÎNUL DAC]

Pacea pămîntului...

[ÎMPĂRATUL]

Aceasta voiesc s-o fac, de pot să-i dau eu pace.
Daca eu însuşi *[sic!]* am fost instrumentul orb, umbra —
supusul unei voinţi. Daca Cezarul cugetă, sau timpul
cugetă. Pot eu să-i dau această pace cînd eu n-o voiesc?

[BĂTRÎNUL DAC]

Cînd ea n-o voieşte.
Timpul e moarte, spaţiul e luptă
Şi mişcarea suferinţă. Ascultă:
Spune o poveste că-n centrul pămîntului e un ou de marmură. E un colţ în fiecare sămînţă, o inimă-n oricare corp, un vierme-n oricare viaţă: *Răul.* Şi acest vierme naşte, creşte, distruge viaţa. Popoarele se ridică ascultîndu-l pe el; cei răi sînt mari, cei buni,
169 r ce nu-l ascultă, / / pier în umbra lor ca-n umbra morţii, căci binele e moartea. Ce slab e acest ***, ce tare *** — ce slab e un ascet, ce tare [un] tiran.

Nimic nu cată unul, ***, pe malul Nilului la ape de aur. Pămîntul cată cellalt, nu-i ajunge, şi cerul chiar l-ar coborî să poată. Şi unul moare şi cellalt, dar cum? Nu poţi da pace dac-asculţi glasul răzbunării, nu pace de răspunzi provocării, numai omorînd în tine acel sîmbure al răului, numai lepădîndu-te de trenţele mărirei, numai cedînd poţi da pace acestei lumi. Sînt profet, Cezare... nu te bate cu dacii.

[ÎMPĂRATUL]

Asta-i toată înţelepciunea ta?

[BĂTRÎNUL DAC]

Toată-nţelepciunea — da. Toată prevederea — nu! Acest popor a început să mişte lumea. Cu căderea lui va începe curgerea popoarelor. Un rival numai aveţi — nu-l striviţi, pentru Dumnezeu. Nu mai * e acest popor contra Asiei întregi, contra ginţilor ei cari se mişcă asemeni nisipului zburător al pustielor... La zgomotul / /
169 v căderii se va mişca pămîntul... Din vîrful Alpilor veţi vedea fluvii de popoare, pe *** malurilor lor. Lumea-i în mîna voastră, fondul * lumei nu. Tu nu ştii cîte izvoare are această omenire, tezaure neatinse încă de moliciunea moravurilor voastre, izvoare pentru care Roma este mărul de aur, Italia grădina Edenului. Din tine vorbeşte Roma, din mine ***. Am aflat acele legi după cari popoară se nasc, se-nalţă, mor, şi ce am văzut la cei vechi văd în voi... Şi ce vană este viaţa asta a lor.

Icoana aceasta a mărirei a turburat sufletul popoarelor... În
170 r fiecare e germene * adînc, întunecos, demonic. / / În fiecare este această trufie * de nesfîrşite dorinţi — dar mintea lor era prea săracă pentru o icoană care să împle pe aproape această dorinţă întunecoasă. Ea se-nălţa spre cer, îşi găsea satisfacerea în omorîrea unui inamic, în răpirea unei femei, într-un nimic. Voi aţi zugrăvit în istorie o icoană popoarălor. Voi aţi voit pămîntul — ş-acum toţi îl vor. Nu e popor cît de obscur, cît de pierdut în întunerecul vieţei sale cari să nu-şi creeze origini mari, să nu aspire la mărirea voastră. Aţi trezit demonul lumei — el voia — l-aţi învăţat ce să voiască: Universul.

[ÎMPĂRATUL]

Ce pot să fac? Pămîntul se gîndeşte,
Îşi [pune] mantia sa de popoare.
170 v Eu stau pe loc — de cad, ce-mi pasă,
Au mai căzut şi alţii, voi cădea şi eu.
Nu dau nimic pe numele ce ni-l va da istoria; nimic
pe glasul posterităţii, tot atît de nedrept, tot atît
de dictat de ură şi iubire ca şi glasul prezentului.

[BĂTRÎNUL DAC]

N-am vorbit d-asta... Eu voi pacea lumei.

[ÎMPĂRATUL]

Care-i mijlocul dar, vorbeşte...

[BĂTRÎNUL DAC]

De te-aş convinge cumcă toate
În astă lume sînt un vis deşert
Şi cumcă singura realita[te]-aci
E moartea.

[ÎMPĂRATUL]

O ştiu şi prea o ştiu.

[BĂTRÎNUL DAC]

Atunci... de ce nu vrei să retezi
În tine rădăcina astei vieţe?
Dă pace Daciei.

[ÎMPĂRATUL]

Cum?

[BĂTRÎNUL DAC]

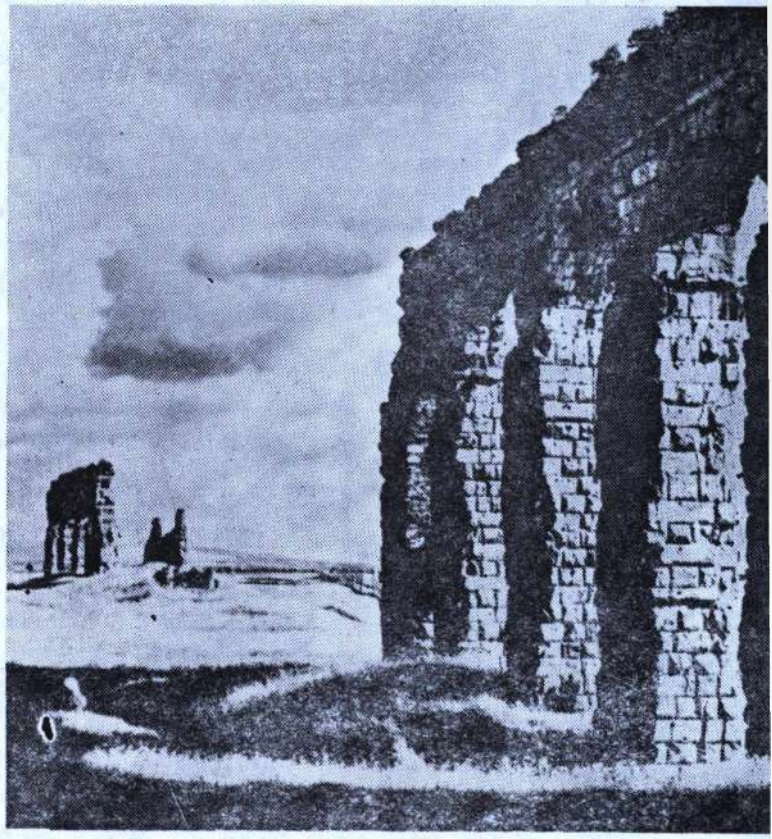
C-orice preţ.

[ÎMPĂRATUL]

Tu eşti nebun, bătrîne...

[BĂTRÎNUL DAC]

O ştiai.
De ceri o vorbă — nu a doua,
Care urmează chiar din cea dentîi.

Roma în apropiere de Via Appia. Ruine.

[ÎMPĂRATUL]

171 r Sînt eu stăpîn pe mine. Eu sînt spada
Romei... Şi nu pot s-o văd,
Nu doar căzută, dar nici ultragiată.

[BĂTRÎNUL DAC]

Şi dac-ar cădea Roma — apoi?

[ÎMPĂRATUL]

Apoi — întîmple-se ce s-o-ntîmpla, nu-mi pasă.
Păcat că este *** s-o susţiu.

[BĂTRÎNUL DAC]

Aceasta-i fatalismul tău, te simți rana omenirei — nu ai cugetul, nu ai voința să-i schimbi soartea; ț-e destul dacă urmezi același joc vechi de glorie și cădere, de viață și de moarte. Ești un om comun, Împărate.

[ÎMPĂRATUL]

Fie.

[BĂTRÎNUL DAC]

A fost odată un om pe acest pămînt... Acela a spus: cine-ți va [da] o palmă, întinde-i [celălalt] obraz, cine-ți va lua manta, dă-i și cămașa. Și acesta a fost, trebui să fi fost ca toți. Dar a fost sătul, sătul de privirea acestei vieți omenești, etern aceeași, etern nefericită. E un păcat această viață, și el a vrut să-l stingă.

171 v Crezi tu că n-ajunge orice om, orice popor la acest urît, la acest saț, la acest dezgust adînc de viață. Nu vezi tu că-n Roma-ncep a locui aceste putrejuni a voinței. Nu vezi tu că-s sătui de lume — au avut-o toată ș-au văzut că nu plătește nimic.

Romanii n-or mai fi acei ce-au fost,
Îmbătrîniți, ei n-or păstra în ei
Decît plăcerea să-și detroane regii.
Și nu de ură, numai spre-a avea
Un nou tablou în viața monotonă,
Coroana cea murdară de atîtea
Frunți ce-or purta-o, vile și-njosite,
Soldatu-ar vinde-o cui se dizonoră.
Va zugruma apoi cumpărătorul
Spre-a o revinde, și în forum
Se va precupeți titlul de tiran.

[ÎMPĂRATUL]

172 r De unde-o știi tu asta?

[BĂTRÎNUL DAC]

Pretutindeni a fost așa, așa va fi ș-aici. Un singur lucru vra- putea ținea pînă ce deasupra acestei putrejuni va reînvia o aurora nouă, va răsări un cer nou, o nouă credință peste zeii asfințiți — un rival. Și soarta vi-l dă — ***. Și poarta pe unde vor curge popoarele asupra Romei. Concede-i totul acestui om simplu. Îndoiește-i lan- țul * coroanei lui, împarte pămîntul cu el, dar lasă-l în pace... Adu-ți aminte de căderea Cartaginei. Cu pierderea acelui rival s-a[u] născut discordiile Romei, astfel încît astăzi pacea și dreptatea sînt o întîmplare ce atîrnă de-un om ce poate fi rău și e rău adesa, poate fi bun și e bun arare.

172 v Nu putem da lumii pace eternă căci încă nu sîntem creștini... Și, daca nu vom avea timpul de-a deveni, n-om deveni-o niciodată.

Această religie a tăcerei și a suferinței, a iubirei și a milei este un Nu pus pe cartea istoriei întregi. Înțelesul acestui Nu nu va pătrunde cartea decît cu-ncetul. Cezare, e un miracol acesta-n care-ți vorbesc — este vorba daca e vro propășire-n lume sau daca nu e. Daca Roma va fi slabă în acest moment cînd se decide soarta unei noui credințe atunci credința e pierdută. În van or răsări icoanele

şi bisericele, popoarăle or pieri, icoana şi biserica — credinţa nu. Nu e încă vremea ca această învăţătură să se strecoare prin sufletul lui căci nu va răsuna în el decît sunetul gol.

173 r Ei vor îmbrăca egoismul lor tînăr în formele credinţei şi vor crea un păginism mai rău şi mai egoist decît cel [de] azi. Credinţa va concede din spiritul ei faţă cu biruinţele acestor barbari pînă ce nu-i decît haina, mitra şi toiagul de preot, undelemnul, nu lumina ei cerească. Atunci ne-am reîntors de unde am plecat. Vechile patimi vor fi îmbrăcate cu *** împrumutate de la aceste nefericite ***, Domnul se va-mbrăca în haina îngerilor * şi va domni pe lume cum a domnit pîn-acuma. Vorbesc clar.... tot viitorul îl vezi înaintea ta... Ura se va împlea ... ea nu va mai dumica lumea în mărunt, ci va rupe-o-n două. De o parte Roma, de alta barbarii. Şi Roma va cădea *** *** momentul de faţă o decide. Sîntem în mijlocul vîntului istoriei, Imperator... poate singurii ce stau
174 r deasupra / / (care-şi aruncă umbra lui uriaşă clar şi drept în mintea noastră) şi numai umbra uriaşă a pămîntului s-aruncă clar în mintea noastră...

Dar pe cînd tu nu crezi nimica, te crezi orb, dat în mîna fatalităţii... eu cred...

[ÎMPĂRATUL]

Crezi că pămîntul va pieri, că oamenii se vor stinge... eu o ştiu aceasta... dar n-a venit încă ziua de pe urmă şi nu ştiu de ce ne-am mai întuneca viaţa cu această cugetare cînd avem atîta întuneric în viaţa noastră.

[BĂTRÎNUL DAC]

Moartea pămîntului, pace eternă
Eu pace eternă cer — căci n-o poţ,
Ci numai pacea — îndurarea.

Păstrează un rival Romei ca să-i păstrezi puterea pînă atunci pînă ce din ura sădită în inima acestui pămînt va răsări un arbore care va umbri cu pace tot universul. De nu... atunci să ştii c-ai nimicit tot fructul pe care l-a copt această istorie lungă a Romei, căci ce a putut să iste din răpirea * lumei întregi decît conştiinţa că preţul acestor semne de luptă, de anxietate, de durere n-au avut nici o valoare. Şi astfel noi, bătrîni, stăm în faţa a sute de popoare tinere. Ei cugetă ce cugetau romani[i] odată, că pămîntul e un măr de aur. Trebuie să le-o spunem că nu-i aşa, căci noi o ştim, şi această
175 r ştiinţă / / este Crucea.

Eu nu prezic nimic, eu spun ce este.

[ÎMPĂRATUL]

Ascultă. Crezi tu că vodată astă cruce
Va putea să pătrundă-n inimă?

[BĂTRÎNUL DAC]

Da.

[ÎMPĂRATUL]

Nu*** ***
Care gîndeşti că-n cărţi e adevărul.
Vorbele eterne acelui martir

Ipostaze

Crucificat vor fi libera moarte
Cu care le-am * şi îmbrăca mizeria.
Tu nu cunoşti pe oameni şi-i urăşti *,
Nu vezi că de-astăzi încă ei se-nfăşur
În aste haini spre-a cere statul.
Azi Catilina poartă-această mască,
Poporul îl sumuţă contra păcei
Şi contra ordinei. Vorba vor pieri-o
Spiritul ba... Nu poate-un riu
Să-şi schimbe cursul său înspre izvor.
Crezi tu că omu-i rău — e lumea rea.
De-aceea persecut eu pe ***
Tu ştii pe cari, căci eu ştiu ***
Între *** crucei * şi-ai plebei.

[ÎMPĂRATUL]

176 r Dar nu vei zice cumcă [o] inimă *
Imperială a fost surdă l-a ta voce.
Voi face tot ce pot — dar rămînînd
Tot eu.
Deosebirea între noi e clară,
Tu crezi — eu nu cred decît cînd văd...
Ce să-mi mai găuresc * în van gîndirea
Ca s-aflu ce-i în dosul astei lumi:
Pe ea o văd, pe ea o ţiu ş-o voi.
Da... dac-aş şti cumcă prin cugetare
Aş putea ajunge să cunosc ce e,
Dar nu... Perdeaua cea de fier e trasă
Între mormînt şi viaţă... Muritorii
Nu pot să o străbată — numai visul
I-atinge umbra... fulgerare numai
Din cînd în cînd în viaţa-ntunecoasă.
Şi vrei tu ca pe-acest temei eu lumea
Să o domnesc... Vrei mai vrîstnic*
Să îmblu peste capete de naţii
De-or întreba: ce vrea Împăratul?
Să-şi spuie ***: sigur nu ştia.
164 r Indiferent ce crede-această lume...
Ea să trăiască trebui, căci o vrea,
Şi ca să nu se mînce unul pe-altul
Trebuie [o] vargă — şi aceea-s eu.
Las-să murmure, las-să plîngă — lasă
Să rîdă chiar... numai să stea în pace.
De n-o voieşte, o voi învăţa.
Aceasta-i misia-mi pe-acest pămînt,
O alta n-am.
În astă oră ce-ai numit-o mare
Îţi dau cuvîntul meu Imperator:
Unde Dreptatea n-a fi ascunsă
Va domni mila şi-ndurarea mea.
Unde va *** — nu.

[BĂTRÎNUL DAC]

[...][3] Decebal... daca pîn-acum
[...] va fi sculat armia sa
[...] încerca şi *** încă

[ÎMPĂRATUL]

[Ce să-]i dau?

[BĂTRÎNUL DAC]

Pacea.....

[ÎMPĂRATUL]

.....Ah, e prea tîrziu!

(Text stabilit şi transcriere de Aurelia CREŢIA)

[3] Colţul din stînga, jos, al filei, rupt.

II. Din nou despre «Cestiunea Dunării» şi suveranitatea naţională[1]

TIMPUL

REDACTIA, STRADA STIRBEI-VODA Nr. 2.

CESTIUNEA DUNAREI

DISCURSURI

ROSTITE IN

SIEDINTIELE CAMEREI DEPUTATILOR

DIN

1 şi 2 MAIŬ 1882

de

M. KOGALNICEANU

deputat colegiului IV de Hârsova

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREŞCI

TIPOGRAFIA STATULUI

1882

COMISIA DUNĂREANĂ CU SEDIUL LA Galaţi, instituită prin tratatul de la Londra din 1871, urma să fie reînnoită în aprilie 1883. Comisia avea sarcina, potrivit prevederilor tratatului de la Berlin, să elaboreze un *Regulament de navigaţie* pentru cursul Dunării de la Porţile de Fier pînă la Galaţi. Imperiul austro-ungar revendica preşedinţia Comisiei dunărene şi vot preponderent, deşi nu era ţară riverană pe această parte a fluviului. Vasile Boerescu, ministrul nostru de externe, face unele concesii, fără consultarea guvernului, motiv pentru care este criticat în Adunarea deputaţilor de M. Kogălniceanu şi alţi oameni politici ai vremii. Pretenţiile Imperiului austro-ungar lezau suveranitatea naţională a ţării noastre, şi *Mesajul* de deschidere a corpurilor legiuitoare din 15 noiembrie 1881 declară legitime drepturile României ca ţară riverană. Imperiul austro-ungar rupe relaţiile diplomatice cu România şi Eugen Stătescu, noul ministru de externe, se vede silit să-şi ceară scuze. Relaţiile diplomatice între ţara noastră şi Imperiul austro-ungar se restabilesc la jumătatea lui decembrie 1881.[2] „*Românul*" caută să minimalizeze situaţia în care se pune guvernul liberal prin lipsa de tact în raporturile cu ţările vecine. «*Conflictul dar — dacă conflict s-ar putea numi* — scrie oficiosul guvernului liberal la 19 decembrie 1881 — *consta numai într-o neînţelegere, într-o gratuită presupunere.*

Explicări franc şi conforme realităţii s-au dat şi neînţelegerea a dispărut.»[3]

Adunarea deputaţilor reia dezbaterea în chestiunea dunăreană în februarie 1882. M. Kogălniceanu tipăreşte broşura *Cestiunea Dunării* în două părţi, în care ia atitudine împotriva politicii Imperiului austro-ungar faţă de ţara noastră şi critică guvernul liberal pentru faptul că nu apăra cu suficientă energie drepturile poporului român.

Eminescu se situează pe o poziţie identică cu cea a lui M. Kogălniceanu, deşi acesta făcea parte din Partidul liberal. Poetul nu ezita însă să aducă laude unei personalităţi din Partidul liberal, cînd era vorba de apărarea

[1] Vezi „*Manuscriptum*", XIII, nr. 1, 1982, pp. 24—30.

[2] T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, Bucureşti, 1925, pp. 195—196.

[3] „*Românul*", XXV, 19 decembrie 1881, p. 1137.

«Pe malul nostru dunărean nu vi se poate da nimic...»

I

[mss. 2264]

[341] Ideile colonelului Pencovici, pe care a fost însărcinat însă din partea guvernului central, de a le susține ca pe niște idei ale sale personale, nu ale guvernului, sunt: 1) libertatea completă a navigațiunii 2) comisia de supraveghere să fie compusă *numai* din riverani (România, Serbia, Bulgaria) [1].

[342] se [2] primește în unanimitate propunerea delegatului rus: ca să se invite delegații statelor riverane a veni în sesiunea viitoare a comisiunii europene spre a lucra împreună la regulamentele [3] la facerea cărora îndreptățește și o îndatorează art. 55 al tractatului de la Berlin.

În 23 iunie, prețiosul d. Boerescu alătura două memorii ale colonelului Pencovici, delegat român în comisia europeană, trimite o circulară.[4]

[343] În aprilie 1880 d. Kogălniceanu e numit ministru plenipotențiar la Paris. Mai nainte de plecarea sa, comisia europeană intrase în dezbaterea regulamentelor de navigațiune pentru [5], partea dintre Porțile de Fier și Galați (conform art. 35).

În adevăr, încă în decemvrie 1879, Comisiunea europeană [6] stabilise că are dreptul și datoria de-a elabora regulamentele în cestiune, decise cu

[1] Textul este scris pe o fișie dintr-o pagină din care s-a sustras cea mai mare parte.
[2] *se*, precedat de *și*, șters; continuare, evidentă, la acest text sau altul.
[3] Urmează: *la care îndreptățește*, șterse.
[4] A doua jumătate a foii este sustrasă. Se pot citi cuvintele: *două memorii pentru cazul personal al Dvoastre*, șterse.
[5] Urmează: *partea*, șters.
[6] Urmează: *cu unani[mitate]*, șterse.

drepturilor poporului nostru. Conservatorii priveau rău independența de gîndire a poetului și în ianuarie 1883 îl înlătură de la conducerea „*Timpului*", cotidianul Partidului conservator.

Eminescu condiționează bunele raporturi cu Imperiul austro-ungar de schimbarea politicii acestuia față de țara noastră. Poetul insistă și asupra modificării politicii Curții din Viena față de românii din provinciile de sub stăpînirea sa. Imperiul austro-ungar este învinuit de Eminescu și de aducerea în discuție a chestiunii israelite, cum face în 1878—1879, spre a obține din partea guvernului liberal concesii economice și politice.

Autoritatea împăratului este invocată ca for suprem în politica internă a Imperiului austro-ungar, însă aceasta era fără prestigiu, cum arată Eminescu în articolele publicate și cum avea să demonstreze și desfășurarea evenimentelor istorice.

Transcriem din manuscrisul **2264** mai multe texte, importante atît pentru cunoașterea poziției lui Eminescu în chestiunea dunăreană cît și a independenței sale de gîndire în opțiunile politice.

Eminescu prezintă broșurile lui M. Kogălniceanu în două editoriale ample, [*D. Kogălniceanu publică...*] și [*Nevoind a fi victima...*], publicate în „*Timpul*", primul în 2 februarie 1882, al doilea în 21 februarie 1882 [4]. Primele două texte reprezintă material pregătitor pentru cel de-al doilea editorial. Cel de-al treilea text,

[4] „*Timpul*", VII, nr. 24, 2 februarie 1882, p. 1; nr. 40, 21 februarie 1882, p. 1.

unanimitate ca un comitet ales din sînul său să elaboreze un anteproiect de regulament; ca acest anteproiect să se facă în conformitate cu tractatul de la Paris; ca comitetul însărcinat cu elaborarea anteproiectului să fie compus numai din delegaţi ai statelor *neriverane* a acestei părţi a rîului.

D. baron Haan, delegatul austro-ungar, votează propunerea ca numai *neriverani* să elaboreze anteproiectul, intră [7] în calitate de *neriveran* în comitetul însărcinat cu elaborarea şi...? Şi prezintă un anteproiect, prin care Austria se botează riverană, ba încă *archiriverană*, cerînd prezidenţia permanentă şi vot preponderant.

Acest proiect de archiriveranitate [8], fiind supus comisiunii europene în şedinţa de la 4 iunie 1880, ea-l respinge pe motivul foarte bătător la ochi şi învederat, că Austria nefăcînd parte din statele riverane nu poate face parte din comisia de supraveghere împreună cu riveranii, ba încă cu prezidenţia perpetuă şi cu vot preponderant — colac peste pupăză cum s-ar zice.

[344] La 7 iunie [9] / / sperînd poate că acel comitet delegat ar fi pururea cel austriac (cu calitate de inspector general), dar această propunere a fost respinsă de congres.

După propunerea baronului de Haymerle regulamentele aveau să se elaboreze de comisia europeană [10]; executarea lor se cuvine statelor ţărmurene; *supravegherea executării se cuvine unui delegat al comisiei europene.*

Congresul respingînd supravegherea din partea unui singur delegat o păstrează aşa dar [11] întreagă Comisiei europene.

Însă deja la 1879, pe cînd d. Kogălniceanu era ministru de interne, află că cabinetul din Viena corespunde cu cel din Pesta asupra unor nouă avantaje ce ar vrea să le ceară de la Europa pe Dunărea de jos. Avantajul [12] de căpetenie [13] era dreptul de supraveghere, inspectoratul general, respinse de congres. O depeşă vagă şi întunecoasă a d-lui Bălăceanu din Viena repro-

[7] Urmează: *ca neri[verani]*, şterse.
[8] Scris deasupra; iniţial, acelaşi cuvînt, şters.
[9] Urmează: *se respinge anteproiectul*, şterse.
[10] Urmează: *aplicarea lor*, şterse.
[11] *aşa dar*, scrise deasupra.
[12] *avantaj*, iniţial, precedat de *Acest*, şters; completarea cu creion negru.
[13] *de căpetenie*, scrise deasupra, cu creion negru.

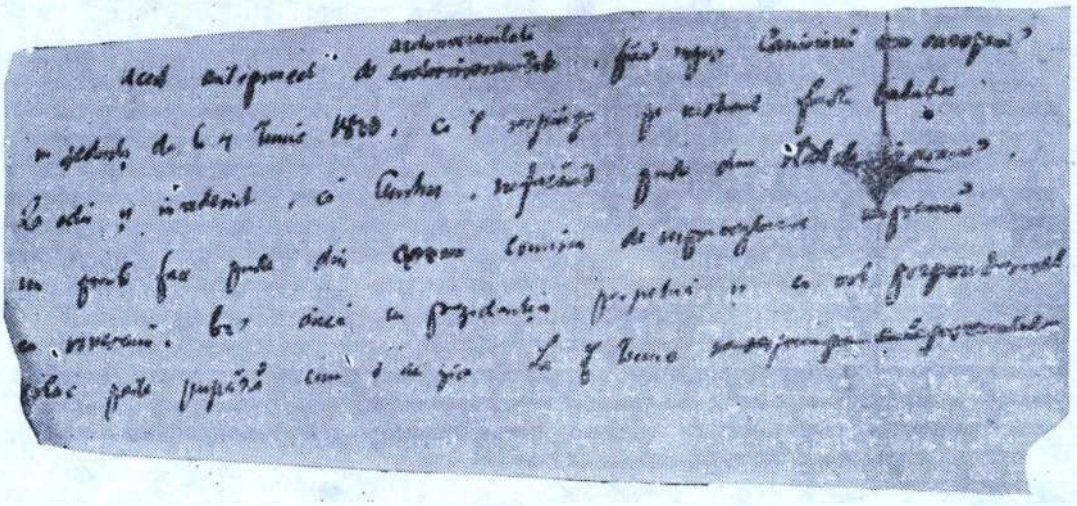
transcris din acelaşi manuscris, este un extras din editorialul *Bucureşti, 4/16 Cireşar 1881*, publicat în „*Românul*" în 5 iunie 1881 [5] şi pe care Eminescu îl integrează, succesiv, în editorialele sale [*Dacă cumva îndrăznea...*], [*Jurnalul «Românul» din 12 fevruarie...*], [*Ne silim a păstra...*], publicate în „*Timpul*" în 10 februarie 1883, 16 februarie 1883 şi 1 martie 1883.[6] Cel de-al patrulea text satirizează explicaţia ce-o da „*Românul*" în editorialul din 19 decembrie 1881 cu privire la scuzele lui Eugen Stătescu, pe care le califică drept un act de umilire naţională. Eminescu este un mare admirator al lui Al. I. Cuza şi nu uită să aducă în discuţie, cum se vede din ultimul text, secularizarea averilor mănăstireşti, una din reformele sale importante, prin care se îngrădeşte amestecul din afară în viaţa economică şi politică a ţării.

Eminescu adoptă în discursul critic, cum se desprinde din aceste texte, modalităţi variate de expunere, unele din ele mai puţin obişnuite pentru proza politică. Merită să reţină atenţia satirizarea politicii guvernului liberal, cu invocarea unor exemple din fabule. Eminescu trimite la Al. Donici, însă se referă de fapt la fabula lui Grigore Alexandrescu, *Vulpea liberală*.

Editorialele publicate de poet în „*Timpul*" în 1882 şi 1883 nu figurează în nici o ediţie a prozei sale politice. Manuscrisele vin să ateste paternitatea eminesciană.

D. VATAMANIUC

[5] „*Românul*", XXV, 5 iunie 1881, p. 491.
[6] „*Timpul*", VIII, nr. 31, 10 februarie 1883, p. 1; nr. 36, 16 februarie 1883, p. 1; nr. 47, 1 martie 1883, p. 1.

duce o conversaţie cu baronul Haymerle, în decursul căreia răposatul cancelar zicea că: dacă guvernul român nu ar consimţi a se uni cu vederile guvernului imperial (fără a spune ce vederi) acesta se va adresa *aiurea*. Acest *aiurea* era Sofia. I se promitea guvernului bulgar, că rezidenţa inspectoratului general va fi la Rusciuc, care va deveni un centru de activitate în detrimentul Giurgiului.

II

[845] D. M. Kogălniceanu, dînd publicităţii [14] şi a doua parte a scrierii sale asupra „Cestiunii dunărene", în care reprezintă cu multă vioiciune şi cu admirabilă claritate conflictul dintre vederile sale pozitive şi atitudinea îndoielnică şi echivocă [15] a fostului ministru de externe Boerescu, va fi bine să ne reamintim [16] amănuntele cestiunii.

Pretenţiunile actuale ale guvernului austro-ungar sunt cunoscute. Pentru aplicarea [17] regulamentelor de navigaţiune, poliţie fluvială şi supraveghiare de la Porţile de Fier pînă la Galaţi, ea cere instituirea unei *comisii mixte*, compuse din riverani între cari se numără fără cuvînt şi ea, sub prezidiul permanent al Austriei şi... cu vot preponderant, la care în urmă pare a fi renunţat.

Nimic din toate astea în tractatul de la Berlin.

Art. 55 al acelui instrument zice:

Regulamentele de navigaţiune, de poliţie fluvială şi supraveghiare de la Porţile de Fier pînă la Galaţi, *vor fi elaborate de Comisiunea europeană*, asistată de delegaţii statelor riverane şi se vor pune în armonie cu acelea ce au fost sau vor fi edictate pentru parcursul în jos de Galaţi. [18]

În adevăr la 2 iulie 1878 baronul de Haymerle a făcut propunerea în Congresul de pace (Protocol No. 11) ca [19] un comisar delegat de comisiunea

---

[14] Textul este paginat de Eminescu cu *I*, cu aceeaşi cerneală.
[15] Scris deasupra; iniţial, *nesigură şi chiorîşă*, şterse.
[16] Urmează: *cum stă cestiunea, datele*, şterse.
[17] Urmează: *şi supraveghierea*, şterse.
[18] Textul: *Regulamentele de navigaţiune... în jos de Galaţi*, înconjurat cu creion negru şi anulat prin linii trase în cruciş.
[19] Urmează: *un comis[ar]*, şterse.

europeană să privegheze executarea acestor regulamente [20] // mai [21] mult
[346] decît publicarea.

După toate cele de mai sus d. Kogălniceanu conclude că Dunărea-i pierdută. D-sa își încheie scrierea în modul următor [22]

III

[394] Putem recapitula precum urmează concesiunile făcute condițional de guvernul românesc, după ceririle stăruitoare ale *mai* tuturor cabinetelor:

I. Înființarea unei *comisiuni mixte* pentru supraveghiarea navigațiunii și regulamentelor de poliția fluvială între Galați și Porțile de Fier;

II. Admiterea Austriei în comisiunea mixtă;

III. *Prezidența* comisiunii mixte *să aparțină delegatului Austro-Ungariei*.

Cine știe să facă *concesiuni nimerite și la timp*, merge foarte ades cu pași mai siguri spre împlinirea scopului său, decît aciia cărora le place a se făli c-o *împotrivire îndîrjită și zgomotoasă*.

IV

[353] Vulpea lui Donici a venit odată în adunarea generală, convocată de regele leu, îmbujorată la cap și legată la gît.

— Ce ai, o întrebă prietenul lup — pare că nu ți-e tocmai bine?

— Ce să am, vere lup? Am avut [23] un conflict, dacă conflict s-ar putea numi, o ne-nțelegere, o gratuită presupunere din partea unui vecin.

— Te-o fi bătut, maică, zise lupul.

— Aș! nu. Explicări france și conforme realității s-au dat și ne-nțelegerea a dispărut.[24]

O, eufemism! Tu faci din negru alb și din alb negru, tu faci din o injurie... o mică înțelegere, tu faci din o rușinoasă umilire [25], din tîrîrea pe pămînt a unor tîrîtoare o explicare... francă!

Deoarece Ion ar fi trebuit să aibă scuzele de patru ori amendate și adaose ale cabinetului Brătianu pentru a merita din partea „*Românului*“ epitetul de umilire, pentru a înceta de-a fi [26] numai o aplicare francă? Se găsește în limbajul diplomatic o coardă și mai jos pe care Stătescu n-ar fi putut [27] miorlăi jalnicile păreri de rău?

Și toată această umilire pe țară, toată îngenuncherea aceasta, numai pentru a rămînea la putere! Suntem de mai nainte siguri că dacă, în fața conflictului deschis, ministeriul și-ar fi reparat greșala prin retragere, nici un urmaș al lui n-ar fi fost obligat de-a coborî atît de jos pe scara expresiilor de impotentă lingușire, precum au făcut-o roșii. Astăzi ling mîna pe care voiau s-o muște și dacă ar linge-o ei înșiși n-ar fi nimic. Dar îngenunche țara la acest act de extremă umilință.[28]

---

[20] Textul: *un comisar... acestor regulamente*, înconjurat cu creion negru și anulat prin linii trase în cruciș.

[21] Continuare a unei pagini care lipsește.

[22] Nu se reproduce textul din broșura lui M. Kogălniceanu.

[23] Urmează: *o mică netnțelegere*, repetat *netnțelegere*, șterse.

[24] Urmează două replici șterse:

— Dar prea ești umflată la cap.

— Sufăr de-o vreme-ncoace de gîlci.

[25] Urmează: *care se răsfrînge asupra țării întregi o explicare francă, conformă realității*, șterse.

[26] Urmează: *o explicare*, șterse.

[27] Scris deasupra; inițial: *fi miorlait*, cuvîntul din urmă rămas în această formă.

[28] Urmează: *de extremă renunțare la orice demnitate*, șterse.

V

[309] Pe malul nostru dunărean nu vi se poate da nimic, pentru că totul e al nostru. Ori aţi inventat poate cestiunea izraelită din nou, ca să puteţi zice că vi se fac concesii în privirea aceasta? Ori cestiunea averilor furate de greci, cari au zburat din ţară de-o lovitură de picior a lui Cuza Vodă? Ori veţi inventa alte istorii şi mai subţiri în conivenţă cu pretinsul adversar, care pe sub mînă vă e amic?

Noi am spus-o şi o repetăm: pe cît timp consîngenii [29] noştri nu se vor bucura peste hotară de drepturi egale cu celelalte naţionalităţi mai mici la număr [30], pe atîta timp Austro-Ungaria e o putere străină, foarte străină pentru noi, egal de străină cu altele vecine ori depărtate. Impopulară, imposibilă chiar va rămînea o învoială oricît de strîmbă, pe cîtă vreme sîntem batjocoriţi în sîngele, în legea, în limba noastră.

[310] Şi cu sîngele nostru românesc, nu îndealde Pherekydis, Giani, Carada etc., în limba noastră românească, nu în păsărească voastră, în poporul nostru istoric aşa cum l-a făcut Dumnezeu.

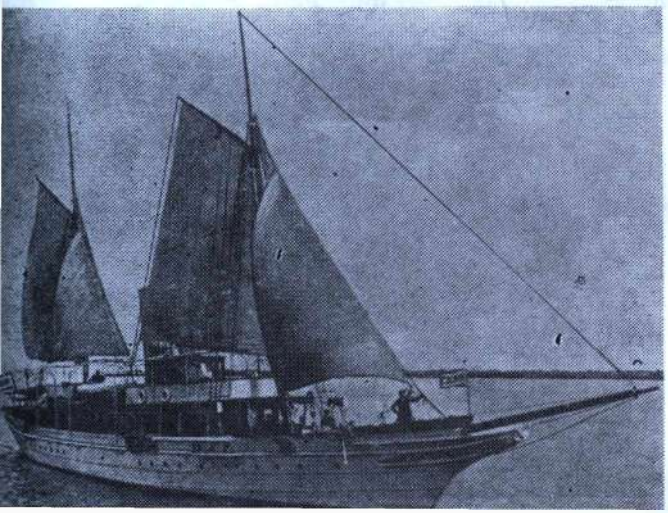
Atunci cînd naţionalitatea română de dincolo va avea libertatea ei de dezvoltare intelectuală şi materială, nu va mai fi silită de-a vorbi tătăreşte ci-şi va avea partea de soare şi de lumină, atunci abia monarhia vecină încetează de-a fi străină pentru noi; atunci numai [31] am cunoaşte că deviza *Viribus mutis*, plutitoare pe Dunăre, cuprinde în ea şi puterea rasei române [32] pusă cu dragă voie şi cu demnitate [33] omenească în serviciul monarhiei. Atunci poate că nu numai soarta noastră dar a Orientului întreg ar fi pe de-a pururea hotărîtă.

[311] Noi se-nţelege că nu vorbim aci de împăratul. Împăratul dă zilnice dovezi că iubeşte în mod egal toate popoarele sale. Dar elementele determinante nu sunt concentrate toate în monarh. Gusturi de predominare, de deznaţionalizare zădărnicesc ţinta vieţii sale de a-şi vedea toate popoarele mulţumite. Acele elemente determinante cată să recunoască care e răul [34], un rău ce nici se poate vindeca decît din iniţiativa monarhiei, de vreme ce noi n-avem nici un drept de a ne amesteca în afacerile ei interioare.[35]

Dar tot astfel nu are nici Austro-Ungaria dreptul de-a se amesteca acolo unde începe teritoriul nostru şi întrebuinţarea Dunării, după cum e regulată prin tractate. [36]

Lunecînd pe calea «învoielii strîmbe» în de aceea a «judecăţii drepte», nu facem decît să devenim obiectul unei vechi rivalităţi ce exista în Orient, fără meritul măcar de-a o fi provocat în [37] interesul conservării noastre naţionale.

Vasul „Principele Carol" al Comisiunii Dunărene pentru inspecţie şi supraveghere pe Dunăre, de la Porţile de Fier pînă la Galaţi.

[29] Scris deasupra; iniţial: *conaţionalii*, şters.
[30] Urmează: *de cît*, şterse.
[31] Urmează: *putem, ne-ar fi indiferent*, şterse.
[32] Urmează: *dată*, şters.
[33] *cu demnitate*, scrise deasupra; iniţial: *pe treptele*, şterse.
[34] Urmează: *ce se opune, poate*, şterse.
[35] Urmează: *nice într-ale monarhiei*, şterse.
[36] Urmează: *Pe calea concesiilor*, şterse.
[37] Urmează: *în propriul nostru*, şterse.

III. PAGINI GERMANE

«...in Errinerung süsser Stunden...»*

[Mss. 2286, ff. 55 r—57 v]

Als in letztverflossener Nacht mir durch den Hauch des Frühlingswindes war von moschusstreuendem Dufte mein Geist getränkt. Als gleich Wolken frisch mein Wesen vom Gewinn der Feuchte glänzte, gleich als ob auf sie der Langhauch Gottes Gnadenguß gesenkt. Als die Seele mir zu stärken Aromen rechts der Ost verstreute u[nd] zur Linken Wo[h]lgeruch um mich breitete der Nord, da aus Gram ob Liebchens Scheiden hatte in dem Kleiderbausch [ilizibil] *Reihergleich mein Haupt gesenkt ich einsam am entlegenen Ort; durch des Abschieds Leidenbürde sank mein Leib im Staub des Elends. Während Seufzerbrand in's Herz mir durch die Trennung Brandmal drang, Seelen müde, daß mein Wünschen so durchkreuzt des Abschieds Stunde, satt des eigenen Lebens war ich, daß sein Wunsch dem Feind gelang! Tausendmal wo[h]l auf die Lippen trat die Seele mir aus Pein schon, seufzend: soll mich lang noch quälen solcher Trennung Bitterkeit? Möglich wo[h]l es mit sich einst noch feurig heiß ein anderes Lieb mir. Möglich auch, der Abschied heute — er erspart mir künftiges Leid — jetzt doch hatt es meine Seele tief gepackt, nicht lebend, nicht berauscht, nicht nüchtern war sie, sorgte um sich selbst nicht mehr. Ja! soweit schon war's gekommen, daß ich niedersaß im Winkel, daß vom Auge Blut entströmte, daß von Blut das Herz mir schwer!*

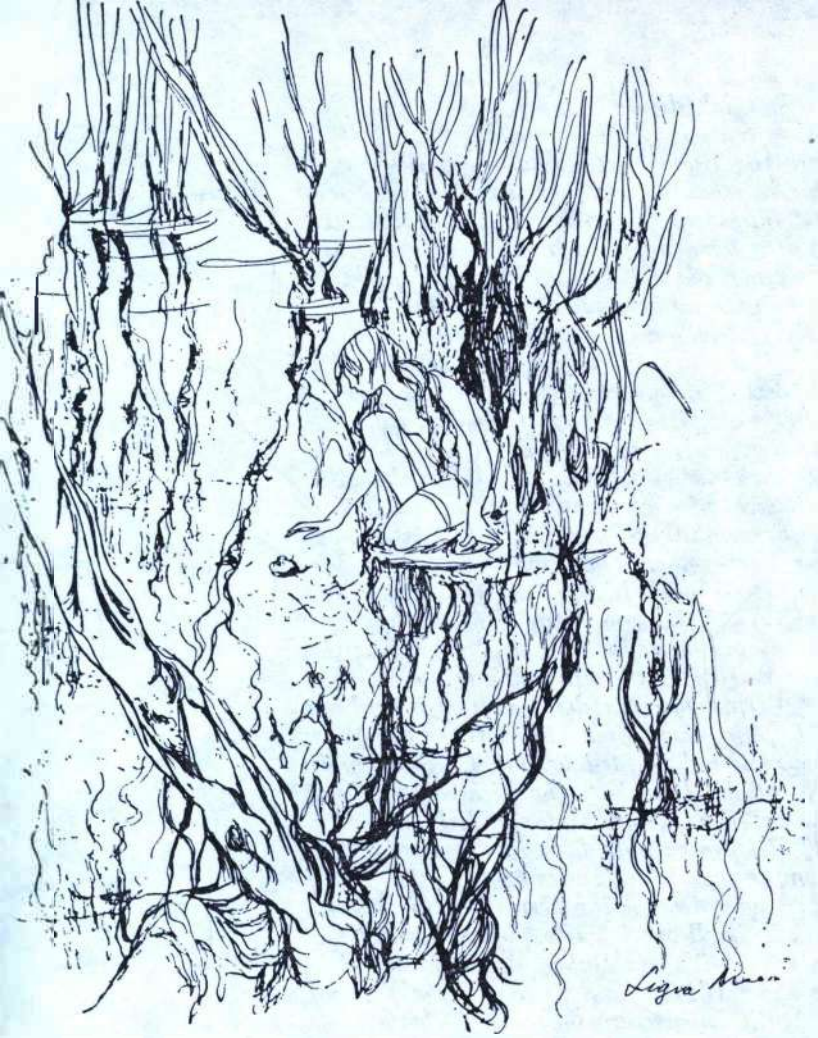
Doch entschwand mir dann die Seele? nein! Zum Körper doch kehrt Heim sie, Trat mein Lieb Cypressenschlank doch, silberwangig setzt jetzt ein. Sieh mein süßes Blut nun fließen — Wunden mit des Zornes Bogen schlägt ja meinem Geist das Bild schon ihres Schelmenblicks allein.

Auf den Glauben freundlich lauert dieser Blick. Die Locken dräuen. Schaust du, ihrer Wang u[nd] Lippe, ist der Friede u[nd] Ruh entfloh'n. Ach wo[h]l tausend freie Seelen schlug ihr krauses Haar in Banden. Ihrem schmachtend Pfeil zur Beute fielen tausend Engel schon. Bringt in seelenvollem Reiz auch hundert Seelenstoff die Holde. Sie zu schauen wirkt hundert Leiden, da vom Blut ihr Aug sich nährt. *Und ich selbst — nicht unterschied ich Haupt und Turban [,] Fuß u[nd] Schuh mehr, so vom Übermaß der Sehnsucht war ich leidenschaftverzehrt!... Dennoch blickt ich als sie eintrat, weg von ihr, den wartenden Seelen, ward so wenig Trost wie allen, die der Gram der Liebe quält.*

---

* Din caietul mss. 2286, filele 55 r — 57 v, redăm în transliterare și traducere un text literar copiat de Eminescu dintr-o carte sau revistă, pe tema « despărțirii de iubită ». Într-un limbaj romantic, protagonistul își clamează, la persoana întîi, suferințele cauzate de « despărțire »; un moment îi creează iluzia revenirii ei; dar chiar de la masa împăcării, ea îi anunță separarea definitivă, iar el, rănit din nou, decide să rămînă singuratic. Urmează trei mici fragmente desprinse și notate de poet din alte contexte (fila 57 v a aceluiași caiet). Sînt separate de finalul textului de mai sus și între ele prin cîte o scurtă linie orizontală.

G. PINTEA

«...în amintirea dulcilor ceasuri...»

Cînd, în noaptea ce trecu, spiritul îmi fu pătruns de parfumul ce răspîndea miros de mosc adus de adierea vîntului de primăvară. Cînd fiinţa mea strălucea proaspăt asemeni norilor străbătuţi de umezeală, ca şi cum s-ar fi revărsat pe ea suflul prelung al graţiei divine. Cînd, pentru a-mi întări firea, Estul împrăştia, în dreapta, arome, iar Nordul răspîndea, în stînga, miresme în jurul meu, eu de durere din pricina despărţirii de iubită, singuratic şi în loc îndepărtat îmi aplecam, asemeni bîtlanului, capul în faldurile hainei; sub povara suferinţelor despărţirii, trupul mi se prăvăli în praful mizeriei. În timp ce focul suspinelor îmi străbătea inima cu focul roşu al separării, cu sufletul chinuit că ceasul despărţirii îmi contrarie atît de mult dorinţa, eram sătul de propria-mi viaţă că (în schimb) se împlinea dorinţa duşmanului! De mii şi mii de ori îmi izbucni deja pe buze durerea sufletului, suspinînd: oare mult mai trebuie să mă chinuiască amărăciunea unei astfel de despărţiri? Cu putinţă e, desigur, să mai iubesc cîndva cu ardoare şi pe altcineva. Posibil, de asemenea, ca despărţirea de astăzi să mă cruţe de o suferinţă viitoare, — acum însă ea îmi încleştase profund sufletul, care nu mai e viu, nici mort, nici treaz, nu se mai preocupă de sine însuşi. Da, ajunsesem atît de departe, încît mă izolai într-un colţ, din ochi mi se revărsau lacrimi de sînge, iar în inimă îmi zvîcnea greu sîngele!

Dar mi se stinsese oare, atunci, sufletul? Nu! El se întoarse la locul său, în trup. Apăru acum totuşi iubita mea, sveltă ca chiparosul, cu faţa argintie. Să vezi acum dulcele-mi sînge cum curge. Chiar şi numai privirea ei ştrengărească îmi izbeşte deja spiritul cu arcul încordat al miniei.

Privirea aceasta pîndeşte prietenos credinţa. Buclele-i sînt rebele. Dacă-i priveşti faţa şi buzele — pacea şi liniştea îs dispărute de pe ele. Ah, sigur, părul ei buclat a încătuşat multe suflete răzleţe. Mii de îngeri căzură deja pradă săgeţii ei subtile. Ascunde în farmecu-i sufletesc har pentru sute de suflete, ea, vrăjitoarea. Dacă o priveşti, se stîrnesc sute de suferinţi, căci *ochii ei se nutresc cu sînge.* Iar eu însumi — nu mai deosebeam capul de turban, piciorul de pantof, atît eram de pătimaş ars de doru-mi peste măsură!... O privii totuşi cînd intră, *[mă simţeam]* departe de ea, căci *[aveam]* sufletul pustiu; fu atît de puţină consolare, ca pentru toţi cei pe care-i chinuieşte mîhnirea din dragoste. Chiar dacă mi se oferi destulă bucurie adevărată, văzui şi simţii numaidecît cu amărăciune lăuntrică că ea alesese de bună voie des-

Auch eig[ent]l[iche] Freude böts genug mir, sah ich deutlich gleich wie bitter Selber hier empfand, daß Trennung sie freiwillig sich erwählt. Schien ihr Lächeln friedersehnend — bots dem Glauben Krieg ihr Zürnen. Alle Ruhe stört erquält sie, stellt Wunde schelmisch nach, schweigend zwar, doch kalten Seufzens hundertfach verzeihe, erbitternd raubt die Zügel sie dem Herze, dessen Leitseil längst schon schwach. Tausendmal zum Opfer fiel ich ihrem Blicke — u[nd] wider Willen wird das Flehen um Vergebung sich auf meine Zunge stehlen. Schamvoll ward ob meiner selbst ich — doch wär[e] nicht los ganz auch dennoch [ilizibil] *ich um ihre Wimpern tausend aber tausendmal! Ihre Wange* [ilizibil] *umbuhlte meine Seel in tausend Kreisen, wie um [einen] einzigen Punct stets sich der Erdball dreht im Kreis tausendmal. Auf Hand u[nd] Fuß ihr sank ich nieder — gab ich gern doch im Erstreben ihrer Lippe ihrem Fuß mein Leben preis! Wie mir's gleich die Sitte erlaubte, sie zu küßen, hielt die Wang ich hundertfach voll Sehnsucht, doch nur auf ihr Füßchen hin gebückt... Ach! als kaum mein Aug am zarten ich gerieben, war die Seele, von der Schärfe ihrer Wimpern tausendfach mir wundgedrückt. Aber endlich höchsten Huld voll setzte sie vor mir sich nieder, u[nd] es frug mich laut der Lippe[n] perlendes Rubinenpaar «O, mein Freund, du der von niederen Lästerungen viel erfahren, der soviel schon preisgegeben der Verleumder Tadel war, sei dein Herz dem Leib entflattert in Errinerung süßer Stunden, sie nach Liebchens Anblick seufzend deine Seele nach dem fliehe. Warum willst im Winkel einsam deine Tage du verbringen? Warum durch dein Herz den Körper der Gesundheit du entziehst? Was* [ilizibil] *du denn durch Trennung? Was durch Einigung? Wird Ruh dir? Sehnst du ewig dich — nur gibst dir preis dich selber, lebst du denn? Verfall hast du denn statt mein[er] der Entfremdung schwer geleistet? Nichts verhehle mir, sag offen, alles Wort für Wort mir an!» Als nun so von ihren Lippen mir zu reden ward verstattet, schloß mein Herzensleid ihr Anblick auf nun ihrer Reize Nacht. Und ich barg ihr nichts von allem, was ich tief von drinnen hegte. Nicht den Schmerz des Trennungstages.Nicht das Leid der finstern Nächte! Was von Freunden u[nd] Bekannten über Lieb ich je vernommen, was mir Freunde, was mir Kinder über Trennung je erzählt[en], alles sagt ich ihr u[nd] wusste, meinem Selbst unterricht es selber. Nicht wie viel ich ihr verrathen, nicht, wie viel ich ihr verhehlte. Was u[nd] wie's geschehe, ein Räthsel war's, doch schwand das Trennungsleid mir.* Ihres Grams *Herrschaft machte mich wie Bubek stark u[nd] reich. Seufzend ob des Herzens Qualen, es erfasst wie wider Willen. Goß sie dem Auge Tränen, dem Gewölk des Frühlings gleich — Auf ihr Antlitz niederrannen soviel heilsam süße Zähren gleich als wenn ein Strom von Wasser sich ergießt durch Rosenaun — u[nd] noch vor Scham erröthend u[nd] vor Scham ihr Köpfchen senkend, schwur sie Treue mir u[nd] nimmer durft' ich diesem Schwur mißtrauen. Alles gut macht ihr Versprechen, Frohe Kunde baut ihr Wort mir. Trost ihr Lieben wenn ihr Huldblick alle Ruh mir auch entraffte; welch Gelöbniß hätt' ein Herz nicht neu dem Liebesglück geweiht schon? Welch Treuschwur wäre auf's neu nicht schon erblüht in frischer Kraft? Und so an der Ein'gung Tafel: weilten wir beisammen wieder, u[nd] vom Weine munter schlürfend nahm sie ihn, dem Lust entquoll, nahm den Becher in die Hand sie,* [ilizibil] *gleich das Herz voll Lächeln, daß keine Liebsten sie, die Lippe* [ilizibil] *gleichen Lächeln voll.*

Doch das Feuer der Begierde war noch kaum entbrannt im Herzen, kaum des süßesten Genusses Macht so rasch in Schwung gebracht, da durch himmlischen Geschickes doppelzüngig neidisch Walten, durch des harten Himmels Kreislauf, der auf Ränke stets bedacht, brechen, während sonst die Dorn voll Rosen plötzlich sich entwinden, mir aus lustvertrauten Rosen nichts als Dornen nun hervor. Hoch das Haupt umflog auf einmal mir des Himmelkreises Wecker wie des Kranken Haupt der Engel, der die Seelen trägt empor, und an tausend Orten ließ er seiner Stimme Ruf erschallen, wie am Rechnungstag lebendig alles wird, was längst schon todt. Und als das mein Herz erschaute, brach aufs neu ihm auf die Wunde, u[nd] des Auges Pfad entquellen ließ er Tränen blutroth. Gleich wie in des Weines Becher ward, grauen Lachen glich die Klage, die der Lippe sich gesellt. Und so ward mir, daß zu sterben ich vor Kummer

părțirea. Dacă zîmbetul arăta dorință de pace — mînia ei declara război credinței. O deranja, o supăra orice pace; urmărește cu cochetărie să rănească, iartă de sute de ori, fără vorbe de fapt, dar cu suspine lipsite de căldură, îndîrjită smulge hățurile inimii, al cărei îndemn la viață slăbise deja demult.

Căzui de o mie de ori victimă privirii ei — dar împotriva voinței mi se furișează pe limbă implorarea iertării. Mi-era rușine de mine însumi — și totuși nu mă eliberam de aceasta complet. Pîndeam privirea ei de mii și mii de ori.

Chipul ei îmi înfășoară sufletul în mii de cercuri, asemeni globului pămîntesc ce se învîrtește neîncetat de mii de ori în jurul unui singur punct. Căzui la pămînt în fața ei, năzuind spre buzele ei, o lăsam doar să-mi calce viața în picioare! Cum datina îmi îngăduia numaidecît s-o sărut, plin de dor îmi întinsei de sute de ori obrazul, dar mă aplecai doar spre picioruşul ei... Ah, abia îmi frecai delicat ochii, și sufletul îmi fu rănit de mii de ori de asprimea genelor ei. Dar, în sfîrșit, se așează plină de maximă bunăvoință jos, în fața mea, și cu perechea de perle rubinii a buzelor ei întrebă tare: «O, prietene, tu cel atît de experimentat în defăimări josnice, care ai fost deja de atîtea ori pradă blamului calomniatorilor, ți-a zburat oare inima din trup; în amintirea dulcilor ceasuri, suspinînd după imaginea iubitei, sufletul tău aleargă după ea? De ce vrei să-ți petreci tu zilele singuratic, într-un colț? De ce-ți distrugi sănătatea din pricina inimii? Ce-ai obținut tu prin despărțire? Ce prin împăcare? Te vei liniști? Ți-e veșnic dor, dar sacrificîndu-te pe tine însuți trăiești tu oare? Prin înstrăinare ai obținut, în locul meu, ruina ta? Mie nu-mi ascunde nimic, spune-mi totul deschis, tot, cuvînt cu cuvînt!». Pe cînd își îngăduia să-mi vorbească astfel cu buzele sale, privirea ei îmi topi cu puterea farmecelor sale durerea inimii. Și nu-i ascunsei nimic din tot ce mă frămînta profund. Dar nu durerea din întunecata zi a despărțirii! Ceea ce auzisem de la prieteni și cunoscuți despre dragoste, ceea ce-mi povestiră cîndva prietenii, apoi copiii despre despărțire, toate i le-am spus ei și nu știam că (prin ele) mă lămuream pe mine însumi. Nu cît de multe îi trădasem, nici cît de multe îi ascunsesem. Ce și cum se întîmpla era o enigmă, îmi dispăru însă. Dominarea mîhnirii ei mă făcu puternic și bogat ca Bubek. Suspinînd din cauza suferințelor inimii, fu cuprinsă ca fără voie, vărsă lacrimi din ochi asemeni norilor de primăvară. Pe fața ei curgeau la vale atîtea lacrimi dulci binefăcătoare, precum un șuvoi de apă pe cîmpul cu trandafiri, — și roșind încă de rușine și lăsîndu-și în jos căpșorul de rușine ea îmi jură credință și nu-mi era permis niciodată să mă îndoiesc de acest jurămînt. Promisiunea ei repară totul. Cuvîntul ei îmi aduse o veste bună. Dragostea ei mă consola, chiar dacă privirea-i binevoitoare îmi răpi toată liniștea; ce făgăduință n-ar fi fost în stare să facă o inimă din nou fericită în dragoste? Ce jurămînt de credință n-ar fi înflorit din nou devenind o forță proaspătă? Și astfel la masa împăcării zăbovirăm din nou împreună și sorbind voioasă din vin ea lua în mînă paharul, izvor de plăcere; cu inima voioasă, cu buzele numai zîmbet, încît (părea) că pe nimeni nu iubește mai mult.

Dar abia se aprinse încă focul dorinței în inimă, abia luă avînt impetuos puterea prea dulcei plăceri, cînd prin acțiunea ambiguă, invidioasă a destinului ceresc, prin rotația grăbită a cerului, pusă mereu pe farse, se rupse, în timp ce petalele trandafirilor plini de spini se smulg brusc. Din trandafirii înveselitori mie nu-mi rămase nimic, decît spinii. Ceasul deșteptător al boltei cerești îmi înălță sus deodată în zbor capul, precum creștetul bolnavului îngerul ce poartă spre înălțimi sufletele, făcînd să-i răsune în mii de locuri chemarea glasului său că în ziua de apoi va fi viu tot ce demult era deja mort. Și cînd inima mea înțelese aceasta, i se deschise din nou rana, iar din ochi țîșniră lacrimi roșii ca sîngele. La fel ca în paharul de vin, inima mi se scufundă în sînge; rîsului sinistru i se asemăna plîngerea ce se asocia buzelor. Și îmi era așa încît doream chiar să mor de supărare, și așa fu încît durerea și însuși suspinul îmi fură otrăvite. Da, era ca și cum inima mi se îndîrjea contra ei înseși, dorind să se pedepsească pe sine, să rămînă cu totul stingheră și răzleață, să se prăpădească de chinul lăuntric. Din piept n-a scăpat nici un suspin.

auch begehrte u[nd] so ward es als der Schmerz ach' selbst das Seufzen mir vergällt. Ja! so ob sich selbst erbittert was mein Herz daß sich sehnte, seines eignen Selbst zu strafen, ledig ganz u[nd] los zu sein; zu vergehen vor innerem Schmerze. Seufzer nicht *entlockte dem Busen. Was denn ist's auch? So vom Staub ja wird des Himmels Spiegel rein. Ein Fleck auf der glänzende[n] Sphärenscheibe — Jeder hat die Pflicht des Himmels Spiegel zu reinigen vom Staub.*

O könnte ich eine Nacht in Ruhe am Busen dir, würde ich von des Mondes Haupt den Kopfschmuck mir rauben; ich überragt an Weite den unweiten Himmelskreis.

Ich sah im Geist als Kind mich noch u[nd] Jüngling, o Jugendtage, ihr Jugendtage!

Daß ich einmal doch, ich Sclawe, Gunst u[nd] Gnade bei ihr fände. Ließ sie's gestern blos mich schauen wie man Huld u[nd] Güte spende. Alles Sünden sprach sie los mich u[nd] ergriff dann meine Hand.
Schlang sie endlich um den Hals sich, lächelnd, lächelnd ohne Ende.

EMINESCU

în viziunea lui Ion PILLAT

(Urmare din p. 10)

ei sol/Ctnd parcă nu-i luceafăr mai dureros pe lume?/Ctnd mă gtndesc că poate prin universul gol/Te-ai stins şi eşti acuma lumina unui nume./ Şi mă gtndesc prin care aprinsă ironie/Ne amăgeşti nălucă şi astăzi ca şi ieri,/Că ştiu că-n tntuneric stelara-ţi agonie/Cu opalină rază ne mtngtie Hesper».

Ar fi interesant un studiu despre rezonanţa incantaţiei versului eminescian în poeziile de tinereţe ale lui Ion Pillat. În numeroase eseuri dedicate marelui poet, Ion Pillat declara: *«Fiecare epocă şi-a închipuit un alt Eminescu şi a pus în valoare o altă latură a operei şi a personalităţii sale uriaşe, precum şi fiecare generaţie de scriitori a înţeles şi a preţuit deosebit poezia noastră populară. Şi era firesc să fie aşa, căci Eminescu şi poezia populară sînt cele două mari fenomene ale liricei române care o depăşesc şi o fecundează totodată»*[2]. Ion Pillat cunoştea ca nimeni altul poeziile lui Mihai Eminescu. El ne-a lăsat proiectul său: *«Pentru o ediţie a* Poeziilor *lui Eminescu: Partea I-a 1884 (Poeziile din ediţia Maiorescu, ordine şi text, 61+3 variante). Partea a II-a 1890 (Poeziile din ediţia Morţun afară de cele din tinereţe publicate în* **„Familia"**). *Partea III-a 1895 (Cele 6 poezii postume adaose ediţiei a VII-a Morţun). Partea IV-a Postumele (o alegere). Apendice: Cele 12 poezii de tinereţe din* **„Familia"** *(după ed. Morţun)».*

Un alt proiect propune: *«Pentru o ediţie în patru volume a lui Mihai Eminescu: Vol. I,* **Poetul;** *vol. II,* **Prozatorul,** *Vol. III,* **Ziaristul şi teoreticianul politic** *Vol. IV,* **Apendice:** *Poezii, Proză, Scrisori, Material»*[3]. Ion Pillat enumeră apoi detaliat poeziile primului volum,

---

[2]. Ion Pillat, *Tradiţie şi literatură*, Editura „Casa Şcoalelor", Bucureşti, 1943, p. 195.

[3] Manuscrisul se află la Muzeul literaturii române.

Ce mai e și aceasta? Da, așa se curăță de praf oglinda cerească. O pată pe sfera strălucitoare. Fiecare are datoria să cureţe de praf oglinda cerului.

Dacă aș putea să mă odihnesc o noapte la pieptul tău, aș răpi podoaba de pe creștetul lumii; depășii în înălțime bolta cerească apropiată.

M-am urmărit în gînd ca copil, și ca tînăr. O, zile ale tinereții — voi zile ale tinereții.

De-aș găsi totuși vreodată, eu, sclavul, favoare și grație. M-a lăsat ieri doar să privesc cum dăruiește favoare și grație. Ea îmi iertă toate păcatele și îmi apucă mîna.

Mă cuprinse în sfîrșit, în jurul gîtului, zîmbind, zîmbind fără sfîrșit.

repartizate în patru părți. Așadar, Ion Pillat înțelegea și prețuia cu pasiune, în felul său propriu, poezia lui Eminescu. El se întreba: *«De unde provine acest primat necontestat al poeziei lui Eminescu? Care sînt cauzele acestui miracol? Căci miracol poetic eminescian există fără îndoială și oricine citește sau recitește un poem ca* **Lucefărul**, *o elegie ca* **Mai am un singur dor** *sau un cîntec ca* **Și dacă ramuri bat în geam** — *spre a cita doar trei exemple — nu poate să nu-și dea seama de acel lucru. El va realiza imediat prezența, într-o măsură incomparabil mai mare ca la toți ceilalți poeți români a unui plus de puteri misterioase, a unei armonii secrete și specifice, a unei adevărate vrăji, singura în stare de a ne influența adînc sufletul, răpindu-l și punîndu-l sub domnia exclusivă și tiranică a poetului.*

Cred că, în ultima analiză, aici se găsește valoarea excepțională a poeziei eminesciene... în puterea sa de incantație verbală». Și, mai departe, Ion Pillat conchide: *«De aceea vedem pe Eminescu atribuind formei importanța capitală pe care o are, studiind cu migăleală armonii noi, necunoscute pînă la dînsul limbei române, sau însușindu-și pînă la identitate eminesciană forme întrebuințate stîngaci înaintea lui de alții. Ritmul și strofa* **Lucefărului** *bunăoară, a luat-o poeziei* **Saturn** *a lui Iancu Văcărescu. Dar pe cînd acolo sună plat și prozaic... la Eminescu se transfigurează în următoarea armonie magică:* „El tremură ca alte dăți/În codri și pe dealuri/ Călăuzind singurătăți/De mișcătoare valuri/".

Zadarnic te încerci să-i explici vraja prin ritm, prin rimă, prin surprinzătoare aliterații: **„Peste cîte mii de veacuri stăpînirea te străbate/Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate".**

Ca și Hyperionul său, poezia lui Eminescu răsărită din „forma cea dintîi", rămîne „veșnică minune"»[4].

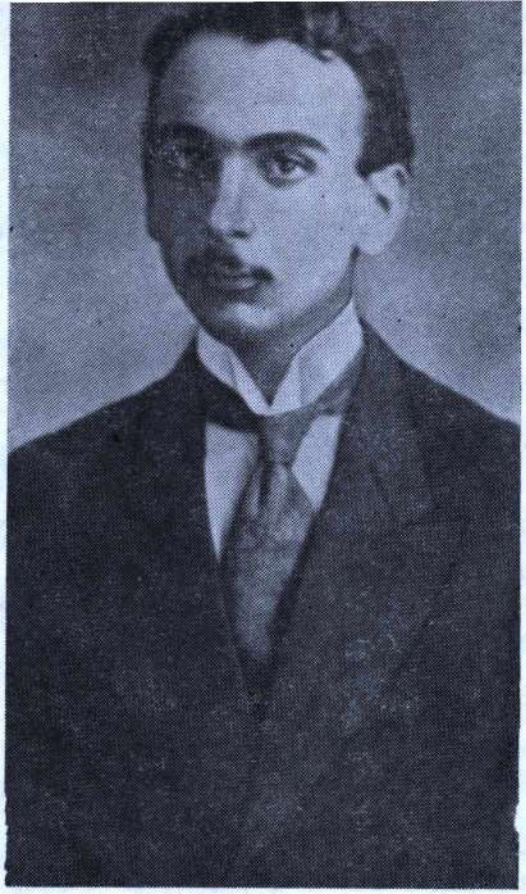
La prima vedere ni se pare a fi fost firesc ca în poemul său scris în tinerețe, *Bătrînii*, Ion Pillat să-l fi inclus și pe Eminescu — al cărui portret îl începuse dealtfel —, cu atît mai mult cu cît, după cum remarca Cristian Livescu: «În poemul *Bătrînii* nu avem deocamdată... decît reactualizarea expresiei unui trecut de glorie culturală... Vom observa lesne

[4] Ion Pillat, *Mihail Eminescu. Poeme*, în *Pagini alese*, Seria Nouă, nr. 25, Editura „Cartea Românească", București, 1937, pp. 4 și 7.

că laudele aduse marilor strămoşi literari, se referă, în marea lor majoritate, la păstrarea şi îmbogăţirea „graiului" românesc, poetul încercînd, în cazul fiecăruia, să parafrazeze — printr-un reuşit colaj mimetic — stiluri celebre sau elemente caracteristice de atmosferă... În pofida proporţiilor sale neobişnuite, poemul *Bătrînii*, această amplă *ars poetica* a lui Pillat, redescoperă cuvintele de preţ ale autohtonităţii, le face să fie adaptabile unui nou registru poetic. Este un mod de primenire a expresiei şi, în acelaşi timp, un act de ataşare programatică la „spontaneitatea ordonată" a poeziei intrate în tradiţie »[5].

Urmărind felul în care a fost compus poemul *Bătrînii* şi modul în care Ion Pillat a evocat figura lui Eminescu, vom înţelege pentru ce marele poet a fost lăsat — singur şi unic — deoparte.

Manuscrisul 5075, BARSR[6], format din poemele volumului lui Ion Pillat, *Amăgiri*, are anexat un caiet cu foi de hîrtie velină (14×20 cm) conţinînd volumul *Trecutul viu (Pe Argeş în sus)* şi apoi întregul ciclu al poemului *Bătrînii* (pp. 142—182). Pe pagina de titlu fusese scris un prim motto: « *Adevărat să fie că timpul nu există* » de Horia Furtună, la care Ion Pillat renunţă, optînd pentru:

«Cînd privesc zilele de aur a scripturilor române
Mă cufund ca într-o mare de visări...»

(MIHAI EMINESCU: *Epigonii*)

Pe verso p. 142 se află scrisă de Ion Pillat o introducere intitulată *Argumentul poemului*: « *În casa veche de pe dealul Piteştilor, la via părintească din Florica — din trecut şi din visul unei nopţi de toamnă, sosesc poeţii de altădată, sosesc cu toţii: Dosoftei al Moldovei şi Ghenadie de la Cozia, Văcăreştii amîndoi, Eliade, Ctrlova şi Alexandrescu, Stamati de pe Nistru şi Mureşanu din Ardeal, Alecsandri şi Eminescu, Coşbuc, Anghel şi Iosif, Macedonski, pînă şi Grigorescu, rapsodul luminii. Prilej de a cînta pămîntul şi sufletul ţării, evocînd marile figuri ale acelora care, după veacuri de trudă, ne-au dăruit armonia versului românesc unind lumina liniei latine cu taina cîntecului slavon. Prilej mai ales de a ne arăta prinosul de recunoştinţă faţă de trecutul viu din care trăim, cum trăiesc din rădăcini adînc îngropate frunzele copacului năzuitor spre cer* ».

În josul paginii a însemnat: « *Început la 14 septembrie 1918, în ziua Crucei, la Miorcani* ».

În anul 1922 poemul *Bătrînii* a fost publicat în revista „*Cugetul românesc*", fără să se mai reproducă introducerea din manuscris. Aşadar, ciclul fusese scris între anii 1918—1922, concomitent deci cu poemele din *Pe Argeş în sus*, amîndouă volumele copiate de Ion Pillat în acelaşi manuscris şi cuprinse sub titlul *Trecutul viu*. Căci, pentru poet, peisajul văii Argeşului şi casa de la Florica, unde îşi petrecuse copilăria, bunicul şi bunica, cît şi poeţii români ale căror versuri le învăţase atunci pe de rost, aparţineau aceleiaşi atmosfere familiale patriarhale aduse mereu în prezent prin amintire. O lec-

[5] Cristian Livescu, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura „Minerva", Bucureşti, 1980, p. 74—76.

[6] Mulţumim pe această cale Cabinetului de Manuscrise BARSR de a ne fi pus la dispoziţie manuscrisele poeziilor lui Ion Pillat.

tură paralelă a celor două volume scoate la iveală ecouri, înrudiri și completări între versurile poemelor respective. Deși scrise la moșia părintească de la Miorcani, în Moldova de nord, și la București, Ion Pillat face să apară nălucile *Bătrînilor* în atmosfera bibliotecii de la Florica, evocată în noaptea luminată de razele lunii intrate prin ferești și în traiectoria lor oprindu-se pe rînd deasupra tomurilor de pe rafturi. În acea încăpere învățaseră toți copiii familiei și la rîndul său citise și el pe poeții neamului, ale căror opere se aflau rînduite în bibliotecă.

Poemele din *Bătrînii* și cele din *Pe Argeș în sus* au aceeași pornire: pietatea pentru Ion C. Brătianu, bunicul dispărut, amintirea bunicii, nostalgia după anii fericiți ai copilăriei se împletesc continuu cu venerația pentru creatorii de limbă literară, poezie și literatură română

Asemeni lui Marcel Proust din *Pastiches et Mélanges*[7], Ion Pillat lua parte pasionat la viața operelor în care se cufunda, și era cu atît mai liber să o facă cu cît poseda un eșafodaj critic și comparativ minuțios structurat cu calitățile unui cîmp magnetic ce atrăgea și ordona tot ceea ce selecta experiența vastei sale culturi. Sau, pentru a urmări invers procesul său mental și afectiv-estetic: lecturile mereu înnoite dădeau un nou preț operelor deja cunoscute.

Despre poemul *Bătrînii*, Ovidiu Papadima observase judicios: «Evocîndu-și predecesorii, Ion Pillat teoretizează la modul expresiei poetice necesitatea legăturii cu trecutul și cu oamenii pămîntului, cu tradiția. Nu e un nesfîrșit de trist adio, ca în *Epigonii* lui Eminescu, ci o tonică reînnoire, în care fiecare protagonist își afirmă el însuși credința exemplară în virtuțile continuității în tradiție».[8]

Chiar de la început, Ion Pillat renunță de a mai invoca pe poeții Stamati, Coșbuc, Anghel, Iosif și Macedonski, iar poemul dedicat lui Eminescu a rămas neterminat. În anul 1940, la București, Ion Pillat însemnă o notă pe ultimele file ale extrasului nr. 10 al revistei „*Cugetul Românesc*", cuprinzînd poemul *Bătrînii*[9] în forma sa definitivă, notă în care justifică renunțarea la Macedonski și Eminescu: «*Inițial poemul trebuia să cuprindă și pe Eminescu (din care am scris un fragment important pe la începutul lui 1920) între Alecsandri și Grigorescu — Dinicu Golescu neștiind sortit pe atunci să intre în planul poemului. M-am gîndit mult să introduc și pe Macedonski, de care, pe la 1912—1914 am fost literar foarte legat și a cărui poezie am admirat-o întotdeauna. Am renunțat totuși și la unul și la altul din două motive: de Eminescu m-am temut — și ce scrisesem mi-a întărit temerea — să n-ajung să-i pot evoca destul de pregnant geniala apariție, iar pe Macedonski — pe care-l cunoscusem personal atît de bine — să nu-l fac să trăiască prea anecdotic, figura lui bizară căpătînd astfel un relief nepotrivit cu planul general. Apoi intro-*

---

[7] Georges Poulet, *Conștiința critică*, Editura Univers București, 1979, p. 65.

[8] Ovidiu Papadima, *Ion Pillat*, Editura Albatros, București, 1974, p. 65.

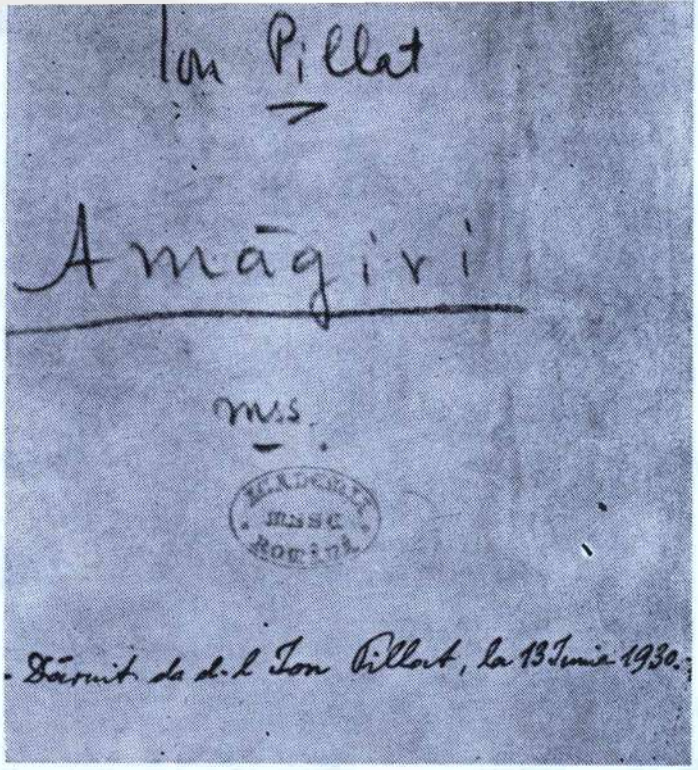
[9] I. Pillat, *Bătrînii*. Extras din revista „*Cugetul românesc*", Editura „Cartea Românească", București, 1922.

ducerea lui Eminescu și Macedonski ar fi întrerupt supărător linia patriarhală a poemului pe care o voiam sfîrșind în dubla lumină a lui Alecsandri și Grigorescu».

Înainte de a da fragmentul poemului închinat lui Eminescu, este necesar să amintesc cum explica Tudor Vianu omiterea marelui poet din rîndul scriitorilor înaintași:

«În poema *Bătrînii* defilează primii mînuitori ai versului românesc, un Dosoftei Mitropolitul, un Ghenadie Cozianul, un Ienăchiță Văcărescu, vin apoi patronii unei concepții occidentale de viață bazată pe rațiune și încrezătoare în progres și a unei poezii în conexiune cu modelele Apusului civilizat, printre care Dinicu Golescu, Eliade, Cîrlova, Alexandrescu și Bolintineanu, Anton Pann, Donici și Mureșanu reprezintă în această galerie nota națională și naționalistă, care în sufletul revoluționarilor de la '48 trăia în bună armonie cu îndemnul de a împrumuta formele de viață ale Apusului civilizat. V. Alecsandri le urmează tuturor acestora. Nu însă și Eminescu, care reprezintă de fapt un alt drum. Occidentalismul poeților de la 1848, năzuința lor către forma unei civilizații s-a frînt în muzica lui Eminescu, cu întoarcerea ei către lumea basmului și a trecutului, către armoniile mîngîietoare ale naturii, către înțelegerea unei lumi ca așezare împietrită de rosturi eterne și imobile. Marea lui figură putea lipsi din această frescă a poeților revoluționari și bonjuriști» [10].

În fragmentul poemului dedicat lui Mihai Eminescu, Ion Pillat nu se servește de același artificiu pentru a introduce și evoca, în ordine cronologică, personalitatea și opera scriitorilor aleși. Amintim cum, în cărțile acestora așezate pe rafturi și asupra cărora cade pe rînd reflectorul lunii, poetul pătrunde ca într-o lume. El ne face de la început părtași acestei vrăjite comuniuni: «*Întorci o foa[i]e numai — și-un veac uitat se darmă/Abia desmierzi o filă — și-un suflet îl răscolil/Ce odihnea în tihnă pe galbenele coli,/Păstrat ca micșuneaua din dragoste culeasă./Din fiecare carte un mort are să iasă/Cu gîndul lui de-atuncea și haina lui de ieri*» *(Dosoftei Mitropolitul)*. Versurile au exact aceeași semnificație ca studiul *Fenomenologia conștiinței critice* [11] al remarcabilului critic Georges Poulet: «ceea ce este extraordinar, în cazul cărții,

e faptul că între tine și ea barierele cad. Ești în ea, ea este în tine, nu mai există nici în afară nici înăuntru».

Cu toate că multe din poemele din *Bătrînii*, ca, de pildă: *Ienăchiță Văcărescu, Dinicu Golescu*, sfîrșitul evocării lui *Anton Pann* și chiar *Bolintineanu*, sînt mult mai reușite decît evocarea lui *Eminescu*, totuși, în acest fragment Ion Pillat reușește să ilustreze mai pregnant ceea ce dezvăluie Georges Poulet despre misterul lecturii și transferul dintre obiect, cartea și autorul ei, și subiectul, care este cititorul: «Îmi dau seama că ceea ce țin în mînă nu mai e un obiect, nici o ființă care e numai vie, ci o ființă înzestrată cu rațiune, o conștiință: conștiință a celuilalt, nu deosebită de cea a cărei prezență o presupun în mod automat în toate făpturile omenești pe care le întîlnesc, dar care, în acest caz special, mi se deschide, care-mi îngăduie să-mi scufund privirea înlăuntrul ei însăși, care merge pînă acolo încît mă lasă — privilegiu nemaiauzit — să gîndesc ceea ce gîndește și să simt ceea ce simte» [12].

Scriind despre Eminescu, Ion Pillat creează, ca și în celelalte cazuri, cadrul, peisajul adecvat, de data aceasta atmosfera nopții în care o

[10] T. Vianu, *op. cit.*, pp. 60—61.
[11] Georges Poulet, *op. cit.*, p. 291.
[12] *Ibidem.*

natură romantică «*castelul singuratic pe margine de lacuri*» scapără împietrită sub scînteierea lunii. El sugerează farmecul obsedant al chipului lui Eminescu, dar face abstracție de opera lui, ca și cînd ea ar fi dispărut, și el ar fi putut rămîne astfel în contact direct cu esența geniului acestuia.

Impresionant rămîne strigătul de dor al lui Eminescu — *Luceafărul* — după viață și iubire, după ființa Cătălinei — de data aceasta tot una cu tînărul poet, noul său cititor care îl reînsuflețește redescoperindu-i și iubindu-i opera: «*Lunara ta ființă de dor nemingîiet,/ Coboar-o iar, iubire alunecînd pe-o rază/În inima-mi de piatră și iar o luminează./Dă-mi gîndul tău de-o șchioapă și traiul tău de-o clipă/De-mi legi în schimb de umeri năvalnica-ți aripă./Lovește-mă cu-amnarul planetelor să fiu/Pe vatra veșniciei de-a pururi focul viu*».

Ca și în celelalte poeme din *Bătrînii*, Ion Pillat nu rămîne robit poeților și operelor pe care le evocă, căci odată cu pătrunderea și substituirea sa în conștiința acestora, el descoperă paralel și ia act de propria sa conștiință [13]. Sfîrșitul fragmentului nu mai sugerează, așadar, retragerea în eternitatea împietrită a Luceafărului, ci aspirația de a fi sfărîmată închisoarea veșniciei. Izolarea eminesciană este astfel nuanțată de propria filosofie a lui Ion Pillat, cristalizată pe parcursul operei sale și ajunsă, după multiple peregrinări, după încătușarea în nostalgia trecutului și a materialității tradiționalismului, la dezrobirea în continuitatea energetismului vieții care stăvilește pieirea prin nesfîrșita devenire: «*Pe mine nemurirea a prins podiș de stînci — /Descătușă-mi izvorul cu apele adînci/ Și lasă-l pe sub sălcii să fie pînă-n mări/O fugă 'impezită de-attea înstelări./Nu puțul ce coclește, sălcie a lui apă — /Vreau valul viu năvalnic ce fuge pînă crapă/Dar care-o clipă numai, țintind în brațe vîntul./În curcubeu de raze își făurea mormîntul*».

Este vorba în același timp și de *neîncetarea*, *interminabilul* operei de artă impulsionate continuu de sufletul cititorilor, mereu și mereu alții. [14]

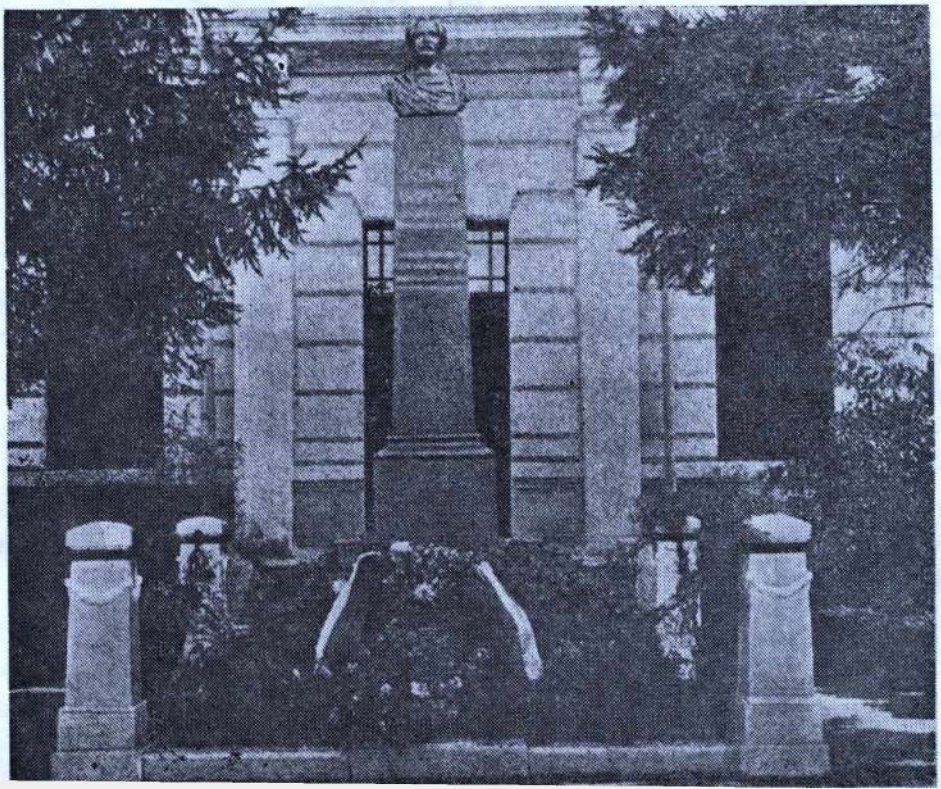
Mai mult decît orice, poemul *Bătrînii* și în special fragmentul dedicat lui Mihai Eminescu — la o atentă lectură — dezvăluie modernitatea gîndirii de critic și istoric literar a lui Ion Pillat, exemplificată direct în eseurile sale din *Tradiție și literatură* și *Portrete lirice*.

Cornelia PILLAT

[13] Georges Poulet, în *op. cit.*, pp. 214—275, explică fenomenul expunînd atitudinea criticii lui Jean Starobinski.

[14] Maurice Blanchot, *Spațiul literar*, Ed. Univers, București, 1980. *Ceea ce nu se termină, ceea ce nu încetează niciodată*, pp. 19—22.

Biblioteca Jud. Buzău
SALA DE LECTURĂ

Monumentul lui Eminescu, operă a sculptorului I. Dimitriu — Bârlad, dezvelit la Șimleolaul Mare, la 11 octombrie 1925, în prezența lui Octavian Goga, a lui Ion Minulescu și a altor oficialități. Reproducere după cartea dedicată evenimentului de profesorul local Teodor Bucurescu, carte mai puțin cunoscută azi, pusă la dispoziția noastră de cititorul Geo Galetaru, profesor actualmente în comuna Igriș.

PROFESIUNE DE CREDINȚĂ

Lucian BLAGA

Argument autobiografic

MANUSCRISUL INTITULAT *ARGUMENT autobiografic* face parte dintr-un «Dosar» cu diverse însemnări și acte ale tatălui meu; toate documentele acestui *dosar* au fost încredințate Muzeului literaturii române de familia Blaga.

Documentul care poartă acest titlu îmi pare a fi elaborat în toamna anului 1959, fiind scris într-un moment cînd, la oboseala celor 60 de ani, accentuată de eforturile zilnice de la Filiala BAR din Cluj, se adăugau și efectele tensiunii morale provocate de o atmosferă destul de echivocă creată, în acei ani, în jurul tatălui meu. *Argumentul autobiografic* vrea, prin urmare, să fie o definire de principiu a poziției sale. Încă din primele rînduri se afirmă cu tărie crezul său fundamental că un scriitor aparține țării și poporului său și, ca atare, trebuie să scrie în țara lui, în limba lui și pentru poporul lui. Întors în țară în 1939, după aproape 15 ani de absență, și presimțind izbucnirea flagelului mondial, Blaga nu dorea să rămînă departe, în aceste momente, de încercările prin care avea să treacă națiunea sa: «*Voiam să fiu în spațiu, în timp, în istorie alături de poporul din care fac parte, voiam să mă împărtășesc din suferințele și din bucuriile lui*».

A urmat apoi epoca marilor prefaceri ale istoriei de după război, cînd tatăl meu își adună forțele pentru a înfăptui proiectul traducerii în românește a capodoperei lui Goethe, *Faust*. Atenția îi este atrasă și de opera lui Lessing, pe care o și traduce în cea mai mare parte. Concentrarea și relativa „tăcere" pe care i le solicită imensul efort creator au determinat o aparentă îndepărtare de tumultul evenimentelor cotidiene. Acestea, grefate pe fundalul unei epoci frămîntate, care a dat naștere și unor exagerări stîngiste în aprecierea fenomenului cultural, au fost răstălmăcite de către anumite cercuri din țară și din străinătate, care au încercat să le speculeze, vînturînd zvonuri menite să manipuleze personalitatea tatălui meu pe terenul unor veleități și preocupări cu totul străine firii și crezurilor sale moral-civice.

Convertirea falsă în plan „politic" a eforturilor lui artistice consumate în solitudinea necesară creației primește o replică fermă în aceste însemnări: argumentele cu care el respinge hotărît încercările de a i se pune în seamă intenții și „roluri" ce «*le-ar lua în rîs chiar și o minte bolnavă dormite un filosof cu gîndul cumpănit*» se dovedesc a fi o caldă pledoarie pentru răspunderile și condiția travaliului artistic pe care și le asumă «*ca slujitor al orînduirii*

«Țara noastră, pe care o iubesc mai presus de orice...»

În anul 1939, șase luni înainte de începerea celui de al doilea război mondial, m-am întors în țară după vreo 15 ani de absență. Presimțeam isbucnirea flagelului și nu doream deloc să rămîn pe undeva pe meleagurile străine. Voiam să fiu în spațiu, în timp, în istorie, alături de poporul din care fac parte, voiam să mă împărtășesc din suferințele și din bucuriile lui. Și de-atunci sunt aci.

După ce m-am întors în țară, deși trăiam în condițiile unor evenimente mai agitate, în condițiile tulburi ale desfacerii inițiale ale uscatului de ape, preocupările mele au rămas aceleași; în esență ele erau de natură creatoare: poezia, literatura, eseul, teatrul.

N-am dat niciodată vreo dovadă de ambiții politice. De la sfîrșitul întîiului război mondial pînă la sfîrșitul celui de al doilea, am scris vreo treizeci de cărți și nenumărate articole de ziar, într-o atmosferă dominată și viciată de politicianism, dar anevoie se va găsi în miile de pagini tipărite un rînd de politică militantă propriu-zisă. Dacă am avut vreo ambiție în viață, aceasta mergea pe linia creației. Se știe că toți poeții români au un ideal și o măsură: Eminescu. Toți vor, dacă nu să-l întreacă, cel puțin să-l ajungă. Și mi se pare că însumi am fost atins de-o asemenea boală încă de la vîrsta de 13 ani. Nu cred că această ambiție naivă, ce ar putea să umple nu o singură viață, ci o sută, ar fi chiar un păcat. O atare naivitate poate să constituie, dimpotrivă, o condiție a existenței creatoare.

Dar să trec la momentul de față, la care voiam să ajung. Un amic, de care mă leagă sentimente de aleasă prietenie, mă întreabă de ce tac, cînd ar trebui să vorbesc. În anume împrejurări tăcerea ar putea să fie răstălmăcită în defavoarea adevărului, ceea ce ar putea să aibă urmări și pe un plan depășind interesul personal. Răspund amicului: recunosc că tac cel mai adesea. Din păcate sunt unul dintre cei mai tăcuți oameni din țară. Nu bănuiam că meteahna mea poate avea urmări și pe un plan de interes obștesc. Tăcerea și retragerea între patru pereți le-am socotit însă,

---

socialiste care se construiește în Republica noastră » față de « *marile și impresionantele progrese în toate sectoarele activității umane* ».

Studiind acest document, se poate vedea limpede că, în pofida unor interpretări deformatoare ale epocii — corectate ulterior —, atașamentul față de cauza poporului său reprezintă una din constantele personalității poetului, starea lui fundamentală de existență spirituală.

Deși dictat din rațiuni impuse de împrejurări istorice circumstanțiale, textul impune prin tonul de adevărată profesiune de credință care, dincolo de confesiuni strict biografice, confirmă, o dată în plus, atît poziția scriitorului față de noul drum al societății românești cît și funciara și inalterabila lui iubire de țară.

Voi mai aminti — pentru a întregi semnificația acestui document — atitudinea tatălui meu în împrejurările triste ale anului 1940, cînd o parte a Transilvaniei fusese ruptă din trupul țării. Format în climatul spiritual al marilor idealuri de unitate națională, el nu putea tolera nedreptățile sociale și naționale impuse prin Dictatul de la Viena. Așa s-a făcut că, în plină ascensiune a forțelor fascismului pe scena politică a țării, cu ocazia lecției inaugurale a cursului său ținut la Universitatea din Cluj (refugiată la Sibiu), în anul 1940—1941, Blaga dă viață frămîntărilor lui mai direct sau mai voalat, pe cît îi permitea materialul cursului: « *Țara din inima noastră, orizontul tocmai suficient pentru orice creație oricît de mare a spiritului, țara de totdeauna rămîne neatinsă acolo, tînărul nostru* ». [1]

Pentru Lucian Blaga măsura patriotismului a fost întotdeauna valoarea Operei, ca, dealtfel, în viața oricărui artist adevărat.

Dorli BLAGA

---

[1] Vezi „*Manuscriptum*", nr. 4(13)/1973, pp. 107—111.

pentru mine, de asemenea ca o condiţie a muncii creatoare, a acelei munci a cărei idee m-a luat în stăpînire ca o obsesie încă de acum cincizeci de ani.

De astă dată amicul meu îşi conturează cuvîntul şi precizează ceea ce de la început voia să-mi arate. Îmi spune că din om în om, din vorbă în vorbă, cum aceasta se întîmplă, s-ar fi creat în public în jurul numelui meu o situaţie şi o atmosferă echivocă. Că circulă zvonuri. Că se vorbeşte despre mine ca despre un ins cu pretinse veleităţi, de care virtuali sau reali « adepţi » şi-ar lega nu ştiu ce speranţe... Răspund: nu înţeleg prin ce împrejurări un prestigiu, pe care l-am dovedit pur literar, a fost convertit în termeni de delir politic. Convertirea s-a făcut în orice caz fără ştirea mea, cu totul în afară de sfera preocupărilor mele şi a cugetului meu. Un fel de răspundere pentru ceea ce unii sau alţii, din ţară sau străinătate, născocesc, rostindu-mi numele, aş încărca, firește, asupra mea, din momentul în care, aflînd despre ce e vorba, aş continua să tac. De aceea m-am hotărît să vorbesc. Şi vorbesc ca să se audă. Căci nu pot decît să resping cu hotărîre orice încercare, de oriunde şi din partea oricui ar veni, de a mi se atribui „roluri", pe cari le-ar lua în rîs chiar şi o minte bolnavă, darmite un filosof cu gîndul cumpănit.

Ţara noastră, pe care o iubesc mai presus de orice, a trecut prin radicale răsturnări de orînduire socială. Desigur, filosofia mea nu este materialist dialectică, ea s-a alcătuit între cele două războaie de pe poziţii idealiste. Împrejurarea aceasta nu mă împiedică însă de a fi un cetăţean loial al Patriei şi un slujitor al orînduirii socialiste, care se construieşte în Republica noastră. De atîţia ani urmăresc cu luare aminte ce se înfăptuieşte în ţară; se realizează mari, impresionante progrese în toate sectoarele activităţii umane. Acestea nu mai sînt o chestiune de apreciere, ci de constatare pur şi simplu. Realizările sunt o evidenţă a tuturor simţurilor. Le vezi, le auzi, le pipăi. Însumi m-am integrat într-un sector al acestei munci. Lucrez în sectorul: literatură. În zece ani am asimilat limbii noastre doi clasici germani şi un oarecare număr de poeţi ai literaturii universale. Am tradus pe *Faust* al lui Goethe[1] şi în cea mai mare parte operele lui Lessing[2]. Ca una din cele mai de seamă realizări ale regimului socialist din ţara noastră în domeniul scrisului socot faptul că putem astăzi să ne mîndrim cu o literatură universală tălmăcită pe limba noastră.

Prieteni mă întreabă mereu, de ce nu public şi din lucrările mele originale.

Le răspund: bănuiesc că şi de astă dată lunga mea tăcere a putut da loc la răstălmăciri, dar, vedeţi, tăcerea mea n-a fost decît o metodă a rodniciei, căci am folosit-o la cizelarea grijulie, îndelungată a multelor poezii şi a altor lucrări ce le-am scris în acest timp şi pe cari oricînd sunt dispus să le ofer revistelor din ţară spre publicare[3].

---

[1] În martie 1957 publică traduceri din Goethe în *„Scrisul bănăţean"*.

[2] *Nathan înţeleptul* apare, în primă ediţie, în februarie 1956.

[3] Intenţiona deja, din 1958—59, să publice versuri originale, dar a renunţat atunci fiind indirect atacat într-un cunoscut fragment literar publicat în *„Gazeta literară"* din vara anului 1959.

RIDENDO CASTIGAT MORES

Tudor Arghezi în ambianța locuinței sale de la Mărțișor. Fotografia, executată de colaboratorul nostru Nicolae Cristoveanu, face parte dintr-o serie mai mare, realizată în primăvara anului 1961, la solicitarea sculptorului Oscar Han, care intenționa să-i dedice poetului un bust. În vederea acestui proiect, artistului îi erau necesare imagini diverse, în poziții cît mai variate și, mai ales, cu detalii numeroase, menite a reduce cît mai mult obositoarele ședințe de „pază".

Moare-n fiecare zi
Ba de cap, ba de stomac
Și iată-l că ne trăi
Fără patru ani un veac.
Și-acum pune un picior
Și în veacul următor.

*

Șapte ceasuri nu-ți ajung,
Fă-ți discursul cît mai lung
Dă cît vrei din mîini și gură.
Prostul nu are cenzură.

*

Ce bine v-ați mai înțeles
Cînd mi-ați dat actul de deces.
Și singur cînd m-am dezgropat
Ce viu m-ați felicitat.

*

Ce-i o țară, azi, viteză?
Sensurile variază.

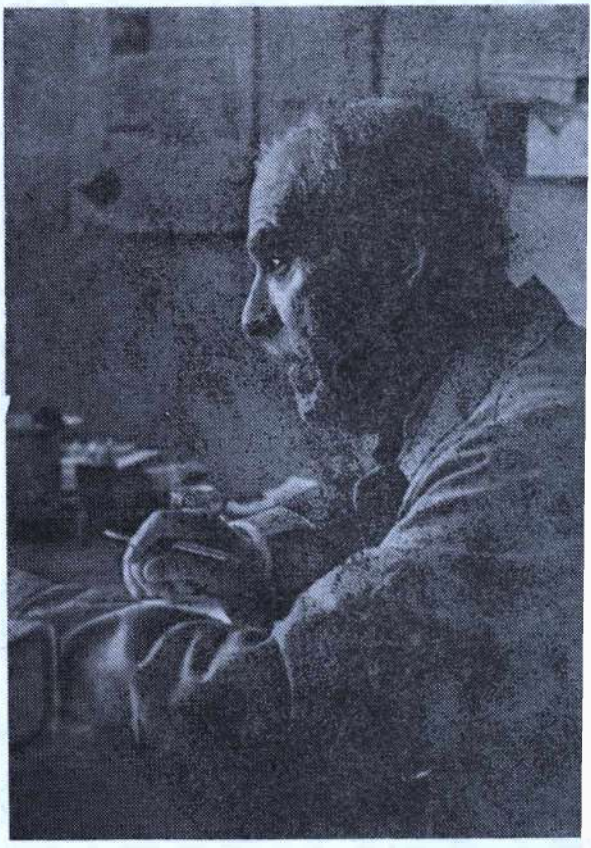
*

În ce fel de zodie
Te-ai născut, jigodie?

*

Neron moft, și moft Irod
Tu trecuși un șanț și-un pod
Și la ceasul liturghiii
Ucizi mama și copiii.

]1940]

Începînd din anul 1961, Tudor Arghezi publică în mai multe reviste (*„Steaua"* *„Tribuna"*, *„Gazeta literară"*), distihuri, catrene, sextine, unele purtînd mențiunea *« Vechi manuscrise » — Tg. Jiu 1943 —*, altele *« Stihuri răzlețe »* sau *« Inscripții de revelion »*. Toate aceste versuri au fost incluse ulterior în volumul: Tudor Arghezi, *Versuri*, vol. II, E.P.L., 1966, ediție de autor, sub titlul general *Bilete de Papagal* și au fost numerotate.

Printre manuscrisele rămase în arhivă, se găsesc și prezentele *Bilete de Papagal*, care au fost dactilografiate și corectate în vederea publicării, numai că ele nu au văzut lumina tiparului, ca dealtfel atîtea și atîtea alte versuri, publicate de noi postum, în diverse reviste sau volume.

Aceste *Bilete de Papagal* au fost scrise în diferite perioade, așa cum dealtfel reiese și din lectura lor.

Mitzura ARGHEZI

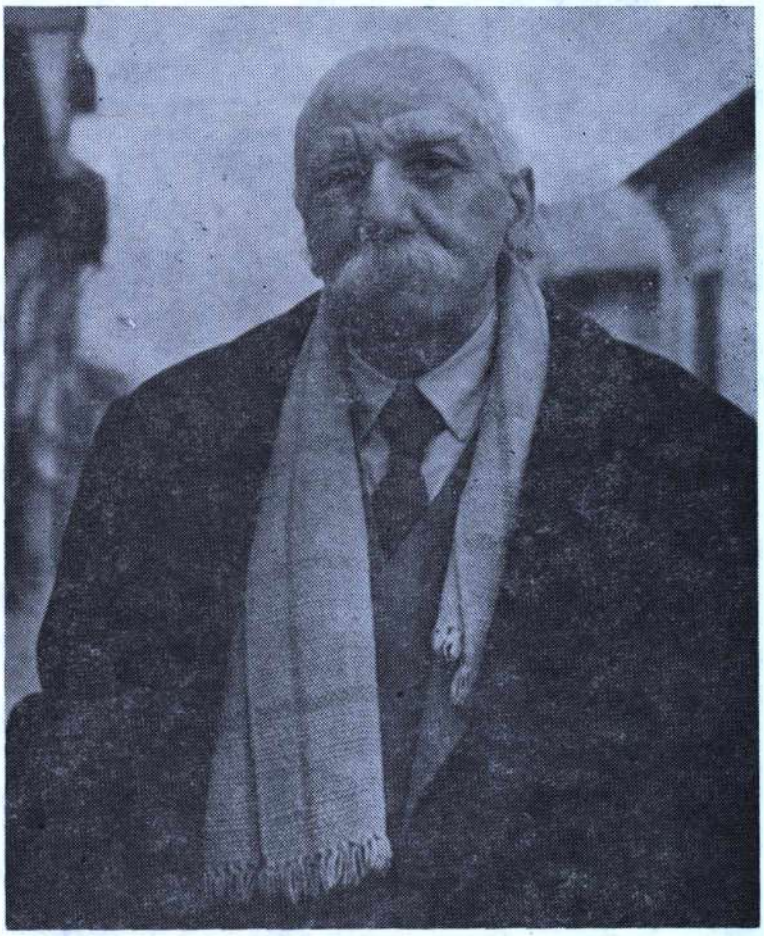
RIDENDO CASTIGAT MORES

Ion BARBU

«Variațiuni pe o arie veche»

DESCOPERIREA ÎN COLECȚIA DE MANUscrise a Bibliotecii Academiei R. S. România a unei variante autografe necunoscute a poeziei *RĂSTURNICA* de Ion Barbu [1] ne permite să creionăm cîteva considerații privind critica textuală barbiană, precum și reluarea discuției despre atribuirea paternității ei, purtată cu mai bine de un deceniu în urmă, în presa noastră literară [2].

Manuscrisul este redactat pe o coală dublă de hîrtie, păstrată destul de bine, care permite o lecțiune fără dificultăți a poeziei, scrisă cu cerneală neagră, într-o caligrafie ordonată și îngrijită, cu cîteva excepții: versurile 66 și 68 au modificări neesențiale, iar versul 65 se repetă, transcris din neatenție, pe pagina imediat următoare, din care motiv a trebuit să fie anulat. Sînt indicii indubitabile care duc la convingerea că varianta aceasta nu este o primă redactare a textului poeziei.

Poetul, surprins în ipostaza de... pieton (1958). Foto: Nicolae Cristoveanu.

În manuscrisul inedit pe care îl publicăm acum, poezia nu are titlu. Nu știm cui a fost dăruită de poet. Biblioteca Academiei R. S. România a achiziționat manuscrisul de la D. Teodorescu. El conține 80 de versuri grupate în catrene (cu excepția versurilor 21—36, care sînt dispuse în alte unități strofice), precedate de o notă explicativă: «Variațiuni pe o arie veche / Din ciclul de poeme *Inscripții pe Crucea de Piatră* / care va apare în curînd», și de un motto: «Surorii mele duhovnicești / RĂSTURNICA: / „In memoriam"», în final, avînd semnătura poetului: ION BARBU. Data dedesubt: «Primăvara 1921», cînd a fost transcrisă, include, probabil, în intenția autorului ei, și pe cea a elaborării.

---

[1] *Biblioteca Academiei R. S. România*. Secția manuscrise. Cota A 2060.

[2] Preocuparea principală a dezbaterilor relatate de presa literară de acum cîțiva ani — cu care prilej s-a cheltuit multă energie și s-a apelat, deopotrivă, la erudiție și deducție, uneori subtile și demne de invidiat — nu era de ordin estetic, ci filologic și sentimental. *Răsturnica* a fost atribuită, pe rînd, lui Ion Barbu, Ion Vinea, N. D. Cocea ori lui Ion Barbu—Ion Vinea. Argumentările intra și extra-literare, mărturiile autorizate ori exemplificate (stilistice, prozodice și de altă natură) privind paternitatea poeziei *Răsturnica* — sintetizate succint în cadrul aparatului critic destinat acesteia de către Romulus Vulpescu în ediția pe care cu osîrdie a îngrijit-o — duc la o singură concluzie pertinentă și incontestabilă: B. IOVA este un alt pseudonim al lui Dan Barbilian, în afara celui care l-a consacrat ca poet, ION BARBU.

«Variaţiuni pe o arie veche
— Din ciclul de poeme
Inscripţii pe Crucea de Piatră
care va apare în curînd

Surorii mele duhovniceşti

Răsturnica

In memoriam

Mi-am pus în gînd să cînt de mort;
Zgîrcitul vameş vrea un ort,
Şi-am să-l plătesc cum voi putea
Cîntînd prohodul pentru Ea.

Şi-i zic de zor, căci azi la toacă
O vom trînti ling-o băltoacă,
Într-un pămînt de rîme plin,
Adînc şi ud ca un vagin.

Pe gerială şi pe vînt
O vom urni spre un mormînt:
Un trist mormînt, încărbunat,
Sub cer de hipermanganat.

(Ei, ce să-i faci? — Aşa e scris:
Mori de un dor, de un plictis;
Cînd beteşug mai vechi răsuflă
Un vînt ajunge şi te suflă.)

Jeliţi fecioare, urlă ţaţă;
Plîngi cavaler cu freza creaţă:
Din rozul cuib s-a dus unica
Sibilă blondă, — Răsturnica. / [p.2]

Să plîngem toţi, — O, toţi în cor,
Să croncănim un «nevermore».
— La geam de cer, sub bolţi de fum
Sibila blondă stă de-acum.

Un fard astral i-aprinde faţa:
Pe serafimi i-atrage aţa
Şi pungi de sori se strîng (bănet)
La firma: „Bunul Proxenet".

(Şi de ce nu? — Cînd largi fiori
Undesc prin îngerii uşori
Eterealul vînt nu-i duce
Pe-un drum lacteu, — la altă Cruce?

În continuare, vom numi textul manuscrisului în discuţie cu sigla *A*, spre deosebire de textul iniţial, textul-sursă, pierdut ori încă nedescoperit, pe care îl vom numi cu sigla *X*. Celelalte texte cunoscute pînă în prezent vor purta siglele *B*: (textul publicat în anul 1925)[3]; B_1 (textul manuscrisului autograf din colecţia Al. Rosetti)[4], şi B_2 (copia din colecţia Şerban Cioculescu după manuscrisul autograf dăruit lui Al. Ciorănescu)[5]. Textul apărut în revista „*Contemporanul*", nr. 50 (1157), este postum şi nu poate intra în atenţia noastră, fiind o reproducere alterată de editor, prin fragmentare a variantei *B*.

Textul *A* excelează nu atît prin învesmîntarea în versuri a unor trăiri de excepţie, cît prin faptul că este o creaţie de sine stătătoare. Transcendenţa etică din această variantă a fost uşor trecută prin încifrare a realităţii în varianta *B*. Încercarea de modernizare a textului din varianta *B* şi a versiunilor B_1 şi B_2 coincide cu munca meticuloasă, devenită proverbială, a lui Ion Barbu de a îmbunătăţi propria creaţie, care a dus implicit la perioada ermetică. Analiza tuturor variantelor de laborator literar oferă, ca şi în alte situaţii similare, un material bogat pentru a defini evoluţia intimă a creaţiei poetice barbiene.

De regulă, o poezie trece prin mai multe straturi pînă ajunge să devină text definitiv. În cazul de faţă, în pofida unor versuri şlefuite măiestrit în varianta *B* şi versiunilor B_1 şi B_2, formă evoluată estetic pare să fie varianta *A*, predecesoarea acestora. Textul *A* are cu 20 de versuri mai mult faţă de variantele $B-B_1$ şi cu 24 faţă de versiunea B_2. Concentrarea subiectului din varianta *B* şi versiunile B_1 şi B_2 s-a făcut pe baza modificărilor lexicale şi a sacrificării compoziţiei. Astfel, în varianta *B* şi versiunile ei au fost anulate total versurile 9—16, 29—36, 69—72, şi 77—80 din textul *A*. Versurile 49—52 din acest text apar numai în textele $B-B_1$, iar versurile 65—68 numai în textul B_2, în vreme ce versurile cuprinse între 17—25 au fost reproduse parţial în celelalte texte cu inerente variaţiuni lexicale. În schimb, textul *A* nu are trei catrene, din care unul (al 8-lea) este reprodus în celelalte texte, iar următoarele două, fie în textele $B-B_1$

[3] „*Contimporanul*", anul IV, nr. 62, octombrie 1925, p. 1.

[4,5] Ion Barbu. *Poezii*. Ediţie îngrijită de Romulus Vulpescu, Editura Albatros, pp. 67—74.

(al 11-lea), fie în textul B_2 (al 10-lea). O altă deosebire, dar nu așa de mare, o prezintă inversarea deliberată a ordinii versurilor la textele $B-B_2$, în comparație cu textul A, ori chiar față de ele însele. De pildă, v. 23—28 din textul A ajung, în textele $B-B_1$, v. 17—22, iar, în textul B_2, v. 33—38 etc. Trebuie menționat că versiunea B_1 nu are nici o schimbare de vers ori strofă față de varianta B, modificările fiind lexicale. Textul B_2, cu toate deosebirile semnalate pînă aici, respectiv o strofă în plus, a 13-a, corespunzătoare celei de a 17-a din textul A, și o alta în minus față de textul B, precum și ordinea deosebită a strofelor, nu poate fi considerat decît tot versiune a acestui text B.

În consecință, stema poeziei *Răsturnica* ar fi:

$$X \text{——} A \text{——} B \begin{cases} B_1 \\ B_2 \end{cases}$$

La o viitoare ediție a poeziilor barbiene, textul de bază al poeziei *Răsturnica* va trebui să fie considerat cel al variantei A, cu care începe viața proprie a poeziei și efectele derivate din ea, fiind forma cea mai dezvoltată și realizată artistic. În acest caz, principiul ultimei voințe a autorului în stabilirea textului definitiv nu are de ce să fie invocat atît timp cît publicarea ei, sub forma variantei B, nu se știe precis dacă a fost făcută cu consimțămîntul poetului, căci o altă reeditare antumă nu a mai avut loc. Existența mai multor manuscrise autografe ale aceleiași creații, în redactări diferite și tot la atîția colecționari, ne permite să considerăm că s-a apelat la pseudonimul B. Iova datorită subiectului insolit al poeziei *Răsturnica*.

În toamna anului 1925, Dan Barbilian obținuse suplinirea unei catedre de matematici la Liceul „Ioan Maiorescu" din Giurgiu. Identitatea poetului Ion Barbu era notorie în orășelul dunărean. Trebuia deci parată moralitatea socio-profesională. Mai mult, în aceeași urbe — reședință de județ — Constantin Barbilian, tatăl matematicianului și poetului, deținea de cincisprezece ani postul de președinte al tribunalului teritorial, iar giurgiuveanul Ion Vinea, prieten intim și directorul revistei care a găzduit în paginile ei poezia în discuție, a înțeles conjunctura critică în care se afla poetul, admițînd conștient semnarea cu un pseudonim pe care îl folosea el însuși uneori. Avînd manuscrisul autograf al poeziei, Ion Vinea a publicat-o,

Ion Barbu cu soții Gabriel și Paula Sudan (stînga) la o reuniune în casa prof. Gh. Mihoc (colecția Paula Sudan) și alături de Radu Tițeica (dreapta) într-un instantaneu din 1936 (colecția Gabriela Tițeica).

— Și cînd vreo ploaie l-a spălat
Azurul dur, metalizat,
Nu-i un lighean cu nori de vată
Îngălbenită sau roșcată?)
. . . . . .
Am pierdut șirul... — Să-l mai cat?
— Grăsime neagră l-a-înecat.
Mi-e creerul urs, și din bîrloage
Îmi bate toaca-n două doage.

— Să bălăcesc și mai afund...
Vreau un țîrcovnic trist și scund
Să cînte cînd o va-ngropa:
«Pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa» / [p. 3]

O, pentru Ea, găsiți un dric,
Un dric mai mic ca un ibric
Și potriviți două mîrțoage
Din două bețe, două doage.

O! lumînări, burați polen.
E cimitirul un desen
Cu linii supte, slăbănoage,
Frînturi de bețe și de doage.

Purtați ușor Regina Mab
Să nu se frîngă trupu-i slab
— Pentru jelit tocmiți miloage
Să bată oaca-n două doage.

Să tune doaga orișicui,
Iar țața grasă, cu pistrui

Îngenunchiată să se roage
— Sunați din bețe și din doage.

Și tu, posomorît flăcău
Măsea De Fier, Nene Dulău,
Te roagă lîngă hodoroage!
— Hai dați din bețe și din doage!

Că ea ne-a fost azurul larg,
Atîtea vîrfuri de catarg⟨e⟩
Ce-au spintecat-o, stau zăloage,
⟨N-ai⟩ *— Sunați din bețe și din doage!* /
[p. 4]

⟨Că ea ne-a fost azurul lor⟩
Cu sărutări și mîngîiat
O! cîte capete-a-înălțat
Mai sus de mucede viroage!
— (Mereu cu bețele pe doage...!)

Să urle lemnul ca la strung
Cînd mai zorit, cînd mai prelung
Căci două lemne, moi, oloage
Se coc acum în patru doage.

(Sunați adînc, cu vuiet gros
De vechi țimbal de abanos
Înfofolit între plotoage
— Sunați din bețe și din doage).

Ion BARBU
Primăvara 1921»

asumîndu-și riscul consecințelor confuziei. La fel a procedat, în anul precedent, cînd a publicat *Cîntec de rușine*, însă l-a semnat Ion Barbu, poetul fiind la studii în Germania. Totul este plauzibil, pornind de la acest datum al realității!

Nota explicativă ce precede textul *A*, prin caracterul ei istorico-literar, permite cuprinderea în ciclul de poeme, acum cunoscut sub acest nume ciudat *Inscripții pe Crucea de Piatră* și a altor creații similare din care s-a păstrat, se pare, numai *Cîntec de rușine*. Deși stau sub aceeași zodie, poeziile *Un personaj eteroman* ori *Maria Spring* sînt scrise în alte zone de inspirație și la date ulterioare.

În pofida anecdoticii senzuale și frivole, față de care oroarea este instinctivă, cunoscută fiind condiția mizeră a femeilor de moravuri ușoare, subtextul acestei exprimări poematice, hibride, dar de o sensibilitate revelatorie, capătă sensul real al aspirației la puritate. Tema nu este inedită în literatură. Creații celebre în proză datorate lui Daniel Defoe (1722), Alexandre Dumas-fils (1852), Guy de Maupassant (1880) ori în versuri, scrise de Villon și Baudelaire, au înfățișat zone insolite ale universului uman, îmbogățind tipologia personajului literar. La fel, în literatura română, Felix Aderca, Gib Mihăescu, Camil Petrescu, Mihail Sorbul, George-Mihail Zamfirescu și alții au fost inspirați de patimi intolerabile și voluptatea carnală a beatitudinii efemere petrecute în limitele sordide ale periferiei societății. Chiar la Walt Whitman, poetul avînturilor, al grandiosului și al marilor aspirații cosmice, cu armonii crescînd din adîncime, întîlnim versuri dedicate frenetic trupului și sufletului: «Eu sînt cel ce suferă durerea dragostei trupești; / Asemenea pămîntului ce gravitează, asemenea ma- / teriei ce, prin durere, atrage către ea materia. / Trupul meu atrage toate trupurile, pe care le-ntîlnesc / sau le cunosc».

Cît privește *Răsturnica*, în varianta de față, scrisă la îndemnul lui Luca Ion Caragiale, avem de-a face cu un poem de o gravitate inexorabilă, în care intruziunile îndrăznețe ale spiritului ludic sînt corectate și completate de o meditație cu caracter existențial ale cărei accente subiacente sînt mai sobre. Prin restituirea textului, se salvează o operă literară autentică și nu mai puțin caracteristică în contextul complex al operei lui Ion Barbu.

Mircea COLOȘENCO

RIDENDO CASTIGAT MORES

O nouă comedie în dramaturgia lui Nicolae IORGA

LA ÎNTREBAREA, STĂRUITOR REPETATĂ de Valeriu Râpeanu [1], cărui domeniu să-i fi aparţinut cu adevărat Nicolae Iorga?, putem răspunde: şi teatrului. Omul înzestrat cu un «creier electronic» [2], cu o forţă de muncă şi de dăruire, cu o vitalitate cu totul ieşite din comun, s-a manifestat în teatru aproape în toate modurile posibile: ca teoretician (studii, articole, conferinţe), ca fondator de instituţii (Teatrul Popular din Bucureşti — 1921, Teatrul Ligii Culturale, Bucureşti, 1935), ca inovator de formule de spectacol (Teatrul în aer liber la Vălenii de Munte — 1938), ca, dramaturg.

Avea o imensă plăcere, o vie atracţie pentru această artă a contactului direct cu publicul şi, de asemenea, avea o concepţie clară, precisă, pe deplin consecventă, concepţia «teatrului popular». Termenul «popular» nu desemna condiţia unor oameni mai puţin apţi, mai puţin pregătiţi, pentru a gusta şi înţelege arta dramatică. Desemna, mai curînd, propria intenţie a lui Iorga de a face ca ea să pătrundă în toate straturile societăţii. El credea într-un fel foarte special, foarte personal, în virtuţile teatrului. Chema publicul (cît mai numeros, cît mai lipsit, pînă la el, de putinţa de a vedea spectacole) în staluri nu atît ca să-l *înalţe*, cît ca să-i ofere ceva ce i se cuvine de drept: bucuria spirituală a întîlnirii cu figuri-icoane din trecut, a participării la dispute pe teme de actualitate etc.

După Iorga, omul necultivat nu are o minte deficitară în planul gîndirii. Dimpotrivă, i se pare că, de multe ori, şcoala poate strica cel puţin una din datele unei personalităţi: gustul. În *O viaţă de om aşa cum a fost*, citim: «marea stricătoare de gust, şcoala» [3]. Şi antipatia faţă de catedră se reafirmă cîteva pagini mai încolo: «am urît-o totdeauna, ca un brutal mijloc de osebire, ca o piedică la comunicarea sufletelor, chiar atunci cînd eu eram acela care avea dreptul să se folosească de scaunul din faţa ei». [4]

Lectura pieselor sale ne evidenţiază prezenţa unor motive care migrează de la o lucrare la alta. Dintre ele, cel mai frecvent şi mai amplu dezvoltat e acela al condiţiei umane definite prin prisma puterii de a pătrunde lucrurile şi

[1] În volumul *Cultură şi istorie*, Bucureşti, 1979.

[2] Formularea îi aparţine lui Şerban Cioculescu; a se vedea volumul *13 Rotonde la Muzeul literaturii române*, Bucureşti, 1976, p. 74, 1979.

[3] Ediţie îngrijită de Valeriu şi Sanda Râpeanu, Bucureşti, 1972, p. 16.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, p. 30.

al condiției omului situat față în față cu cartea. Nicolae Iorga nu exprimă o preferință netă nici pentru mintea aptă să discearnă și să hotărască înțelept, bazîndu-se pe însușiri native, nici pentru cea care se sprijină pe cunoștințele dobîndite din cărți. Aduce, însă, în scenă, în înfruntări egal îndreptățite, oameni aparținînd ambelor tipuri. A creat, deopotrivă: personaje, care, deși lipsite de lumina cărții, nu sînt mai puțin luminoase și care se mindresc cu faptul că nu-și ciugulesc mintea din cărți; personaje acționînd și judecînd sănătos, chiar dacă degetele lor groase nu pot răsfoi un op și nu pot pune o semnătură pe un act; personaje pe care demnitatea unanim recunoscută de cărturari nu-ajută să-și îndulcească meandrele destinului etc., etc. Dacă există vreo preferință, ea se exprimă, și nu doar o dată, în avantajul femeii. Prin starea ei naturală, ea ar înțelege mai bine pentru că o ajută și inima. Această idee revine în dramaturgia lui Iorga pînă și în piesele minore. Așa cum în luările de cuvînt a căutat să se exprime astfel încît să fie urmărit de oricine, și teatrul și l-a gîndit pentru toate categoriile de public.

Din perspectiva generoasei înțelegeri a OMULUI, am putea spune, cum s-a și spus, că «teatrul profesorului Nicolae Iorga este școala pentru îndrumare și înnobilare sufletească a întregului popor, este grija închinată unei mai bune întrebuințări a timpului liber, a unei așezări serioase, din care colectivitatea, statul și individul vor avea numai de cîștigat»[5].

Dat fiind că aduc în scenă, majoritatea, chipuri din trecutul neamului românesc ori din al altor neamuri, și dată fiind cea mai recunoscută dimensiune a personalității lui Iorga, istoria, piesele lui au fost discutate din punctul de vedere al semnificațiilor lor istorice. Or, ar trebui evaluate, credem, din punct de vedere al concepției «teatrului popular», pentru care a scris, a activat, a militat.

Resimțim o anume insatisfacție cînd luăm act de aprecierile unor cronicari dramatici care parcă se simt invadați de personalitatea lui Iorga, parcă i-ar deranja faptul că cineva, realizat magnific în attea domenii, se arată pasionat de încă unul. Mergînd să-i vadă reprezentațiile, contemporanii lui se așteptau, probabil, ca scena să-i întîmpine cu desfășurări la fel de spectaculoase ca erupțiile oratorice ale lui Iorga-omul politic și dascălul. Dar cine să fi putut egala, dintre actori, un temperament pe care exegeți de azi și de ieri îl compară cu forțe dezlănțuite ale naturii?

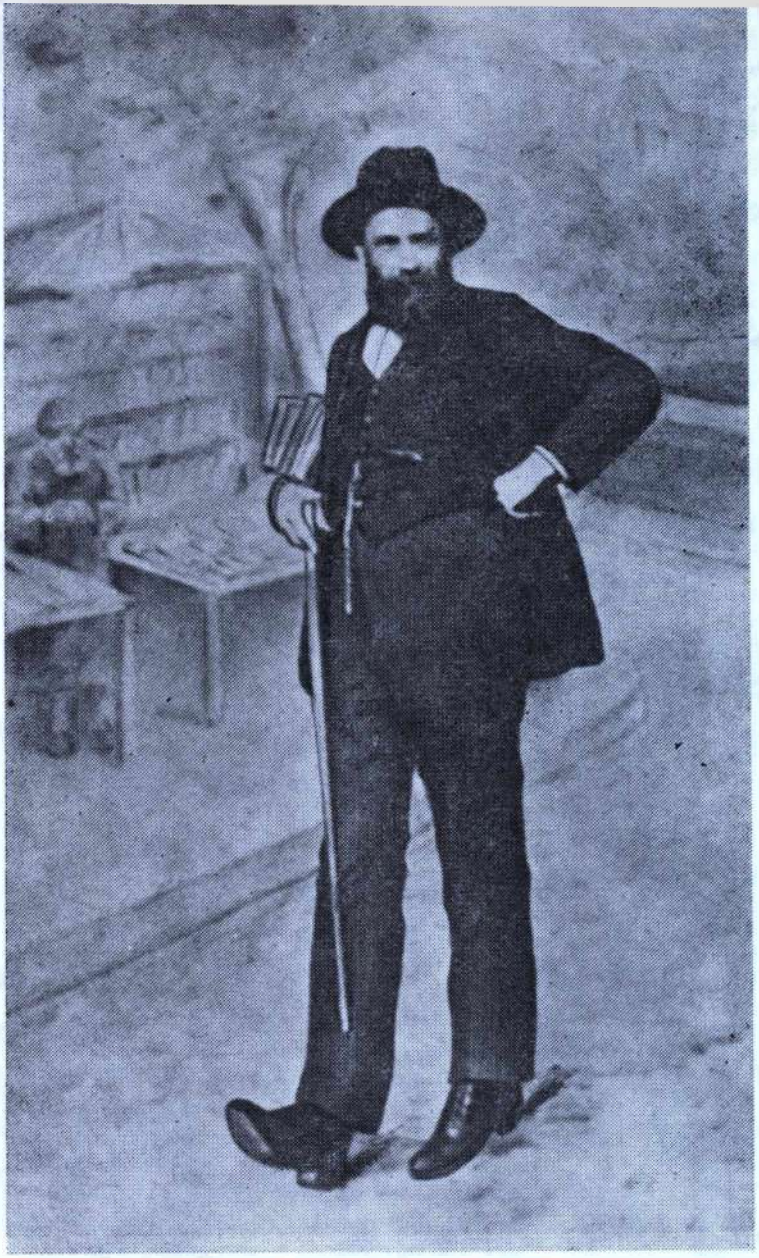
În pofida rezervei cu care a fost privit în epocă, în pofida atitudinii imprimate unei părți a cronicarilor dramatici de către direcția antisămănătoristă a criticii literare, dramaturgia lui Iorga a contat în timpul vieții autorului. A contat prin numărul mare al pieselor publicate și jucate[6] (nu e chiar adevărat că nu s-au

[5] Octav Cristescu, *Profesorul Nicolae Iorga și teatrul*, în *„Semnalul"*, 23 sept. 1938.

[6] În privința numărului lor, exegeții au ajuns la concluzii diferite: Ion Zamfirescu, în *Drama istorică universală și națională* (București, 1976), și Vicu Mîndra, în *Istoria Teatrului în România* (București, 1973), ne spun că ele se ridică la peste cincizeci. Elvira Sorohan, în articolul *Unele considerații despre teatrul lui Nicolae Iorga* din *„Revista de istorie și teorie literară"*, nr. 2, 1969, spune că ele sînt aproape patruzeci.

Pentru cititorul căruia nu-i stau la îndemînă decît volumele apărute în 1974 și 1980, *Teatru* și *Teatru 2*, ediții îngrijite de Victor Iova, prefață de Mircea Vaida și respectiv de Mariana Iova, ne-am îngăduit să întocmim o listă a pieselor de teatru ale lui Iorga cunoscute de noi pînă la această dată (menționînd, în ordine, locul de apariție și anul, și Teatrul punerilor lor în scenă): *Doamna lui Eremia*, București, 1910, Teatrul Național din București, stagiunea 1922—1923 și 1923—1924; Teatrul Național din Craiova, stagiunea 1931—1932; *Mihai Viteazul*, schiță de poem dramatic, Vălenii de Munte, 1911; *Învierea lui Ștefan cel Mare*, în volumul *Trei drame*, București, 1912, apoi separat, București, 1920, Teatrul Național din București, stagiunea 1918—1919; *Mihai Viteazul*, București, 1920, Teatrul Național din București, 1920; *Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914 și București, 1920; *Cantemir bătrînul*, București, 1924, Teatrul Național din Cluj, stagiunea 1931—1932 și Teatrul Ligii Culturale, stagiunea 1938—1939; *Un domn pribeag*, București, 1931, Teatrul Național din București, stagiunea 1919—1920; *Tudor Vladimirescu*, Sibiu 1921, Teatrul Național din București, stagiunile 1921—1922, 1922—1923, 1943—1944; *Zidirea Mănăstirii din Argeș*, 1922, Teatrul Popular, stagiunea 1925—1926, Teatrul Național din București, stagiunea 1931—1932; *Sarmală, amicul poporului*, Craiova 1923, Teatrul Popular, stagiunea 1922—1923; *Gheorghe Lazăr*, în volumul *Trei drame*, București, 1924, Teatrul Național din Cernăuți, stagiunea 1931—1932; *Contra patriei*, în volumul *Trei drame*, București, 1924, Teatrul Ligii Culturale, stagiunea 1935—1936; *Moartea lui Dante*, Teatrul Național din București, stagiunea 1921—1922; *Molière se răzbună*, 1922, Teatrul Național din București, stagiunea 1921—1922; *Fata babei și fata moșneagului*, Vălenii de Munte, 1927; *Cleopatra*, București, 1928, Teatrul Național din București, stagiunea 1927—1928; *Fratele pădin*, Vălenii de Munte, 1929, Teatrul Național din București, stagiunea 1928—1929; *Frumoasa fără trup*, Vălenii de Munte, 1929; *Sfîntul Francisc din Assisi*, Vălenii de Munte 1930, Teatrul Național din București, stagiunea 1929—1930; *Fiul cel pierdut*, Ploiești, 1930; *Cassandra*, Vălenii de Munte, 1932, Teatrul Național din București,

jucat), prin aceea că actori de primă mină le-au dat viață scenică (Nottara în *Fratele păgîn*, în *Invierea lui Ștefan cel Mare*, în *Mihai Viteazul*, în *Molière se răzbună;* Ion Manolescu în *Catapeteasma ruptă-n două*, în *Un biet moșneag și-un doge*, în *Ultima rază;* Maria Filotti în *Casandra*, în *Doamna lui Eremia;* Ana Luca, R. Bulfinski și George Calboreanu în *Zidirea Mănăstirii din Argeș* etc.) Și a contat în fața acelor cronicari dispuși să-și permită judecăți proprii de valoare. Nu putem să nu ne referim la cîțiva care, în reviste literare de prestigiu sau în ziare politice de mare răspîndire, au lăsat, despre cîte o piesă a lui Iorga ori despre teatrul său privit în general, păreri valabile și azi. Observația lui V. Timuș, de pildă, exprimată (e drept, timid, dar în cadrul unei admirații consecvente), în legătură cu piesa *Ovidiu*, că «Nicolae Iorga înlătură episodicul, disprețuiește amănuntul»[7], ni se pare a fi calitatea cea mai de preț a scrisului dramaturgic al lui Iorga. Ca puțini alții, el știe să-și pună cititorul sau spectatorul la curent cu starea, cu condiția socială a personajelor sale și renunță la fazele de legătură ale desfășurării acțiunii cu siguranța artistului, care nu se

Profesorul Iorga pe malul Dîmboviței.

împiedică în factologie. Să ne gîndim, de pildă, la piesele istorice, la multitudinea aspectelor lăsate deoparte în favoarea creionării unor personaje, sublinierii unor idei, dezvoltării unor motive. Indiferent că în unele nu va reuși să creeze personaje vii, să opună termeni conflictuali puternici, esențializarea, condiție strictă a scrisului dramatic, se regăsește în toate piesele lui Iorga. Dacă afirmația Elvirei Sorohan[8]

---

stagiunea 1930—1931; *Trei piese simple pentru oameni modești*, Vălenii de munte, 1931 (jucate la Vălenii de Munte); *O ultimă rază*, Vălenii de Munte, 1932, Teatrul Național din București, stagiunea 1931—1932; *Moartea lui Assur*, București, 1934, Teatrul Național din București, stagiunea 1932—1933; *Omul care ni trebuie*, Craiova 1922, Teatrul Popular, stagiunea 1921—1923; *Iesus*, Craiova, Teatrul Național din București, stagiunea 1924—1925; *Catapeteasma ruptă-n două*, Vălenii de Munte, 1934, Teatrul Național din București, stagiunea 1933—1934; *Sîngele lui Minos*, Vălenii de Munte, 1935, Teatrul Național din București, stagiunea 1934—1935; *Un biet moșneag și-un doge*, Vălenii de Munte, 1936, Teatrul Național din București, stagiunea 1935—1936; *Zbor și cuib*, Vălenii de Munte, 1937, Teatrul ligii Culturale, stagiunea 1935—1936; *Răzbunarea pămîntului*, Vălenii de Munte, 1936; *Regele Cristina*, București 1939, Teatrul Național din București, stagiunea 1938—1939; *Moartea lui Alexandru*, 1939; *Vagabondul*, București, 1940; *Ovidiu*, București, f.a., Teatrul Național din București, stagiunea 1930—1931; *Fatalitatea învinsă*, Teatrul Popular, stagiunea 1922—1923.

Ar mai fi *Uite popa nu e popa*, *Din tată în fiu*, *Îmbogățiții de război*, *Lume bine crescută*, *Pretenționii*, titluri de piese menționate de istoricii de teatru cum că ar fi făcut obiectul unor montări în București și în țară; și, de asemenea, *Rudele*, comedie jucată în 1938 la Teatrul ligii Culturale (aflată în manuscris la Biblioteca Academiei) și *Cea mai bună și Doamna Avezeanu*, comedii, ambele aflate în manuscris la Muzeul literaturii române.

[7] V. Timuș, *Cronica dramatică*, în „*Rampa*", 23 aprilie 1931.

[8] Unele considerații despre teatrul lui Nicolae Iorga, în „*Revista de istorie și teorie literară*", nr. 2, 1969.

că scrisul dramatic al lui Iorga a marcat certe influențe se susține, am putea adăuga că acela care a desăvîrșit știința arderii etapelor intermediare este G. Călinescu, și el autor al unui teatru mai puțin gustat decît restul operei sale.

O foarte aplicată analiză întreprinde Claudia Millian, pornind de la montarea piesei *Omul care ni trebuie*. Semnînd Dim. Șerban, poeta Claudia Millian scrie o cronică teatrală cu simțul devenirii piesă-spectacol și, atentă la fenomenul înnoirii artistice, ea propune ca teatrul nou, în general, și în speță al lui Iorga, să nu mai fie apreciat din punctul de vedere al respectării canonului *acțiune*, care poate fi înlocuit cu criteriile *analiză*, *simplitate*. După ce face o paralelă între Strindberg și Ossip Dymov, pe de o parte, și autorul român, pe de alta, conchide: «Teatrul d-lui Iorga e *simplu*. Reducînd tot mecanismul exterior, toată încurcătura firelor, cu care se ține acțiunea și conflictul teatral, d-sa expune în linii drepte, într-o geometrie plană, personalitatea eroilor lui dezvăluiți în interiorul lor» [9]. Ni se pare un merit faptul că autoarea discerne calitățile de dramaturg ale lui Iorga, cu atît mai mult cu cît *Omul care ni trebuie* nu se numără printre cele mai izbutite piese ale lui.

Cînd la Teatrul Ligii Culturale se montează *Cantemir bătrînul*, cronicarul dramatic de la „*Semnalul*" spune că și în această piesă autorul urmărește «țelul de a stîrni, prin evocări artistice, în sufletul spectatorului, entuziasmul pentru trecutul atît de bogat în pilde de jertfă al neamului, și de a da, prin chiar acestea, tuturora îndemnul faptelor vrednice de numele marilor înaintași» [10].

Cu toate că nu puține cronici au pornit de la stima față de omul de știință și de talent, avem impresia că nici chiar cei care au scris elogios nu au realizat măsura exactă a valorii dramaturgiei lui Iorga. Pentru o bună cunoaștere a ei, publicarea celor 19 piese de inspirație istorică [11] abia constituie un început. Motivele-idei (scumpe autorului): condiția cărturarului și noncărturarului; necesitatea îndeplinirii datoriei, pentru care fiecare s-a născut, acolo unde fiecare s-a născut; femeia excepțională prin puterea ei de credință și de dăruire, neremarcată și nealeasă de bărbatul unic, dar atașată totuși de el prin voința ei, care-și confundă destinul cu el; raportul istoriograf-istorie, așteaptă să fie studiate. Ca și acele personaje create după chipul și asemănarea autorului, cu sufletele neîncovoiate, trăind pentru un principiu și nevrînd să mai trăiască atunci cînd viabilitatea principiului stă în cumpănă cu viața lor (cum ar fi Fotie din *Catapeteasma ruptă-n două*, cum ar fi Constantin Brâncoveanu).

Nicolae Iorga, *marele om*, cum i se spunea în timpul vieții — ca o recunoaștere a pozițiilor deținute în mai toate planurile vieții publice, dar și ca o aluzie, poate ironică, la statura sa fizică («la Iorga fizicul recomanda geniul» — recunoaște, de data aceasta fără nici o ironie, N. Carandino [12]) —, omul cu atîtea calități, autorul unei opere vaste, cunoscătorul istoriei atîtor epoci și neamuri, patriotul și dascălul, va fi avut și simțul umorului? O anecdotă povestită de Șerban Cioculescu în *13 Rotonde 13 la Muzeul literaturii române* ar sugera că nu. De asemenea, patima pentru măguliri și recunoașteri unanime și necondiționate, ca și firea sa — și gravă, și înclinată spre atitudini tiranice —, nu par a se fi conjugat cu dispoziția spre haz, spre a lua lucrurile mai în ușor.

Cîteva din piesele sale se subintitulează „comedii": *Zbor și cuib*, apărută la Vălenii de Munte în 1937 și montată la Teatrul Ligii Culturale în 1938; *Rudele*, montată la Teatrul Ligii Culturale în 1938, dar rămasă în manuscris la Biblioteca Academiei; *Cea mai bună* și *Doamna Avezeanu*, ambele aflate în manuscris în arhiva Muzeului literaturii române.

Nimic din dramaturgia lui de inspirație istorică nu trădează nici cea mai vagă intenție de a-l scoate pe spectator, măcar cu un zîmbet, din starea de sobrietate, din atmosfera solemnă în care l-a plasat. Nimic nu i se pare lui Iorga, cînd meditează la trecut, de rîs. Nici cele bune, nici cele rele. În amintirea celor bune, parcă oficiază. Cele rele îl îndurerează. De aceea, afirmația că teatrul lui Iorga e de factura teatrului lui Shakespeare se va fi susținînd poate prin concepția ambilor asupra istoriei,

---

[9] Dim. Șerban, *Săptămîna teatrală*, în „*Adevărul literar și artistic*", seria III, an III, nr. 73, 16 aprilie 1922.

[10] N. Mihăescu, Cronica teatrală în „*Semnalul*", 22 aprilie 1938.

[11] În volumele: Nicolae Iorga, *Teatru*, ediție îngrijită de Victor Iova, prefață de Mircea Vaida, București, 1974 și *Teatru 2*, ediție îngrijită de Mariana Iova, București, 1980.

[12] N. Carandino, *De la o zi la alta*, București, f.a., p. 116.

iar nu prin scriitura dramatică. La Shakespeare, scenele tragice alternează cu cele comice, în timp ce la Iorga elementul comic lipseşte cu desăvîrşire (şi nu este singurul motiv pentru care noi n-am pleda în favoarea acestei apropieri).

În drama *Un domn pribeag*, unde acţiunea nu se petrece nici pe teritoriu valah, nici pe teritoriu moldav, se pot descifra accente comice, în scena de la şcoală. Pater Joseph, cu elevii săi, se înrudeşte cu Marius Chicoş Rostogan. Jovial şi superficial, Marius Chicoş Rostogan nu a reuşit să-şi transforme elevii în cópii ale sale — e în curs de a o face dascălul din Innsbruck temeinic: el a reuşit să îngusteze minţile şi să anihileze puterea de judecată. De aceea, schimbul de replici, de întrebări şi de formule e comic, dar de un comic trist, pînă la sinistru.

Comediile lui Iorga fac parte din piesele cu acţiunea înscrisă în contemporaneitate. Opere în versuri, dramele sale istorice ne prezintă destinul omului social. Toate cele patru comedii (nu includem aici piesa ocazională *Molière se răzbună*) sînt în proză şi „atacă" omul familial. Omul familial, cu gesturi cotidiene, mici, neînsemnate, dar rezonînd în sufletele sensibile ale celorlalţi. *Zbor şi cuib*, un fel de mică dramă didactică, dezaprobă libertăţile tinerilor în cadrul disputei dintre generaţii, iar *Rudele* demonstrează că, în absenţa simţului măsurii, iubirea părintească devine inoportună.

Doamna Avezeanu ni se pare singura comedie reuşită din cîte cunoaştem că a scris Iorga. Cadrul de desfăşurare a acţiunii nu mai e cel strict familial. Eroina nu mai trăieşte în planul vieţii casnice: soţul i-a murit, fiica ei nu o preocupă prea mult.

Şi aici ni se precizează încă de la început identitatea personajelor. Chiar din primele replici ştim că doamna Avezeanu e preşedintă, că, împreună cu secretara ei, se află la 150 kilometri de Bucureşti (retrase din motive de sănătate), că ambele, de fapt doamna Avezeanu, desfăşoară o luptă: lupta pentru întărirea poziţiei femeii, cu scopul de a-i învinge pe bărbaţi, cu scopul de a reinstaura matriarhatul...

Din cîte femei populează lumea teatrului lui Iorga, celebră rămîne Doamna lui Eremia. Dar nici frumuseţea ei, nici forţa cu care se grăbeşte să acţioneze ca spre a înfăptui ea însăşi repede-repede blestemul mitropolitului împotriva propriilor ei copii nu par să-l atragă în mod deosebit pe autor. Tipul cel mai drag de femeie rămîne pentru Iorga altul. Acela al îndrăgostitei care-şi ţine pasiunea în umbra unor calităţi specifice bărbatului: ataşamentul durabil, eroismul, prezenţa ocrotitoare. Şi nu în ultimă instanţă acela al jupînesei tinere, venită cu copilul la cimitirul proaspeţilor morţi din bătălia pierdută de Ştefan cel Mare la Războieni *(Învierea lui Ştefan cel Mare)*. Deşi se rezumă la un monolog fragmentat de o replică a copilului, apariţia tinerei femei constituie unul din marile roluri ale dramei noastre istorice. Iorga scrie aici o pagină de adevărată poezie patriotică.

Piesa *Domana Avezeanu* îmbogăţeşte galeria personajelor feminine din dramaturgia lui Iorga cu noi profiluri de eroine, cu o nouă atitudine a autorului. Rolanda Avezeanu întruchipează o problemă de care Iorga îşi îngăduie, în sfîrşit, poate nu să rîdă, dar, în orice caz, să glumească: feminismul în accepţiune exagerată. Aspectul inedit e aici acela al ridiculizării personajelor. Nu atît a doamnei Avezeanu (căreia i se oferă şansa reabilitării: îndrăgostindu-se de... Krishnamurti — de un fals Krishnamurti, vai, un travesti! — ea renunţă, uită să mai lupte împotriva bărbaţilor), cît a comitetului secret al Ligii, compus din preşedintă şi din domnişoarele (vîrstnice, desigur); Ciubăr, Malinechi, Ciomăgescu, Piridi.

Lupta împotriva bărbaţilor se duce prin afirmaţii şi prin proclamaţii. Ele între ele, membrele comitetului secret, susţin că bărbaţii sînt o «odioasă bandă masculină», sînt duşmanii şi asupritorii femeilor, că femeile nu sînt roabe, nu sînt obiect de plăcere pentru bărbaţi. Concret, piesa opune, într-o subtilă desfăşurare, agresivitatea teoriei nonagresivităţii faptei.

Redactată de preşedintă şi apoi savurată şi aprobată de membre, proclamaţia a hotărît: renunţarea la sărut, fiind un «mijloc de seducţiune masculină», evitarea oricărei atingeri cu bărbaţii, pregătirea tineretului feminin pentru a lovi. La acest al treilea punct, domnişoara Ciubăr, adversară convinsă a bărbaţilor, întreabă cu candoare: «a lovi înainte de căsătorie?». Nici preşedinta nu e mai puţin inconsecventă. Pe femeia cu scrisoarea zilnică a cîştigat-o nu prin noblefea idealului, ci dîndu-i ajutor fratelui ei care este... bărbat. Şedinţa comitetului secret se destramă la apariţia unui gazetar pe care doamna Avezeanu îl primeşte. Şi, la numai cîteva minute după citirea şi aprobarea proclamaţiei, îi nesocoteşte dintr-odată toate punctele, lăsîndu-se cucerită de aşa-zisul Krishnamurti.

În *Zbor și cuib*, piesă pe care nu o apreciem ca pe o comedie reușită, există un personaj înrudit în concepția asupra relațiilor dintre sexe cu personajele din *Doamna Avezeanu* — Elena Laiu. Pentru ea, problema supremației femeii pare un bun dobîndit. Modernă, eliberată de prejudecăți, își permite să ironizeze obiceiuri ale înaintașilor și chiar să se ofere ca soție: «...Odată, într-un colț de grădină, pe o alee de pădure, în umbra unui piano se cerea cu umilință de bărbați tari și mîndri mîna unei femei... Acuma noi stăpînim. Știm ce știți voi, avem puterea care era odată numai a voastră. Noi vă voim, noi vă pețim, noi vă chemăm la noi. Cine vrea pe Elena Laiu?... *(Tăcere)* Vă mai întreb, cine? *(Tăcere)*...»

Ceea ce Iorga n-a reușit în *Zbor și cuib* — tonalitatea comică susținută de la un capăt la altul al lucrării — a reușit în *Doamna Avezeanu*.

Ca întreg teatrul lui, *Doamna Avezeanu* e scrisă simplu, fără digresiuni, autorul urmărindu-și ideea fără a introduce personaje de prisos, fără a ramifica *story*-ul. Cadrul desfășurării acțiunii — biroul Ligii, mutat temporar din București undeva în provincie — arată ca sediul unei instituții serioase: «odaie cu două, trei telefoane», cu «ziare în toate părțile», cu secretară; și doamna Avezeanu se va strădui să întrețină locului un aspect de natură să dea impresia de activitate intensă, plină de importanță. Doamna Avezeanu se aferează că pot fi căutate din clipă în clipă la telefon. Dar numai odată, într-unul singur din cele două-trei aparate, zbîrnîie dorința cuiva din exterior de a comunica cu ele: un june artist dramatic o cere de soție pe vajnica femeie.

Din cîte elemente concură la realizarea comicului, am menționa în primul rînd contrastul care se creează, pe măsură ce înaintăm în lectura lucrării, între spațiul teatral pregătit pentru desfășurarea de evenimente, pentru dispute, și întîmplările care, practic, nu se petrec. Între ceea ce se afirmă în planul intențiilor declarate, în proclamații, și ceea ce se întreprinde concret există tot timpul o distanță care nu este cea dintre ideal și realitate, dintre a dori și a nu putea (generatoare de tonalități nostalgice), ci e distanța dintre aparență și esență, dintre exagerarea și normalitatea fenomenului. Combativitatea femeii se manifestă în șăgalnice convorbiri telefonice ale doamnei Avezeanu cu primarul ori cu ministrul de interne; în fuga membrelor comitetului secret din fața... inamicului, un biet gazetar venit să solicite ajutor material.

Pe lîngă faptul că pregătirile ostilităților se fac pentru o luptă care nu se dă, există în piesă și un comic al exprimării. Replicile enunță hotăriri frizînd uneori absurdul:

«*Doamna Avezeanu:* Bărbații să nu mai fie decît ceea ce le îngăduie natura a fi...

Cătămărescu: Natura da, însă nu și dumneavoastră...»; Alteori ele conțin exprimări echivoce. Ne imaginăm că un spectacol cu această piesă ar avea un frumos succes de public. Poate că pe spectatorii dintre cele două războaie i-ar fi amuzat încă mai mult: pe de o parte descoperind în Iorga un autor de comedii, pe de alta știind despre Krishnamurti lucruri pe care cei de azi nu le mai știu.

Lăsăm cititorului plăcerea de a depista singur replicile de haz ale acestor personaje cu o configurație aparte atît în dramaturgia lui Iorga, cît și în dramaturgia noastră în general.

Cronicarul dramatic al revistei „*Vremea*" nu l-a prețuit și, de fapt, nu l-a înțeles pe Iorga — omul de teatru. Totuși, într-una din cronicile sale, el spune ceva ce ni se pare exact: «dar dl. dramaturg Iorga e prea pudic»[13]. Poate că și din acest sentiment al autorului, piesa *Doamna Avezeanu*, care vorbește despre sexe, a rămas pînă azi inedită.

Claudia DIMIU

---

[13] Ion Anestin, *Cronica teatrală*. Teatrul Național: *Moartea lui Assur*, dramă în 5 acte de Neculai Iorga, în „*Vremea*", 7 mai 1933.

VREMEA
POLITICĂ-SOCIALĂ-CULTURALĂ
Director: Vladimir Al. Densusu

6 PAGINI 4 LEI
Rampa
Director: SORLAT FRODA

Teatrul National: „CATAPETEASMA RUPTA IN DOUA" multe acte de dl. N. IORGA

Cronica dramatică

Deschiderea Teatrului National: „Casandra" piesă in 5 acte de d. N. Iorga de V. Timuș

Spectacolele coregrafice ale Teatrului National

In fata celor trei ziduri

„Cleopatra", 5 acte de d. N. Iorga, la Teatrul National

Premieră iorghistă...

DOAMNA AVEZEANU

COMEDIE

1]

ACTUL I

Scena a I-a

D[oam]na Avezeanu. Secretara: Odaie cu două, trei telefoane. Ziare în toate părțile. Secretara se plimbă prin odaie foarte plictisită. Din cînd în cînd se uită cu grijă spre ușă.

D[OAM]NA AVEZEANU (intră brusc pe ușă. Către secretară): **Și D[umnea]ta, d[umnea]ta nu lucrezi nimic?**

SECRETARA: **Un moment de răgaz, doamnă...**

D[OAM]NA AVEZEANU: **Doamnă este oricine. D[umnea]ta știi ce rost ai și cu cine ai a face. Îmi pare rău că trebuie să-ți o amintesc...**

SECRETARA: **Mă scuzați, d[oam]nă președintă.**

D[OAM]NA AVEZEANU: **Sînt de destulă vreme și cu destul drept ca s-o știe toată lumea.**

SECRETARA: **O știam.**

D[OAM]NA AVEZEANU: **Ei bine, domnișoară, s-o știi. Și să mai știi un lucru. Noi nu sîntem aici pentru a petrece. La o sută cincizeci de chilometri de București, pentru motivele de sănătate pe care le cunoști, noi avem datoria de a lucra. Zi de zi, ceas de ceas. Nici un moment de odihnă...**

SECRETARA: **O, doamnă!**

D[OAM]NA AVEZEANU: **Sînt atîtea care ar dori locul D[umi]tale...**

SECRETARA: **Dar eu țin la dînsul. Eu vreau să lucrez. Nu știu de ce mi-a venit așa. Poate osteneala...**

D[OAM]NA AVEZEANU (nervoasă): **Osteneala, osteneala... Vorbe goale... Noi n-avem dreptul să ne ostenim, să ne socotim măcar ostenite. Nu sîntem — înțelegi d[umnea]ta — niște femei comune, niște femei roabe, disprețuite, călcate în picioare, obiecte de plăcere pentru bărbați care ne țin în robie. Noi luptăm și cine intră în luptă n-are dreptul să geamă. El merge pînă la capăt. Eroic. Se străduiește pînă învinge sau pînă moare...** (Se oprește un minut, scontînd efectul.) **Și d[umnea]ta, d[umnea]ta, care asiști la această luptă, care o servești, fie numai cu ajutorul material al acestor degete ale d[umi]tale, d[umnea]ta care știi ce e sufletul meu, care poți aprecia caracterul meu, d[umnea]ta stai așa nepăsătoare, ca și cum n-ar fi vorba de**

[2]

sexul nostru, de sexul d[umi]tale, de onoarea și de rolul lui. Mă asculți și nu vibrezi...

SECRETARA: **Doamnă, cît pot, vibrez și eu.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Prea puțin, prea puțin... O acultă** *[sic!]* **ziarele pe care le aștept... Și publicul pe care-l merit... Și acest pustiu al unei țări care nu mă înțelege, al unui popor, unui întreg popor de femei care nu mă urmează...** (se oprește) **ai pus în ordine corespondența?**

SECRETARA: **Da, doamnă...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Cîte scrisori?**

SECRETARA: **Zece...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Zece, numai zece. Și cînd? În momentul cînd dăm lovitura cea mare, cînd o [instruire mărită] * trebuie să arăte oricui forța, imensa forță pe care o reprezentăm...**

SECRETARA: **Poate unde e luni. Duminica lumea nu scrie așa de mult...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **O mîngîiere. D[omni]șoară, d[umnea]ta știi că eu, precum sînt avidă de speranțe, sînt și mai presus de mîngîieri.** (Se ascultă) **Sînt mai presus de mîngîieri.** (Se oprește) **Și cine scrie?**

SECRET[ARA]: **D[oam]nă, a mai venit un domn...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Cum, încă unul?**

SECR[ETARA]: **Da, dar nu seamănă cu ăsta.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Ce te privește, și cine te-a întrebat?**

SECR[ETARA]: **Spun și eu în prostia mea, că făcu D[umne]zeu să mai văd un bărbat pe aicea. E tînăr, doamnă, tînăr ca un copil, și vorbește așa de frumos, de dulce, de subțire, uite, zău ca o fată. Domnișoara noastră și nu e încă așa, cît e ea de subțire...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: (interesată) **Ce curioasă presimțire... și ce vrea[?]**

SECR[ETARA]: **Nu vrea să spuie. Și vorbește așa de ciudat...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **I-ai cerut carta?**

SECR[ETARA]: **Uite-o ici. Și țidula e gingașă de tot. Și miroasă, miroasă bine. Are un iz străin. Cine știe ce-o fi scriind pe dînsa...**

---

* Lectură nesigură.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ci dă-o odată (ceteşte) Krishnamurti... Doamne sfinte, Doamne sfinte. Potteşte-l îndată, potteşte-l... Dar oare totul e bine în odaie... Să fie un mediu ca pentru ce e el — un mîntuitor! Şi pentru ce sînt eu... Să vie... O carte, o carte de doctrină.. Şi am aşa de puţine aici... Aa, iată Hauston Chamberlain... asta e bună. Şi aici în umbră... Un astfel de om, un astfel de om. O zi mare! Doamne mulţumescu-ţi!

SECRETARA: D[oam]na cea bătrînă de la Urlaţi...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Care?

SECRETARA: Aceea care vă scrie în fiecare zi...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Şi ce spune, — fie şi ea?

SECRETARA: Ce spune în fiecare zi.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ei bine, un rînd-două. (Doctoral) Bine, scrisoarea trebu[i]e cetită. E acolo un biet suflet de om. Simte, gîndeşte, are nevoie să fie înţeles şi ajutat... Sau poate-şi arată nemulţumirea pentru cuvîntul ce s-a spus. Ori, abia dacă n-a avut nimeni a face cu dînsa, o idee o atrage, o încălzeşte. Un ideal o înobilează. (După o pauză) Ceteşte scrisoarea.

SECRETARA (ceteşte): «D[oam]nă preşedintă. Rareori în ţara noastră cineva s-a sacrificat aşa de mult ca d[umnea]voastră. Aţi părăsit rezerva lăşă pe care o educaţie greşită a impus-o sexului nostru. V-aţi aruncat în vîrtej. Sînteţi lovită şi loviţi. Multe v-au părăsit. Altele însă continuă să vă fie credincioase.»

D[OAM]NA AV[EZEANU]: E o femeie de talent... Şi cu suflet nobil. Continuă, domnişoară.

SECRETARA (ceteşte mai departe): «Dacă ne-am număra, ar tremura apărătorii noştri, aceşti bărbaţi pe care-i urăsc. Îi urăsc de o viaţă întreagă. Îi urăsc din ce în ce mai mult...»

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ce fiinţă bravă! Şi ce-o fi suferit...

SECRETARA: A fost măritată de patru ori... O spune în scrisoarea de alaltăieri. Are şaizeci şi opt de ani. A avut vreme să sufere răutatea lumii...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: E o glumă? Îţi poţi permite s-o faci?

SECRETARA: O, nu! Numai mi-a fost milă de dînsa... De patru ori şi tot nenorocită...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Aşa i se cuvine. Cînd eu după pierderea unui soţ care nu-mi revelase, în scurta noastră căsătorie, toată răutatea ce se ascunde în această odioasă bandă masculină, am fost rugată — şi nu ştii d[umnea]ta, d[omnişoa]ră, care eşti eşa de tînără, cu cîtă pasiune — să contractez alte legături, toată energia instinctului chemării mele, marii mele chemări, s-a opus. Şi stau azi la patruzeci de ani, în ciuda acelei triste încercări pe care izbutesc s-o uit, nu numai liberă de îndatoriri din partea aceea, dar şi de amintiri. Parcă n-aş fi fost niciodată măritată. Dacă n-ar fi fost fata asta a mea, care-i poartă numele, şi pe acela l-aş fi uitat. Tăria mea, vezi d[umnea]ta, e asta...

SECRETARA: Ce tare sînteţi, doamnă...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Cînd vei simţi că slăbeşti, cînd vei simţi că inamicul se apropie de ceea ce numim — Doamne iartă-mă! — inima noastră, te rog să-mi ceri a face contul. Între noi nu mai poate fi nimic din acel moment. (Pauză) Dar te rog scrisoarea, fiindcă trebuie să-i răspunzi...

SECRETARA: Şi la asta, doamnă? Dar ea scrie tot aşa zi de zi...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Desigur că şi la asta... altfel... altfel ea n-ar mai scrie şi atuncea...

SECRETARA (pentru dînsa): N-am mai avea de lucru.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ai zis ceva?

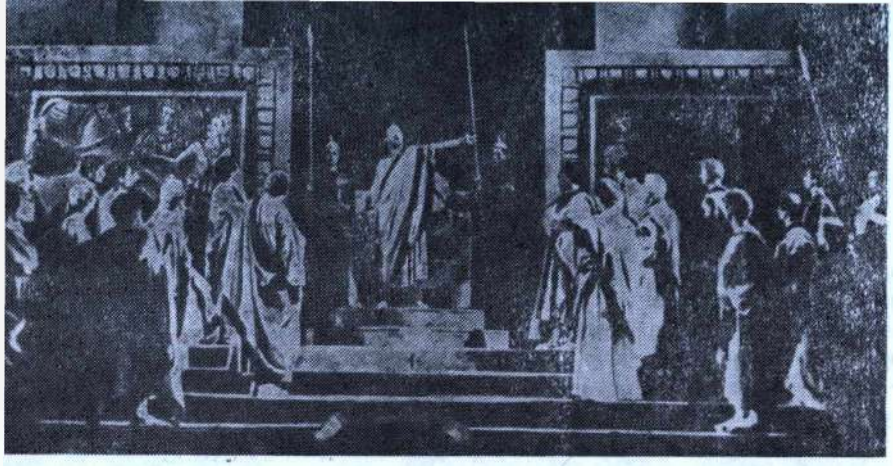
SECRETARA: O, nimic!

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar reia lectura. Vezi partea dintîi o cunosc... Ce simţ politic, ce dispoziţie de jertfă... Ia acuma ceva de la urmă.

SECRETARA (cetind): «Fiţi sigură că voi fi lîngă d[umnea]voastră şi în această duminică decisivă. Din cercul meu modest voi putea să vă aduc zece persoane credincioase. Toate din acelea de care pînă la o vrîstă destul de înaintată pot să jur că nu s-a apropiat nici un bărbat...»

D[OAM]NA AV[EZEANU] (foarte satisfăcută): Aha! Aha!

SECRETARA (continuă a ceti): «Poate chiar să aflu şi mai multe. Le-am spus cît sînteţi de bună, cît de bucuroasă să ajutaţi. Le-am vorbit de suma pe care aţi binevoit să mi-o puneţi la dispoziţie, de sprijinul pe care aţi binevoit a-l da fratelui meu care a fost numit în slujbă, deşi e bărbat. Şi-mi permit a vă aminti că nu se poate prezenta la birou în halul în care se află, că a-i face nepreţuitul dar al unui costum...»

Scenă din Stăpîn și plebe de N. Iorga. (Teatrul Național din București, stagiunea 1939 — 1940)

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Da, da, am înțeles. Treci peste sfîrșit. Și celelalte scrisori?

SECRETARA: Una e de la tipografie pentru anunțuri.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar nu s-au plătit, nu s-au plătit?

SECRETARA: Nu.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar cum nu s-a plătit?

SECRETARA: Nu vă supărați, doamnă, dar cine s-o facă și de unde?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar eu vorbisem... Credeam că e aranjat... Acuma te trezești că nu s-au împărțit afișele...

SECRETARA: Aș crede, doamnă, că nu...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: I-auzi d[umnea]ta, i-auzi d[umnea]ta... Să aflu sala goală pentru un lucru de nimic.

SECRETARA: Doamnă, dar nici sala...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Cum nici sala? Nu e plătită nici sala?

SECRETARA: Nu, doamnă...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Și de ce?

SECRETARA: Din aceleași motive.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ești impertinentă d[omni]șoară.

SECRETARA: Dar, vă rog, de ce mă jigniți? Ce sînt eu vinovată?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Nu e vreme de discuție.

SECRETARA: Atunci, doamnă, eu pot pleca și azi. Este un autocamion. Vă rog să regulați contul meu...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Contul d[umi]tale, contul d[umi]tale... Ce repede se mai supără tineretul ăsta... Și eu care credeam că ne leagă altceva decît vulgare considerații de leafă... Să mă lași, vasăzică, așa singură, aici la țară, cu o fată ca a mia, care nu înțelege și nu simte... Singură cînd trebuie să facem proclamația către țară... Singură cînd abia cinci zile ne despart de ziua decisivă... te gîndești

la așa ceva? Nu, nu, ești fată bună. (O mîngîie) Eu poate am greșit... Am atîtea pe capul meu, atîtea... Uneori mă domină nervii. D[umnea]ta nu știi ce înseamnă să ai o misiune... O misiune ca a mea... O președenție... Ce zic? Cinci președenții, cu sucursale în treizeci de județe, cu o arhivă de mii de piese, cu sarcina atîtor răspunderi, cu grozăvia de creațiuni care toate mă așteaptă pe mine și care fără mine s-ar face praf. Ei, ne-am înțeles ca să ducem colaborația mai departe...

SECRETARA: Dar să nu vă supărați așa de des...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ei nu, ți-o promit. (pauză) Și zici, nu e nimic plătit?

SECRETARA: Cu părere de rău, nimic.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Se aranjează, se aranjează. O, dac-ar fi pentru mine, n-aș cere... Dar o astfel de operă, un scop așa de înalt... Oricine e dator să ajute... Din banii lui, din banii statului... Doar eu vreau un alt stat, puternic, mîndru, nou. Statul femeilor... Numai al femeilor. Nici un bărbat. Misiunea lor e indicată de natură, și atît. Nici un pas mai departe. Nu li permitem... Și oare acest stat, al milioanelor de femei libere, nu merită încurajat chiar și de bărbați? Li dăm vacanță din viața publică și trebuie să ni-o plătească. (Așteaptă efectul) Să nu rîzi! Ah, seriozitatea asta mai presus de vrîsta dumitale. Uite, n-ai putea fi niciodată, cum să spun?

SECRETARA: Publie...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ei, da, da, publie... (trece la telefon întorcînd capul) D[umnea]ta așează ziarele. Taie ce crezi că poate interesa mișcarea. Pune cupurile aici pe birou. Aici lîngă prespapierul meu. Să le am la îndemînă. Dar lucrează repede. Eu am de lucru cu domnii aceștia... cu odioșii deținători ai puterii. (La telefon) Alo, alo... d[omnul] primar. A, d[umnea]voastră sînteți. Vă salut, d[omnu]le primar. M-ați uitat cu totul... O, nu așa, nu așa cu complimente. D[umnea]voastră știți principiile mele: eu vă iubesc ca om vă urăsc ca bărbat... Da, da... Om de spirit. Dar lasă... Dar, d[omnu]le primar, nu s-a plătit sala pentru întrunirea mea. Ei, da, nu s-a plătit... Bine, bine, știu că nu e în sarcina primăriei... Dar dumneavoastră aveți datoria de a încuraja cauzele nobile... da, da, nobile, chiar cînd sînt contra intereselor d[umnea]voastră. Parcă eu nu știu că plătiți și pentru întrunirile adversarilor d[umnea]voastră. Eu știu, știu... Că

oameni sîntem... Şi cum eşti aşa de curtezan, uite te pun şi la plată... Merci, merci, eşti galant. (Către secretară) Sala e plătită. Acuma afişele.

SECRETARA: Sînt multe... S-au împărţit şi de mînă. Tipografui cere cinci mii de lei... Sînt şi cu portretul d[umnea]voastră.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Care portret, care portret! Că nu le-i fi dat pe cel de după gripă...

SECRETARA: Nu, cel din tinereţe...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Însă...

SECRETARA: De acum cîţiva ani... Cînd sînteţi la tribună...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Aha, aha, e bine... Ai mîntuit, văd, cu gazetele. Cît mă ţin ăştia la telefon, găteşte-te să facem proclamaţia... (sună telefonul). Ia vezi d[umnea]ta... Mie nu-mi place să merg singură. Sînt şi oameni mojici. Nu înţeleg sfinţenia luptei. Îşi fac haz chemîndu-te aşa de-a surda... Ba mai spun şi lucruri de să li fie în obraz. D[umi]tale ca secretară nu-ţi pasă. Nu pe d[umnea]ta te atacă. Să vezi ce zice.

SECRETARA (după ce a ascultat, rîde)

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ce-a zis? Ei, oricc-ar fi, repetă. Parcă e cine să ne audă... Nu zău, a zis că...

SECRETARA: Nu face să ştiţi...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar vreau numaidecît!

SECRETARA: Mă iertaţi, nu pot...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Îţi ordon, d[omni]şoară!

SECRETARA: Dacă sînteţi aşa de severă ei iată, v-o spun. V-a cerut în căsătorie.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Cum, cum? (Totuşi amuzată) Şi a mai zis ceva?

SECRETARA: A zis că are douăzeci şi doi de ani şi că e artist dramatic...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Auzi obrăznicie... Şi-l cheamă...

SECRETARA: N-a vrut să spuie.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Asta e chiar mojicie... Acuma să isprăvim cu tipografui... (La telefon) Alo, alo, Domnul ministru de interne... D[oam]na Avezeanu... Vă miră. Nu e dece... Cu toată deosebirea de vederi politice, v-am păstrat totdeauna simpatie. Doi luptători sinceri şi franci... nu rîde, nu rîde, tot o să vă răsturnăm... O să-ţi dau să torci acasă... Nu poţi, ei? Ai să înveţi... Dar apropo... N-ai mata de

la fonduri o mică sumă disponibilă... Nu mult, nu mult... Cinci mii de lei. La tipografia „Straja". O operă de [cultură, de ideal... nu mă refuza... Zău nu mă refuza. Ştii cît mă ostenesc... Ei aşa da, mai vii de-acasă... Îţi rezerv un loc la întrunirea de duminică... Ţi-i frică, ţi-i frică... Femei multe... Ei, da fii şi d[umnea]ta bărbat... Merci, merci. Dar ştii, mult, mult, beaucoup. (Către secretară) Gata, afacerea s-a aranjat. Şi, cum am isprăvit repede şi bine, am un avînt... Tot sufletul mi s-a aprins de pasiune... Căci fără pasiune ce poate face şi cel mai frumos talent? Scrie... « Surori, căci surori îmi place să vă spun, chiar dacă vrista voastră v-ar aşeza în rîndurile mamelor, ale bunicelor...

Chemarea mea se adresează către voi pentru ca trista soartă în care ne găsim să înceteze cu o clipă mai curînd. Nu ne mai lăsăm înlănţuite. Un steag de libertate se ridică înaintea voastră, pentru voi. Nici una să nu lipsească de sub cutele lui.

Odată, în timpul matriarhatului, stăpînele eram noi. Bărbatul nu juca un rol mai mare decît la albine, mai puţin decît atîta, căci acolo e măcar poezia zborului împreună către ceruri. Un rol ca acela de la furnici, harnicele furnici cu regina lor şi fără nici un rege... » (Către secretară) Ei ce zici?

SECRETARA: Să vă spun drept, doamnă, cum vă cunosc de mult, nu mă înţeapă, dar mă furnică.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Te va şi înţepa. Te asigur. Urmează: « Nu e vorba de o simplă demonstraţie politică vană, de o risipă de vorbe, deşi ştiu, o, surori, puterea voastră în acest domeniu. Ci e vorba de o luptă, de o luptă adevărată, de o luptă încleştată...» aş zice: piept la piept, dar rîd măgarii ăia.

SECRETARA: Mai bine să n-o zicem.

DOAMNA AVEZEANU: « Programul meu îl cunoaşteţi: regenerarea femeii prin sport, prin dezvoltarea muşchilor ei. Nu lucrează oare ţărancа pe ogor? Lucrează muncitoarea ţinînd în spinare greul în fabrică? De ce oare această energie să n-o întrebuinţăm pentru războiul dezrobitor care ni va da nouă stăpînire asupra societăţii?

Adunaţi-vă şi din constătuirea noastră să iasă o întreagă armată feminină care, vă asigur, nu se va mulţumi, ca a bărbaţilor, să defileze numai şi să aplaude ca să arate că îi revine puterea.

Împreună cu soţia şi un grup de colaboratori şi prieteni (martie 1932). Toate portretele şi fotografiile de grup fac parte din arhiva B.C.S. fondul Saint-Georges şi se află sub cota 114609. Ele ne-au fost comunicate de colaboratoarea noastră Maria Polojinţev, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

[9]

Rolanda Avezeanu
preşedinta Ligei pentru sportul
liberator al femeii române...»

Ei, ce zici?

SECRETARA: **Zău că e frumos!**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Ei, n-am zis eu? Vino să te pup. Şi acuma avem dreptul să ne plimbăm şi noi o clipă. Ba nu, nu-l avem. Telefonul ne poate chema în fiecare moment. Te rog să rămîi la datoria dumitale. Cînd vin eu pe urmă, te plimbi d[umnea]ta.**

Ah, ce zi bună, ce zi bună. Văd inimicul în faţă şi sînt gata!

Scena a II-a

(Secretara rămîne, priveşte cum se îndepărtează d[oam]na Av[ezeanu] şi dispare. Uşa se deschide şi apare Margareta Avezeanu şi colega ei Elena Poneanu.)

Margareta Avezeanu şi Elena Poneanu

MARGARETA: **Li-ai auzit destul?**

ELENA: **Aşa e în orice zi...**

M[ARGARETA]: **În orice zi, te asigur...**

EL[ENA]: **Să închid uşa?**

M[ARGARETA]: **De dimineaţă pînă seara. Pe fata asta a nebunit-o. Cînd crede, cînd nu crede. Nu iese teafără din casa asta...**

EL[ENA]: **Bine, dar e o nebunie... Ţi-o spun eu ca studentă în medicină şi colaboratoare a d[octo]rului Marinescu.**

M[ARGARETA]: **Biata mamă!**

EL[ENA]: **Şi de cînd e aşa?**

M[ARGARETA]: **O, de mult, de ani de zile, de cînd eram în şcoală...**

EL[ENA]: **Şi vine ceva lume la voi...**

M[ARGARETA]: **Aş! Uite tot felul de iluzionate şi iluzioniste. Făpturi de pe altă lume. O admiră şi o exploatează. Toate sînt preşedinte, vicepreşedinte, secretare, casiere, membre în comitet, agente electorale, conferenţiare, scriitoare...**

EL[ENA]: **Şi ce fac?**

M[ARGARETA]: **Ce face mama: vorbesc, discută şi ţin întruniri.**

EL[ENA]: Iar ca efect...

M[ARGARETA]: Ce efect? Lumea e cuminte. Niciunul.

EL[ENA]: Şi maică-ta e fericită...

M[ARGARETA]: În felul e , da.

EL[ENA]: Şi nu zău, văduvă de cincisprezece ani şi încă tînără şi frumoasă nu-i zice nimic nici un bărbat?

M[ARGARETA]: Nici unul.

EL[ENA]: Curios.

M[ARGARETA]: Nici nu-i primeşte.

EL[ENA]: E trist pentru dînsa, dar mai trist pentru altcineva.

M[ARGARETA]: Pentru cine?

EL[ENA]: Ei, şi tu, parcă nu ştii! Pentru tine. Cum dracul vrei să te măriţi tu cînd maică-ta vrea să mănînce pe bărbaţi?

M[ARGARETA]: Văd şi eu că nu e rost.

EL[ENA]: Şi-ţi pare rău.

M[ARGARETA]: Ei, şi tu?

EL[ENA]: Aşa-i?

M[ARGARETA]: Sigur că-i aşa. Nu sîntem oameni?

EL[ENA]: Uite, tu, n-ar fi chip s-o lecuim?

M[ARGARETA]: Imposibil. Ea se vrea un Hitler feminin şi regina Amazoanelor.

EL[ENA]: A spus-o?

M[ARGARETA]: La întruniri nu, dar acasă de attea ori.

EL[ENA]: Cum, Hitler curat, aşa cu uniformă? În armată? Grozav?

M[ARGARETA]: Zău aşa. Uneori mi-i frică.

EL[ENA]: Ciudat, ciudat. Toată ştiinţa mea medicală mă părăseşte. (Se uită pe masă) Dar hîrtiile astea ce sînt?

M[ARGARETA]: Cupuri de ziare.

EL[ENA]: Le trimete gratis?

M[ARGARETA]: Dar de unde! A vrut să scoată un ziar. Costă bani. Publică din cînd în cînd o proclamaţie.

EL[ENA]: Şi o taie pentru dînsa urîta aia de secretară?

M[ARGARETA]: Ştiu eu? Ce crede c-o interesează. Vezi şi tu.

EL[ENA]: Hai să văd... (Răsfoieşte) Ia te uită. Vine la noi Krishnamurti.

M[ARGARETA]: Cine?

EL[ENA]: Krishnamurti. Noul mîntuitor indian. Iată ce scrie: «Un grup de doamne s-a format pentru a primi pe marele gînditor creştin indian Krishnamurti, care vine să ni arăte care e cugetarea sa adîncă şi originală. Prinse de admiraţie pentru acela care nu va fi un zeu, dar e mai mult ca un om, ele-i gătesc o întîmpinare entuziastă.

Adăugim că, în ciuda marii sale glorii, Krishnamurti e un simpatic tînăr, foarte modest, cu înfăţişare de fată. Întunecat la faţă, are ochi mari, mîngîioşi şi glasul îi e dulce ca al unei fecioare.»

M[ARGARETA]: Las'să vie! Ce mă priveşte pe mine?

EL[ENA]: Te poate privi foarte mult. Margareta, tu-mi zici mie «Ţiganea»?

M[ARGARETA]: Ei da!

EL[ENA]: Şi că am ochi frumoşi.

M[ARGARETA]: Desigur.

EL[ENA]: Margareta, Margareta, eu lecuiesc pe maică-ta şi vă împac cu bărbaţii.

ACTUL II

Scena a I-a

Comitetul ligei

D[oam]na Avezeanu, d[omnişoa]ra Ciomăgescu, D[omnişoa]ra Piridi, D[omnişoa]ra Malinechia, D[omnişoa]ra Ciubăr.

D[OAM]NA AVEZEANU: Am plăcerea să vă văd la mine, în acest mediu de frumoasă natură — natura însăşi e feminină — fără nici un amestec al tiranilor noştri cărora aceste părţi trebuie să li rămîie totdeauna închise pentru păcatele, o, cît de multe, scumpele mele surori, pe care le-au săvîrşit, nu faţă de noi individual...

GLASURI: Ba şi către noi individual!

D[OAM]NA AVEZEANU: Să uităm aceste jigniri a căror amintire ne-ar duce pe linii divergente, fiindcă exponenţiunea e în final deosebită de experienţa celuilalt. Eu, iubitele mele surori ca să nu vă zic: doamnelor...

GLASURI: Nici nu puteţi să ziceţi.

D[OAM]NA AVEZEANU (veselă): Şi pentru ce, mă rog...

GLASURI: Pentru că sîntem domnișoare...

D[OAM]NA AVEZEANU: Curios... Atunci numai eu am fost măritată. E regretabil, dar e așa...

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR (pentru sine): Ba nu e regretabil c-ai fost măritată d[umnea]ta, ci că n-am fost și noi... Dar bărbații trebuie pedepsiți pentru aceasta...

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar aceasta nu e decît un amănunt, unul fără importanță pe care în gîndirea noastră convențională i-o atribuim. Să venim la ținta luptei noastre, la scopul chiar al vizitei d[umnea]voastră care, așa puține cîte sînteți, reprezentați o întreagă, cum aș zice? națiune feminină, mii și mii de femei conștiente...

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Toate sînt conștiente, fiindcă toate suflăr. Dar li-i frică s-o arate...

D[OAM]NA AVEZEANU: Vedeți, aici e greșeala, aici e lipsa. De aceea metoda noastră e singura bună. Ea înlătură frica. Nu ne temem. E între d[umnea]voastră una singură care să se teamă?

D[OMNIȘOA]RA MALINECHIA: De ce?

D[OAM]NA AVEZEANU: Nu e vorba de ce. Și mai ales nu e vorba de cine... De orice. Și mai ales de oricine. Energia noastră bine cultivată ne poate mîntui. Ea și numai ea. Să nu ziceți: cînd sîntem lovite, lovim... Lovitura nu trebuie așteptată. Noi trebuie s-o dăm. Un război preventiv.

D[OMNIȘOA]RA CIOMĂGESCU: Preventiv și distrugător, doamnă președintă.

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Pînă la cel din urmă.

D[OAM]NA AVEZEANU: Nu, nu, nu așa pînă la capăt. Sexul advers, sexul inamic e neplăcut, fără îndoială...

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR: O știm...

D[OAM]NA AVEZEANU: Așa cum sînteți, n-o știți încă de ajuns... Dar el are o misiune naturală care singură îl scapă de distrugerea totală, pe care, altfel, o merită pe deplin. Dar să lăsăm recriminațiile. Ele s-au rostit înaintea atîtora, și înaintea bărbaților — fiindcă trebuie să li spunem pe nume — cari au venit în număr așa de mare ca să afle...

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Soarta pe care li-o rezervăm!

D[OAM]NA AVEZEANU: Aș vrea ca în această ședință, pe care vă rog s-o lăsăm a se desfășura după program, metodic, să rezumăm

impresiile strălucitei noastre adunări, de care presa, presă de bărbați și apărînd deci interesele bărbaților, a trebuit să ție seama, și pe urmă să trecem la programul de înfăptuire imediată...

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Cer cuvîntul, d[oam]nă președintă... Partea pe care am avut-o la adunarea noastră cred că-mi dă dreptul...

GLASURI: Ei, da, da... Dar am mai fost și noi pe acolo.

ALTE GLASURI: Și nu înțelegem ca, pe lîngă d[oam]na președintă, căreia îi datorăm totul, altcineva să-și atribuie merite exclusive.

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Atunci vorbiți d[umnea]voastră. Vorbiți și aici. Au fost și plîngeri în ziare, ironii usturătoare că s-a vorbit prea mult...

D[OAM]NA AVEZEANU: Văd că discuția ia un curs supărător. Noi, surioarelor, trebuie să ne iubim între noi și, chiar dacă sînt mici rivalități, să trecem asupra lor pentru ca să vedem un singur lucru: idealul, și să ne gîndim la un alt lucru singur: metoda. Deci să-mi dați voie să vă cer eu un răspuns la întrebarea mea scurtă și precisă, care face inutile, cred, explicațiile la care vă gîndiați și pentru care vă mulțumesc în bloc. Aprobați moțiunea cu care am încheiat adunarea?

GLASURI: S-o mai auzim.

D[OAM]NA AVEZEANU (către secretară): D[omnișoa]ră secretară, cetește-o. Cetește-o limpede, apăsat, ca să nu se piardă nimic din cuprinsul ei, care e prețios pentru mine și util pentru cauză.

SECRETARA (cetește): « Adunarea femeilor, de sine stătătoare și deplin conștiente, luînd în considerare:

Situația de umilință în care de secole e aruncat un sex menit să guverneze omenirea,

Lipsa de atenție care s-a dat în țara noastră acestei intolerabile condițiuni,

Valoarea pe care în orice împrejurări a dovedit-o ca element combativ (aplauze) sexul nostru,

Putința ca această valoare, dovedită pînă acum numai în sînul familiei, să se poată manifesta în vasta arenă a luptelor politice, acaparate de bărbați,

decide, într-un avînt unanim, în fața chiar a unui inimic de care declarăm solemn că nu ne temem, (aplauze)

Că începem o luptă de la care nu vom dezerta niciodată, orice ne-ar face să suferim...»

GLASURI: Prin orice mijloace...

D[OAM]NA AVEZEANU: Vă rog, vă rog... Continuați, d[omnișoa]ră secretară.

SECRETARA (continuă): «Orice ne-ar face să suferim inimicii noștri naturali și ereditari, o luptă care nu se poate termina decît prin biruința matriarhatului suveran, exercitînd o dictatură de sex, fără nici o cruțare și fără nici o altă sarcină decît ce ni cere fatalitatea naturală a transmiterii vieții.

Că disprețuim diletantismul intelectual al celorlalte societăți feminine, masculinizate fără să-și dea seama îndeajuns și pierzîndu-se în declarații fără efect, pentru ca în minutul următor să strîngă mîna dușmanului,

Că puterea se cucerește și violența e mijlocul cel mai potrivit și mai repede al cuceririi și că vom ști prin violență dusă pînă la ultimele margini să schimbăm potrivit cu dreptul sexului nostru toată ierarhia socială.» (aplauze)

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR: Doamnă președintă, ai fost sublimă. Dă-mi voie să te sărut...

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar mă rog, mă rog. Sîntem surori, dar este și o ierarhie, care trebuie respectată. Și apoi cum nu-ți dai seama d[umnea]ta, o persoană în vîrstă...

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR: Cum? Cum?

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar, d[omnișoa]ră, vîrsta în formațiunea noastră luptătoare nu e o insultă, e un merit. Ea reprezintă un capitol neprețuit de experiență. Nu e vorba de obișnuita matroană dulceagă, de care sînt prima să mă lepăd, ci de veterana încununată cu lauri a războiului pe care-l ducem...

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR: O fi, dar nu ambiționez...

D[OAM]NA AVEZEANU: Completez gîndirea mea. Sărutul trebuie părăsit. E un mijloc de seducțiune masculină care prea mult timp a slăbit puterile noastre. Renunțați la el?

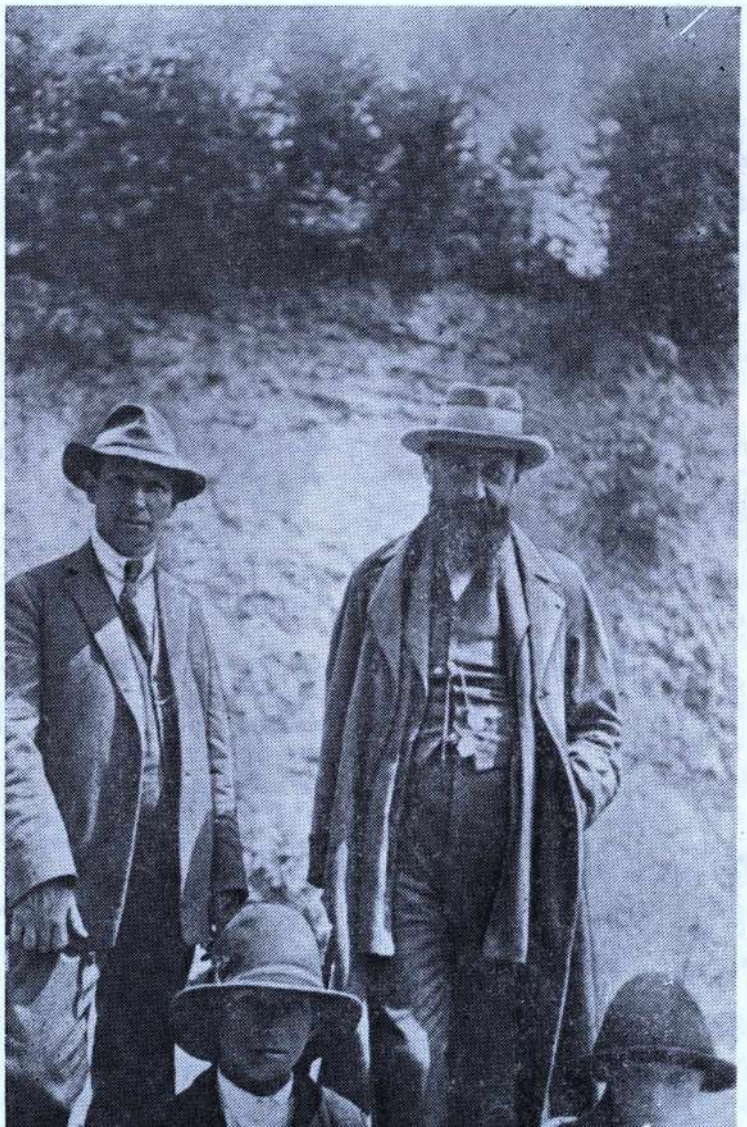
GLASURI: Am renunțat de mult.

D[OAM]NA AVEZEANU: Se ia act. D[omnișoa]ră secretară, trece-o la procesul verbal. (pauză) Și acum ce facem, ca punct de program imediat realizabil?

D[OMNIȘOA]RA PIRIDI: Evităm orice atingere cu bărbații.

D[OAM]NA AVEZEANU: Bineînțeles, aceasta nu privește pe mama care-și păstrează dreptul îngrijirii copiilor care s-au născut din nenorocire masculini pînă ce o legitate specială va decide soarta lor.

D[OMNIȘOA]RA CIUBĂR: Să trecem la alt punct. Noi nu sîntem mame.

Istoricul pe teren, într-o expediție pe Valea Teleajenului (20 iulie 1924).

[17]

D[OAM]NA AVEZEANU: Eu cred că la orice prilej, la întruniri, în Parlament chiar, glasul nostru trebuie să se ridice, nu cerînd, ci poruncind.

D[OMNIŞOA]RA CIOMĂGESCU: Impunînd... glasul şi gestul...

D[OAM]NA AVEZEANU: Nu scandalul pentru scandal, ci scandalul ca armă de luptă. Să se ştie că noi existăm, că noi voim, că noi sîntem gata a ne arunca spre ţintă. Pot conta pe d[umnea]voastră.

TOATE GLASURILE: Da, şi în toate împrejurările.

D[OAM]NA AVEZEANU: Aşteptam această declaraţie şi vă mulţumesc pentru dînsa. Al doilea punct mi se pare că trebuie să fie pregătirea tineretului feminin care se află încă în şcoli.

Ştiu că i se dă o excelentă pregătire de război. |E o plăcere să le vezi. Robuste, cu muşchii braţelor încordaţi, cu picioarele voinice, privind în faţă pe oricine, nu cu o cochetărie degradantă, dar, cu hotărîrea de a-l înfrunta, de a-l învinge, îngenunchia şi stăpîni.

Ce n-am face din ele, dacă s-ar deprinde a lovi? A lovi în cine reprezintă o neîndreptăţită autoritate despotică.

D[OMNIŞOA]RA CIUBĂR: A lovi înainte de căsătorie?

D[OMNIŞOA]RA CIOMĂGESCU: Dar bine, atunci nu se mai mărită...

D[OAM]NA AVEZEANU: Iar prejudecăţile, iar prejudecăţile... Dar ce sîntem noi, marfă de măritat?...

GLASURI: O, nu! O, nu!

D[OAM]NA AVEZEANU: Desigur că nu... Înainte de căsătorie, domnişoară... Înainte, o tînără femeie care se face auzită, simţită în apărarea drepturilor ei, care se aşează cotind, împingînd, lovind, în primele rînduri, care-şi atribuie toate drepturile, răzbună pe una, se împotriveşte, nu este aceasta, vă întreb, însăşi femeia viitorului?

GLASURI: Ba da, ba da. (Femeia cu scrisoarea zilnică apare)

Scena a II-a

Acelaşi. Femeia cu scrisoarea zilnică.

FEMEIA: Bună seara, bună seara. Mi se pare că am sosit prea tîrziu.

GLASURI: Cine e asta? Ce caută?

[18]

D[OAM]NA AVEZEANU: Nimic. E o prietenă, o bună prietenă... Îmi scrie de mult...

FEMEIA: De doi ani în fiecare zi.

D[OMNIŞOA]RA CIUBĂR: Dar bine, d[umnea]ta n-ai altă treabă...

D[OAM]NA AVEZEANU: O speriaţi, o confuzaţi... E un suflet aşa de bun... Capabil de înţelegere, de admiraţie, de fidelitate...

FEMEIA: Pînă la moarte, doamnă preşedintă... Şi pînă la victorie... Dar, cînd s-or duce dumnealor, căci văd c-aveţi vizite...

D[OMNIŞOA]RA CIOMĂGESCU: Ce vizită, ce vizită? E un comitet, e comitetul secret al ligei.

FEMEIA: Ei da, îmi pare bine. Să trăiţi cu toatele. Iată, doamnă Avezeanu, poate ar fi bune şi dumnealor să ajute cu ceva pe bietul fratemieu, că, acuma, de numit l-aţi numit, dar n-are o haină pe dînsul.

(strigăte de indignare)

D[OAM]NA AVEZEANU: Lasă, d[umnea]ta, lasă, mai vorbim. Ce vreţi, nu toată lumea poate privi o chestiune în toată puritatea ei abstractă... (către femeie) Să mai vii d[umnea]ta către seară... Ori săptămîna viitoare...

FEMEIA: Că se face frig.

D[OAM]NA AVEZEANU (jenată): Nu încă, nu încă...

Scena a III-a

(Apare servitoarea)

SERVITOAREA: D[oam]nă, a venit un domn. (mirare generală)

D[OMNIŞOA]RA PIRIDI: Un domn.

D[OAM]NA AVEZEANU: O, nu e o trădare, fiţi pe pace... Nu poate fi o trădare... Trebuie să fie un furnizor: proprietar de sală, tipograf...

SERVITOAREA: Nu e tipograf. Zice că e de la ziar...

D[OAM]NA AVEZEANU: De la care ziar...

SERVITOAREA: Ştie-l dracu' că nu mă ţin eu de astea. E un băiat lăţos cu un ciomag mare. A lăsat şi o ţidulă, de zice să ţi-o dau dumitale.

D[OAM]NA AVEZEANU (cetind): Vasile Cătămărescu, prim redactor la ziarul „Reforma prin luptă". Aha, „Reforma prin luptă". Dar e ce

vrem şi noi. Oricare ar fi scopul, lupta ne atrage şi ne îmbată. (Servitoarei) Să vie, neapărat să vie.

SERVITOAREA: Aşa cum e?

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar cum e?

SERVITOAREA: Ca omul de pe drum... Şi pare nemîncat...

D[OAM]NA AVEZEANU: Ce ştii tu, săraco... E numai obosit... Om care gîndeşte, nu ca noi, să intre.

D[OMNIŞOA]RA PIRIDI: Doamnă, oricare ar fi scopul vizitei, nouă să ni dai voie să ne retragem. De altfel am aprobat moţiunea şi ne-am declarat pentru program. A fi în faţa unui bărbat, unui tînăr, în situaţia noastră socială şi faţă de misiunea ce am luat asupra noastră ni-ar fi greu...

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar, vă rog, eu?

D[OMNIŞOA]RA PIRIDI: A, d[umnea]voastră, e altceva. Aveţi atîta talent, unit cu atîta energie. Şi apoi... oricum...

D[OAM]NA AVEZEANU: De ce oricum?

D[OMNIŞOA]RA CIOMĂGESCU: D[umnea]voastră aţi mai fost mărităţă.

D[OAM]NA AVEZEANU: Aaa!

Scena a IV-a

(Uşa se deschide. Apare Cătămărescu. Comitetul se retrage, nu fără a arunca o privire cercetătoare noului venit.)

D[oam]na Avezeanu, Cătămărescu.

CĂTĂMĂRESCU: Îmi iertaţi inoportunitatea?

D[OAM]NA AVEZEANU: Mă rog, mă rog, cînd e vorba de o cauză şi cînd, cu tot sexul care, trebuie s-o spun, vă scade în ochii mei, d[umnea]voastră, deprins a pipăi pulsul opiniei publice, aţi putea chiar a ne ajuta...

CĂTĂMĂRESCU: Foarte bucuros. Era şi intenţia mea. Dar trebuie să mă explic, doamnă, frumoasă doamnă.

D[OAM]NA AVEZEANU: D[oam]na preşedintă... nu poate fi vorba de altceva...

CĂTĂMĂRESCU: Care recunoaşteţi că există...

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar nu te priveşte pe d[umnea]ta...

CĂTĂMĂRESCU: Pe mine în special?

D[OAM]NA AVEZEANU: O, nu, o nu, d[umnea]ta eşti aşa de amabil! Dar sexul de care, din nenorocire, te ţii...

CĂTĂMĂRESCU: Şi pe care din fericire nu-l pot schimba. Sînt mai puţin dispus, ca oricînd, cînd vă văd.

D[OAM]NA AVEZEANU: Să-mi daţi voie să vă tai scurt elocvenţa de complimente. Mă rog, d[umnea]ta trebuie să fi venit pentru un interviu...

CĂTĂMĂRESCU: Dacă voiţi, da... Însă călătoream ca turist. De aceea această înfăţişare neglijată.

D[OAM]NA AVEZEANU: La care nu mă opresc. Mi-e indiferentă...

CĂTĂMĂRESCU: Puteam cere aiurea un adăpost...

D[OAM]NA AVEZEANU: Un adăpost, dar crezi d[umnea]ta că eu te-aş putea găzdui?

CĂTĂMĂRESCU: Între colegi de presă? Şi în schimbul acelui interviu de care, dacă-mi vorbiţi, e că vă e necesar...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Necesar, desigur, dar pentru cauză, pentru luptă... Mă înţelegi, D[umnea]ta, însuţi un luptător...

CĂTĂM[ĂRESCU]: Pînă la moarte...

D[OAM]NA AV[EZEANU] (amicală): Ca şi mine... pînă la moarte. Să-ţi spun drept, interviul m-ar ispiti.

CĂT[ĂMĂRESCU]: La ordinele d[umnea]voastră, frumoasă... Pardon, d[oam]nă preşedintă. Deci să începem...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ştii ceva... aici trăim foarte retrase. N-avem odăi. Am şi o fată mare...

CĂT[ĂMĂRESCU]: O fată mare? Unde e?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ştii d[umnea]ta, unde stau fetele mari în casa unei mame care duce o luptă. Acolo unde ochii d[umi]tale n-o pot vedea...

CĂT[ĂMĂRESCU]: Hotărît?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Foarte hotărît.

CĂT[ĂMĂRESCU]: Regret, regret profund.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Şi aşa fiind, permiteţi-mi, ca între colegi, să vă fac cum aş zice un mic dar...

CĂT[ĂMĂRESCU]: Nu înţeleg... Darul pe care l-aş dori şi n-am preferinţă de vrstă...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Aa ha! Darul pe care-l am în gînd, să

iau asupra mea întreținerea d[umnea]v[oastră] la otelul băilor care e ceva mai departe...

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Îl știu. Am mai fost... Dar nu cutez...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **De ce?**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Am datorii acolo... Vai, e tristul adevăr...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Ei bine, le iau asupra mea. Îmi dați voie să scriu două rînduri** (scrie și dă biletul lui Căt[ămărescu]), **așa și acum ce voiți să vă spun?**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Vă rog d[umnea]voastră aveți o ligă.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Da. Liga de sport pentru liberarea femeilor.**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Cum să le libereze. Noi trebuie să ne liberăm?**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Vor fi suflete slabe chiar la d[umnea[-v[oastră], dar nu e vorba de cazuri individuale...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Deci să liberați femeile. Prin sport, dar cum prin sport? Sportul există. Lîngă redacție e arena feminină. Nu putem scrie de răul lor.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Nu, nu, nu e vorba de acest sport banal, care-și află în sine scopul, ci de întărirea femeii.**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Și mai mult?**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Cu mult mai mult. De întărirea ei pentru ca nu numai prin minte...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Și inimă.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Fără inimă. Nu numai prin minte, ci prin puterea fizică să ajungă...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Să ajungă ce?**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **A vă îngenunchia.**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Dați voie s-o fac?**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Cum înțelegi d[umnea]ta... a vă supune, domnule, a vă descăuna, a reîntrona...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Ce, d[oam]nă?**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Matriarhatul. Forma cea mai pură a vieții sociale, d[umnea]v[oastră] bărbații fiind ce vă îngăduie natura a fi...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Natura, da, însă nu și d[umnea]voastră.**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **N-am auzit nimic. Ai să scrii astea, ai să adaugi ce știi dumneata, mediu, comentarii, ai să-mi trimeți de la otel să văd... Și...**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Și?**

D[OAM]NA AVEZEANU: **Și, fiindcă și eu sînt publicistă, îți mulțumesc, domnule coleg.**

CĂT[ĂMĂRESCU]: **Mulțumirea e a mea, doamnă!** (Iese)

(Servitoarea revine)

Scena a V-a

D[oam]na Av[ezeanu), Servitoarea. Intră Elena cu Krishnamurti. Poartă o mantie. Are pe piept o emblemă cu soarele, în degete poartă multe inele. Apare și se înclină.

D[oam]na Av[ezeanu], Krishn[amurti]

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Je vous suis bien obligée, monsieur, si on peut appeler ainsi quelqu'un dont la mission dans le monde entier e si grande de vouloir bien visiter notre modeste maison.**

KR[ISHNAMURTI] (simulînd un accent străin): **Mulțumesc, doamnă, pentru bunele cuvinte ce-mi adresați, dar...**

D[OAM]NA AV[EZEANU] (miratâ): **Cum, d[umnea]v[oastră] vorbiți românește?**

KR[ISHNAMURTI]: **Doamnă, doamnă președintă, nu mă cunoașteți de ajuns, dacă-mi puneți această întrebare.**

Eu nu vizitez o țară ca un turist și un popor ca un curios. Eu fac întîi cercetări asupra lor. Nu se poate mîntui însă o societate fără a-i cunoaște limba în care se oglindește tot sufletul ei. Și de aceea, da, am învățat și românește. O limbă așa de frumoasă.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **Ne măgulițI, domnule...**

KR[ISHNAMURTI]: **Doctrina mea e sprijinită pe adevăr. Eu nu măgulesc, dar, dacă vă pare neobișnuită învățarea așa de repede a acestei limbi, aceasta dovedește că, deși stați așa de sus în rîndul femeilor lumii întregi...**

D[OAM]NA AV[EZEANU]: **O, domnule!**

KR[ISHNAMURTI]: **Repet, a lumii întregi. Sînt obișnuit ca sentințele mele, blînde sau aspre, să fie acceptate fără discuție. Noi vorbim prin formule. Formulele se acceptă de cine le înțelege; ele se îndepărtează de cine nu li-a deprins sensul.**

Și, continuînd: dacă o femeie ca d[umnea]voastră se miră de aceea că

eu ajung a vorbi repede toate limbile e că nu-şi dă samă că ele vin toate de la acelaşi suflet şi că sînt căi misterioase prin care iniţiaţii li pot deprinde subit. Aşa apostolii în ziua de Rusalii, după legea D[umnea]voastră, aşa şi eu...

Dar să lăsăm asemenea explicaţii. Venirea mea are un scop şi veţi afla...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Cînd? Aştept...

KR[ISHNAMURTI]: Nu veţi aştepta mult, chiar acum. Doamnă, sau mai bine suflet uman deschis întreg (face un semn în aer) înaintea gîcirilor misionarului...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Mă înspăimîntaţi...

KR[ISHNAMURTI]: Nu e o spaimă obişnuită, e cutremurul pregătirii misterioase, care duce la salvare. Îmi pare bine că o simţiţi. E dovada unui spirit ales. Putem comunica. (Face a doua oară semnul mistic.) Am aflat încă de acasă...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Din India...

KR[ISHNAMURTI]: Eram atunci în insula Borneo, unde am avut bucuria să mîntui o sută cincizeci de mii de suflete... Acolo am aflat de marea operă pe care aţi întreprins-o.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: O, aşa de modestă pe lîngă a d[umnea]voastră.

KR[ISHNAMURTI]: Nu, o operă în adevăr mare prin voinţă şi prin avînt. Dar, mă veţi ierta, ea se cere corectată...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar ce nu aş fi gata să primesc de la dumneavoastră?

KR[ISHNAMURTI]: Nu admit conversiuni subite. Ele se fac încet, în măsura pătrunderii revelaţiilor supreme.

Ca să încep această prefacere, de la care atîrnă fericirea adevărată a femeilor României, să fixăm punctele în care se ascunde greşeala şi cu ajutorul puterilor pe care le personific, cred că o voi zdrobi. (privind-o lung) D[umnea]voastră consideraţi pe bărbaţi în genere ca nişte inimici.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: O, asta de sigur...

KR[ISHNAMURTI]: Pentru a rosti o astfel de osîndă care, vă asigur, nu mă atinge pe mine deloc, fiindcă subt înfăţişarea ce mi s-a dat trecător, eu sînt spiritul pur fără contingenţe şi legături, spiritul care vede fără ochi, aude fără urechi, străbate în suflet direct... Mi-ajunge

atît. Atingerea mîinilor prin care se fac transmisiunile mute, secrete... Daţi-mi mîna, doamnă.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ating mîini care nu pot fi privite ca ale unui bărbat. Şi dovada e că o influenţă misterioasă...

KR[ISHNAMURTI]: O simţiţi? Sîntem pe calea cea bună.

Deci, urmînd, pentru a rosti osînda contra bărbaţilor, dumneavoastră sînteţi în eroarea osebirii sexelor...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dar cum oare ar putea fi altfel?

KR[ISHNAMURTI]: Ştiinţa însăşi o neagă astăzi. În femeie trăieşte bărbatul, în bărbat femeia! Puterea hotărîtoare a hormonilor trece de la un sex la altul. În mine simt nespusa bunătate, mila fără cuvînt a femeii, în d[umnea]voastră energia unui bărbat. Aţi cuprins în d[umnea]voastră însăvă puterea contra căreia luptaţi. Şi aceasta vă face mare, aceasta vă asigură biruinţa...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Mă încîntaţi...

KR[ISHNAMURTI]: Vă încînt, poate. Dar vă luminez şi vă aduc mîntuirea. (Cu mîna liberă face un semn în aer) Bărbat, dar nu prin înfăţişare şi glas, ci prin inimă, eu mă supun cu blîndeţe femeii, puterii masculine care mă biruie. Şi îngenunchi înaintea ei...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: D[umnea]voastră la picioarele mele? Dar eu nu sînt vrednică...

KR[ISHNAMURTI]: Sîntem vrednici de tot ce fără voia noastră, pe căile nepătrunse ale misterului, am putut inspira.

Ca o femeie duioasă eu sărut această mînă a forţei biruitoare. Şi porunceşc, în schimb să creşti în puterea ta, stăpîne, puterea mea acum, supusă.

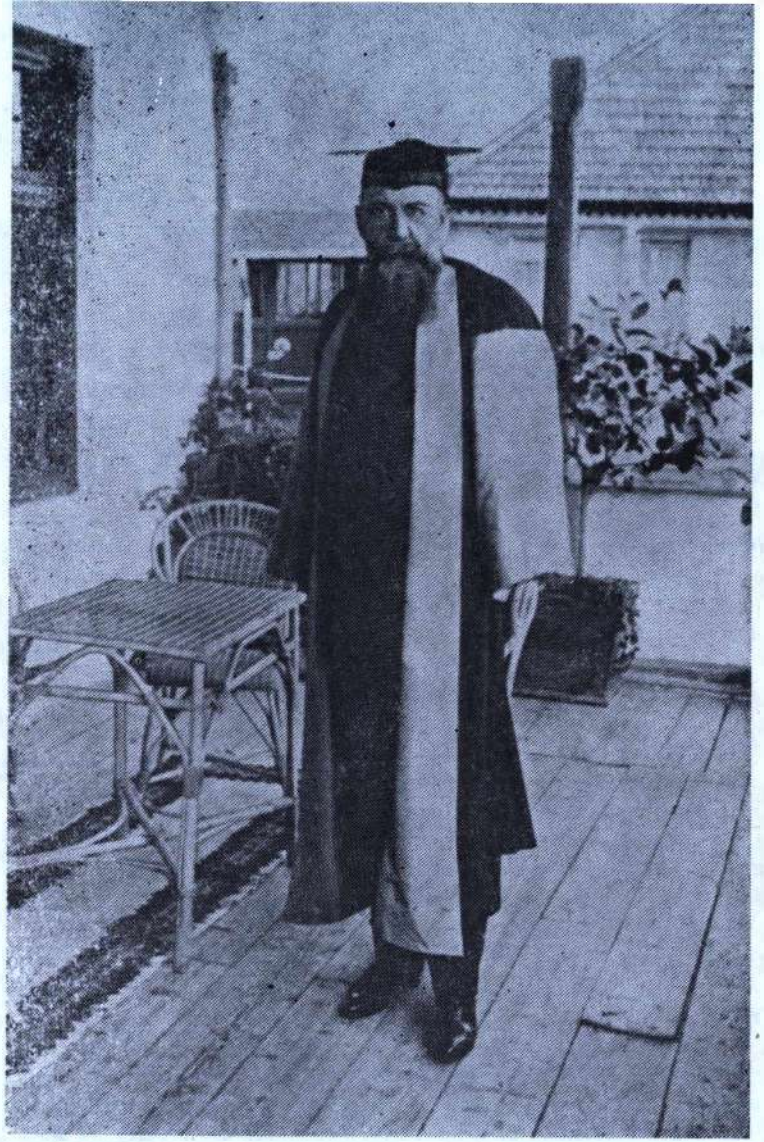
D[OAM]NA AV[EZEANU]: Ce minune! Ce prefacere! Ce zi neuitată...

KR[ISHNAMURTI]: Deci n-ai înaintea d[umi]tale, întrupare a forme, invincibile, un adversar. Şi, chiar dacă l-ai avea, el dispare cînd dă drumul comorilor iubirii. Ai urît mult, o femeie care nu eşti o femeie, şi izvoarele curate ale nesfîrşitelor iubiri sînt la dumneata întregii îmbelşugate, rodnice.

(Face semnul mistic) Le simţi? Te întreb hotărît, chemînd de martori fiinţele de care nu ne putem ascunde şi în numele cărora vorbesc: le simţi?

D[OAM]NA AV[EZEANU] (visînd): O, da... o, da... o, da...

KR[ISHNAMURTI]: Atunci îmbrăţişarea mistică ne poate reuni peste

Cu toga de Doctor Honoris Causa al Universității din Oxford... în pridvorul casei sale de la Vălenii de Munte.

urile învinse și brutalitățile pe care cu sărutul primirii între cele alese și purificate îl depun pe această gură deprinsă a blăstăma.

Numele tău, surioară?...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Rolanda.

KR[ISHNAMURTI]: Am vrut să mă întredințez. Rolanda, eu trebuie să fiu sigur că te voi mîntui. Mă voi întoarce. O lume mă cheamă pe acest pămînt al rătăcirilor și greșelelor... Dar, cîtă vreme nu sînt

[26]

la capătul misiunii mele față de un suflet înfrățit, eu nu pot pleca...

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Așa de sus tu și pentru mine... O rămîi!

ACTUL III

Scena I

Elena, Margareta

ELENA: Ei, m-am ținut de cuvînt...

MARGARETA: Fugi de-acolo! Ce farsă proastă! Mi-e milă de mama. Nu m-am gîndit la început ce-o să fie, dar cînd văd astăzi unde ai ajuns mi-e milă de dînsa. Și mi-e năcaz pe tine. Ce mare înșelătoare, ce actriță strașnică...

ELENA: Nici înșelătoare și nici actriță. O prietenă bună și, fiindcă vorbești de milă, una căreia i-a fost milă de tinerețele tale pustii, de față așa de frumoasă, de dulce și de bună. Și am făcut și eu ce am putut face. Atît mai bine dacă am reușit așa de deplin.

MARGARETA: Dar o vezi săraca... Ea se pierde... la vrîsta ei...

ELENA: O vrîstă în care femeia poate iubi cu patimă. Și mai ales ea care nu-și dădea seamă de cîtă iubire închidea subt platoșa de luptătoare pentru o cauză zadarnică și cu mijloace caraghioase...

MARGARETA: Asta, zău, da!

ELENA: Ei vezi. Și, zi, mai vin la dînsa cele din comitetul de cinci, din comitetul de nu știu cîte sute...

MARGARETA: Au vrut să vie. În starea ei de spirit nu le-a putut primi. Și firește, s-au supărat. N-au vrut să creadă că e bolnavă, cum li trimisese răspuns. Au insistat, au făcut scandal. Credeau că sînt intrigi, că au fost înlocuite, că au intrat în locul lor rivalele pe care și le știu. Au amenințat... Au mers la gazete. De sila lor s-au și publicat lucruri pe care eu am vrut să i le ascund. Dar unde se poate! Femei de astea sînt diabolice. Pentru o jignire a lor sînt în stare să dea foc orașului, să arunce bombe, să omoare lumea. Ea a cetit și a durut-o așa de tare. (Caută în buzunar) Ia cetește ce infamii...

ELENA (ia hîrtia și cetește): « O înșelătoare. Nenorocirea cauzelor

celor mai frumoase stă în aceea că sufletele ordinare se fac a le servi pentru ca apoi, făcîndu-şi interesele, căpătînd celebritatea la care rîvneau, să isprăvească participarea lor la luptă prin cea mai urîtă din trădări. E cazul, în Asociaţia pentru sport în vederea liberării femeii al d[oam]nei Avezeanu. Ea nu mai e astăzi la locul de comandă unde credeam că va rămîne neclintită. Vrăji bărbăteşti au izbutit s-o învingă. Se vorbeşte de un frumos tînăr exotic care ştie prin farmecele sale să deschidă inimile cele mai rebele. Comitetul de cinci al mişcării s-a adunat şi, dînd preşedintei un termen de graţie care nu poate trece de o săptămînă, a dat girarea afacerilor d[omnişoa]rei Piridi, a cărei laudă nu mai este de făcut»...

Dar, fato, e foarte bine, mişcarea a trecut la nebuna aia şi mama d[umi]tale e salvată...

MARGARETA: Salvată cum? I-am luat iluzia, i-am furat mîngîierea, i-am împrăştiat visul, şi în schimb ce-i dăm? Iubirea ta? Ce crudă ironie! Ce batjocură pentru dînsa. O, doamne, cînd va afla, ea care iubeşte aşa de mult pe sfîntul ei, pe salvatorul ei, mă tem pentru însăşi sănătatea acestei fiinţi crude cu mine, dar totuşi iubite...

ELENA: Vedem şi aceea. O mai chibzuim noi şi, ca în toate lucrurile omeneşti, mai ajută şi norocul. Numai să-l ştim chema şi pentru dînsa. Pentru tine el a şi venit. Şi vezi, mie trebuie să-mi mulţămeşti [pentru] sosirea lui.

Sosirea lui ca să nu mai plece.

Ascultă, mamă-ta unde e?

MARGARETA: Cum, tu întrebi... Dar în templul misterului. Acolo unde o chemi tu şi o înveţi de iubire aprinsă, dar totuşi, fiind ce eşti tu, inabordabilă. E în chioşcul de deasupra apei şi recitează ca într-o rugăciune cele treizeci de articole scrise de tine ale comunicaţii mistice ca să...

ELENA: Ca să apar eu.

MARGARETA: Desigur. Şi, pînă nu vei apărea, nu se duce de acolo.

ELENA: Atunci, ştii, o mai amînăm.

MARGARETA: De ce, săraca? E aşa de bucuroasă să te vadă...

ELENA: Cum de ce? Ca să nu fie aici. Ca să poată fi altcineva în locul ei.

MARGARETA (se face a nu şti): Cine?

ELENA: Ei, cine? Cine de atîta vreme îţi caută urmele. Şi cine ţi le-a găsit. Cine a mai venit aici. Ce, parcă nu [ai] ştiut...

MARGARETA: Dar pentru Dumnezeu, nimica nu-ţi scapă..

ELENA: Mie să-mi scape. Ori nu sînt eu mîntuitorul prin mister. Uite, eu ştiu şi ce trebuie pentru ca, la acest ceas (se uită la ceasornic), şase seara, el să se înfiinţeze aici, dragul lui de băiat! La fereastra din dreapta o mişcare a perdelelor. (Mişcă perdelele) şi acum iată-ţi vine...

MARGARETA: Vai, ce-ai făcut!

ELENA: Nimic decît ceea ce place bunei mele prietene. Îl auzi... scîrţîie nisipul din grădină. S-a oprit. Zgîrie la uşă. Sfios tînărul! Aşa de frumos. Pare că n-ar fi din vremea noastră... Nu e nevoie să mă vadă şi pe mine. Afară numai dacă tu n-ai nevoie de o martoră... Taci?... Eu nu sînt de nevoie. Mă duc. Ştii tu unde mă duc. Prin odaia de alături... Un uşor schimb de toaletă... Şi-ţi garantez că pentru o jumătate de ceas puteţi fi singuri... (dispare)

Scena a II-a

(Margareta, Ion Jipeanu)
(Jipeanu apare pînditor în colţ)

JIPEANU: Am îndrăznit iară...

MARGARETA: Văd, văd. Dar cam prea mult şi prea des, domnule Jipeanu...

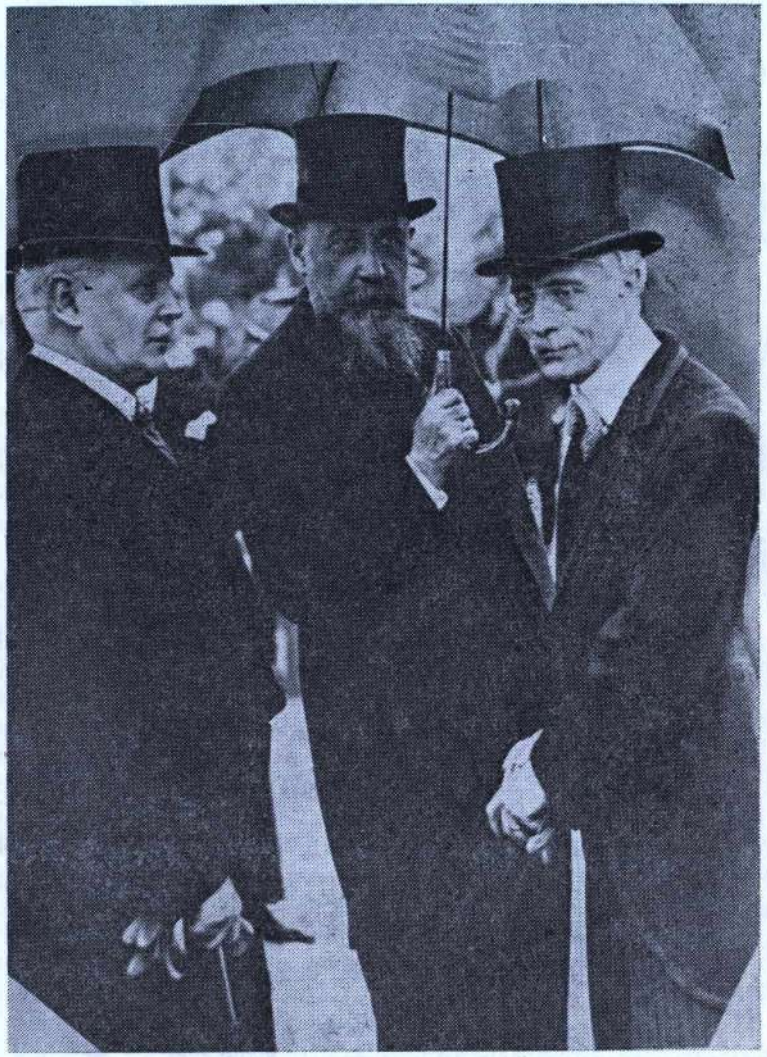
JIPEANU: Acasă-mi zic: Ioane.

MARGARETA: Dacă aş putea să-ţi spun «Ioane»! Mie mi-e frică de un lucru: toate astea nu se socotiră bine.

JIPEANU: Dar de ce? E aşa de mare păcatul ca după un an de zile în care am fost ca vînătorul de păsări măiestre care nu se ştie unde sînt şi nu se pot vedea, am dat pe urma lor şi am răsărit în pragul casei atît de mult încunjurate de dorul meu...

MARGARETA: Vai, nebunul, dar ce frumos mai vorbeşte... Uite de asta ţi-am dat drumul... fiindcă altfel, de urît, eşti destul de urît... Dar cînd deschizi gura...

JIPEANU: Vrei s-o închizi?...

La solemnitatea dezvelirii monumentului eroilor din regimentul 9 vînători. În stînga lui Iorga, ministrul sîrb Ciolac Kitić.

[29]

MARGARETA: Nu cum crezi d[umnea]ta! Eşti un vînător pripit, domnule Ioane, sînt şi paseri care se sperie...

JIPEANU: Şi dacă se sperie?

MARGARETA: Uite aşa... S-au speriat o dată şi nu le mai găseşti în veci. D[umnea]ta tînăr ca pe vremea de azi...

JIPEANU: Dar, d[omnişoa]ră, dar mă ierţi — o, dă-mi voie — Margareto, nu ştii în ce casă am crescut eu...

MARGARETA: Că n-o fi ca a noastră...

JIPEANU: Dar a D[umnea]v[oastră] cum e?

MARGARETA: Tot n-ai ajuns s-o cunoşti? Nu se simte îndeajuns de afară?

JIPEANU: Nu tocmai. Ştiu că e o casă bine văzută. Că nu se primesc bărbaţi. Şi nici femei afară de cele urîte şi de fetele bătrîne care toate, în lipsă de altceva, fac politică. Mai ştiu că mama dumitale e o femeie vestită, că ziarele i-au dat de atîtea ori fotografia, că ţine discursuri şi face să se voteze moţiuni, că e preşedintă la cinci ligi şi la o sută de societăţi care au sucursale în toată ţara...

MARGARETA: Aha! Eşti bine informat — şi cu cîtă răutate le spui. Mai că aş spune şi eu ca mama: Bărbatul, fată-l aşa e. Dar n-o spun. Fiindcă...

JIPEANU: Fiindcă...

MARGARETA: Fiindcă mai am şi alte consideraţii.

JIPEANU: Mulţumesc. O, cît de mult!

MARGARETA: Parcă şi ai de ce! Dar uite ce e aici dumneata vezi de departe prin zvon public, prin jurnale, dar n-ai fost înăuntru, n-ai trăit viaţa asta de mocneală, de pustiu, de temniţă. (plînge)

JIPEANU: O, săraca, o, săraca. (O dezmiardă)

MARGARETA: Ştii să profiţi de toate, vicleanule... Dar viaţa noastră aşa a fost ani de zile. Pentru mine patru de cînd am ieşit din şcoală pentru a intra în sîrma ghimpată a politicei mamei mele. Pentru ea săraca de mult...

Tata a murit după doi ani de căsnicie. Om frumos şi bun. Desigur că au fost fericiţi, deşi ea nu vrea s-o spuie, deşi o ascunde cu patimă, cu un fel de ură, cu impietate. Da, cu impietate.

Sînt sigură că l-a iubit. Cine n-ar fi iubit un om ca dînsul. Şi din durerea ei de atunci, din criza tinereţii sale neistovite, a răsărit mania asta care o torturează... Eu n-am putut avea o clipă de mărturisire cu dînsa, ea n-a căutat o clipă de revărsare sufletească spre mine. Stăm uite aşa ca două străine. Aş zice chiar ca două duşmance. Şi ştii că e grozav lucru să fie aşa una faţă de alta mama şi fata. Iar fata, nenorocita de dînsa (plînge iar) să nu poată vorbi nimănui... Nimănui pînă ce prin nu ştiu ce minune s-a deschis o poartă în negrul zid de piatră şi în poartă ai răsărit... Tu ai răsărit...

JIPEANU: Mă copleşeşti, Margareta. Eşti, uite, zău, aşa de sfîntă încît mi-a venit să te sărut, dar mi-a fost ruşine de mine.

MARGARETA: Şi bine ai făcut. Fiindcă, vezi, pentru aşa ceva, acuma nu era momentul... Vai ce-am zis!

JIPEANU: E bine ce-ai zis şi reţin făgăduiala. Dar, dacă m-am oprit de la pornirea ce mă aruncă spre tine, a fost că, ştii tu, şi eu am trăit aşa...

MARGARETA: Cum aşa? Că n-o fi urînd tatăl tău pe femei cum mama-mea urăşte pe bărbaţi... Nu s-or fi lovind de la două capete ale Bucureştilor două nebunii ca acestea...

JIPEANU: Nu e tocmai aşa...

MARGARETA: Curios şi minunat.

JIPEANU: Şi curios şi minunat. Ascultă numai... Eu n-am mamă. A murit cînd eram mic de tot. N-am nici o amintire de la dînsa...

MARGARETA: Precum faţa... Un portret, o fotografie veche...

JIPEANU: Nu, nici una, nici alta. În durerea grozavă a tatei le-a desfiinţat, le-a ars. Plîngînd le ardea. Asta mi-o aduce aminte şi, chiar de-ar mai fi rămas undeva icoana ei, ea nu mai are un preţ pentru dînsul...

MARGARETA: De ce?

JIPEANU: Pentru că altă iubire şi-a găsit locul în inima lui.

MARGARETA: O mamă vitregă?

JIPEANU: Ce mamă vitregă[?] El nici nu i-a pomenit vreodată acelei femei sentimentele ce are... El n-a schimbat o vorbă cu dînsa... Am simţit însă că-i e prinsă inima întreagă şi că pentru mine nu mai e un loc, cum nu e un loc pentru dumneata în inima mamei cumplite de care-mi vorbeai...

MARGARETA: Nu cumplită, ci nenorocită. Foarte nenorocită, deşi nu-şi dă seama...

JIPEANU: Printr-o întîmplare am ajuns să cunosc şi numele femeii pe care nu ştiu pentru ce n-a putut-o apropia niciodată şi din cauza căreia el a închis uşa casei sale de văduv oricărei alteia. E doamna Trinescu.

MARGARETA: Trinescu? Ai zis: Trinescu?

JIPEANU: Da, am găsit scrisoarea prin care el îşi mărturisea patima şi pe care, deschizînd-o, o mînă hotărîtă scrise « înapoi». Ea mi-a fost adusă mie din greşeală. Şi am pus-o pe biroul lui. O săptămînă după aceea nu l-am mai văzut. A plecat. Dumnezeu ştie unde. Mă temeam să nu-şi fi făcut vreun rău... Dar tu ai ceva? Eşti bolnavă? Ce înseamnă această faţă? Cu ce ţi-am putut face rău? Spune! Dar ce pot eu face. Pe cine să chem în această casă unde n-am dreptul

să intru, unde m-am furişat ca un tîlhar? Şi mama ta, doamna Avezeanu, ce va zice?

MARGARETA (ridicîndu-se cu greu): Ce ar zice?... Ştiu eu?... Doamna Avezeanu... Dar acesta e numele ei de faţă pe care mi l-a impus şi mie, înlăturînd, din mania ei, numele soţului... Dar tatăl meu a fost... a fost doctorul Trinescu. (Leşină) (Se aude zgomot de afară)

Scena a III-a

D[oam]na Avezeanu, Kr[ishnamurti]
(se aude de afară)

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Şi vei mai rămînea... Spune. Vei mai rămînea. Vezi, tu, sufletul meu e acuma altul. Dar nu sînt nici sigură! Mă tem... Dacă pleci, se va întoarce boala de care m-ai curăţit...

KR[ISHNAMURTI]: Misiunea mea mă cere aiurea.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Nu spune aşa... Nu e misiune care să reziste, unei mari, unei adevărate şi devotate iubiri... Vezi, eu te-am socotit ceea ce spuneai, ceea ce erai, ceea ce eşti desigur... Dar acuma eu nu văd decît un om... Şi eu însumi sînt atîta: o femeie, o biată femeie...

KR[ISHNAMURTI]: Cine a iubit poate iubi şi pe urmă. Eu mă duc, mă împrăştii ca o umbră. Dar dumneata vei mai putea iubi. Va veni — eu sînt profet — din fundul vieţii dumitale o adevărată iubire...

Scena a IV-a

JIPEANU (lese strigînd): Dar, orice ar fi, n-o putem lăsa aşa... Eu răspund pentru dînsa... Ce nenorocire! Cine e acolo... Ajutaţi pe Margareta. E bolnavă... Şi-a pierdut simţirea! Alergaţi!

Scena a V-a

Apare D[oam]na Avezeanu.

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Dumneata aici? Cine eşti dumneata? Ce cauţi dumneata? Eşti un hoţ? Mi-ai omorît fata?

JIPEANU: Nu, doamnă, cum aș putea să spun?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Două femei singure. Fata mea bolnavă. Nu e nimeni să ne ajute... Ajutor!

Scena a VI-a

Apare tatăl lui Jipeanu.

JIPEANU TATĂL: Pot fi de un ajutor?

DOAMNA JIP *: D[umnea]ta?

JIPEANU TATĂL: Eu caut pe fiul meu. L-am văzut de atîtea ori dispărînd. Lua drumuri necunoscute. I-am purtat grija. Mă temeam pentru dînsul. Părea că are gînduri de sinucidere. El nu crede că-l iubesc, doamnă, dar iubirea mea tăcută, ascunsă e așa de adevărată. Și acuma să-l aud strigînd, cerînd ajutor. Și cu dumneavoastră...

DOAMNA JIP*: Eu nu mai înțeleg nimic... Margareta!

Scena [a VII-a]

(Margareta se ridică)

MARGARETA: N-a fost nimica mamă. Un nume, o amintire. (Se uită la Jip[eanu] tatăl) Dar cine e dumnealui?

I. JIPEANU: Tata!

JIP[EANU] TATĂL: Da, tata. De ce m-ai speriat așa?

D[OAM]NA AV[EZEANU]: Margareta, prin ce spaimă m-ai trecut... (deodată se văd față în față)

JIP[EANU] TATĂL: Dar doamnă, după atîția ani, d[oam]nă Trinescu să vă văd aici. Aici, aceeași, și eu un biet bătrîn...

D[OAM]NA AVEZEANU: Domnul Jipeanu... În lături, umbră...

JIPEANU TATĂL: Umbră e fața, sufletul... Sufletul e ca al acestor doi tineri... Îți plac, doamnă?

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar ce vis e acesta.

(Apare Elena)

* Desigur că e greșeală. Corect: AVEZEANU.

Biblioteca Pub. Mun. Bucu
SALA DE LECTURA

Scena a VIII-a

ELENA: A fost un vis, doamnă. Acesta e un vis...

D[OAM]NA AVEZEANU: Dar cine vorbește? Elena?

ELENA: Ce greu mi-e să spun... Doamnă ai certa pe cine a minţit, a înșelat, dar a vrut bine? În genunchi te rog să mă ierți...

MARGARETA: Iart-o mamă, în ceasul acesta de amintiri, scumpe poate ție, de speranțe așa de dragi mie, iart-o...

D[OAM]NA AVEZEANU (mirată): Dar de ce?

ELENA: Doamnă, uită-te bine la mine... Așa lung, adînc...

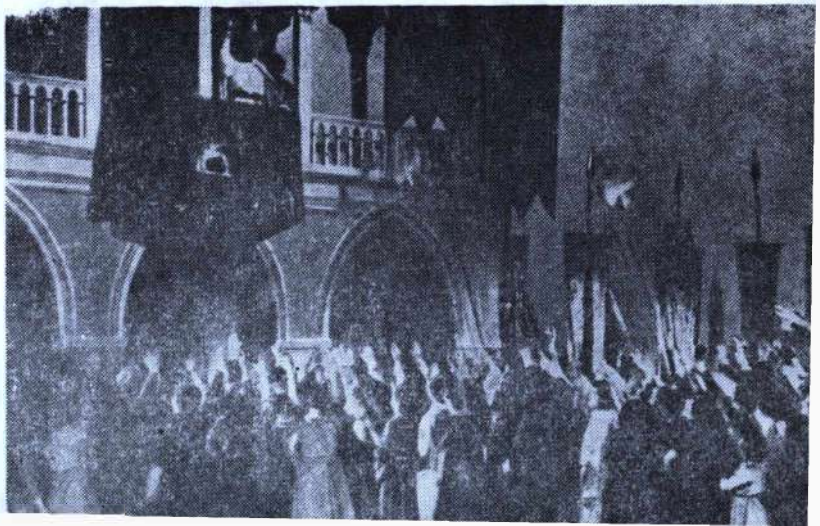
D[OAM]NA AVEZEANU (încet): Doamne sfinte...

ELENA: Krishnamurti... Nu? El a venit la ceasul lui, cu misiunea lui, de dragul fetei acesteia și de mila dumitale, doamnă. Și dacă o fată ca mine a făcut minunea, nu e tot o minune?

Iar ca răsplată am, dacă vrei, fericirea Margaretei. — Ți-e drag, Ion, Margareta...

MARGARETA: Mă întrebi...

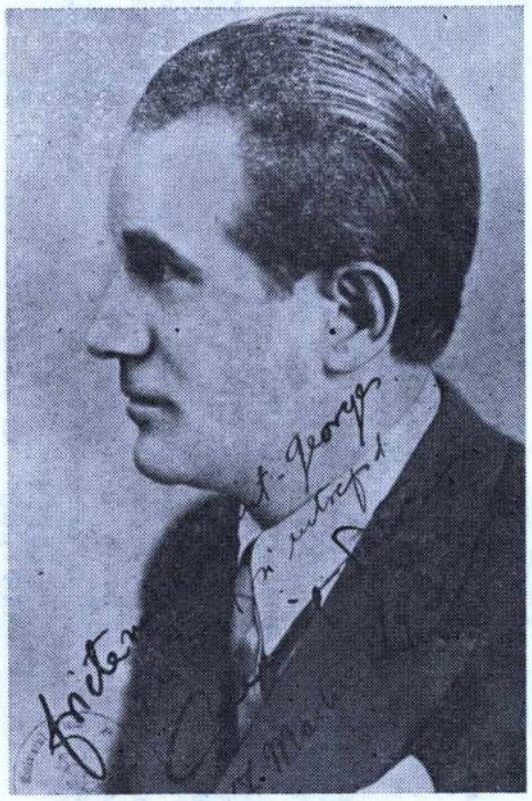
ELENA: Și poate fiindcă izvorul iubirii s-a deschis în inima dumitale, doamnă, poate nu numai a ei.

Scenă din Un biet moșneag și un doge de N. Iorga. (Teatrul Național din București, stagiunea 1935—1936)

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Introducerea lui Camil PETRESCU la DOCTRINA SUBSTANȚEI

LA CEREREA MUZEULUI LITERATURII, române, care se află în posesia unei versiuni din întinsa lucrare filosofică a lui Camil Petrescu întreprindem, în colaborare cu Vasile Dem. Zamfirescu, pregătirea ei în vederea editării. Problema principală va fi de a vedea ce se poate reține din cele 1600 pagini, dintre care numai 400 reprezintă miezul doctrinei, restul fiind completări. Manuscrisul a mai fost cercetat de autorii unor valoroase monografii și a făcut obiectul unei autorizate prezentări în *„Revista de filosofie"*. Acum însă este vorba de *editare*, iar oricui ar încerca-o îi creează o delicată obligație *Nota editorială*, din textul publicat mai jos, a însuși autorului, care cere ca lucrarea «să fie publicată cu paragrafe numerotate în ordine aproximativă... analog unor culegeri de aforisme și note». Așadar, autorul dorea ca nu numai cele 400 pagini, pe care el nu le socotea definitive, să apară, ci întreg corpul de completări. Se poate propune unei edituri asemenea sarcină?

Dar sarcina de a edita întreg manuscrisul se va impune singură, dacă de fiecare dată, cu fiecare fragment, Camil Petrescu își ține promisiunea. Iar promisiunea sa nu este atît de a da un sistem de filosofie încheiat, cît de a deschide un orizont filosofic nou în cultura europeană, ceea ce pot sugera și fragmentele. Că orizontul deschis este în spiritul contemporaneității, o arată de la început consonanța lui cu fenomenologia lui Husserl. Rămîne de văzut în ce măsură este și nou.

I s-a întîmplat într-adevăr ceva puțin obișnuit lui Camil Petrescu: după ce și-a obținut viziunea filosofică, el a întîlnit, sau a crezut că întîlnește, în fenomenologia lui Husserl oglindirea mai bine conturată a propriilor sale gînduri. După satisfacția din prima clipă și insatisfacția probabilă dintr-a doua, el a întreprins să vadă cîtă dreptate poate face gîndului propriu. Ar fi fost deosebit de interesant pentru noi să știm care anume dintre fragmente, sau poate chiar dintre versiunile proprii ale lucrării, datează dinainte de întîlnirea cu filosofia lui Husserl; dar, după cîte se pare, nu ne mai este îngăduit s-o aflăm. Poate că autorul român, impresionat de succesul fenomenologiei, i-a acordat prea mult. Alteori, poate, i-a refuzat prea mult. În orice caz, viziunea lui Camil Petrescu ține sau cade în măsura în care, solidară fiind o clipă cu fenomenologia, reușește să devină autonomă față de ea. În perspectiva acestei autonomii posibile, tocmai, vor trebui cercetate cele 1600 pagini de manuscris. Poate că ele aduc ceva care lipsește fenomenologiei: concretul.

Mizeria filosofică a fenomenologiei — în aplicații, reușita ei — este de a rămîne *descriere* fenomenologică. Doctrina nu se poate constitui ca atare, căci fenomenologia reprezintă tentativa de a căuta «esențele», așadar ce este fiecare întruchipare a lumii în ea însăși, dar întruchipările lumii sînt și nesfîrșite și variate. Pot fi întruchipări ale naturii, pot fi ale rațiunii, ca valorile și legile, care par unora să fie și ale naturii și ale cugetului, sau pot fi întruchipări omenești pur și simplu, ca arta și creațiile, tehnica, civilizația, societatea. Pentru fiecare și în fiecare trebuie căutată, ba chiar «văzută» esența. Dar ce este esența? Dacă ea nu se poate defini, sau măcar capta rațional, rămînem în noaptea intuiției. Dar esența nu se poate defini, tocmai pentru că ea definește. Ea reprezintă o întrebare-răspuns: ce este în cazul fiecărui lucru, «ti esti» la Aristotel, de unde îi și vine formularea: «quid est», quidditate, în traducere latină. Esența, atunci, rămîne să fie descrisă. Nici prin ea însăși, nici prin varietățile ei, esența nu îngăduie o doctrină. Cînd Platon a încercat să reducă esențele sale, care erau Ideile, la una singură, cea de Bine, a eșuat. Cît despre definiția Ideii, el nici n-a încercat s-o dea pentru că tocmai prin ea definea realul.

Condiția aceasta precară, dar metodologic rodnică, a fenomenologiei se poate vedea traducînd lucrurile în limba noastră. Ce vrea fenomenologia, cu esențele ei, este să vadă fiecare lucru în *sinea lui:* care e sinea lor. Însă dacă sinea lor luminează lucrurile, acestea doar exprimă sinea, o manifestă, o descriu. Poți închipui alte feluri ale sinei de a se manifesta, dar atunci ai trecut din real în posibil. Lumea toată devine *spectrală* în loc să fie una reală, iar așa s-a întîmplat cu fenomenologia, cînd a încercat să fie mai mult decît descriere fenomenologică: a dat spectre teoretice.

Camil Petrescu a experimentat pe cont propriu această condiție a fenomenologiei, atunci cînd și-a scris «modalitatea estetică a teatrului». Lucrarea reprezintă o remarcabilă aplicație a fenomenologiei pînă la pragurile acesteia. Gîndul inițial era — cum o spune singur la începutul lucrării — să vadă care este «quidditatea reprezentației dramatice», am spune: ce este în sinea ei o reprezentație dramatică. El concepuse totul în patru timpi: cu un prim volum, ar fi dat *descrierea structurată* a spectacolului în genere, de la cel sportiv pînă la spectacolul cinematografic; apoi ar fi trecut la spectator, la tehnica scenică și la implicațiile sociale și culturale ale spectacolului, totul privit «în esență». În lucrarea sa mărturisește (*Modalitatea estetică a teatrului*, Ed. Enciclopedică 1971, p. 16) că nu știe dacă va da vreodată «quidditatea» căutată. Iar la capătul lucrării, care este un excurs istoric conceput ca «o tipologie a concepțiilor despre teatru», va mărturisi ceva mai semnificativ (p. 134): că nu se poate obține de-a dreptul esența căutată, pentru că «termenul însuși de artă a teatrului implică mai întîi lămurirea conceptului de artă». Trebuie mers în chip regresiv, cum i s-a întîmplat lui Heidegger în aplicarea fenomenologiei; va trebui mers în posibil, în spectral. Este atunci nevoie de *altceva*, spre a te apropia de esența însăși, decît de descriere. La Heidegger acest altceva era ontologia. La Camil Petrescu va fi: substanța.

El este așadar pe deplin conștient de carența fenomenologiei și de alunecarea ei în posibilul gol. La sfîrșitul *Introducerii* el face într-adevăr observația aceasta, de toată adîncimea: «Nu putem să nu constatăm că în planul istoric conștiința transcendentală (cea pe care o invocă Husserl, n.n.) este o simplă ficțiune... nu numai cunoașterea cu formele ei substanțiale, știință, artă și tehnică nu mai au nici un sens dacă nu intervine criteriul substanțialității, dar, *însești științele eidetice propuse de Husserl se rezolvă în simple tautologii ale esențelor*» (subl. noastră). Tot ce rămînea spectral în construcția filosofului german îi apare aici cu toată evidența. Oricine cunoaște lucrările aceluia este surprins de numărul mare al științelor posibile ce sînt neîncetat propuse. Dar științele reale — atît cele ale naturii cît și ale omului — nu capătă astfel o mai bună întemeiere. Pe ele, tocmai, le regăsește viziunea lui Camil Petrescu, iar de pe acum trebuie reținut faptul că termenul de substanță va avea acolo un sens atît de plin încît să poată cuprinde: știință, artă, tehnică, toate în realitatea lor istorică.

«Husserl a ignorat dimensiunea substanțialității», spune undeva în introducere scriitorul român. Acum se poate vedea că substanțialismul nu reprezintă o simplă veleitate filosofică.

Ar putea fi privit *cel puțin* ca o întregire a fenomenologiei, adică o trecere a ei din spectral în realul istoric. Dar dacă reușește să fie și o doctrină, atunci substanțialismul ar avea sorți să preia *el* fenomenologia, ca un simplu demers

Introducere la *Doctrina Substanței*

PREFAȚĂ

Gîndul dintîi a fost să amîn din pricina surmenajului redactarea acestei lucrări, pînă pe la vîrsta de 50 de ani, rămînînd ca pînă atunci să adun fișe și materialul documentar și să-mi caut de sănătate. Cînd însă prin anul 1938 a început așa-zisul război al nervilor, mi-am dat seama că «nu sunt vremile sub om, ci omul e subt vremi» și atunci am hotărît să încep neîntîrziat această redactare, fie și sub forma unei prime versiuni, care ulterior să fie amplificată, dacă îmi va fi cu putință.

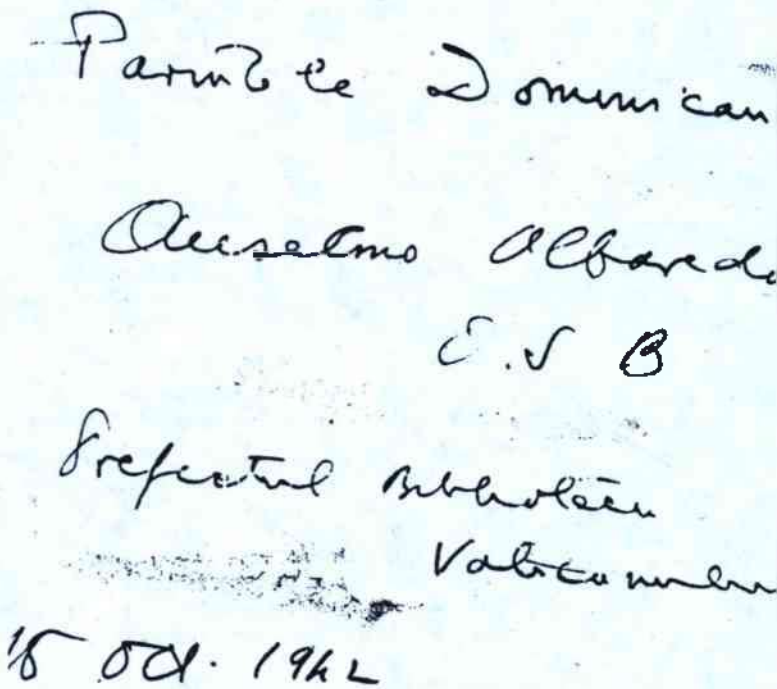
Deși eram cu totul surmenat, mai ales de activitatea la teatru și la „*R.F.R.*" și deși mobilizările, ultimatumurile și toate frămîntările sociale nu creează climatul necesar redactării unui sistem filosofic, am căutat cu o voință dîrză să duc lucrul pînă la capăt, deși aveam uneori sentimentul că, extenuat, va trebui să așez condeiul jos. De îndată ce această întîie versiune a fost gata, am început lucrul de amplificare, tradus prin cele vreo două sute de pagini de adaosuri care dacă într-adevăr nu ajungeam la capătul puterilor mele fizice, trebuiau să fie continuate încă într-un spor îndelung. Dar vine o vreme cînd mîna slută nu mai răspunde voinței, cînd ceva nu mai răspunde în tine, ca o clapă căreia i s-a rupt coarda, cînd gîndurile nu se mai adună pe firele intenției. O serie de tulburări hepatice care m-au chinuit și la cele două romane adaugă și ele mizeria lor omenească. Așa fiind lucrurile, munca trebuie întreruptă, urmînd să arăt aci în două vorbe cum consider starea actuală a manuscrisului, față de intenția călăuzitoare.

---

metodic. Iar autonomia față de fenomenologie ar putea fi completă, dacă observația extraordinară ce urmează, făcută incidental tot spre finele *Introducerii*, își găsește o bună întemeiere în corpul lucrării sau în fragmentele ei. Este vorba de gîndul că «din socotirea tuturor modalităților de a fi ale absolutului, Husserl a văzut numai conștiința». Se va elibera oare substanțialismul de modalitatea speculativă (nu doar psihologică) a conștiinței? Se poate vorbi de sinea lucrurilor altfel decît din perspectiva sinei cugetului?

Spre asemenea ultime probleme filosofice trimite o simplă introducere a lui Camil Petrescu. E adevărat că *Introducerea* întîrzie mult asupra cîtorva teme adiacente, în primul rînd asupra bergsonismului (a cărui critică, dealtfel, e de tot interesul încă). Dar dacă, dincolo de acestea, o introducere spune atît de mult, s-ar putea ca 1600 pagini să nu mai sperie editurile românești.

Constantin NOICA

Revelația documentului

Cele cam 800 de pagini dactilografiate reprezintă, material, numai un sfert din cît socoteam că va fi toată lucrarea. Iar dacă aș fi avut timp și biblioteci la dispoziție ca să fac și utilajul bibliografic necesar, atunci poate că aș fi ajuns la 14—15 volume.

Titlul pe care l-am folosit curent, de *Filosofia Substanței*, este impropriu, cum este impropriu și acel folosit de *TOTALITATEA ȘTIINȚEI DESPRE LUME*, e vorba mai curînd, deci, de o *Știință a Substanței*. În această Știință a Substanței ar fi fost înglobate în întregime toate științele esențiale ca deja constituite (de la începutul seriei pînă la Biologie), nu însă fără să li se reducă semnificația la ceea ce reprezintă ele în mod real; ar cuprinde științele tautonome constituite în decurs de 2.500 de ani, iarăși cu anume expuneri despre semnificația lor reală și în sfîrșit ar fi înglobate de asemenea și unele științe descriptive, nu fără remanieri fundamentale în legătură cu Doctrina Substanței. În întregime ar fi să fie realizate în opera de față ceea ce multă vreme au fost considerate cînd ca discipline filosofice, cînd ca științe ale vieții, cînd în sfîrșit ca științe noologice, în sensul german al termenului «Geistes-Wissenschaften». E zona cea mai de sus a istoriei, Substanța însăși, cu organicitatea ei structurală, anume. E urmărită o expunere «strict științifică» bineînțeles, după ce conceptul de știință pozitivă a fost fixat în semnificația sa autentică. În acest sens întreaga filosofie rațională este lăsată deoparte, iar filosofia intuiționistă substanțializată, ceea ce ar reveni la faptul că e constituită științific.

Textul este fără îndoială inegal, vor fi de asemenea foarte multe greșeli de transcriere la mașină și poate că multe structuri regionale sunt improvizate în așteptarea unei verificări. Ceea ce mă nemulțumește mai mult este că n-am avut timp să intercalez adaosurile, la locurile indicate. E cu atît mai grav cu cît aceste adaosuri reprezintă în genere pasagii care constituie adevărata structură în zona respectivă a lucrării. Nu știu dacă ele vor mai putea fi intercalate așa cum au fost gîndite. Ar rămîne două soluții poate. Să fie astfel tipărite toate la un loc, într-o carte aparte, după ce vor fi fost în prealabil mai mult sau mai puțin clasate și apoi numerotate. Textul versiunii prime ar fi deci plin de cifre care ar constitui trimiteri la acest depozit de adaosuri. A doua soluție ar fi să se tipărească în corpul textului însuși, fie intercalat cu altă literă, fie în subsol cu trimiteri după obicei.

*

Se va vedea că Doctrina Substanței confirmă o serie de teorii foarte noi în fizică (Teoria Quantelor, Teoria Relativității, Teoria indeterminării) în chimie (...)* în Biologie (teoria lui Schilling, lui Cape, Decqué). Teorii vitaliste (entelechia lui Drisch) Elanul Vital și Durata Bergsoniană. În filosofie [,] Teoria intuiției pure a lui Bergson, doctrina intuiției esențiale a Phenomenologiei...

Dar nu trebuie să se vadă aci o Doctrină eclectică, unificatoare. Nu s-a luat ceea ce e bun în aceste teorii ca să li se găsească un principiu conector. E tocmai

---

* Text necompletat de autor.

Declarație

Subsemnatul, Păr. Dr. Alcisie Tăutu, preot al Bisericii Române din Roma și Consultor eclesiastic al Legațiunii Regale Române pe lîngă Sf. Scaun, prin prezenta declar că în ziua de 15 Oct. 1942 am însoțit pe Dl. Camil Petrescu, domiciliat în București, la Prea cuviosul Păr. Dom Anselmo Albareda, O.S.B., Prefectul Bibliotecii Apostolice Vaticane, căruia susnumitul Domn Camil Petrescu i-a predat în prezența mea manuscrisul lucrării Domniei Sale "Teoria Substanței", pentru păstrare la susnumita bibliotecă.

Manuscrisul este sigilat și urmează să fie predat la cererea Dlui. C. Petrescu personal sau prin procură.

Preotul Bisericii Române din Roma
Consultor eclesiastic al Legațiunii Române pe lîngă Sf. Scaun,

R o m a

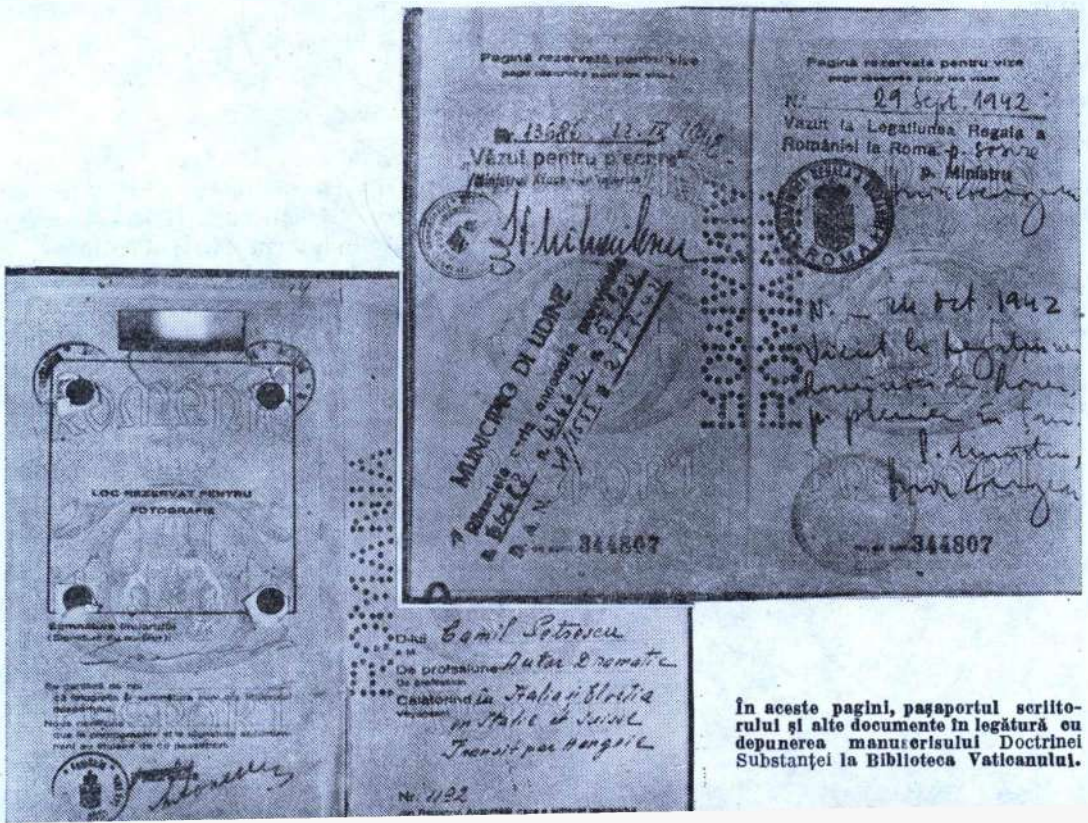
15 Oct. 1942

dimpotrivă, de vreme ce Teoria Substanţialităţii neagă conceptul de sinteză. E vorba mai curînd de o *verificare* prin aceste confirmări succesive în toată scara istoriei. Nu o sinteză, ci o depăşire substanţială, a unei serii de aspecte care şi-au găsit o reprezentare parţială în teoriile citate. Ceea ce e în fond o negare a acestor teorii în ceea ce ele depăşesc centrul de adecuare.

NOTĂ PRELIMINARĂ

Nu ştiu în ce măsură posteritatea se va ocupa şi va găsi vreun interes în lucrările mele ştiinţifice. Presupun că da. Aş vrea să însemn aci însă climatul ucigător de vitreg în care s-a desfăşurat această activitate, condiţiile bestiale care mi s-au impus, dificultăţile neverosimile pe care le-am întîmpinat.

Nu este vorba aci numai de neînţelegerea cu care sunt întîmpinate în genere contribuţiile cu adevărat noi în ştiinţă. Aceasta constituie, ca să zicem aşa, o desfăşurare normală. Cazul meu e un caz particular cu o notă de grotesc tragic. Piedicile care mi s-au pus lucid şi hotărît, peste cele obişnuite istorice, adeseori cu alternativa de a alege între lucru şi moarte, s-au justificat prin pretinsa admiraţie pentru romancierul şi dramaturgul Camil Petrescu. Un soi de ticăloasă punere sub interdicţie. Ceva nerod care se simţea obligat să protejeze, să apere cu orice preţ pe «marele scriitor» împotriva capriciilor şi veleităţilor sale ştiinţifice considerate ca o rătăcire, ca o risipă a unui bun, care ar fi aparţinut, vezi bine, domnilor protectori. N-au fost deci numai dificultăţile inerente domeniului ştiinţific. N-au fost numai dificultăţile iscate dintr-un război mondial de aproape un deceniu (cu întreruperea comunicaţiilor ştiinţifice, cu distrugerea materialului, cu bibliotecile şi manuscrisele împrăştiate de bombardamente, cu lipsa oricărui confort ştiinţific). S-a mai adăugat pe deasupra şi ostilitatea celor care aveau aerul că mă preţuiesc. Ca să nu fiu dat afară dintr-o slujbă, care altfel mi-ar fi permis să mă ocup şi de lucrările ştiinţifice, directorul X m-a obligat să scriu un roman. Ca să pot să-mi ciştig apoi existenţa mi s-a impus să scriu exclusiv piese de teatru. Rezultatul a fost că activitatea mea ştiinţifică a fost cu totul intermitentă. A trebuit deseori să opresc trenul meu din plină viteză ca să dau celui ce agita fanionul de alarmă, un tăciune să-şi aprindă ţigara. N-am avut timp să veri-

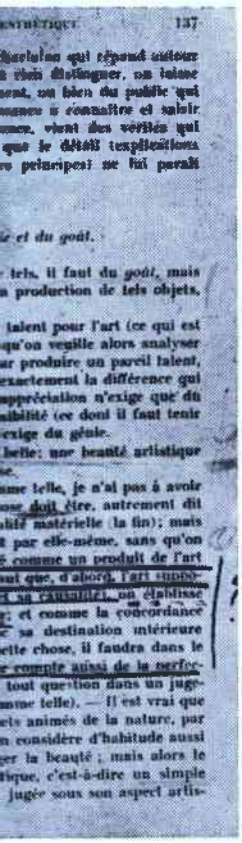

În aceste pagini, paşaportul scriitorului şi alte documente în legătură cu depunerea manuscrisului Doctrinei Substanţei la Biblioteca Vaticanului.

fic notele, să revăd copiile scrise la maşină. Întrerupînd cîte 2—3 ani, ori şi mai mult, lucrul, ca să pot continua trebuia să reînvăţ matematica din nou, şi ceea ce e mai dureros, să-mi rememorez ca un candidat la examen, propriile mele lucrări, aşa încît să pot fi apoi în stare să le continui. Un act necontenit întrerupt în clipa cînd se apropia de soluţie, reluat silnic, detracat. Mă gîndesc ca la nişte imagini de vis neverosimil la acei reputaţi gînditori care se putea[u] concentra zece ani, cîte 10 ore zilnic asupra aceleiaşi teme, care aveau libertatea să închidă ferestrele ca să nu-i tulbure zgomotul unei bătălii, care trecea ca un nor încărcat pe lîngă casa lor. Căci pe atunci nu erau smulşi cu dispreţ de la munca lor, scoşi din casă cu revolverul la tîmplă şi puşi, subt aceeaşi ameninţare, să care zi şi noapte muniţii la bateriile în acţiune. Ani şi ani. Decenii întregi.

C.P.

NOTĂ EDITORIALĂ

Dacă pînă la urmă nu-mi va fi cu putinţă să «sistematizez» această lucrare, aş dori ca ea să fie publicată cu paragrafe numerotate în ordine aproximativă, fără intervenţii prea multe, aşa cum e tipărită *Sociologia* lui A. Pareto... analog unei culegeri de aforisme şi note în cel mai rău caz.

PUNCTE DE REPER

Precizez aci că faţă de atîtea versiuni cîte vor fi în manuscris, titlul lucrării este SUBSTANŢA şi referinţele despre această lucrare privesc *Doctrina Substanţei* din care e reluată la scară strict ştiinţifică *Teoria Substanţialităţii*. Asta, atîta vreme cît vreau să evit terminologia proprie.

De asemeni se va corecta pretutindeni unde s-a greşit *perigetic* în loc de *pirigetic*.

ONTOLOGIA CONCRETULUI

INTRODUCERE

O milenară tradiţie în metoda filosofică vrea ca orice expunere sistematică a unei vederi integrale filosofice, să înceapă de la date incontestabile, cu o expunere deductiv transcendentală de categorii, care să constituie o temelie de nezdruncinat a întregului sistem. E o superstiţie raţionalistă venită din domeniul arhitectural, care presupune că nimic nu se poate clădi pe o bază şubredă. Condiţia unui punct arhimedic este obsesia oricărei filosofii de azi ca şi începutul unei filosofii prin expunerea cîtorva prime principii a[le] unui sistem de definiţii, care trebuie să fie o certitudine absolută, încît restul să vie de la sine, prin construcţii şi deducţii logice. La drept vorbind, acest «raţionalism» expozitiv a înregistrat prea multe insuccese, pentru ca să mai inspire încrederea pe care a inspirat-o de-a lungul vremii. Dar el mai răzbate şi în forme camuflate şi una dintre cele mai greu de identificat e aceea care îşi are rădăcina la începuturile filosofiei şi ştiinţei moderne şi care vrea ca punctul arhimedic în loc să fie găsit în certitudini raţionale, să fie aflat prin întoarceri şi simplificări funamentale, care înlăturînd confuziile, complicaţiile înşelătoare, să găsească poziţii în experienţa elementară, atît de limpezi şi de certe încît să se poată constitui toată filosofia şi ştiinţa pe temeiul lor, căci problema «începutului» este hotărîtoare pentru orice filosofie şi ştiinţă în vechea concepţie, nesubstanţialistă.

«Cogito» în experienţa internă, noţiunea de «element» în natură, în experienţa externă, ar fi modelul acestor puncte arhimedice, şi ambele au slujit de puncte de

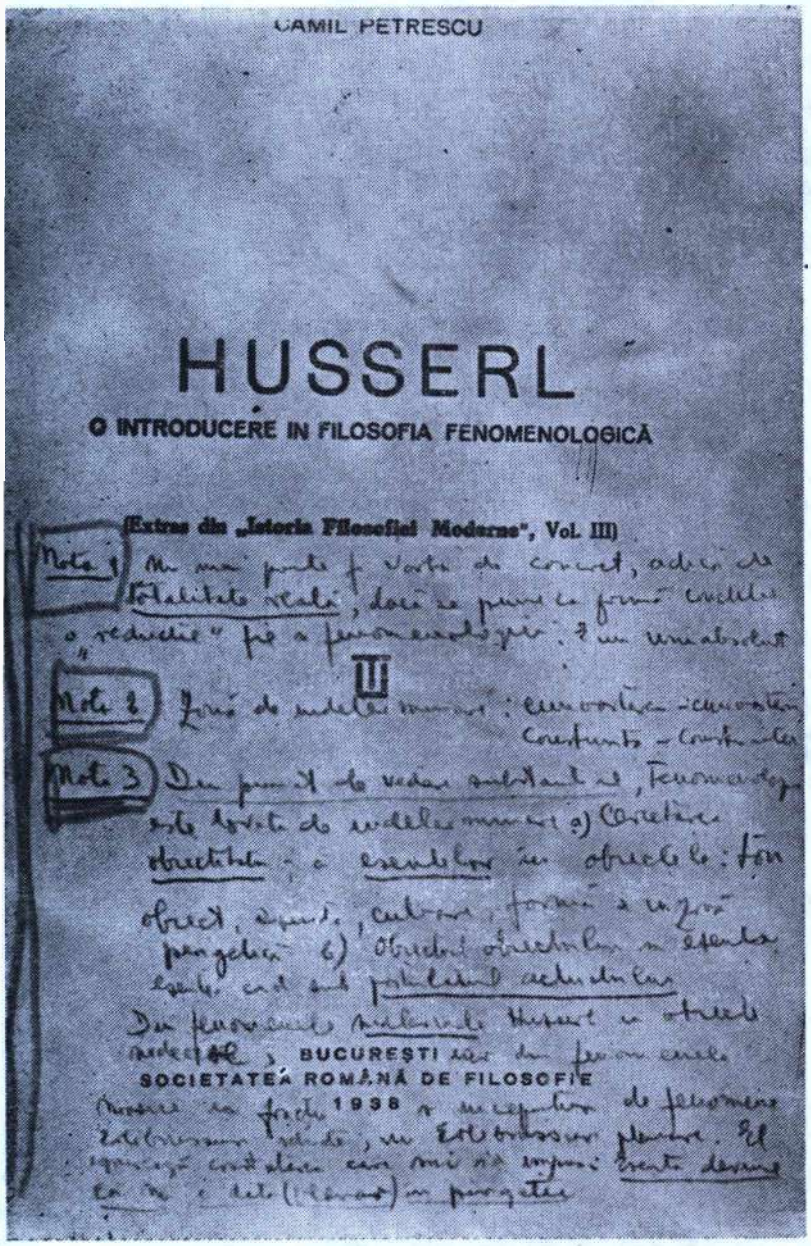
pornire în filosofia şi ştiinţa din timpurile din urmă. Astfel filosoful îşi propunea ca o condiţie de metodă: «...que je rejetasse comme absolument faux tout ce en quoi je pourrais imaginer le moindre doute, afin de voir s'il ne resterait point après cela quelque chose en ma créance qui fut entièrement indubitable», după ce recomandase mai întîi între altele, în acest «discurs despre metodă» «...de diviser chacune des difficultés que j'examinerai en autant de parcelles qu'il se pourrait en qu'il serait requis pour les mieux résoudre; (le troisième) de conduire par ordre mes pensées, en commençant par les objets les plus simples et les plus aisées à connaître, pour monter peu à peu comme par degrés jusqu'à la connaissance des plus composés, et supposant même de l'ordre entre ceux qui ce ne précèdent point naturellement les uns les autres».

Să descompui, să compari şi să elimini pînă la starea cea mai simplă, să izolezi «elementele», ajungînd în toată ştiinţa la ceva analog cu atomul visat şi pe urmă să reconstituieşti totul pe temelii atît de solide, după legile adunării şi scăderii, ale multiplicării şi ale împărţirii, au devenit «regulă elementară» a metodei ştiinţifice moderne, nu numai în domeniul fizico-chimic ci şi în cel teologic, ca şi în marile expuneri filosofice, căci avem nu numai o chimie atomistică, ci şi o istorie şi o psihologie atomistică.

Dar cum să începem metodic fixînd axiome, sau cum să căutăm puncte de sprijin indiscutabile, cînd, rupînd cu toată tradiţia filosofică, filosofia substanţială a concretului, pe care ne propunem s-o înfăţişăm, îşi face o temă esenţială din însăşi contestarea oricărui «punct» arhimedic, din nerecunoaşterea valorii semnificative a pretinselor elemente? Cum să ne ajustăm unei pretinse metode care ar fi la baza ştiinţei moderne, cînd propriu-zis ne îndoim că metoda experimentală este aceea căreia i se datoreşte exclusiv progresul ştiinţei moderne? Această ştiinţă n-a progresat, cît a progresat, aşa cum se crede, prin căutarea prealabilă a elementelor, chiar în chimie unde funcţiunea şi greutatea atomilor au fost deduse printr-un raţionament concret, căci semnificaţia tehnicei moderne de cunoaştere este alta. Ce să mai spunem de naivitatea unei estetici experimentale sau de ştiinţa absurdă a «testelor» psihologice şi pedagogice contimporane? Ştiinţa modernă, cea reală, n-a progresat pornind de la realităţi indiscutabile, n-a construit descompunînd la nesfîrşit; căci izolarea pentru măsurare are alt sens decît acela de element, cu care se întîlneşte întîmplător, n-a fost precedată de o metodă sigură, ci a crescut, concret ca vegetaţia într-un teren necultivat, filosofia care trebuia să pregătească terenul nevenind decît în urmă, ca să justifice adaptîndu-se ceea ce crescuse împotriva prevederilor ei. Am cunoscut un tînăr care prin moşteniri şi diverse combinaţii norocoase, trezindu-se în fruntea unei mari instituţii bancare, s-a apucat să scrie studii de economie politică şi finanţe, avînd aerul că şi-a creat situaţia prin pricepere şi mijloace ştiinţifice. Cîtă vreme norocul l-a ajutat, a trecut drept financiar, iar de acest lucru s-a autosugestionat şi el, lansîndu-se în fantezii financiare «ştiinţifice», care i-au înfrînt pînă la urmă şi norocul.

Întocmai aşa s-a întîmplat şi cu ştiinţa teoretică modernă, care izbutind frumos la început datorită unei norocoase conjuncturi, a crezut că stăpîneşte o metodă sigură, şi că acestei metode îi datoreşte ceva ce a dobîndit şi atunci a început s-o aplice integral şi cu exclusivitate, cu rezultatele care se cunosc. Se întîmplă la fel cu un medic dînd mai multe medicamente unui bolnav, să-l vindece, dar dacă îşi închipuie greşit care dintre medicamente a fost eficace şi ignorează condiţia particulară a bolnavului, adică dacă ignorează sensul conjuncturii precise — iar astăzi nu se poate altfel — el riscă să omoare mulţi alţi bolnavi, aplicîndu-le un tratament dialectic. Vrem cu alte cuvinte să atragem luarea aminte asupra rătăcirilor la care pot duce unele reuşite iniţiale norocoase, atribuite în mod greşit unor cauze ireale.

Dar despre aceste lucruri va mai fi necontenit vorba, în cele ce urmează, deocamdată ne mărginim — după ce precizăm în treacăt că progresul modern e datorat numai unei emancipări în mentalitate, care a pus esenţele concrete în primul plan,

nu unei metode — la problema pe care ne-am pus-o. Cum începem de vreme ce nu pornim de la principii certe ori realităţi solide? Se va spune că însăşi această mărginire este o confirmare a metodei raţionaliste sau că este o concesie care trebuie justificată. Vom răspunde că aceste aparente contradicţii sunt inerente metodei concrete substanţialiste, căci mărginirea iniţială e de ordin categorial concret, şi că ea are semnificaţia ei anume, după cum se va lămuri la capitolul respectiv.

Se va vedea mai tirziu că spre deosebire de sistemele «raţionaliste» considerăm că toate datele concretului sunt omnivalente din punct de vedere iniţial şi că putem intra în expunerea tezei concrete din orice punct al concretului ales cu indiferenţă. Dacă vom începe cu o aparentă «întoarcere» n-am vrea deci să se vadă aci o semnificaţie metodică, ca în întoarcerea la «*Cogito*» a lui Descartes, sau ca în «Reducţia fenomenologiei» a lui Husserl, ci numai o întîmplare, un demers banal dintre atîtea demersuri banale concrete posibile. Metoda substanţialistă, întrucît o metodă poate fi substanţialistă, nu va fi expusă anticipativ, ci împlinită treptat şi reconstituită ulterior, oarecum sistematic.

Din capul locului însă, am vrea să cerem să nu se confunde analiza esenţelor cu analiza elementelor, şi aci socotim că trebuie ţinute în seamă pretenţiile fenomenologiei, în acest sens foarte îndreptăţite, dar noi cerem ca şi acest punct de vedere să fie depăşit într-o analiză substanţialistă a semnificaţiilor concrete care e încă altceva. Dacă au fost în trecut întîlniri de sens norocoase şi fragmentare cum spunem mai sus, ele nu îndreptăţesc identificări generale care diformează şi înşeală. Analiza semnificaţiilor pe temeiul ierarhiei lor, este o parte a metodei substanţialiste, care e înainte de toate o metodă concretă, în care criteriile de certitudine şi cunoaştere sunt altele decît cele de pînă acum.

II

EUL ÎN FAŢA EXISTENŢEI

De cînd gîndesc, atît cît îmi îngăduie amintirea, port cu mine intuiţia a două realităţi. O realitate care e în afară de mine, cu care m-am luptat sau m-am gîndit

tovarăş, şi o alta care sunt eu şi pe care o descopăr ca pe o permanenţă, întreruptă numai cînd dorm, sau cînd sunt «absent».

Rînd pe rînd şi uneori în acelaşi timp, atenţia mea e solicitată, cînd înăuntrul meu, care în amintire funcţionează faţă de lume ca o oglindă înăuntrul căreia lumea reflectată are într-adevăr o inconsistenţă specială ca existenţa unui obiect în oglindă, cînd de lumea din afară, într-o realitate consistentă pe care o pot pipăi.

De multe ori mi-am dovedit pipăind şi controlînd, că unele imagini din afară nu aveau consistenţa adevărată, durabilă, şi atunci mi-am spus că nu sunt «reale», că sunt păreri, năluciri, halucinaţii.

Cu timpul am văzut că lumea din afară e greu de cunoscut, că lucrurile văzute adesea într-un fel, îşi schimbă forma şi destinaţia.

Am învăţat atunci să deosebesc ceea ce pot verifica prin mine însumi şi ceea ce pot crede acceptabil din afirmaţiile altora.

Verificarea prin mine, însemna să nu am încredere într-un simţ singur şi să caut să pun mai multe simţuri într-o acţiune de verificare. Dacă astfel am avut viziunea că e un om pe bancă noaptea, am strigat apropiindu-mă ca să aud dacă răspunde, şi cînd nu am primit răspuns, m-am apropiat şi am pipăit, şi insist asupra rolului primordial al pipăitului în verificare individuală. Omul de pe scaunul din grădină, noaptea, era un sac cu paie. Ceea ce pot fi sigur e că aş putea face o oarecare clasificare, însemnînd momentele în care e aproape să mă înşel, în care e foarte greu să mă înşel, şi în care mă înşel destul de des, în sfîrşit altele în care aproape de regulă mă înşel destul de des, în sfîrşit altele în care aproape de regulă mă înşel. Vreau să spun că în aceste posibilităţi de înşelare există o adevărată ierarhie, extrem de solidă, de vreme ce oamenilor în general nu li se întîmplă decît rareori şi mici accidente, chiar şi acelea «din nebăgare de seamă». Concluzia este că există un coeficient de certitudine în ceea ce ne dau simţurile, îndestulător ca să fie posibilă viaţa unui om, mai ales că am verificarea negativă. Cînd pe unii oameni îi înşeală simţurile sunt victima accidentelor, fapt a cărui semnificaţie filosofică a fost fireşte nesocotită, considerîndu-se doar esenţa.

Mai tîrziu am vrut să ştiu însă mai mult decît mergea experienţa mea proprie, mai departe decît ajungea prezenţa mea fizică. Mi s-au spus despre alte oraşe lucruri atît de contradictorii, adevărate poveşti, încît pot să spun că mare lucru nu am ştiut, decît «vorbe».

Am învăţat însă la şcoală şi acolo am aflat despre locurile vecine neştiute, lucruri pe care le pot numi oarecum exacte. Am ştiut astfel înainte de a vedea oraşul Ploieşti, că există un oraş Ploieşti, că are atîţi şi atîţi locuitori, că poţi merge acolo cu trenul şi altele. Am fost acolo cu trenul şi oarecum aşa a fost. Am aflat apoi că există o ţară Franţa, cu capitala Paris, şi am dorit 15 ani să văd Parisul. Nu m-am îndoit 15 ani că există Franţa şi Parisul şi într-adevăr le-am găsit acolo unde mi s-a spus. Astăzi ştiu că există Continentul American, ştiu multe lucruri despre el şi nici o filosofie din lume nu m-ar putea face să cred că nu există Continentul American, pe care totuşi nu l-am văzut, pînă cînd nu mi se va da tot prin titlu de transfer substanţial ştirea dispariţiei lui. Dacă o filosofie vacantă va căuta să mă convingă că nu există Continentul American pot să spun că voi renunţa fără şovăială la ea.

Vreau să spun că la şcoală am învăţat că există o mulţime de lucruri şi de puteri în lume, şi cred că mă pot încrede în ceea ce am învăţat la şcoală, de pildă, *ca în propriile mele simţuri*. Nu că e adevărat tot ceea ce se afirmă de către ştiinţă în şcoală, dar atît cît e nevoie de pildă ca să iau liniştit vaporul, şi să mă duc, de voi avea mijloace, la New York, da. Cu alte cuvinte, am învăţat că realitatea există chiar şi dincolo de orizontul meu sensorial, psihologic şi individual, rămînînd să văd ce valoare epistemologică are ştiinţa acestei realităţi şi care e nu gradul ei de certitudine, ci condiţia certitudinei ei.

Trebuie să mărturisesc însă, că nu tot ceea ce scria în cărţile de şcoală era ade-

vărat, că în sfîrșit nu era adevărat în sensul în care era afirmat acolo. Aș putea spune generic că dacă eram sigur că un oraș este acolo unde se afirmă în carte, anumite serii de afirmații, judecățile care depășeau esențele și cele de aprecieri nu mi s-au părut, cînd am putut să judec în cunoștință de cauză, drepte. Trag azi concluzia, că numai unele afirmații din cărți sunt sigure, pe cînd altele dimpotrivă sunt aproximative. Astăzi pot să afirm chiar, că din cauză că am crezut în aceste aprecieri, am avut foarte multe, dacă nu accidente, să zicem neplăceri și necazuri. Aș putea să spun astăzi, că mi-au adus confirmări afirmațiile aduse de științele naturii și mi-au adus neplăceri și necazuri, încrederea în judecățile despre cunoaștere, esența realității, comportarea oamenilor, despre artă etc., exprimate în studii pe care astăzi cred că le pot numi filosofice, măcar prin preocuparea lor.

În rezumat, despre aceste prime mijloace de a cunoaște realitatea exterioară, pot spune că le poți împărți în mai multe categorii și că trebuie să ții socoteală și de împrejurări. Ceea ce pot afirma ca o certitudine este că există un coeficient permanent de siguranță, un soi de realitate (să zicem provizoriu statistică și constitutivă) așa cum am indicat în *Modalitatea Estetică a Teatrului*, realitate care într-un tablou grafic s-ar traduce printr-o diagramă de certitudine. Zonele periferice ale acestei realități «statistice» ar cuprinde și următoarea posibilitate, care m-a pus pe gînduri adesea: am văzut că există oameni pe care simțurile îi înșeală permanent și a căror judecată despre realitate mi se pare permanent, nu incidental, greșită, fără ca ei să-și dea seama de acest lucru. Mi se pare cazul cel mai grav cînd aș putea să fiu în această situație de om cu judecată bolnavă, fiindcă niciodată nu aș mai putea avea vreo șansă de control. Aceeași formulă de realitate, cantitativă, mă îndeamnă să cred că aceste cazuri sunt rare, accidentale, nu normale, totuși oricine scrie sub amenințarea ca afirmațiile sale să fie, în acest caz, accidentale. O judecată substanțială ulterioară, va decide nu pentru mine însă, de raționalitatea acestor judecăți scrise aci.

Concluzia este că există oameni normali (să zicem deocamdată realitate cantitativă), care numai incidental sunt înșelați de simțuri și de știință. E cert că sistemul de referințe și transferuri de intuiții sunt atît de variate și de numeroase, încît se poate călători într-o liniște relativă la New York, căci e neîndoios că orașul există. Pe de altă parte, e un sentiment de iraționalitate tocmai să te îndoiești de asemenea posibilitate, căci azi e mai greu să crezi că nu există New Yorkul decît să crezi că există.

Existența actuală a Americii mi se pare chiar mai sigură decît concluzia argumentului ontologic ori decît rezultatele deducției transcendentale în *Critica rațiunii pure* a lui Kant. Vom vedea la timp ce semnificație filosofică «Wie ist es möglich?» are acest fapt, cum vom vedea semnificația filosofică a faptului că pînă la 1492 anumiți europeni nu au știut că există Continentul American. Ceea ce este sigur e că problema cunoașterii care oscilează între apodicte, bunul simț și genul impresionist (scepticism) trebuie pusă încă o dată în structura ei de problemă, așa cum de pildă Kant a făcut pentru «universalul și necesarul aprioric» cu încă mai multă necesitate structurală.

Cînd am ajuns cu studiile mai departe la lucrările zise filosofice, am făcut o descoperire care m-a surprins. Am citit scris cu hotărîre că nu trebuie să am nici o încredere în simțuri, că ele sunt amăgitoare și că disciplina fundamentală a știutului omenesc afirmă că tot ceea ce cunoaștem prin simțuri este iluzoriu și că numai ideile sunt reale. N-am priceput la început acest lucru, fiindcă nu pricepeam ce fel de realitate anume au ideile, ba chiar am fost contrazis, fiindcă așa cum simțeam eu pînă atunci, realitatea ideilor era cu totul altfel decît realitatea în care există lumea.

Cetind pe Platon, am rămas cu sentimentul că el crede că ideile sunt reale și că

îngerii trăiesc 25.000 de ani *(Banchetul)* (!). Alte și alte expuneri și sisteme mi-au confirmat credința lor, să spunem absolută, în această realitate a ideilor și în incertitudinea cunoașterii sensibile, ele numind felul de cunoaștere care îmi dăduse pînă acum lumea, cu profund dispreț «simțul comun». În realitate ele porneau de la lipsa de demnitate a simțurilor găsind că merită numele de adevărat numai ceea ce este etern, nu schimbător, iar ideile fiind într-un anume sens eterne, au fost declarate adevărate.

Am văzut însă cum toată filosofia care a urmat n-a ajuns la nici o certitudine universal satisfăcătoare despre realitatea ori irealitatea ideilor, deși dezbaterile despre valoarea cunoașterii sau a credinții au fost adîncite, așa încît după o mie de ani Descartes s-a văzut silit să pună la îndoială existența întregii realități și a corpului însuși, numai ca să poată găsi un punct de reazăm absolut, arhimedic, un punct cunoscut de la care să poată pleca spre necunoscut, procedeu care a devenit un criteriu de bază al științei moderne. Din însăși îndoiala lui a scos pe «gîndesc, deci sunt». Astăzi acest moment e socotit ca un moment crucial în istoria filosofiei, căci din el a ieșit ceea ce e numit generic și într-o anume măsură impropriu, filosofia modernă a concretului. Totuși mi se pare că multă satisfacție nu putem găsi în acest «Cogito», or poate că găsim mai multă decît ar trebui, iar la drept vorbind nici așa nu e bine. Dificultatea vine din nedeterminarea, înrudită cu toate nedeterminările din concretul psihic, a termenului «je pense» «Cogito...».

Ar putea fi vorba de nuanța conceptuală a gîndirii, de vederea «clară și distinctă», de gîndirea logică. «*Cogito ergo sum*» așa cum pare să fi gîndit, nu în primul moment, ci ulterior, în consecințele momentului arhimedic, Descartes. Pe această cale au luat-o sistemele raționaliste, care au dus la instalarea «rațiunii» ca motiv structural al reconstruirii din unitate a lumii, în realitate aceasta fiind însă tocmai un corolar al nevoii «raționale» de unitate.

Dar «Cogito» mai înseamnă la Descartes, uneori mai mult o funcție pur psihică: «Sunt un ce care gîndește, adică un ce care se îndoiește, care afirmă, care neagă, care cunoaște puține lucruri, care ignoră multe, care iubește, care există, care vrea, care nu vrea, care închipuie, care simte», și atunci a gîndi este echivalent cu trăirea, cu experiența internă, care a dus la idealismele post kantiene și chiar la durata bergsoniană. Această trăire e dată într-o intuiție specifică. Se accentuează astfel teza spiritualității absolute a eului, însă atunci e valabil și «volo ergo sum», «sufero ergo sum» etc., așa cum de altfel M. de Beran și alții au arătat.

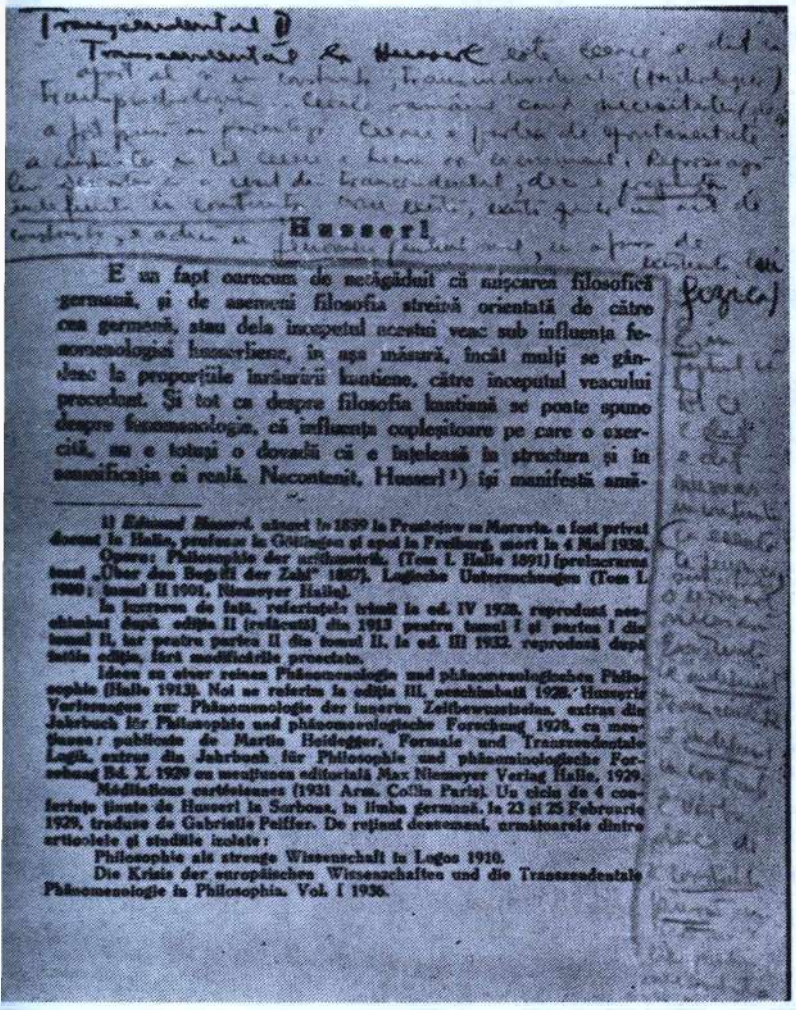
De asemenea «Cogito» poate avea un sens echivalent cu expresia «sunt conștient» și atunci avem relația de subiect și obiect, în care existența obiectului este dată într-o intuiție a subiectului, fără nici o posibilitate de trecere dincolo de imanența conștiinței. E teza lui Husserl despre «Cogito» care însă consecvent cu el însuși, transformă conștiința lui ego într-o conștiință transcendentală, într-un idealism subiectiv transcendental, diferit de idealismul transcendental kantian.

Cînd pe linia lui *Cogito*, cînd pe ideea de experiență ieșită din însuși empirismul modern, cînd ca simplă atitudine conceptuală, cînd în structura conceptuală parțială, ideea de concret e dealtfel una din ideile familiare ale filosofiei. De la monadologia dinamistică leibniziană în care monadele izolate reflectă totul și pînă la filosofia romantică germană influențată de «devenirea dialectică» a lui Hegel, concretul e o temă adesea reluată, iar conceptul de organicitate a influențat gîndirea contemporană. Substratul lui e sensul dinamic și în urmă așezarea vieții în centrul realității de aci, acea Lebensphilosophie, cu istoricismul tradiționalist, și biopolitica actuală, chiar dacă semnificația însăși a vieții scapă. Formulări asemenea celor ce urmează abundă în expuneri și manuale. «Într-un organism viu părțile implică existența întregului, iar aceasta pe aceea a părților...» «Viața ne apare ca o unicitate în multiplicitate ... unitatea armonică a unui cît mai mare număr de elemente ... Ideea e conceptul cel mai concret, cel mai sintetic, conceptul care conține în el toate deter-

minațiile esențiale ale existenței... Conceptul e ceea ce e simplu și diferit în același timp ». (*Ist. Filosof.* II, pag. 280, 81, 82). Mai tîrziu organicitatea istoriei culturale a veacului trecut reapare în forme indiscutabil derivate: Configurație, corelație organică etc.

Dar mai ales în ultimul timp progresele științei biologice experimentale au dus lumea științifică modernă la concepția unei organicități complexe, la un dinamism organic care apare azi ca expresia însăși a vieții.

« Mais l'analyse physico-chimique, l'histologie, l'anatomie macroscopique, la physiologie etc. nous font concevoir la forme extérieure comme une résultat traduisant toujours une architecture et une structure profondes et, à scruter attentivement, au moyen des méthodes si variées, directes ou indirectes, que la science met à notre disposition, n'importe quel objet concret, nous arrivons à cette première notion que sa forme extérieure plonge les plus profondes racines dans „le monde des dimensions négligées."

Husserl

E un fapt curecum de neciăgăduit că mișcarea filosofică germană, și de asemeni filosofia străină orientată de către ceă germană, stau dela începutul acestui veac sub influența fenomenologiei husserliene, în așa măsură, încât mulți se gîndesc la proporțiile înrîuririi kantiene, către începutul veacului precedent. Și tot ca despre filosofia kantiană se poate spune despre fenomenologie, că influența copleșitoare pe care o exercită, nu e totuși o dovadă că e înțeleasă în structura și în semnificația ei reală. Necontenit, Husserl[1]) își manifestă amă-

[1]) Edmund Husserl, născut în 1859 la Prostejov în Moravia, a fost privat docent în Halle, profesor în Göttingen și apoi în Freiburg, mort în 4 Mai 1938. Operele: Philosophie der arithmetik. (Tom I. Halle 1891) (prelucrarea tezei „Über den Begriff der Zahl" 1887). Logische Untersuchungen (Tom I. 1900; tomul II 1901, Niemeyer Halle).
In lucrarea de față, referințele trimit la ed. IV 1928, reprodusă neschimbat după ediția II (refăcută) din 1913 pentru tomul I și partea I din tomul II, iar pentru partea II din tomul II, la ed. III 1922, reprodusă după ediția, fără modificările proiectate.
Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie (Halle 1913). Noi ne referim la ediția III, neschimbată 1928. Husserls Vorlesungen zur Phänomenologie der inneren Zeitbewusstseins, extras din Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung 1928, cu menționarea: publicate de Martin Heidegger. Formale und Transzendentale Logik, extras din Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung Bd. X. 1929 cu menționarea editurii Max Niemeyer Verlag Halle, 1929.
Méditations cartésiennes (1931 Arm. Collin Paris). Un ciclu de 4 conferințe ținute de Husserl la Sorbona, în limba germană, la 23 și 25 Februarie 1929, traduse de Gabrielle Peiffer. De reținut deosebirea dintre articolele și studiile izolate:
Philosophie als strenge Wissenschaft în Logos 1910.
Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die Transzendentale Phänomenologie în Philosophia. Vol. I 1936.

Aussi l'éxplication d'un être concret n'apparaître-t-elle complète que si nous sommes en mesure de le décomposer jusqu'en ses plus fins rouages ou de la recomposer au moins par la pensée, à partir de ses plus fins rouages ». (Bine înțeles vom preciza ulterior, dificultățile tuturor considerațiilor despre concret de pînă acum).

« Dans ces conditions, la forme d'une chose, c'est l'ensemble des caractères matériels superficiels ou profonds, apparents ou masqués, qui permettent de la distinguer d'une autre. Notons aussi que cet ensemble de caractères, c'est-à-dire ces caractères assemblés, posés ensemble, composés, c'est ce qu'en d'autres termes nous appelons un système au sens le plus général du mot.

Notons encore que tout système corporel est, en fait, un système de formes moins complexes et que, par conséquent un système donné ou une forme donnée, n'est explicable que par d'autres systèmes de formes plus simples et cela, pour ainsi dire, indéfiniment, jusqu'aux atomes qui sont aussi des systèmes, et sans doute plus loin encore. Ainsi, une forme donnée est une systéme de formes inférieures jusqu'aux plus extrêmes limites de la décomposition des corps que nous laisse entrevoir la physique expérimentale.

Ainsi encore, et nous y insistons, au point de vue scientifique habituel, une forme donnée est une résultante, elle est le résultat de l'action réciproque de formes, qui lui sont subordonnés par leur moindre degré de complication et, dans la question qui nous occupe, si un certain système physico-chimique, par exemple, un hormone, détermine un croissance prolongée d'une autre forme plus complexe comme celle du

tissu osseux, nous dirons que la nouvelle forme produite résulte de l'action réciproque de l'hormone et du tissu osseux.

Quels sont, sous ce rapport, les résultats de l'analyse biologique d'une être vivant supérieur, d'un mammifère, par exemple?

Ils montrent qu'un tel être est une hiérarchie, un emboîtement de formes allant des plus simples aux plus compliquées, des particules élémentaires de la physique à l'organisme considéré dans sa totalité, en passant par les atomes, les molécules dissociées ou non, les cellules et les formations cytoïdes, les tissus, les organes, les appareils. Ces formes surtout des plus simples peuvent être soustraites de l'organisme, être étudiées à part, et manifester au moins quelques unes des activités de l'organisme entier et des parties importantes de l'organisme. On peut par exemple étudier l'action des ions K, Na, Ca etc. ces ions étant des formes intégrées à l'organisme vivant, on peut étudier la biologie des tissus cultivés in vitro, ou les propriétés physico-chimiques du sérum sanguin, ou celles des hormones.

Ce qui ressort de ces quelques considérations c'est la notion de la pluralité des formes incluses et associées dans un être vivant individuel, de sort que le problème, formes et endocrines, se pose à tous les échelons de la hiérarchie des formes cataloguables dans un individu donné.

Nous arrivons ainsi à une première approximation morphologique de l'être vivant individuel; un ensemble synergique de formes inférieures et nous entrevoyons la possibilité d'une étude du conditionnement de ses formes composantes par les glandes endocrines ». (R. Collin, *Les hommes*, Albin Michel, 1938, pag. 202—204).

Această organicitate nu e însă, oricît s-ar părea, decît o construcție a rațiunii, și ca atare lipsită de atributul structural al concretului: unicitatea existențială.

Toate aceste atitudini conceptuale și concepții își găsesc unele încheierea, altele însă originea, în filosofia despre concret a lui Hegel, a cărui logică dialectică vrea să fie o logică a absolutului concret. Este devenirea generată automat prin mecanismul determinărilor care se implică în mod absolut unele pe altele. Orice determinare pune și negația ei și ambele se rezolvă în cel de *al treilea termen* care e sinteza lor. Conceptele devin astfel unele dintre-altele și deoarece ele creează existența, devenirea logică dialectică este devenirea dialectică însăși a conceptului, a Ideii. Trebuie să vedem în Hegel, așa cum a vrut el, pe cel care a desăvîrșit viziunea dialectică a concretului, dar filosofia lui dialectică este tocmai opusul substanței concretului. Cu alte cuvinte Hegel a avut intuiția esențială a devenirii dialectice, dar nu i-a înțeles nici pe departe semnificația. Altfel logica dialectică este floarea extremă a gîndirii dialectice — verificate de evoluția dialectică a vieții, din care s-a inspirat, verificare care a fost cauza neobișnuitului ei succes, sfîrșind într-o construcție dialectică a Eului obiectiv. Observată de aproape metoda apare ca o întîmplare norocoasă, exploatată cu o dibăcie fără egal. Punînd, cum s-a mai făcut înaintea lui, conceptul de totalitate ca Idee, era firesc ca orice abstracție să fie determinată numai prin ceea ce nu e, în realitate însă determinarea nu e prin rest ci prin totalitatea însăși. Triada e dată prin însăși punerea logică a *abstracției*, și ducerea pînă la capăt este, ceea ce dealtfel a realizat Hegel, schema devenirii dialectice a istoriei, o dată cu mecanismul dialectic, pur și simplu, al acestei istorii. A fost o întîlnire norocoasă, cu rezultate surprinzătoare pe care mai tîrziu o vom explica prin descrierea pe care o vom da funcțiunii gîndirii, atunci cînd vom expune dialecticul așa cum apare cu intuiția substanțială. Esența concretului și structura lui, însă, i-au fost cu totul străine lui Hegel, și de aci rătăciri care au trebuit să fie puse la punct de urmași.

Hegel a avut iluzia că sistemul său panlogic reprezintă realitatea toată, structura concretului și viața însăși în forma ei cea mai plină, istoria, devenirea logică era devenirea însăși a Spiritului. Itinerariul acestei deveniri reproducea fără îndoială itinerariul Istoriei însăși, dar așa cum itinerariul conceptual din indicatorul căilor ferate reproduce parcursul real. Hegel a crezut că itinerariul conceptual este însăși realitatea istorică și că parcurgerea lui în volum și experiența individuală este devenirea istoriei

însăși, punctele de reper fiind cele ale timpului sau devenirea fiind cea care l-a precedat, etapele contimporane, etapele ultime, istoria însăși încheindu-se cu sistemul absolut al Filosofiei Spiritului, după el nemaifiind de conceput o devenire.

Menirea expunerii noastre fiind tocmai să dea o filosofie a concretului, cetitorii vor avea prilejul să vadă ce deosebire este între structura substanțială a devenirii concrete și între inscripția ei logică, între timpul istoric și timpul concept, vor vedea de ce dizolvarea istoriei nu poate fi opera unui singur individ, ci a totalității istorice.

Dealtfel urmașii săi au simțit cît de depărtat era de concret Hegel și împrumutîndu-i dialectica dar nu în semnificația lui Hegel, ci în intuiția lui esențială, au creat o filosofie a materialismului dialectic, aplicată istoriei pline a societății omenești, iar pe de altă parte, altă ramură, cea romantică, a urmat calea devenirii istorice, ducînd-o spre organicitate; în strîns contact după cum am văzut cu biologia contimporană.

În amîndouă cazurile era o hotărîtă apropiere de concret, care depășea panlogismul lui Hegel, nu e însă mai puțin adevărat că ele au suportat consecințele originii lor dialectice.

Se va vedea mai tîrziu, căci nu vrem să complicăm înțelegerea acestei expuneri recapitulative, ce semnificație are formularea dialecticului, care e esența lui integrală, și care e relația dintre el și substanță, în devenirea concretă. Deocamdată vrem să însemnăm aci constatarea că e de fapt profundă opoziție între totalitatea concretă și activitatea dialectică, și că o intuiție a concretului nu găsim încă pînă la sfîrșitul veacului [al] XIX-lea.

Abia în ultimele două mari filosofii concretul apare ca temă fundamentală și exclusivă oarecum, foarte aproape de esența lui.

„Durata" bergsoniană este identificată de autor cu concretul însuși, unicitatea e dusă pînă la ireversibilitate iar tehnica cunoașterii e trecută asupra intuiției.

Concepția organicității istorice este redusă la esența duratei. «Ce suntem, într-adevăr, ce e caracterul nostru, decît o condensație istorică pe care am trăit-o de la naștere, de dinainte de naștere chiar, de vreme ce aduceam cu noi dispoziții prenatale?» (*Ev.* 6.5). Din această supraviețuire a trecutului rezultă imposibilitatea, pentru o conștiință de a traversa de două ori aceeași stare «...Din această pricină durata este ireversibilă.» (*Ev. Cr.* 6). Ea e continuă creație de forme: a exista pentru o ființă conștientă e a se schimba, a se schimba e a se maturiza, a se maturiza e a se crea în definitiv pe sine însăși... «Ceea ce e valabil pentru conștiință e valabil și pentru lumea materială, unde succesiunea e un fapt incontestabil.» Paharul de apă, zahărul și procesul topirii zahărului în apă, sunt fără îndoială abstracțiuni, și întregul (le Tout) din care au fost tăiate de simțurile mele și de intelectul meu, progresează poate (!) în felul unei conștiințe. (*E.Cr.*10)

Nimic nu ne împiedică să atribuim sistemelor pe care le izolează știința o durată și prin aceasta o formă de existență analoagă existenței noastre, dacă le reintegrăm în *Totul*. Dar pentru aceasta e necesar să le reintegrăm, adică să suprimăm urmările percepției și numai în cazul acesta individualitatea corpului se resoarbe în interacțiunea universală care e realitatea însăși. (*E.Cr.*12).

«Prima aruncătură de ochi aruncată asupra lumii, înainte chiar ca să delimităm corpuri, ne arată *calități*. O culoare succede altei culori, un sunet altui sunet, o rezistență altei rezistențe... fiecare din aceste calități se rezolvă, la analiză, într-un număr enorm de mișcări elementare. Fie că le socotim vibrații, fie că le reprezentăm în altă manieră, un fapt e sigur că orice calitate e schimbare (325). Corpul își schimbă pentru noi forma din cînd în cînd, în realitate se schimbă în fiece clipă, sau mai curînd nu există forme de vreme ce forma este imobilul și realitatea este mișcarea. Ceea ce [e] real își schimbă necontenit forma: *forma nu e decît un instantaneu luat asupra unei tranziții* ... Cînd imaginile succesive ale unui corp nu diferă prea mult unele de altele le considerăm toate ca o creștere sau ca o scădere a unei singure

imagini *mijlocii* şi la această mijlocie ne gîndim cînd vorbim de *esenţa* unui lucru, sau de lucru însuşi. (N.N. Se vede de aci la ce concepţie haotică putem ajunge cînd confundăm această mijlocie dialectică, cu o realitate absolută, cu esenţa). *Concluzia este că mecanismul cunoaşterii noastre uzuale este de natură cinematografică»* (332). Asupra continuităţii unei deveniri oarecare, am luat o serie de vederi, pe care le-am legat între ele printr-o *devenire în general.* Dar e bine înţeles că eu nu pot rămîne la acest lucru.

Ceea ce nu e determinabil nu e reprezentabil; despre «devenirea în general», eu nu am decît o cunoştinţă verbală. Cum litera X indică o necunoscută, oarecare, oricare ar fi, astfel «devenirea în general» a mea, mereu aceeaşi simbolizează aci o oarecare tranziţie asupra căreia am luat instantanee: despre această tranziţie însuşi termenul nu mă învaţă nimic, şi orice încercare nouă mă duce la o nouă vedere intercalată între cele precedente. (332). Cum putem remedia această lipsă? «Instalaţi-vă în mişcare şi veţi sesiza dintr-o dată şi schimbarea însăşi şi stările succesive: Cu aşezarea devenirii în locul realităţii eram pe linia mare a filosofiei moderne, cu excluderea inteligenţei ne abatem îngrijorător, iar cu motivarea acestei abateri suntem în esenţa bergsonismului, concretizat cu neîncrederea în „inteligenţa" denunţată ca insuficientă pentru cunoaştere „avînd doar funcţia de a stabili raporturi"» (164). Ar fi necesar să determinăm mai precis natura relaţiilor pe care le stabileşte inteligenţa. Asupra acestui punct rămînem încă în vag sau în arbitrar cîtă vreme vedem în inteligenţă o facultate destinată speculaţiei pure, căci astfel suntem nevoiţi să luăm cadrele generale ale intelectului (Entendement) drept ceva absolut ireductibil şi inexplicabil. «L'Entendement serait tombé du ciel avec sa forme, comme nous naissons chaque avec notre visage. On définit cette forme, mais c'est tout ce qu'on peut faire, et il n'y a pas à chercher pourquoi est ce qu'elle est ce qu'elle est plutôt que tout autre chose. Ainsi l'on enseigne que l'intelligence est essentiellement unification, que toutes ses opérations ont pour objet commun d'introduire une certaine unité dans la diversité des phénomènes etc. Mais d'abord „unification" est un terme vague, moins clair, que celui de la relation, ou même que celui de „pensée" et qui n'en dit pas davantage» (165).

Psihologic vorbind, din punct de vedere al simţului comun „inteligenţa vizează în primul rînd să fabrice". Fabricaţie ce se exercită exclusiv asupra materiei brute. «*Notre intélligence telle qu'elle sort des mains de la nature a pour objet principal le solide organisé* (167). L'intelligence ne se représente clairement que le discontinuu (168) de la mobilité même, notre intelligence se détourne, parce-qu'elle n'a aucun interêt à s'en occuper. Si elle était destinée à la théorie pure (? N.P.) c'est dans le mouvement qu'elle s'installerait, car le mouvement est sans doute la réalité même, et l'immobilité n'est jamais qu'apparente et relative. Mais l'intelligence est destinée à tout autre chose. À moins de faire se faire violence à elle même, elle suit la marche inverse: C'est de l'immobilité qu'elle part comme si c'était la réalité ultime ou l'élément (Aci greşeşte evident ştiinţa elementară N.P.) quand elle veut représenter le mouvement; elle le reconstruit avec des immobilités qu'elle justapose (168).

Qu'il suffise de dire que l'intelligence est caractérisée par la puissance indéfinie de décomposer selon n'importe quel système» (170). (A se vedea la pag. 171—173 funcţia langajului, în legătură cu concepţia mea despre gîndire şi activitatea dialectică).

Dacă conştiinţa s-a scindat în *intuiţie şi inteligenţă* e din necesitatea de a se aplica în acelaşi timp materiei şi de a urmări curentul vieţii (194).

Dacă biologia noastră ar fi încă la Aristotel, dacă ar considera seria fiinţelor vii ca uniliniară, dacă ea ne-ar arăta viaţa întreagă evoluînd spre inteligenţă şi trecînd în scopul acesta, prin sensibilitate şi instinct, am avea dreptul noi, fiinţe inteligente, să ne întoarcem (cînd vrem N.P.) către manifestările anterioare şi prin urmare inferioare ale vieţii şi să pretindem să le putem cuprinde fără să le diformăm în cadrele inteligenţei noastre (189).

«Chiar dacă nu e din domeniul inteligenței, instinctul nu e situat în afară de limitele spiritului» (190).

«C'est sur la forme même de la vie, au contraire de l'intelligence, qu'est moulé l'instinct (179). L'instinct est sympathie. Si cette sympathie pouvait étendre son objet et aussi réflechir sur elle même, elle nous donnerait la clef des opérations vitales — de même que l'intelligence, developpée et drésée nous introduit dans la matière. (191). C'est à *l'intuition* je veux dire l'instinct devenu désinterressé, conscient de lui-même, capable de réfléchir, (?) sur son objet et de l'élargir indéfiniment. Qu'un effort de ce genre n'est pas impossible, c'est ce que démontre déjà l'existence chez l'homme d'une faculté esthétique à côté de la perception normale» (192). (Deci aci e o nouă greșeală a lui Bergson, cînd din facultatea estetică după intuiția atît de justă din *Le Rire*, face o facultate echivocă, opusă inteligenței).

«Notre oeil aperçoit les traits de l'être vivant, mais justaposés entre eux. L'intention de la vie, le mouvement simple qui court à travers les lignes, qui les lie les unes aux autres et leur donne une signification, lui échappe. C'est cette intention que l'artiste vise à ressaisir en se replaçant à l'intérieur de l'objet par une espèce de sympathie, en abaissant, par un effort d'intuition, la barière que l'espace interpose entre lui et son modèle. Il est vrai que cette intuition esthétique comme d'ailleurs la perception extérieure, n'atteint que l'individuel (?). Mais on peut concevoir une recherche orientée dans le même sens que l'art et qui perdrait pour object la vie en général, de même que la science physique en suivant jusqu'au bout la direction marquée par la perception extérieure, prolonge en lois générales les faits individuels... Sans doute cette philosophie n'obtiendra jamais de son objet une connaissance comparable à celle que la science a du sien (?). L'inteligence reste le noyau lumineux autour duquel l'instinct même *élargi et epuré en intuition*, ne forme qu'une nebuloseté vague. Mais à défaut de la connaissance proprement dite, reservé à la pure intelligence l'intuition pourra nous faire saisir ce que les données de l'intelligences ont ici d'insuffisant et nous laisse entrevoir le moyen de les completer.» (192).

Cuprinsul acestui citat singur poate arunca un mare semn de întrebare asupra filosofiei intuiției în totalitatea ei.

Am dat aceste numeroase citate, fiindcă ele ne aduc în discuție încă un factor corelat concretului intuitiv dar și fiindcă ele sunt foarte semnificative prin vagul, incertitudinile și contradițiile lor pentru acest mod crucial al științei care este relația subiect-obiect, cunoaștere și concret. Negreșit unele din aceste afirmații vagi, o parte din contradicții sunt intenționate și ele fac parte din rutina activității filosofice, constituind rezerve interpretative, menite să menajeze celui ce scrie retrageri posibile, ori să evite anumite descoperiri de poziție, printr-o anulare a fiecărei afirmații printr-o nuanță negativă, dar nu e mai puțin semnificativ că autorul într-un moment recapitulativ al operei lui (am luat *L'Évolution Créatrice* fiindcă e o lucrare ulterioară și, în ceea ce privește capitolul inteligenței și al intuiției, apare recapitulativ) plutește în incertitudini și recurge la trimiteri în sugestie. E semnificativ de asemeni pentru întreaga știință, fiindcă îi dovedește carența știutului într-un moment pe care l-am socotit crucial.

Dacă «impresie», «gîndire», și chiar relație sunt termeni vagi, care nu spun mare lucru așa cum socoate Bergson, e neîndoios că tocmai eforturile autorului de a se explicita în acest punct arată că știința însăși în general nu stăpînește încă mare lucru atunci cînd vorbește despre Inteligență, instinct, intuiție, intuiție estetică, artă, individual, cunoaștere.

«...Mais à défaut de la connaissance proprement dite et reservée à la pure intelligence (dacă nu e o reticență abilă, după criticile aduse în operele anterioare) l'intuition pourra nous faire saisir ce que les données de l'intelligence ont *ici* d'insuffisant et nous laisse entrevoir le moyen de les completer», este o frază prin conținut, o promisiune care se va repeta necontenit, fără să se realizeze niciodată, deoarece concretul bergsonian e un fals concret, intuiția esenței duratei este justă dar degradată ca structură și prezență.

Am reținut acest pasaj, nu numai fiindcă avea legături cu momentul expunerii, dar și fiindcă ne dă prilejul să facem rezerve care să arate care ne sunt intențiile. Știm bine că dintr-un sistem de echivocuri de amănunt poate să iasă o *mijlocie* de înțelegere practică, deși nu mai puțin echivocă. Dealtfel nu numai bergsonismul suferă de pe urma irealității semantice a termenilor socotiți elementari, ci oricare alt sistem, toată filosofia, de la nașterea dialecticii.

Dat într-o durată de filiație spirituală, concretul bergsonian a apărut nu numai refractar științei, cum ar fi dorit autorul, dar prin structura lui refractar cunoașterii însăși, altfel decît într-o intuiție pe care întreaga expunere în opere consecutive nu o poate explicita din două motive: întîi fiindcă e în același timp inconcevabilă, dar acest lucru se va înțelege mai bine din *postulatul actului cunoașterii*, pe care îl vom formula la capitolul respectiv. Firește că în acest sens nu i se poate face o vină lui Bergson că ignorează concretul, că toată opera lui e numai o permanentă invitație la concret. Numai că în cadrul acesta, filosofia intuiției așa cum a propus-o rămîne fără obiect, iar avertismentul pe care îl dă are o valoare negativă, de inscripție abstractă dar energică pe marginea drumului. Sincer vorbind, aci stă valoarea imensă a filosofiei bergsoniene, în accentuarea dialectică a modalității concrete cunoscută desigur de mai înainte, și în acest sens influența dialectică a filosofiei lui a fost hotărîtoare pentru desfășurarea filosofiei moderne și tot ei i se va datora desigur și reforma științei moderne. Deși nu avem nici un indiciu în privința asta (de aceea am ezitat să facem această mențiune în monografia despre Husserl) avem impresia că și intuiționismul fenomenologic, cel concret din faza «Ideen» a fost influențat de intuționismul bergsonian. În acest sens filosofia lui s-a comportat ca o filosofie dialectică, oricît ar părea de paradoxal pentru o filosofie care s-a vrut o filosofie concretă. Asemeni unei unități de recunoașteri care indică trupelor de atac: «inamicul e în pădure», dar se retrage și nu ia parte la atac, filosofia bergsoniană vizează necontenit concretul, dă indicații, cînd precise, cînd foarte confuze asupra lui, dar nu se găsește față în față cu el. «Me voici donc en présence d'images», nu e un concret, este un pseudo-concret, este acel concret inventat atît de străin de concret și atît de des confundat cu el, totuși. A recomanda cuiva să se instaleze în durată ... ridicînd brațul, e mult prea puțin, participă la acea deficiență a psihologiei atomiste moderne, care vrea să surprindă cunoașterea absolută a mișcării elementare. A crede că există o intuiție analoagă simpatiei sau asimilată cu o precară intuiție artistică (toți filosofii fără nici o excepție au, vorbind despre artă, o teamă magică și respectuoasă, de ușieri ai cabinetului ministrului, care cred că acesta e, acolo înăuntru, un fel de supraom care nu mănîncă și nu bea, care nu merge la W.C., iar cînd vor să dea exemplu de ceva care nu e ceva ci e ceva altceva decît ceva, atunci îl dau exemplu pe dl. ministru) este un mod mult prea superficial de a eluda dificultățile.

De altfel avem, și prin lipsa ei de autenticitate, contra-probă că filosofia lui Bergson nu e o filosofie a concretului. Examenul cunoașterii e încă foarte precar, într-o operă de altfel vastă.

Este foarte greu de judecat concepția pe care o are Bergson despre problema cunoașterii cu toată insistența lui în explicații indefinite. Dacă gîndirea însă pare că nu spune mare lucru, nouă ni se pare că „inteligența" în contextul bergsonian, deși aduce fulgerația esenței ei, indicată ca o acțiune biologică, totuși e departe ca el să-i bănuiască semnificația substanțială și dacă uneori dă impresia că se aproie de adevăr, în momentele substanțiale înseși se depărtează categoric ... E o dibuire și o rătăcire cînd ți se pare că e mai aproape. Pe de altă parte intuiția sa, ar fi și nu ar fi formă a cunoașterii, este intuirea duratei pure interne, care însă nefiind formă nu mai e concret ci spirit pe care nu are curajul să-l mărturisească drept ceea ce e, cum de altfel nu are curajul nici să afirme un finalism al duratei, deși evoluția, care e tot durată, e creatoare de forme, cum pe de altă parte totuși afirmă că nu există de vreme ce formele sunt creații ale percepției, afară dacă nu se admit formele ca preforme ... «pointilitate», așa cum e indicat la începutul expunerii în *Matière et Mé-*

moire, fapt care tot nu va simplifica teoria memoriei pure, dealtfel, plină de dificultăți.

Firește că intuiția duratei pure ar putea fi intuiția pe care spiritul o are despre propria lui existență, dar Bergson își dă seama că această contribuție ar fi prea puțin pentru cît s-a angajat intuiționismul său, mai ales că ar rămîne întreaga problemă a acestui spirit care în fond e mai sărac și decît inteligența și decît intuiția comună, să zicem așa, ca s-o deosebim de intuiția duratei pure, care are toată lumea mirifică a imaginilor, chiar dacă formele sunt numai «pointilate».

Refuzînd să accepți o cunoaștere prin imagini sub motiv că imaginile poartă amprenta percepției și impunînd în același timp o durată «pură» mai adîncă, *dezbrăcată* de imagini, și totuși a continua să socotești durata ireversibilă, este pe de altă parte a te pune într-o situație de contradicție absolută. Căci de vreme ce cunoașterea prin imagini este momentul actual al duratei absolute, numai printr-o intervenție abstractă parțială poți să retranșezi din ea devenirea pură, să faci abstracție de ceva. A numi tocmai această intervenție spațializantă intuiție pură, pe care în altă parte vrei tocmai să ne-o impui ca prototipul intervenției neaservită spațiului, este o inexplicabilă contradicție. Faptul însuși de a pretinde cu atît de repetată insistență că durata pură este o durată mai adîncă la care se ajunge prin curățirea duratei de imagini, dacă acceptăm acest deziderat al lui Bergson, fiindcă altădată cere numai curățirea de datele percepției, ceea ce e firește cu totul altceva, este încă o apostazie, căci sensul de adîncime este pur spațial, durata neputînd fi stratificată (în filosofia bergsoniană) de vreme ce poate fi spiritul însuși care are intuiția substanțială a propriei lui existențe, adică intuiția substanțială a existenței și a activității, supusă condițiilor istorice. Cu totul în afară de concret este «durata pură» însăși pentru că termenul „pur" însuși indică o operație de abstracție. Durata pură este o abstracție dialectică așa cum e pendulul pur sau linia pură, e o construcție ideativă. Dealtfel această obsesie a purității e aceea care, avantajoasă o clipă, îl duce la mutilarea concretului și pe Husserl, care totuși avea intuiția esențială a concretului. Dealtfel atragem atențiunea că analog spiritului, noosul însuși, care formează unul din polii filosofiei substanței în formă «pură», e o abstracție. Este o abstracție, acest concret bergsonian, nu e nici măcar un concret general, cum s-ar putea crede (în afară de atîtea fulgurante intuiții substanțiale care vor păstra faima acestui gînditor, care totuși nu există în ceea ce ar fi vrut să existe, într-o filosofie a concretului), căci generalitatea poate să existe, într-o filosofie a concretului, căci generalitatea poate fi concreată, cu titlu special, dar concret, pe cînd «durata pură», așa cum ni se cere e simplu moment dialectic. Concret ca generalitate e însă la Begson durata însăși generalizată. Greșeala, evidentă în decalajul apogetic, este explicabilă ușor prin faptul că Bergson a avut la dispoziție o descriere diferențială între cele două modalități fundamentale: gîndirea concretă și gîndirea dialectică, ca și Husserl de altfel, care deși a avut intuiția gîndirii concrete, se resimte că nu a delimitat-o suficient de gîndirea dialectică (absentă ca atare din opera lui), sau în plan mult mai larg, că a ignorat dimensiunea substanțialității. De altfel confuziile pe care le face Bergson în ceea ce privește percepția și intuiția, se datorează faptului că avînd revelația duratei originale a fluidității și a inadecvării inteligenței — care ea însăși ar fi trebuit să fie esențializată în prealabil — n-a mai avut mijloacele să înfrîngă dificultatea descoperită. Vom vedea ce superioritate prezintă din punctul acesta de vedere conștiința concretă a lui Husserl. Deocamdată să arătăm că ignorarea faptului că durata este structurată prin jocul ciclurilor și că percepția este condiționată de însăși tendința duratei spre individuație de cicluri în permanentă devenire, l-au împiedicat de la început pe Bergson să intre în concret și l-a împins pe căi dialectice. Adus să constate iluzia elementarismului, a atomismului conceptual, Bergson a rămas suspendat ca iedera în gol, sau a reluat fărîmături din ceea ce dărîmase el însuși, acuzînd inteligența și consecutiv filosofia însăși și știința, că lucrează cu resturi solidificate — ceea ce era însă adevărat numai pentru filosofie și știința care îl precedase. Pusă dialectic

opoziția calitate-cantitate, își pierduse sensul concret. În asemenea condiții, bogăția uluitoare de sugestii concrete și chiar de teorii noi pe care o conține filosofic într-o durată de haos structural, proclamată cînd amorfă, cînd crescătoare de forme, e anulată de contradicțiile interioare pe care le conține, iar influența ei, că esența concretă n-a ajuns nici pe departe influența propriului ei accent dialectic. Vom semnala în cursul expunerii noastre toate contribuțiile complete ale intuiției geniale ale lui Bergson, și mai ales am vrea să mărturisim cît îi datorează orientarea noastră însăși spre concret și intuiție.

Nu e mai puțin adevărat totuși că Durata bergsoniană prin indiferența ei structurală, nu e un concret autentic — pentru că orice concret e condiționat de structură — și așa cum apare în opera sa, e numai un comentariu ori o teorie a concretului. Acest fapt n-ar avea prea multă importanță, fiindcă evident că și o teorie însăși a concretului este în ordinea posibilităților, deși pare paradoxal. Se pare însă că autorul uită această nuanță a expunerii lui și explicitările teoretice despre intuiția filosofiei destul de juste în esența lor, nu înlocuiesc însă necesitatea concretului în deplina lui semnificație. E semnificativ că mult mai concretă apare opera celor influențați de el decît a lui proprie și în această privință putem cita cazul romancierului Marcel Proust. De remarcat e de asemeni, în totalitatea ei, insuficiența filosofiei lui Bergson, care tindea să fie o metafizică a psihologicului, întemeiată pe o psihologie care încă nu există și pe care, nerealizînd-o concret, o indică la fiece pas într-o curgere indeterminată de sensuri contradictorii, indicată cu o terminologie perimată, ba confundînd inadecvarea dialectică și inadecvarea semantică. Rămîne fundamental cîștigată ideea de durată însăși și intuiția, oricît de vagă a acestei durate fluide.

Conștiința în concepția lui Bergson era o conștiință biologică, absolutul său era absolutul trăirii dată în intuiție, iar concretul însuși o durată fără finalitate, oarecum haotică, atunci cînd nu e corijată nesemnificativ, prin sugestii timide — fie în direcția finalității istorice, fie în direcția finalității creatoare de materie (contrazisă oarecum de dualismul proclamat în *Matière et Mémoire*, afirmație de care idealiști ca H. Le Senne de pildă pe drept cuvînt nu țin seama).

Husserl, celălalt mare filosof al concretului, opune conștiința cu hotărîre biologicului, iar atunci cînd considerațiile biologice se impun, o separă chiar de psihologie, păstrînd-o pentru domeniul fenomenologiei pure. Conceptul intuiției esenței concrete, separarea dintre cele două planuri noetic și noematic și a conștiinței transcendentalizate, prin reducția fenomenologică, de conștiința biologică, îl ajută pe Husserl să depășească dificultățile în care s-a împotmolit Bergson, ale pretinsei inadecvări ale percepției, căci teoria esențelor cu «intuiția esențialității», depășind intuiționismul biologic, depășește și dificultățile elementarismului atomistic, ale inteligenței practice. Prin teoria «devenirii esențelor», care nu mai au rigiditatea concepțiilor clasice, Husserl biruie și cealaltă dificultate a fluxului duratei continue. Husserl însuși nu face mențiune de intenția de a depăși aceste dificultăți, căci pare că ignorează (?) problematica bergsoniană, deși e anterioară operei sale, totuși ni se pare că aceste constatări se impun oricui face o comparație între cele două mari filosofii intuiționiste ale timpului nostru.

Psihologia fenomenologică însăși e mult mai consistentă decît cea bergsoniană, iar caracterizarea gîndirii prin intenționalitate (după Brentano) cît mai ales definiția gîndirii (atît de ambarasantă pentru Bergson) în sens larg ca o trăire care constituie un sens. (Sinn konstitutionierendes Erlebniss) [1] se vor dovedi de o reală rodnicie teoretică. I-a lipsit lui Husserl noțiunea de substanță în ierarhia concretului ca să învingă cealaltă mare dificultate a indeterminării între structuri, ceea ce l-a împiedicat să aibă vederea clară a viitoarei așezări a științei și deci o viziune adecvată a structurii concretului. Astfel la răspîntia clasică a psihologicului și a transcendentalului a trecut prea ușor peste greutăți care erau mult mai grave decît le-a socotit, alunecînd într-un idealism subiectiv transcendental inoperant pentru istorie și îndoielnic din punct de vedere metafizic. Dar la aceasta va fi contribuit în primul

[1] Form. u. Trans. Logik, Pag. 19.

rînd faptul că, din socotirea tuturor modalităților de a fi ale absolutului, Husserl a văzut numai conștiința.

În ceea ce privește concretul însuși, el e dat pornind de la *Cogito* cartesian, prin punerea existenței materiale « în paranteză » și prin realizarea propriului flux interior. Viața pură cu ansamblul de stări trăite pure și obiectele ei intenționale, adică universalitatea « fenomenelor » în sensul special și *lărgit al fenomenologiei* (*M.C.*18). Epoke — reducția fenomenologică transcendentală este metoda universală și radicală prin care eu mă sesizez ca eu pur, de viața conștiinței pure. Am arătat în altă parte dificultățile acestei reducții fenomenologice transcendentale [2] și nu vom reveni aci decît cînd va fi neapărat nevoie.

[2] Vezi *Istoria Filosofiei Moderne* editată de Societatea Română de Filosofie, vol. III, Capitolul *Husserl*.

Tot ce este psihologie și biologie, cu atît mai mult tot ceea ce este fizico-chimie, toată lumea exterioară într-un cuvînt, este eliminată din concretul transcendental al conștiinței, iar această fundamentală deosebire dintre concretul bergsonian și concretul fenomenologic e accentuată prin faptul că intuiția vagă a filosofului francez este înlocuită printr-o intuiție specială a esențelor, iar cîmpul concret transcendental, nu e înfățișat ca o durată vie dar în fond amorfă (aci un citat special N.P.), ci e construit pe structuri a căror analiză dă o valoare excepțională contribuției husserliene, în așa măsură încît de unde intuiționismul bergsonian era în realitate proclamarea lipsei oricărei forme, intuiționismul husserlian este cea mai completă analiză a formelor cunoașterii de pînă acum, oarecum elucidarea cunoașterii în cîmpul esențelor.

Nu este locul să expunem aci structurile generale ale cîmpului experienței transcendentale ca fundament al cunoașterii, dar putem afirma că ele constituie oarecum o știință specială, fenomenologia peste care nici un sistem viitor nu va mai putea trece, chiar dacă va lăsa uneori de o parte anumite încălcări pe care le-a făcut în alte domenii. Noi o vom accepta și vom intercala această fenomenologie, în capitolul respectiv din problematica cunoașterii, pe care ne propunem să o dezbatem într-o parte anume [3].

[3] Din motive pe care le vom explica, am renunțat la această intercalare.

Am arătat cum prin teoria esențelor Husserl biruie dificultățile elementarismului, cum prin intuiția esențialității biruie dificultățile percepției, cum prin « devenirea esențelor » biruie dificultatea inadecvării la durată. Pe de altă parte nu putem să nu constatăm că în planul istoric conștiința transcendentală este o simplă ficțiune, că un concret subiectiv nu este singurul concret dat; de altfel considerînd numărul nedeterminat al conștiințelor psihologice, și absolutul esențialist al acestor conștiințe în singularitatea lor, nu numai cunoașterea cu formele ei substanțiale, știința, arta, și tehnica nu mai au nici un sens, dacă nu intervine criteriul substanțialității, dar înseși științele eidetice propuse de Husserl se rezolvă în simple tautologii ale esențelor.

Putem să indicăm deci de pe acum limitele fenomenologiei pure, pentru ca să arătăm apoi ce completări se impun ... Părerea noastră e că de îndată ce fenomenologia pură depășește concretul orizontului psihologic, încercarea ei nu mai e atît de norocoasă, iar persistența ei într-o psihologie absolută, poate transcendentală, dar care nu poate depăși orizontul psihologic și termină printr-un salt, steril și ineficient istoric, într-un idealism transcendental, ni se pare greșită, o pierdere de contact cu concretul însuși.

Critique

Du Jugement

par

EMMANUEL KANT

— + —

PRIMA VERBA

Mircea ELIADE/ Noi capitole din **Romanul adolescentului miop**

DESPRINDEM, ÎN CONTINUARE, TREI capitole din prima parte a *Romanului adolescentului miop*.* Scrise la 17 ani, aceste pagini vădesc — indubitabil — talentul unui mare prozator, siguranță și dezinvoltură.

Romanul e un jurnal deghizat, autorul mimînd că aceste notații sînt doar «materia primă» ce urmează ulterior să fie prelucrată. În mod intenționat, însă, transformarea n-a mai avut loc. Mircea Eliade ne prezintă astfel prima formă a autenticității, teoretizată ulterior în eseurile sale și perfecționată în *Maitreyi* (1933) și *Șantier* (1934).

Cunoscătorii vieții lui Mircea Eliade vor recunoaște cu ușurință în fragmentele următoare cîteva amănunte biografice. Interesante sînt și referirile la anumite opere literare citite de elevul de liceu. *Romanul adolescentului miop* nu are doar o valoare documentară. Atmosfera de la Liceul „Spiru Haret" din perioada 1923—1925 o vom regăsi și în prima parte a *Autobiografiei*, subintitulată *Mansarda*.

Fervorii cu care sînt prezentați în roman profesori, colegi și întîmplări, îi va lua locul seninătatea și nostalgia din memorialistica anilor maturității.

În *Romanul adolescentului miop* tonul diferă de la capitol la capitol. Frămîntările, gîndurile, visurile și «evadările» sînt învăluite într-o aură romantică. Cu ochi critic este văzut conformismul cercetășiei, afectarea și lipsa ei de naturalețe.

Elogiul adus excursiilor și splendorii Bucegilor e reconfortant.

Jurnalul de vacanță ni se pare, prin sinceritate, naturalețea și spontaneitatea amestecului de fapte, impresii, reflecții și proiecte, drept un strălucit precursor al *Fragmentelor de Jurnal*, apărute în 1973 și 1981 la Editura „Gallimard".

Mircea HANDOCA

* În legătură cu paginile reproduse în nr. 2 al revistei *„Manuscriptum"*, facem următoarele precizări: primul capitol reprezintă începutul romanului. *Taine*, însă, este capitolul al XV-lea din volumul al II-lea *(Gaudeamus)*.

Mircea Eliade

Romanul adolescentului miop

Vol. I.

GLORIA LUI ROBERT

Robert mi-a mărturisit, odată, că D'Annunzio îi seamănă. A citit *L'enfant de volupté* şi *Le Feu* — dar pronunţă «Il Piacere», «Il Fuoco». Mă vizitează în mansardă şi îmi vorbeşte melancolic de neghiobia noastră şi de gloria sa. Ascultîndu-l, mă gîndesc la personajul pe care îl voi crea eu din Robert. Citeodată zîmbesc: întrevăd un Robert împlinit, schimbat, transfigurat. El mă suspectează.

— Ce ai, doctore?

Trebuie să născocesc răspunsuri isteţe. Robert bănuieşte de mult că îi ascund păreri asupra-i. El mă admiră şi mă disprețuieşte, în acelaşi timp. Mi se plînge de slăbiciunile lui, care îl împiedică să ajungă glorios.

— Dacă am glorie, femeile şi banii vin de la sine... Robert se înflăcărează cînd vorbeşte de femei. Ursuz, cum îmi place să mă port cu el, l-am surprins de multe ori că le cunoaşte din cărţi şi din filme. Poate e încă virgin. E un adolescent fără sprîncene, cu buze de ţărancă tînără, cu bărbie lustruită, cu obraji moi şi frunte îngustă. Eu spun tuturor că Robert e un băiat frumos.

Dar nu scriu, încă, în caietele menite romanului. Nu mă sileşte nimeni să amănunţesc portretul prietenului meu. Vream să mă ocup acum de Robert pentru că el va fi un personagiu de seamă în romanul meu, şi trebuie să chibzuiesc conflictul pe care îl va dezlănţui?

Conflict — între cine? Iată ceea ce mă împiedică să încep primul capitol. Nu mi-am hotărît intriga. Eroul sînt eu; acesta e tot ce ştiu. Romanul va cuprinde crizele şi sfîrşitul adolescenţei mele, firește. Mă voi zugrăvi şi analiza alături de atîţi prieteni şi tovarăşi de şcoală. Dar *subiectul* romanului meu trebuie să-l inventez. Şi pentru că nu cunosc subiect fără eroine — trebuie neapărat să introduc pe vară-mea. Am încercat. N-am putut scrie nici o pagină. Mi se părea că trebuie să scriu ca într-un roman: atent, înflorit, exagerat. Am înţeles că mă depărtez de ceea ce puteam spune eu, că repetam scene citite în cărţi. Şi atunci amînam iar capitolul. Care ar putea fi subiectul romanului? Dragostea mea către eroina din vilegiatură — nu. Eu n-am iubit; nici unul dintre prietenii mei nu a iubit aşa cum se află în romane. Nu ştiu dacă ar putea interesa un fapt sufletesc pe care autorul însuşi nu-l cunoaşte. Şi apoi — eu nu cred că dragostea e ceea ce se poate surprinde mai interesant în adolescenţă. Nu cunosc decît adolescenţa noastră. Dar, oare nu *trebuie* să scriu despre ea? Eu am cunoscut crize mai interesante. Şi o parte din prietenii mei le-au cunoscut. Trebuie să caut un eveniment în jurul căruia să se întîlnească toţi eroii romanului. Aş fi fericit să găsesc un conflict. Atunci planul de lucru ar fi simplu. M-aş mulţumi să prezint, rînd pe rînd, personagiile — nici unul întrecînd şaptesprezece ani. Aş lămuri, apoi, conflictul. Romanul s-ar continua şi sfîrşi din propriile lui necesităţi. Cînd ...

Dar toate acestea sînt pălăvrăgeli inutile. Eu nu am găsit nimic *firesc*; trăit — care ar putea preface romanul meu într-un roman cu subiect. Prietenii îmi spun că voi scrie un roman de moravuri şcolăreşti. O lume ignorată, viciată şi neînţeleasă în literatură. Dar eu nu pot descrie. Fără să vreau — modific, exagerez. Şi apoi, romanul trebuie publicat, înainte de toate, pentru promovarea mea în clasa şaptea. Trebuie să fie o oglindă a sufletului meu, fără a fi un roman psihologic ; pentru că nu-l vreau falsificat de analize. Nu am să-l scriu nici sub formă de *Jurnal*. Atunci aş uita mereu că scriu pentru cititori străini, m-aş ocupa prea mult de amănunte intime — şi n-aş avea succes. N-aş avea singurul lucru pe care îl caut.

După ce am încheiat ultima frază, m-am oprit. E adevărat că aceasta caut? Nu ştiu, nu ştiu. Sînt atîtea lucruri de spus, şi nu am tragere de inimă să le scriu. În orice caz, adevărul asupra mea şi asupra altora — l-aş spune în caietele *Jurnalului*, iar nu într-un roman pe care îl vor citi atîţi necunoscuţi, în faţa cărora nu trebuie să apar cu toate slăbiciunile mele ...

Nu gîndesc întotdeauna astfel. Dar mie îmi place să mă contrazic. Din pricina aceasta nu recitesc bucuros memoriile vechi.

Dar, am pierdut iar firul. Adevărul e că *Romanul adolescentului miop* va fi o serie de scene, de impresii, de portrete şi de concluzii asupra mediului şcolăresc şi sufletului adolescenţilor. Dar aceasta pare pedant şi rece. Mai ales «concluziile». Sînt sigur că romanul meu nu va cuprinde concluzii; pentru că eu însumi nu mi-am găsit pînă acum. Dar seria aceasta de scene — cine o va povesti? Să renunţ la idila eroului meu?

...Am plecat de la Robert, de aceasta sînt sigur. Dacă l-aş sili pe el, în roman, să iubească o fată pe care o iubeşte şi Dinu?... E stupid. Nu i-am văzut niciodată iubind. Flirturile lor nu-mi dezvăluiesc nimic, pentru că nu-i prefac. Iar am alunecat în discuţii critice. Romanul meu va fi scris fără discuţii, fără explicaţii date în jurul oricărui fapt.

Exerciţiile în jurul capitolului I n-au avut rezultat. Voi încerca să scriu pregătiri de roman şi să clasific material — asupra mea şi asupra celorlalţi — chiar în *Jurnalul* acesta. Voi avea grijă, însă, ca atunci cînd imaginaţia se aţiţă şi transfigurează realitatea — s-o încurajez, s-o ajut, iar nu s-o potolesc, ca mai înainte. Mă voi gîndi dacă trebuie, atunci, să adaog foi noi, în care să precizez: «acest pasaj e neadevărat; altfel s-au petrecut faptele». În orice caz, pregătiri pentru roman, încercări de a schiţa anumite capitole — ce vor fi acolo povestite la persoana a treia — trebuiesc începute sistematic. Robert, de la care am plecat în aceste pagini — e un prilej.

*

Cu prietenul meu Jean Victor Robert am încercat, în săptămîna Patimilor, cea dintîi aventură. Prietenii mă cred timid printre fete. Eu sufăr din pricina miopiei şi a urîţeniei mele. Aş suferi mai mult dacă aş fi respins. Iar eu vreau să învinge întotdeauna. De aceea mă arăt retras, dispreţuitor. Nădăjduiesc într-un timp cînd munca mă va înălţa destul ca să atrag privirile. Suferinţele mele — pînă atunci — nu le va cunoaşte nimeni.

Dar toate acestea n-au ce căuta alături de o aventură erotică. Să iau seama şi să nu le strecor şi în roman.

Îndemnat de Robert şi de Perri, aducînd şi pe Dinu — am întîlnit în acea după amiază patru fete în Parcul Carol.

În Parcul Carol se întîlnesc perechile de liceeni — aceasta se ştie. De aceea eu m-am împotrivit mult. Mă stînjeneau privirile străinilor. Parcul era prea populat, chiar cu perechi. Iar noi — cu şepci de liceeni, lîngă ele, cu uniformă — eram de-a dreptul suspecţi. Totuşi, acela a rămas locul de întîlnire.

Robert le cunoscuse. El mărturiseşte că fetele îi dădeau tîrcoale şi atunci, resemnat, le-a vorbit. Perri ne şopteşte că le-au «agăţat» amîndoi într-o seară, pe

bulevard. Robert era stînjenit şi le vorbea despre literatura franceză. Fetele au rămas fermecate.

Le-am întîlnit lîngă Arene, pe o alee dosnică, zîmbind şi roşind. Ni s-au prezentat din vîrful buzelor. Cu toate încercările de a se dovedi nevinovate, la prima aventură — lăsau aceeaşi impresie de ucenice dintr-un atelier de croitorie. Erau simplu îmbrăcate, cu obrajii pudraţi, cu părul atent presat, cu buzele timid înroşite. Am auzit acele adorabile fraze de început, cu ironii stupide, ris încurajator, cu gesturi. Fetele se arătau măgulite de tovărăşia noastră. Mergeam împreună, două fete şi doi băieţi. Nu ascultam decît pe Robert, care încerca să aprindă discuţia asupra iubirii şi femeii. Perri cocheta o vulgaritate impresionantă. Dinu vorbea rar, privind în ochi, fumînd, aşteptînd să farmece. Eu tăceam, cu un smoc aspru de păr roşu pe frunte.

E inutil să reproduc aici conversaţia. Într-o jumătate de ceas, gheaţa se rupsese. Ne-am distanţat, perechi, perechi. Eu rămăsesem cu sora fetii care îi plăcuse lui Robert. O brună cu pălărie albă, cu obrajii albi şi ochii negri. De cîte ori o priveam, mă tulbura gîndul că am mai văzut-o în toate grupurile de fete, în toate liceele, la toate serbările. Era cea mai mică din grup şi, poate, cea mai cuminte. Eu am vrut să-mi dovedesc că am curaj. Îmi spuneam: sînt laş dacă pînă ce număr la zece nu îi trec braţul sub braţul meu. Fata s-a înroşit, mult, mult. Eu eram palid, întunecat. Vorbeam, vorbeam. Îmi ajungeau pe buze toate anecdotele erotice, toate cuvintele cu două înţelesuri. Fata, care nu surprindea întotdeauna sensul tăinuit, se pierduse. Eu păşeam apăsat, stringîndu-i braţul, înfiorat de tremurul trupului, de aburii părului, de buzele ei.

Îmi spuneam: *trebuie s-o sărut!* Număram pînă la zece. Nu îndrăzneam. Mă încruntam, roşu, zăpăcit, umilit. Fata cuteză să vorbească. Îmi porunceam. Şi ea se scutura sub buzele mele reci, strivite pe obraji, pe păr, pe umărul de stofă decolorată.

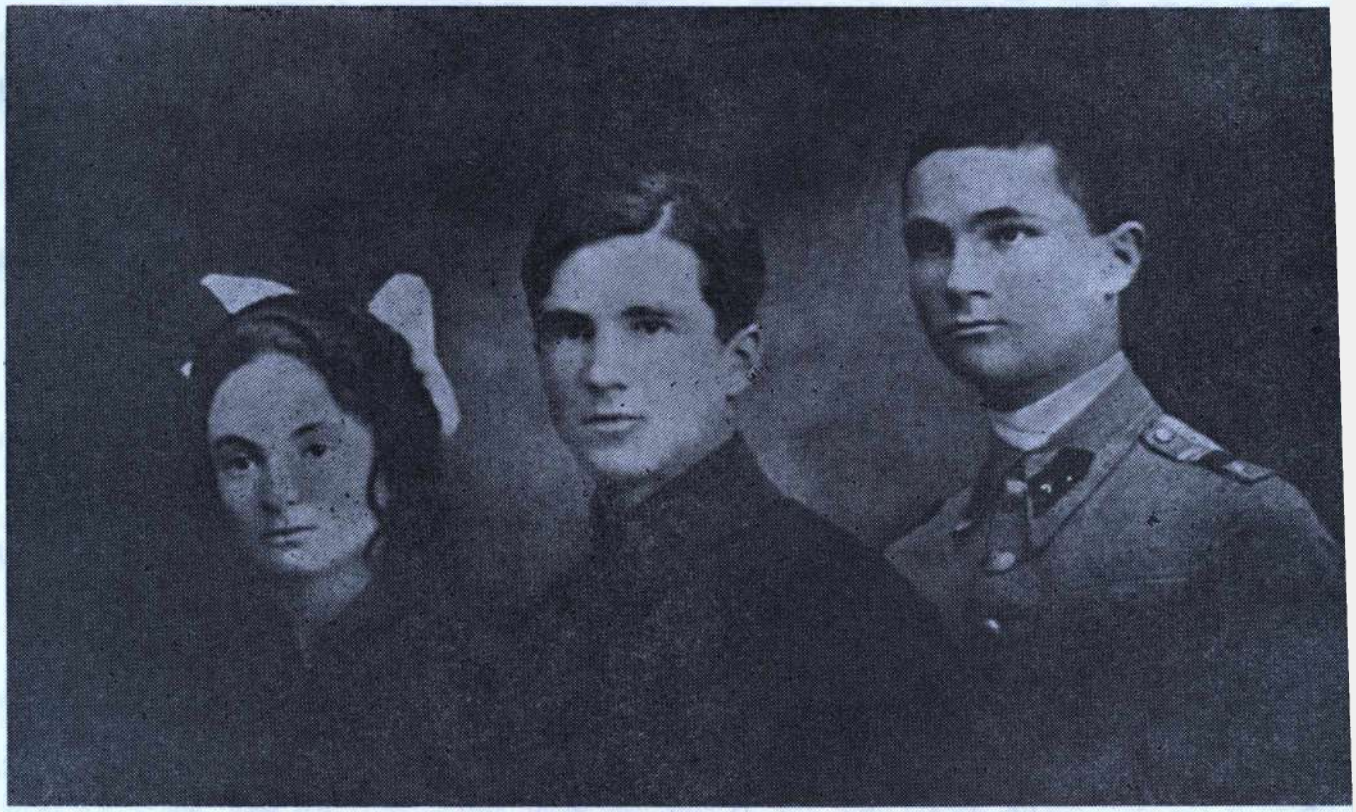
Dar voiam prea mult şi făptuiam prea repede. Era încă zi deplină. Se zăreau şi se auzeau celelalte perechi. Eu mi-am silit tovarăşa să se aşeze cu mine, lîngă un brad pipernicit. S-a aşezat mai mult tîrîtă. Nu vorbea nimic. Se împotrivea cu ochii, cu mîinile. Eu gîndeam cine ştie ce act nebunesc. Şi fata se înspăimînta. Cînd i-am sărutat buzele s-a ridicat ca un arc, şi-a scuturat rochia şi mi-a spus, lăcrămînd, că pleacă să-şi caute sora. Eu mi-am pierdut într-o clipă dorinţa stupidă de a mă dovedi necioplit, incult, brutal. M-am apropiat de ea şi am mustrat-o că s-a lăsat sărutată de mine. Nu ştiu de ce eram îndemnat să mint. Mînteam spunîndu-i că am voit să aflu dacă e «cinstită», sau dacă seamănă surorei sale. Am început să-i învinuiesc sora de-atîtea lucruri care o ruşinau, iar pe mine mă alintau. Vorbeam aspru, cu ură, rău, împotriva surorei — pe care atunci o cunoscusem — mărturisind că ştiu multe lucruri compromiţătoare asupra-i. Fata aproape plîngea. Eu stăruiam. Spuneam că trebuie să ajungă din nou «fată morală». Îmi plăcea s-o chinui stupid.

Ne-am întîlnit toate perechile la cealaltă parte a Arenelor. Fetele se sărutaseră, se îmbrăţişaseră cu prietenii mei. Jean Victor era fericit. Dinu îşi făgăduise, poate, să revină. Ochii tuturor s-au oprit asupra-ne. Eu livid, ea plînsă. Cine ştie dacă nu ne invidiau...

Eram furios pe mine. Nu înţelegeam de ce vorbisem lucruri străine sufletului meu — şi apoi de ce o chinuisem absurd, exagerînd un rigorism moral care îmi era străin şi antipatic. Nu lămuream nimic. Faptul mi se părea o amintire de coşmar.

Povestind lui Robert, la întoarcere, aventura — el n-a ştiut ce să creadă. Meditînd, însă, mi-a răspuns că a fost ceva «interesant», dar nu prea mult. Trebuia să fiu mai brutal, să merg mai departe. E curios cum n-a priceput că eram îndurerat de cele ce se întîmplase.

De atunci, nu-l mai întovărăşesc la întîlniri cu fetele. El răspîndeşte zvonul că mă tem. Poate că zvonul nu e cu totul în afară de adevăr.

Mircea Eliade, la vîrsta cînd începe să scrie Romanul adolescentului miop, împreună cu sora și fratele său.

Iată că am vorbit, pînă acum, prea puțin de acest prieten care va fi personaj de seamă în roman. Poate, nici nu-l cunosc. Robert citește ceea ce îl îndemn eu, și vorbește mult asupra cărților citite. Dar pe mine — poate dintr-o invidie nemărturisită — mă supără oratoria lui fără miez. Mă supără Robert pentru că e sentimental, e mărginit și încrezut. Pentru că acest caiet e *Jurnalul* meu, trebuie să mă întreb: eu nu sînt tot atît de încrezut? Să nu mă tem de răspuns. Știu că mă socotesc deasupra tuturor celorlalți. Dar aceasta o ascund în mine și în roman nu se va trăda. Robert îmi spune că ceea ce îl păstrează vieții e gloria. Eu mă prefac că nu înțeleg. Și prietenul meu îmi vorbește de D'Annunzio. Îl invidiez, pe acest italian cu cărți frumoase și femei frumoase în amintiri. Dar eu nu mă grăbesc. Înainte de a pofti asemenea lucruri mari trebuie să muncesc mult și să sufăr. De aceea îmi disprețuiesc eu prietenul: pentru că așteaptă gloria fără să muncească. Robert nu e un geniu — aceasta o știu. E numai un băiat frumos ca o fată, care iubește teatrul și plănuiește să scrie piese în trei acte. Într-una din ele am și eu un rol principal. Mă va închipui în mansarda mea, în bluză aspră rusească, așa cum port eu vara, cu ochelari și cu zîmbet încruntat. Voi fi un soi de «raisonneur». Aș vrea mult să știu ce crede Robert despre mine: nu ceea ce îmi spune, ci ceea ce crede. Știu că mă disprețuiește mult pentru că, spune el, nu cunosc viața. Eu stau între cărți. El își pierde timpul sau citește romane. El spune că «trăiește». El e complicat pentru că a cunoscut mai multe fete ca mine, și se plimbă duminica la Șosea. Eu sînt simplu pentru că socotesc toate aceste copilării inutile, pierderi în drumul aspru pe care trebuie să pășesc.

Cînd ne adunăm, prieteni mulți, Robert ne vorbește despre gloria lui. Eu îl întreb, bănuitor, dacă muncește cu adevărat ca s-o ajungă. El ne spune că citește pe Balzac,

pe Ibsen și pe Victor Eftimiu. Noi toți îl tulburăm cu glume rele, pentru că tuturor Robert ne e simpatic și antipatic în același timp.

Aceasta e deosebirea între mine și el: că unul visează o fericire și o așteaptă, iar altul se chinuie s-o ajungă, fără să se gîndească asupra ei. Iată o frază stupidă, care nu trebuie ștearsă; ca să îmi aduc aminte mai tîrziu cît de simplu se fac deosebirile la șaptesprezece ani.

*

În romanul meu, Robert va trebui să făptuiască, să vorbească — și astfel să fie cunoscut cititorilor. E gol și suficient. Eu am fost ispitit să-i vorbesc despre rolul însemnat pe care îl va avea în cartea adolescenței noastre. Robert asculta cu înfrigurare. I-am spus că îi voi exagera păcatele, îl voi ridiculiza, îi voi culege naivitățile și neghiobiile împărtășite prietenilor timp de atîția ani — și le voi așeza toate în roman. Am întîrziat împreună pînă după miezul nopții. Robert mi s-a plîns că nu-i sînt prieten, că mă arăt mincinos scriind în roman numai lucruri rele despre el.

— Și cum mă va chema?

— Jean Victor Robert.

A protestat. Mi-a strigat că îi voi compromite cariera și gloria. Că dacă i-am aflat atîtea taine și sluțenii, prietenia noastră cere ca ele să rămînă între noi.

— Scriu un roman de moravuri și un roman psihologic, minteam eu. Trebuie să cuprindă fapte reale și personagii reale.

— Atunci de ce nu-mi pui și părțile bune?

— Pentru că autorul romanului are nevoie de un personaj ridicol.

— Și de ce să fiu eu acela?

— Pentru că Robert, în roman, se dovedește ridicol. Ne-am despărțit aproape supărați. Meditînd, Robert s-a convins poate că nu voi scrie niciodată un roman în care el să fie zugrăvit ridicol. De atunci, încearcă să pară schimbat, superior, modificat de lecturi — cînd vorbește cu mine. Pășește în mansardă abătut, așa cum spuneam odată că trebuie să fie orice adolescent neliniștit. Îmi vorbește de *Brand* pe care îl citise de la mine. Se încordează să pară erou nordic.

Ar fi interesant de notat toate măștile pe care Robert și le-a pus față de mine, în cîteva săptămîni, ca să-mi schimb părerile și să nu fac din el un erou ridicol de roman.

Eu mă prefac convins de schimbare. Băieții sînt uimiți; cred că e o farsă la mijloc. Robert se simte atît de bine cu ultimele «personaje» pe care le imită, încît începe să creadă el însuși în ele. Faptul acesta trebuie meditat. Robert, dintr-o insinuare a mea, a ajuns să se creadă *altul*. Mi-e teamă că lucrurile vor merge prea departe. În vacanțe, singur la Tîrgoviște, eu cred că își va reveni. Va uita de Brand, pe Andrea Sperelli — și va ajunge iarăși adolescentul mărginit și frumos, care tînjea gloria.

Iată-mă încheind fără rost atîtea pagini din *Jurnal*. În roman, va trebui să pregătesc mai dinainte finalurile.

VACANȚA

E cald — și eu sînt liber să citesc ce-mi place. Nu mă gîndesc la corigență. Am să mă apuc de matematică la sfîrșitul lui august, și tot atunci am s-o învăț. Sînt liber, sînt stăpîn pe timpul meu. M-am gîndit mult dacă nu trebuie să plec, să fug pentru totdeauna. E un gînd care se întoarce răbdător, de cîte ori izbutesc să-l ajung. Mă frămîntă nopțile. Ar fi atît de frumos să fug... Nu știu dacă îmi lipsește curajul. Mă gîndesc la atîtea piedici pentru care nu sînt încă pregătit să le înfrîng. Eu nu înțeleg nimic din tot ceea ce privește pașaportul. Dacă aș căpăta unul — mi-ar fi ușor să mă descurc.

Prietenii îmi spun că și ei au vrut să fugă. Fuga mea nu e însă o trecătoare nostalgie după aventuri, nici o copilărească predare în fața plictiselilor școlii. Eu trebuie să fug dintr-o necesitate lăuntrică pe care nu o înțeleg, dar care îmi stăpînește voința. Simt că mi s-ar rupe sufletul, că m-aș sufoca altfel. Simt nevoia să viețuiesc așa cum vreau eu, luptînd. Aici, în mansardă, mă lupt numai cu mine. Am ajuns un campion încercat, un călău al sentimentalismului, un temnicier cu inima rece. Dar trebuie să lupt cu oamenii. Aceasta e o poruncă din lăuntrul meu. Sînt cuprins la răstimpuri de o furie oarbă împotriva celorlalți și împotriva mea, care viețuiesc în celulă și nu știu să înfrîng viața.

Dacă aș fugi, aș fi atît de puternic... Mă ghicesc rătăcind singur, fără teamă de mine, fără griji, muncind și citind atît cît vreau eu. Cred că nimeni nu m-ar recunoaște, într-atît aș viețui o viață străină.

Cel din urmă îndemn la fugă m-a tulburat după ce am cunoscut într-o dimineață, pe o bancă la Șosea, și am petrecut patru ceasuri de vorbă, cu un vagabond. Citeam o nuvelă de Panait Istrati. Vecinul meu de bancă m-a rugat să-i împrumut revista. A citit-o repede. Am intrat, apoi, în vorbă. Un evreu tînăr, prost îmbrăcat, care rătăcise mult și îndurase multe. Mi-a spus de umerii zdrobiți în porturi. Eu am înțeles că n-am să pot ajunge niciodată hamal — și m-am întristat. Mi-a vorbit, însă, de viața stranie pe care o duc pianiștii cabaretelor de periferie, îmbarcați pe vapoare levantine, ajunși în porturi calde, dormind în hoteluri murdare, petrecîndu-și nopțile în orchestre de naufragiați cosmopoliți. Eu îmi simțeam carnea încrîncenată de bucurii. Mi se părea că numai o astfel de viață m-ar fi liniștit.

Tînărul fugise din Basarabia. Fusese picolo într-o cafenea din Brașov, ajunsese ucenic într-o ceainărie din Constantinopol, apoi paznic la o magazie de lemne din Smirna, fugise din nou pe un vapor grecesc, pînă la Cairo. Aici a rămas aproape un an. N-a putut învăța englezește. Citește rusește, românește și franțuzește. E inteligent și incult. S-a temut să-mi dezvăluie credințele sale politice, dar i le-am ghicit.

Am vorbit amîndoi despre Panait Istrati, pe care îl adoră. Eu am încercat să-l conving de inferioritatea vădită a scrierilor brăileanului parvenit. Tînărul m-a numit, glumind, «burghez» și m-a asigurat că nu pot, încă, înțelege pe Panait.

Despre ce n-am vorbit, patru ceasuri, pe banca pustie în amiazi? Cînd ne-am despărțit, plecam cu alte doruri, cu alt pas, cu alt zîmbet.

A doua întîlnire m-a făcut să gîndesc asupra unor fapte de viață vie — pe care le cunoșteam din auzite, sau din cărți. Gîndurile mi-au dăruit alți ochi, cu care îmi priveam mai bănuitor tovarășul, și mai prudent aventura mea.

Am întîrziat de vorbă într-o berărie pe care mi-o fixase el. L-am întrebat cum a venit la București. Din tot ce mi-a povestit, căpătam impresia că mă minte. Mi-a spus că venea de la Hamburg, ca «lucrător». Se ferea să precizeze meseria. Furat de vorbă mi-a mărturisit că părăsise Parisul acum 10 zile. Uitase de Hamburg. Înțelegeam că petrecuse mult timp în Franța. Era prea incult ca să rețină atîtea numiri, atîtea locuri, atîtea minunății — dintr-o convorbire sau dintr-o carte. Vorbea curgător, cald, amestecînd fraze de argot, pe care nu le înțelegeam întotdeauna.

Pe mine mă cuprinsese, dintr-o dată, neîncrederea. Îl priveam corect și, poate, cu bănuieli în ochi. Nu înțelegeam cum se putuse strecura prin atîtea țări ca lucrător. Încercai să-l surprind. Tovarășul meu a început să rîdă fermecat. A rostit atunci o înjurătură — savuroasă, m-a asigurat el, — pe rusește. Mi-a spus că nu sînt decît un simplu «burghez detectiv». Că aș putea intra agent la siguranță, să urmăresc tipii suspecți. Apoi a cerut o sticlă scumpă de vin și a început să-mi povestească o sumă de lucruri care mă entuziasmau prin ineditul lor, prin cinismul cu care erau mărturisite.

Tînărul trăia în fiecare oraș, din ceea ce cîștiga cu o „fată" mereu schimbată. Avea o ciudată însușire de a supune voința fetelor de trotuar. Își alegea pe cea mai frumoasă. Găsea astfel casă și bani. El vagabonda în timpul zilei, fuma în grădini publice, și seara juca biliard în cafenele pînă la ceasul cînd trebuia să-și întîlnească tovarășa.

Povestea toate acestea antrenat, golind pahare, încercînd să mă înspăimînte prin imoralitatea sa. Eu mă tulburam nu de tot ce-mi spunea, ci de faptul că-i *aprobam faptele*. Aş fi vrut să descopăr în suflet o încercare de revoltă, de dezgust. Şi strîngeam buzele de furie că aventurile lui mă atîţau, mă seduceau.

Neîncrederea în putinţa unei vieţi de muncă şi rătăciri — nu întîrzie să mă întristeze. Dezvăluii noului meu tovarăş toate îndoielile El mă sfătui să rămîn acasă pînă ce voi creşte destul ca să nu mă scîrbească traiul parazit şi neruşinat. Îmi preciză, apoi, tot ce-mi trebuia pentru fugă. Actul de naştere, de bacalaureat — nu preţuiau — trebuia *să fur* bani mulţi de acasă, bijuterii, să-mi capăt un paşaport pe un an, să mă fac cetăţean rus la legaţia din Constantinopol şi să mă angajez pianist pe un vapor de-a treia mînă cursa Alexandria — Nagasaki.

Pe drum, la întoarcere, mă închipuiam în mijlocul furtunii, lovind clapele unui pian ameţit de tangaj — beat de nesomn, de spaimă şi de entuziasm.

Am ajuns noaptea tîrziu acasă. În mansardă pătrundeau miresme de grădină prin ferestruicile deschise. Podelele de lemn abureau în lună. Am dormit fericit, hotărît să rup cu tot ce e mediocru, înăbuşitor, impus de străini — în viaţa mea.

M-am deşteptat tulbure de vinul pe care îl băusem cu noul meu tovarăş, de visele pe care le visasem. Am înţeles că mă leagă încă multe doruri de casă: mansarda, cărţile, romanul. Ca să plec, îmi trebuiesc bani, curaj şi siguranţă că nu voi tînji după biblioteca mea. Ceea ce mă face să nu-mi găsesc liniştea e tocmai faptul acesta că poftesc în acelaşi timp şi cu aceeaşi furie cărţile şi vagabondajul. Mă chinuie împlinirea unei munci aspre, neodihnite, nebuneşti — şi mă chinuie fuga, rătăcirile printre suferinţi. Nu ştiu cum se vor împăca dorurile acestea. Cred, însă, că îmi lipseşte o voinţă adevărată, care să aleagă anumite năzuinţi şi să se consume satisfăcîndu-le...

* * *

E tot mai cald. N-am lucrat nimic la romanul meu. Hîrtiile şi caietele mă aşteaptă în sertar — dar eu citesc pe Anatole France şi visez în fiecare seară. Mă întîlnesc tot mai rar cu prietenii. S-au risipit. Cu atît mai bine — îmi spun eu, fără să cred în fericirea care mă aşteaptă în singurătate. Citesc mult, din zori pînă la miezul nopţii, şi adorm îndobitocit cu gesturi strivite, ca ale unui om exasperat de căldură şi nesomn.

Aştept cu resemnare sfîrşitul lui iulie, să plec în tabăra de la Dumbrava Sibiului. Cercetăşia mi s-a părut întotdeauna o instituţie exaltată şi dubioasă. Noi ne-am înscris pentru ca să căpătăm permise pe C.F.R. Am făcut, totuşi, drumuri lungi împreună, am dormit nopţi frumoase în Dobrogea, am rătăcit în Bucegi, am colindat munţii Neamţului. Dacă le-aş scrie, toate acestea mi s-ar părea literatură. Mă sufoc citind revistele şi cărţile cercetăşeşti. Mă dezgustă afectarea, nenaturaleţea.

În Dumbravă am să-mi fac un cort singur, retras, în cel mai nepătruns colţ. Acolo am să stau nopţile, să fumez şi să visez. Poate am să scriu romanul. Şi poate am să întîlnesc o eroină.

Fraza cu eroina e de-a dreptul stupidă. În roman voi scrie că doream Dumbrava pentru că la Bucureşti mă sufocau «miresmele şi patimile». Aceasta sună frumos. Ne-o spune mereu un pedagog brun, serios, încruntat, cu educaţie prusacă. Dacă el ar fi directorul liceului, ne mărturiseşte, ar face educaţie cazonă cu noi. Pedagogul spune despre Bucureşti: «*Acest iad de seducţii*». Ciudăţi: mie mi s-a părut oraşul inofensiv şi murdar. Dumbrava îmi place pentru că o cred ispititoare şi curată.

JURNAL DE VARĂ

5 august

Am ajuns acasă.

Am ajuns puţin obosit, trist, ca întotdeauna după o noapte petrecută într-un tren aglomerat.

Am dat prea puține lămuriri. Am spus că mă întorc atît de devreme pentru că mi s-au sfîrșit banii.

Apoi m-am urcat în mansardă, și am dormit pînă seara. N-am visat nici o fecioară brună, ceea m-a întristat în somn și m-a bucurat la deșteptare. Îmbrăcîndu-mă, fluieram și-mi șopteam că sînt foarte mulțumit de purtarea mea. Mă mințeam, ca întotdeauna, cu seninătate.

Nu puteam fi mulțumit, pentru că nu pricepeam nimic, dar *nimic* din toate cele ce se întîmplau în suflet.

A doua zi am citit mult. Citeam cîte două pagini pe ceas. Urmăream literele cu ochii, dar eram cu gîndul în Dumbravă. Sau priveam plopul din față, silindu-mă să par trist. Cu toate că nu mă putea admira nimeni, căutam să iau atitudini «interesante». Îmi dădeam perfect de bine seama că sînt ridicol, dar ispita era mai puternică decît mine.

Au trecut. Astăzi m-am deșteptat cu mintea limpede, conștient, întărîtat, plin de voință. În dimineața aceasta m-am convins de reușita vieții mele. Sînt sigur că nu mă va putea înfrînge nimeni. Sînt forță peste care nu se va putea trece. Profesorii vor fi nevoiți s-o recunoască, cum se va redeschide școala. Pentru că sînt hotărît să rabd toate plictiselile și să calc peste orice piedică; de la toamnă am să încep să învăț serios. Aceasta numai ca un exercițiu de voință. Am să pregătesc, chiar, strălucit corigența și am să-l umilesc pe Vanciu. Și aceasta cît mai curînd. Să se afle odată cine sînt.

8 august

M-am întristat citind ultima pagină. Au trecut trei zile și încă n-am deschis caietele de matematică. Aceasta dovedește pentru mine foarte mult. Dovedește...

Dar sînt zadarnice orice explicații. Eu știu că n-am voință. Eu știu că tot ce scriu, scriu numai ca să-mi ațiț voința — inexistentă.

Dar, poate, nu știu nimic. Mă simt atît de zăpăcit cînd mă trudesc să aflu ceva din sufletul meu. Ar trebui ca la toamnă să încep să studiez atent psihologia. Poate, dacă m-aș cunoaște, lucrurile s-ar petrece altfel. E foarte greu să mă cunosc pe mine însumi. Nu mă pot analiza serios pentru că îmi trec alte gînduri prin minte tocmai cînd am nevoie de mai multă pătrundere. Apoi, nu știu de unde să încep. E foarte ușor să spui: «Cunoaște-te pe tine însuți!». Dar aș vrea să-l știu pe acela care a priceput ceva cînd a încercat să se cunoască pe sine. Eu nu pricep nimic. Nu pot distinge ceea ce e firesc în sufletul meu de ceea ce nu există decît prin imaginație. Nu mă recunosc în multe gînduri și nu pricep rostul multor sentimente. Nu pricep de ce sînt cîteodată trist și de ce altă dată îmi place să umplu cu fleacuri glumețe și superficiale caietul acesta, care ar trebui să fie înțesat numai cu analize făcute pe îndelete și cu toată seriozitatea. Poate am să pricep la toamnă, cînd voi studia psihologia.

15 august

S-au întors băieții din tabără. Spun că s-au distrat de minune. În cea din urmă zi au început să distrugă toate micile construcții din tabără, cu un entuziasm sălbatic. Eu n-am regretat nimic.

Dinu îmi povestește cu amănunte complicațiile ivite din dragostele sale. El a iubit în Sibiu numai trei fete, dar a fost iubit de șapte. Mi-a citat nume, fraze, frînturi de cîntece. Mi-a reprodus, cu jocuri de fizionomie, fericirea, durerea, disperarea fetelor; mi-a citit pasagii de scrisori și mi-a arătat originalele.

Dinu mărturisește că vor suferi multe fete de dorul lui. Umblă pe stradă fără pălărie, și cînd e sigur că nu-l vede nimeni își lasă un cîrlionț pe frunte. Mă vizitează des și mă întreabă cînd încep să învăț la matematică. Aceasta, ca să înceapă și el. Eu i-am făgăduit — încruntat și solemn — că la douăzeci ale lunii părăsesc orice lectură și mă dedic matematicilor. Lucrul acesta am să-l fac. Trebuie să-l fac. Eu știu că

are să meargă greu, dar dacă mă voi încăpăţîna am să izbutesc. Doar nu mi-o lipsi într-atît voinţa.

20 august

Am fost la liceu şi am citit o jumătate de coală ştampilată oficial şi iscălită de director, — prin care se vesteşte că examenele de corigenţă vor începe la 15 septembrie. Ceea ce înseamnă încă douăzeci şi cinci de zile libere. M-am înţeles cu Dinu să amînăm pregătirea corigenţei pînă la 1 septembrie.

22 august

Am descoperit pe Carlyle. În caietul meu de însemnări critice am scris astăzi douăzeci şi şapte de pagini asupra-i. Eroii i-am citit pentru a treia oară.

La 1 septembrie m-apuc la matematică.

29 august

Ştiu că se apropie corigenţa şi trebuie să-mi încui cărţile timp de două săptămîni. Ceea ce mă încurcă mult e faptul că Dinu mi-a adus trei volume din Gourmond, unul din Jack London şi versurile lui Samain. Cărţile nu sînt ale lui şi m-a rugat să le sfîrşesc cît se poate de repede. Bineînţeles că n-am să pierd prilejul lecturii unor cărţi pe care doream de mult să le cunosc. Dar cînd mă voi apuca de matematică n-am să ies decît la trei zile odată, din casă!

4 septembrie

Parcă eu nu ştiu? Sînt cel mai desăvîrşit leneş, măgar, neputincios, mincinos şi laş — din România Mare!

9 septembrie

Mai sînt şase zile. Dacă pînă la 15 septembrie nu învăţ de la un capăt la altul toată materia — *mă sinucid.* E cea mai mare hotărîre pe care am luat-o pînă acum în viaţa mea. A trebuit s-o iau. Căldura din mansardă şi *La chariot d'or* nu mi-au îngăduit pînă acum să citesc decît treizeci de pagini algebrice.

Dar acum s-a hotărît. Mi-am dat cuvîntul meu de cinste că îmi voi împlini hotărîrea. Dacă nu...

...

Ce-mi pasă de creştinism?

10 septembrie

Trei capitole din algebră, cu explicaţiile lui Bărbulescu Constantin, băiat înalt, promovat, pătat cu coşi rozalbi, şi unsuros pe nas. Păcat că trece un tramvai prin faţa casei. Mă distrează.

Altminteri, Bărbulescu explică pe înţelesul tuturor, cu glas de bas şi cu un creion lung.

12 septembrie

Dinu învaţă patru ore pe zi cu un meditator (o sută de lei ora) şi patru ore singur. A sfîrşit algebra şi jumătate din trigonometrie. Seara se plimbă pe bulevard şi mănîncă îngheţată. Se întîlneşte cu alţi prieteni corigenţi la chimie. Toţi învaţă. Jipescu a sfîrşit primele trei repetiri ale cărţii de chimie la 15 iulie. De atunci a mai citit de cinci ori caietul de notiţe, de cinci ori rezumatele, odată un tratat fruntuzesc şi de opt ori cele cincizeci şi şase de «fituici», după care speră să copieze şi la teză. Numai Marcu se află din august la acelaşi capitol al «clorului». Cînd îl întreabă cineva ce-are să se facă, el răspunde că are să promoveze; sau, are să rămînă repetent. Altceva nu i se poate întîmpla. Băieţii spun că Marcu «afectează.»

13 septembrie

Imposibil să cunosc bine toată matematica. E preferabil să adîncesc anumite capitole, pe care să le știu perfect — și să frunzăresc numai prin celelalte. Ceea ce m-am hotărît să fac.

14 septembrie

M-am gîndit mult, și am înțeles că am dreptate.

Dacă aș rămîne repetent? Nu ar fi evenimentul acesta scînteia care să aprindă toată pulberea sufletului meu? Nu e nevoie oare, de o durere adîncă, de o schimbare care să mă ducă de-a dreptul în fața marii opere a vieții mele?

M-am închipuit trist, disprețuit de prieteni, batjocorit de rude și dușmani, și am înțeles că numai așa am să pot scrie *Romanul adolescentului miop*, care mă va face celebru într-o noapte, ca pe Selma Lagerlöff, și bogat, ca pe Blasco Ibañez.

De aceea m-am hotărît să nu mai învăț nimic pentru corijență. Vanciu, care nu poate să mă sufere, mă va lăsa repetent. Ceea ce aștept și eu.

Poate am să plec de acasă. Cum am să scriu eu toate romanele pe care le am în minte, dacă nu cunosc oamenii vii, în carne și oase — și, mai ales, anumiți oameni? Am să fug de acasă și am să mă duc la Constanța, în port. De acolo, după sfatul vagabondului de astă vară, am să intru tapeur pe un vas.

Dinu cînd a aflat de hotărîrea mea s-a trudit să mi-o schimbe — dar totul a fost zadarnic. Eu știu că Dinu se bucură în ascuns că va avea un prieten cu o viață aventuroasă, care va scrie romane cu răsunet, și cu a cărui tovărășie s-ar putea mîndri în saloane. Se simțea, totuși, nevoit să mă convingă de naivitatea planurilor mele de plecare.

...Ca să-mi bat joc de Vanciu și de întreaga matematică din lume — știință absurdă și îngîmfată — am să citesc toată noaptea *Les Messieurs Golovleff* de Chtchédrine. E un roman captivant, pe care l-am cumpărat alaltăieri de la anticar, numai cu douăzeci și cinci de lei.

15 septembrie

Teza.

Emoții, călduri, vorbe batjocoritoare ce sunau fals, tremurări discrete, dureri de cap pentru că mă culcasem la două și jumătate, sfîrșind pe Chtchédrine...

Teza.

Nu-mi aduc aminte nimic. Nu știam nimic. Am încercat să acopăr pagini cu calcule absurde.

Dinu lucra de zor. Ceilalți, cu toate că învățaseră mult, își priveau colile albe.

Problema, foarte simplă — după cîte mi s-a spus. Alături, pe sală, pașii prietenilor, colegilor, necunoscuților, care așteptau să ieșim și să le spunem: «cum a fost».

Eu mă gîndeam la Blasco Ibañez, ca să nu mai tremur.

Și nu mai tremuram.

Am văzut o frunză veștedă, cînd se oprise pe fereastră. M-am gîndit că va veni toamna, și va fi frig în port, la Constanța. Iar la mine în mansardă, toamna e atît de bine...

Am dat hîrtia cu calculele. Vanciu m-a privit în ochi.

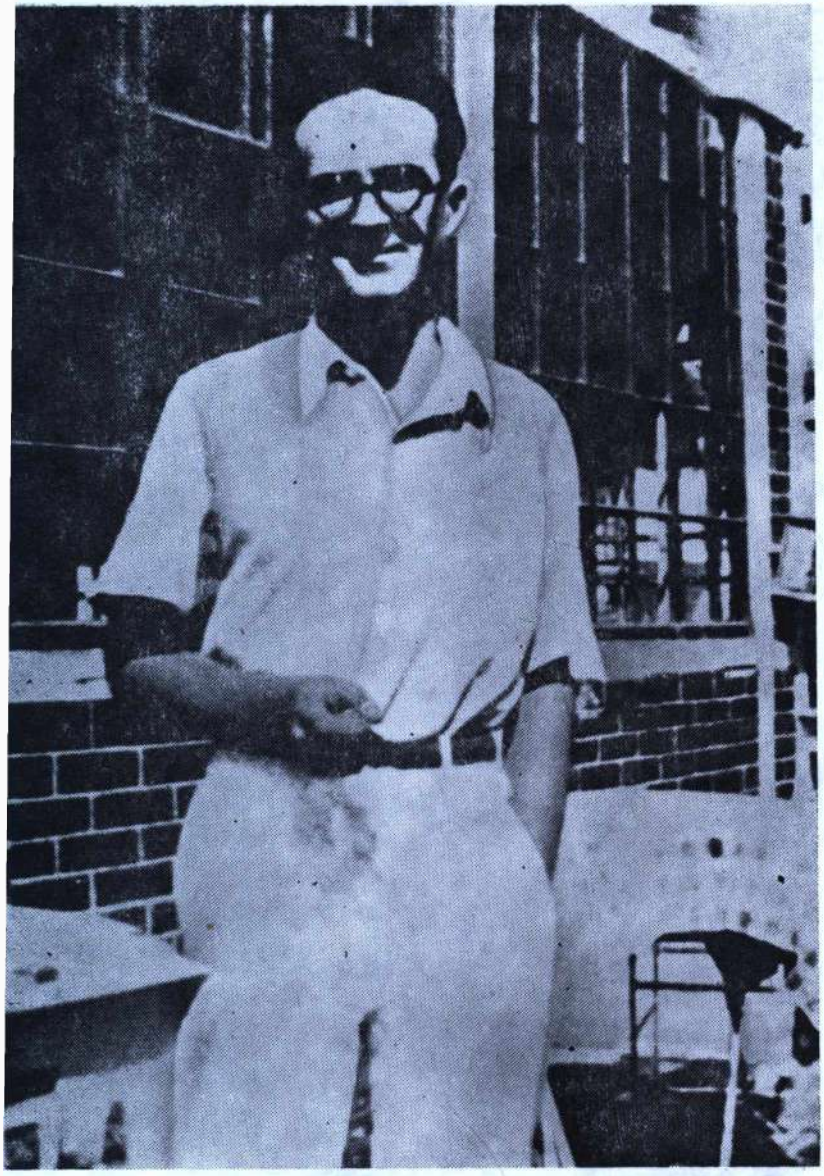
De ce n-a zîmbit?

La tablă.

Parcă mai mi-aduc aminte?

Am răspuns stupid. Mai exact nu răspundeam, ci mă resemnam să iau creta din mîna colegului, să m-apropii de tablă, și să mă schimonosesc sau să rămîn prostit — după puteri și după împrejurări.

Dinu «mișca». Ceilalți, ca și mine. Mălureanu, încă, nu se obosea nici să apuce creta în mînă. Un băiat sincer.

Vanciu ne privea calm și scria pe o fițuică un semn după fiecare răspuns.

— La loc!

Acesta a fost oralul.

Acum am venit acasă și am scris în caiet. Să se știe.

Mie mi-e somn, și mă simt zdruncinat.

18 septembrie

Vanciu e un Dumnezeu!

Ne-a pedepsit filosoficeşte: ne-a promovat pe toți. Un coleg corigent, însă, ne-a dat să înțelegem că a intervenit o ființă feminină din partea unuia dintre noi. Dar Vanciu nu merita mai puțin să fie adorat.

Mă bucur de un lucru: că îmi place matematica. Am observat astăzi că-mi place. Nu e grea: dimpotrivă. Are foarte multe părți amuzante. Din toamnă mă apuc serios de matematică. Acum e lucru hotărît. Acum m-am convins că am voință. O voință de fier, imensă, nesfîrșită.

Și tot acuma am înțeles că n-am învățat la corigență pentru că *nu am voit*. Dacă *voiam*, citeam cincisprezece ore pe zi numai matematică. Mă oprisem, însă, la gîndul de a fugi de acasă. Iar acum mi-am schimbat, pur și simplu, gîndul. De aceea am să învăț la matematică.

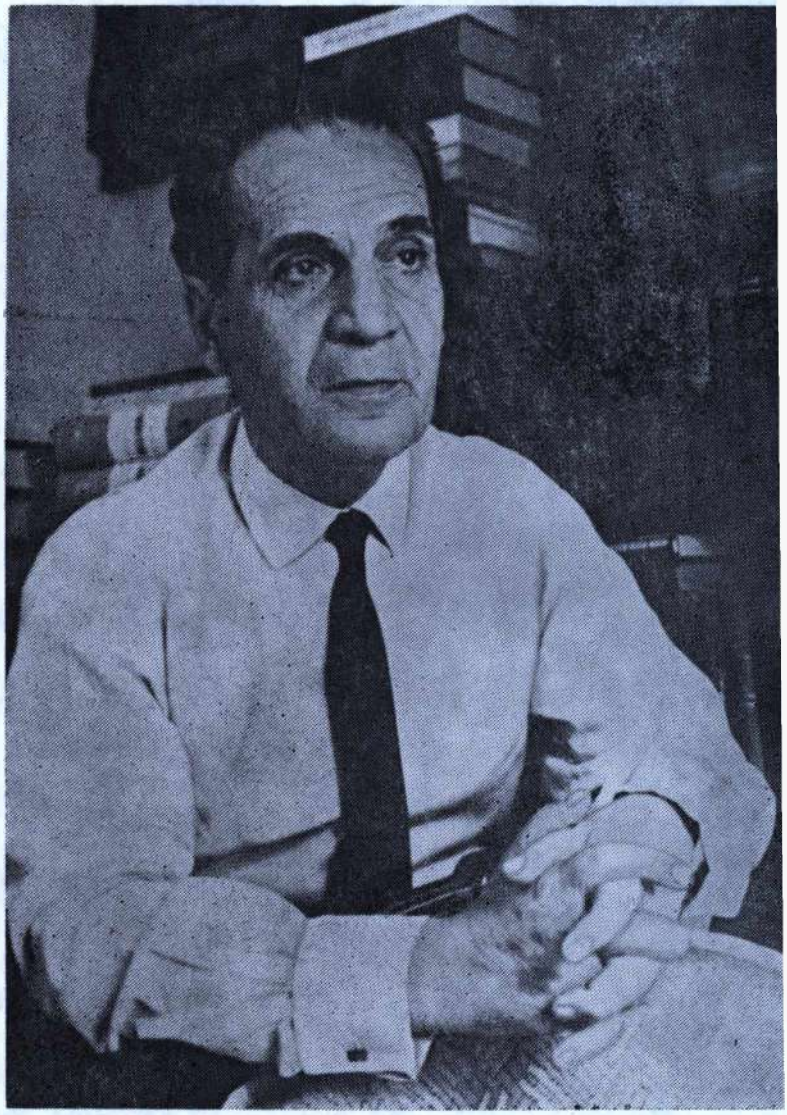
Mă odihnesc încă două săptămîni, și apoi mă adîncesc în matematică. Numai matematică și germană.

Acum știu cine sînt.

– SFÎRȘITUL PĂRȚII I –

Vladimir STREINU

Metafora supremă a poeziei

ÎNTRE CELE CÎTEVA TEXTE RĂMASE DE la Vladimir Streinu se află și dactilograma de aproape 11 pagini a unei conferințe, ținută în fața unui număr de scriitori, artiști plastici și oameni de cultură constănțeni prin 1968. La bază se află o stenogramă, ceea ce instruiește, indirect, și asupra felului său de a vorbi liber, el fiind atît un conferențiar de marcă, elegant, subtil, coerent, cu o cadență a verbului ușor precipitată și o gesticulație restrînsă și supravegheată, cît și un convorbitor de ședință, masă rotundă sau întrunire prietenească, mereu prezent, cu intervenții la obiect și sugestiv erudite, vădind sub agreabil un efort continuu de a lumina lucrurile și a puncta o încheiere la care ajunsese, o voință militantă de exactitate ce trădau exercițiu îndelung (fusese profesor, participant la cenacluri și conducător al unora, deputat, vorbise în diverse împrejurări și medii etc.), plăcere conversativă substanțială și dorință de confruntare, de dialog și împărtășire verificatoare și toleranță a opiniilor.

Stenograma a fost revăzută serios de scriitor, cu gîndul evident de a extrage din ea mai multe articole, poate trei, cum ar sugera cele trei însemnări subliniate de pe ultima pagină: «1. *Ideea de „modern"; 2. Realitate și poezie; 3. Imperativul artelor*».

Imperativul artelor e retranscris alături, așezîndu-se sub el următoarele nume, unele în sugestive perechi: «Salvador Dali, Th. Pallady, Al. Macedonski — Stamatiad, Montesquieu — Charlus, D'Annunzio, Moréas, D'Aurrevilly — Matei Caragiale». Pe prima pagină, pe marginea dactilogramei, alte trei idei de argumente: «*1. Raportul de la realitate la poezie și invers. 2. Realiști și irealiști. 3. Faptele sînt mai elocvente*». Cel de al doilea posibil articol, *Realitate și poezie*, a și fost redactat în parte, păstrîndu-se pagina manuscrisă și o copie dactilografiată a ei.

S-ar putea ca textul respectiv să fi fost folosit în cadrul cursului de estetica poeziei, pe care l-a ținut la Facultatea de limba și literatura română din București între 1968—1970. Pro-

[REALITATE ŞI POEZIE]

[– Eseu după stenograma unei conferinţe –]

Am observat [1], cu deosebire în poezia engleză, motivul mării[2]. Am văzut-o foarte reluată, cînd de unul cînd de altul, în moduri diferite. Faptul este explicabil prin prezenţa acestei realităţi impunătoare. Într-o ţară înconjurată de mări, într-o insulă ca Anglia, nici nu s-ar putea ca un suflet de poet să nu ţină seama de ea. Este ade-

---

[1] Textul propriu-zis începe în stenogramă astfel:
«Tovarăşe şi tovarăşi, şi mai ales iubiţi confraţi,
Fie că sînteţi scriitori[a], fie că sînteţi artişti dramatici sau plasticieni, în definitiv pe toţi ne interesează, cred, acelaşi lucru. Sîntem fiecare dintre noi un fel de cîine de vînătoare, cu mirosul după aceea ce, în general, numim frumos.
În toate felurile, pe scenă, cu pensula sau cu condeiul nu facem decît să adulmecăm acest vînat, foarte rar, al cărui miros vine din toate părţile şi foarte rar este prins.

(continuare în pagina 102)

a. Obiectivat în vederea articolului de mai sus, pe care iniţial voia să-l înceapă de la prima frază a stenogramei, textul ar fi urmat să înceapă astfel: «Scriitori, muzicieni, artişti dramatici sau plastici, pe toţi îi interesează acelaşi lucru. Fiecare dintre ei este un fel de cîine de vînătoare, cu mirosul obsedat de ceea ce, în general, numim frumos. În toate felurile, pe scenă, cu pensula sau cu condeiul, ei nu fac decît să adulmece un vînat foarte rar, al cărui miros vine din toate părţile, sucindu-le gîtul din mers». De la «vă mărturisesc» pînă la «alta este impresia mai masivă, mai hrănită de lectură într-un roman, într-un volum», textul fusese tăiat de la început, socotit, cum era, un fel de *captatio benevolentiae*. Ulterior a renunţat şi la începutul de mai sus, intrînd *ex abrupto* în problemă cu «Am observat, cu deosebire în poezia engleză ...». Mai încercase o formulare, pentru o eventuală tipărire a textului în „*Tomis*": «cu deosebire în poezia revistei „*Tomis*" motivul mării...», dar a renunţat la ea, generalizînd. Pe margine, însemnarea: «Limba şi *Balada bătrînului Marinar* de Coleridge», pe care o reia, amplificată, dar tot în afara textului propriu-zis, după: «să nu ţină seama de ea» (*seama* înlocuind pe *socoteală* din dactilogramă): «Limba engleză şi *Balada bătrînului Marinar* de Coleridge». E un semn că iniţial textul generalizat a putut fi folosit la o oră de curs, cum, cu puţin efort, foştii audienţi îşi pot aminti.

[2] În stenogramă prima frază din textul devenit final era «locală»: «*Am observat în poezia dv., firesc, tema mării*». Între «*moduri diferite*» şi «*Faptul este...*» erau următoarele: «*Firesc că asta pune o problemă. În mod normal...*» Fraza următoare începea cu «*Or*», care a fost tăiat şi înlocuit cu «*într-o ţară înconjurată de mări, într-o insulă ca Anglia, nici nu s-ar...*»

---

cedase la fel şi cu alte ocazii, izolînd apoi texte pentru ale sale *distinguo*-uri, publicate în periodice. Cert este că respectivele pagini ne înlesnesc o nouă pătrundere în laboratorul său, despre care n-aveam prea multe mărturii directe. Răsare, ici, colo, din ele şi cîte o confesiune, înlăturată cînd e revăzut textul. Aceasta, lăsînd la o parte pertinenţa ideilor şi observaţiilor, noutatea unora dintre ele, între care cea privitoare la spaţiul estetic, expusă sumar şi cu alte prilejuri şi îndeosebi la curs.

Urmează, în oglinda paginii, partea revizuită a stenogramei — în vederea cursului, a unui articol sau a cărţii la care ţintea, pereche la *Versificaţia modernă* (1966), ori pentru cîte-trele scopuri — pe care am luat-o ca text de bază, dînd în note părţile la care renunţase, ceea ce înlesneşte, între altele, surprinderea modului său (şi al altora) de a trece de la accente ţinînd de anume împrejurări la aspecte mai generale. Unele dintre cele enunţate de Streinu aici mai pot fi întîlnite, cum e firesc, şi în alte articole, cronici, studii, eseuri, interviuri, conferinţe şi participări ale sale la diverse conferinţe, consfătuiri, mese rotunde etc. Cîteva erori de dactilografiere au fost îndreptate tacit, iar oscilaţiile de ortografiere aduse la nivelul celei curente. Cum textul subliniar comporta cîteva lămuriri, acestea au fost subetajate şi notate cu litere. Am adoptat titlul [*Realitate şi poezie*], ca mai conform cu conţinutul.

George MUNTEAN

vărat. Totuşi, Eminescu [3] a scris despre mare fără să o fi văzut; adevărul este că o văzuse, într-o trecere cînd se afla în Germania, pe la Stettin [4]; atît de în treacăt încît se poate zice că n-a văzut-o. Aşa că realitatea, care serveşte ca motiv poeziei, poate fi prezentă şi poate fi şi absentă. Condiţia este, în principal, talentul poetului, mai ales că acea creaţie căreia i-am putea spune compensatorie există şi ea tot atît de remarcabil ca factor de creaţie. [5] În poezia americană, pînă la Longfellow, toţi

---

(urmare din pagina 101)

Vă mărturisesc că sînt, dacă mi-aţi da voie să vă vorbesc ceva despre starea mea sufletească de acum, sînt nespus de emoţionat, cînd mă gîndesc că aci la Constanţa există o revistă de a cărei frumuseţe eu m-am pătruns număr de număr; că există un număr apreciabil de colaboratori foarte talentaţi, că adică aspiraţia la frumos, care ne animă pe toţi, vine, în chipul cel mai convergent, din toate părţile ţării noastre.

Eu am mai vizitat şi alte locuri, alte margini de ţară. Şi am văzut că pretutindeni există această — cum să-i spunem — apetenţă a frumosului, aspiraţia aceasta românească, veche, foarte veche, dacă este s-o luăm chiar din formulele ei folclorice şi venind pînă în zilele noastre, la formele pe care regiunile şi le-au dat fiecare cu cîte o revistă proprie de literatură. Sînt emoţionat de cîte ori constat această convergenţă a aspiraţiilor la frumos a tuturor provinciilor ţării noastre. Trebuie însă să vă spun că pretutindeni unde am fost, şi la dvs, cînd am deschis revista, primele rînduri pe care le-am citit au fost de poezie. De ce? Ştiu şi eu!? Poate fiindcă aşa au început şi curiozităţile mele literare. Văd, aici printre dvs., un fost coleg al meu, pe tov. Sălceanu[b]. Îmi aduc aminte foarte bine de pe vremea studenţiei noastre, tovarăşe Sălceanu. Vă amintiţi că în sala aceea, fie de la Fundaţie, fie vechea sală a patra de la Universitate, noi ne manifestam într-un chip absolut dezinteresat pentru ideea de frumos, mergînd şi la puţină necuviinţă faţă de profesorii noştri. Pentru că, în general, necuviinţa fiind blamabilă, este cîteodată şi podoaba tinereţii şi aşa eram şi noi. Nu prea credeam în ceea ce ne spuneau profesorii noştri, ba chiar aveam pretenţia, printr-o anumită atitudine a noastră, de a-i învăţa noi pe ei. În orişice caz, fapt este că în acea atmosferă se creau, dacă nu talente, se crea în orice caz o orientare exactă asupra fenomenului literar şi îndeosebi liric. În această veche pregătire, de cîte ori am deschis revista dv., m-am oprit întîi la poezie. Îndreptăţirea mea vine din începuturile literare; mai vine şi dintr-o convingere dobîndită mai tîrziu. Convingerea aceasta este că chiar o bucată de proză, oricît de masivă ar fi, luaţi dv. orice roman de pe lume vreţi, de la *Război şi pace* al lui Tolstoi pînă la *Pe Donul liniştit* al lui Şolohov, de la romanul acela american, cunoscut probabil de toţi, al Margaretei Mitchell, *Gone with the wind*, tradus în româneşte *Pe aripile vîntului*, un roman de Balzac, de Dickens; nu există o proză care pînă la urmă să nu fie reductibilă la cîteva strofe de poezie. O percepţie fundamentală, o imagine fundamentală stă la baza fiecărei opere literare. Şi atunci, dacă în cele din urmă proza este într-adevăr convertibilă în poezie, atunci şi acesta este un argument care pe mine mă face, cînd deschid o revistă, să citesc mai întîi poezia. Şi aşa am luat cunoştinţă, iubiţi prieteni, de poeţii de la „*Tomis*", de la revista dv. N-aş vrea să citez vreun nume, de teamă că neamintindu-mi de toate de care ar trebui să-mi amintesc, să se înţeleagă cine ştie ce. Dar fapt este că, să zicem, dintre primii care au apărut, de la... şi pînă la un... sau Georgescu [c], apăruţi în numerele din urmă, v-am citit pe toţi care aţi publicat şi vă mărturisesc că, spre deosebire de alte reviste, am constatat aci, nu un timbru liric, ceea ce nici nu este de dorit, dar o serie de glasuri lirice foarte interesante, fiecare avînd o vibraţie proprie, ceea ce este într-adevăr promiţător. Aşa că lectura poeziilor dv. din „*Tomis*", pentru mine a constituit într-adevăr o desfătare reală şi recunoaşterea unor talente reale. N-aş putea să spun altceva mai nimerit decît că vă aştept la volume. Aştept aceşti poeţi la volume, întîi pentru a-şi da un contur propriu, şi în al doilea rînd pentru a-mi facilita eu însumi judecata asupra lor. Căci una îţi este impresia de lectură într-o revistă şi alta este impresia mai masivă, mai hrănită de lectură într-un roman, într-un volum».

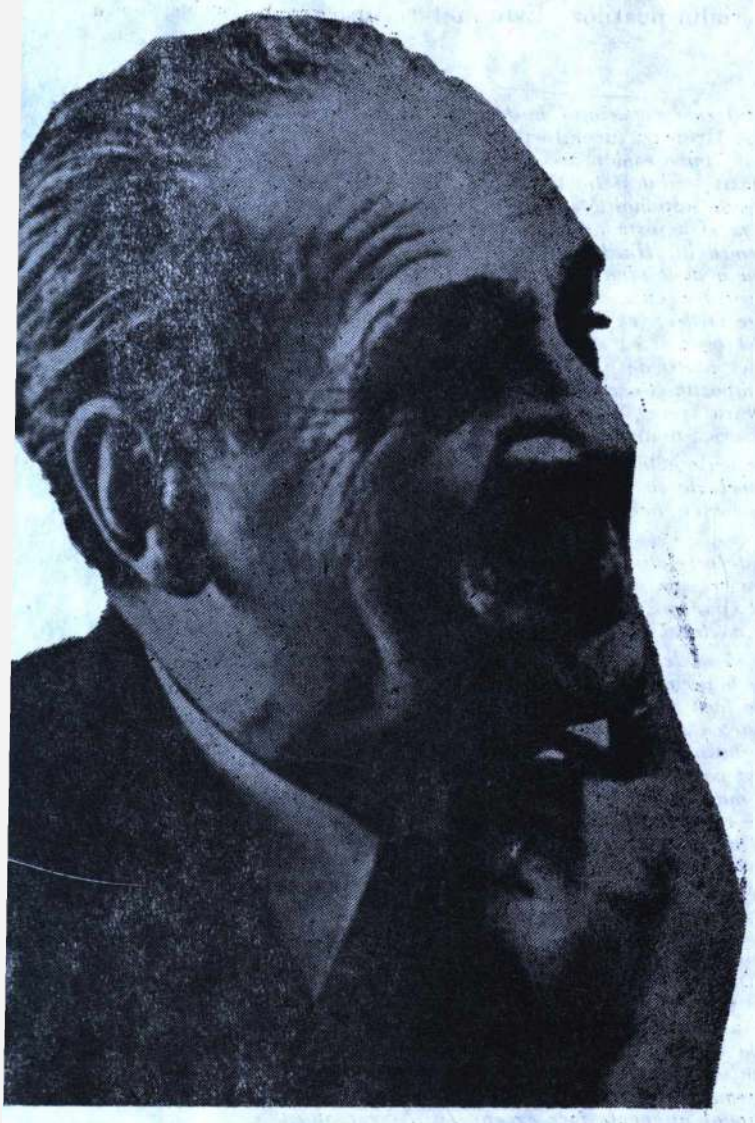
b Scriitorul constănţean Grigore Sălceanu.

c Probabil că erau nume pe care stenografa n-a izbutit să le consemneze. Georgescu este, cred, Octavian Georgescu.

[3] După «*Este adevărat*» urma: «*Dar nu, cum vorbeam mai înainte, ne gîndim că...*», fragment înlăturat.

[4] După Stettin urma: «*a avut un moment, într-o zi, într-o singură zi; a văzut-o şi după aceea impresia momentului acela i-a rămas lui atît de puternică, pe urmă, evident, combinîndu-se cu toate aspiraţiile lui, şi ne-a dat poezia mării, pe care o cunoaştem*». Înainte de a renunţa la fragment, tăiase pe «*a avut un moment într-o zi, într-o singură zi*», «*după aceea*», pe primul «*lui*», «*pe urmă evident*», aruncase un «*apoi*» după «*combinîndu-se*» şi un «*încît*» peste «*şi*»-ul de după «*lui*», dar a tăiat totul.

[5] În stenogramă «*În principal*» este după «*talentul poetului*», înainte de «*acea creaţie*» fusese un «*există*», iar după «*compensatorie*» urma: «*se poate găsi în multe părţi. Vă dau numai acest exemplu: în poezia americană...*».

poeții cîntau privighetorile, filomelele. Dar adevărul este că privighetori nu se aflau încă în America; după aceea, cînd privighetoarea a fost adusă din Europa, nici un poet n-a mai cîntat filomelele. Trebuie să fie un secret de creație și acesta; creația prin compensare. Aceasta poate însemna [6] că materialul liric nu are în sine o importanță deosebită. Fie obiect al aspirațiilor noastre, fie realitate copleșitoare a mediului omenesc, numai dacă vine în contact cu un talent autentic de poet rezultatele sînt fericite. [7]

Pentru un poet, mult mai decisiv, mult mai efectual [8], este contactul cu o realitate care se cheamă limba în care scrie. De vreo cîțiva zeci de ani în străinătate și, de cîțiva ani, pe la noi, s-a răspîndit ideea că poezia se împiedică de cuvinte. În Occident nu este astăzi poet care să nu-și pună problema piedicii pe care o reprezintă limbajul. Mai întîi trebuie să ne amintim că de mii de ani [9] poeții nu s-au împiedicat niciodată de cuvinte. Toată frumusețea pe care o cunoaștem, frumusețea literară, se datorește tocmai cuvintelor. Dacă a fost o luptă între poeți și cuvînt ea se încheie cu victoria [10] poetului asupra cuvîntului; în orice caz, o poezie fără cuvînt este o fantasmă. [11] Poezia ni se dă în cuvînt și ni se comunică prin cuvînt. Critica limbajului, care se face astăzi mai cu seamă în străinătate, este una dintre cele mai mari erori critice, care vor începe — după convingerea noastră — să apară atunci, cînd chiar printre poeții care profesează disprețul limbajului talentul va recurge în mod fatal tot la limbaj.

Un sculptor, care să facă o Venus din aer sau apă, nu e de conceput [12]. Sculptura presupune un material dur, în care să-și creeze frumusețea. În același fel, nu se poate

---

[6] După « *compensare* », pînă la « *materialul liric* » textul curgea astfel: « *Și Eminescu fără îndoială că este un exemplu, după cum și poezia filomelelor americane este altul. Asta poate că ar arăta că...* »

[7] Fraza începea cu: « *El, fie că este un...* », după « *noastre* » se întărea cu: « *al aspirațiilor către omenesc, fie că este o realitate copleșitoare a spiritului omenesc* » și se încheia cu « *sînt totdeauna tot atît de bune* ».

[8] « *Efectual* » înlocuiește pe « *generativ de frumusețe* », iar după « *contactul cu...* » urma: « *realitatea nevăzută, cu acea realitate...* »

[9] « *...o reprezintă limbajul* » se continua cu întrebarea: « *Ce ne-am mai putea gîndi în legătură cu aceasta? Mai întîi, ne-am putea gîndi că mii de ani...* »

[10] Fusese: « *se datora victoriei* », a cărei oralitate incongruă a fost cenzurată.

[11] Se continua cu « *este o ficțiune, este o irealitate* ».

[12] Inițial, fraza era: « *Nu aș putea concepe un sculptor care să facă o Venus din aer* ».

concepe o poezie fără cuvînt. Cuvîntul este materialul poeţilor. Este materia în care ei îşi modelează frumuseţea. [13]

---

[13] În stenogramă, fraza era uşor confesivă: *« Cuvîntul este materialul nostru, zic al nostru, al poeţilor. Este materia în care el îşi imprimă frumuseţea »*. Urmează următorul amplu fragment de mai jos, la care a renunţat: *« În ceea ce ne priveşte pe noi, limba românească, ne aflăm aicea, iubiţi prieteni, într-un punct al ţării, unde istoria s-a învălmăşit teribil şi învălmăşelile istoriei au adus peste o populaţie a pămîntului, populaţii de foarte diferite naţionalităţi, astfel că s-a creat la un moment dat în ţara noastră o arie foarte compozită etniceşte şi această arie era Dobrogea. Cînd s-a născut o mare discuţie în jurul limbii româneşti, pe vremea lui Hasdeu, şi cînd se credea şi nu se credea că limba română ar fi un vlăstar latin, Hasdeu a avut ideea aceasta foarte ingenioasă: a venit în Dobrogea şi lăsînd ceea ce putea să spună un cărturar cum era el şi ceea ce spuneau şi alţi cărturari, pentru că erau împărţiţi în două: unii care credeau că limba română este o limbă de origine latină şi alţii crezînd alte lucruri: el a venit în Dobrogea şi ca să aducă un argument absolut decisiv asupra latinităţii limbii române, în care scrieţi dv. poeţii de azi, el a luat un cîntec de jale popular, cel mai răspîndit aici, deşi regiunea era aşa de compozită etniceşte şi a constatat că acel cîntec este format numai din cuvinte latineşti:* „Vara vine, Vara trece / Şi n-am cu cine petrece, / Căci cu cine am avut / L-a mîncat negrul pămînt, / La biserică-n mormînt“[d].

Nici un cuvînt de altă origină în aceste versuri. Şi, versurile avînd o circulaţie foarte mare în Dobrogea aceasta aşa de amestecată etniceşte, Hasdeu trage concluzia că fizionomia unei limbi este fixată de cuvintele care au circulaţia cea mai mare. Şi cunoaştem cu toţii — nu-i aşa — teoria circulaţiei cuvintelor, care pe urmă a devenit o idee care...[e]

El stabileşte în felul acesta că de îndată ce cuvîntul de origină latină are o circulaţie mai mare decît cuvintele de altă origină, dovada este făcută despre origina acelei limbi. Fireşte, cînd spunem „frumos“ spunem formosus. *Şi ştim de unde vine. Cînd spunem* „pogribanie“..., *îl acceptăm mai puţin şi adevărul este că nu are circulaţia pe care o are cuvîntul frumos.*

Lucrurile acestea noi trebuie să ni le amintim bine şi să ni le spunem totdeauna, fiindcă nu ştiu cum se întîmplă, dar erorile ştiinţifice parcă au şi ele o periodicitate. Deşi cîteodată se lămureşte o chestiune foarte bine, în mod definitiv, nu ştiu cum se face că vin anumite împrejurări, cînd lucrurile se întorc, se răstoarnă din nou. Şi atunci este necesar ca noi să reîmprospătăm unele adevăruri fundamentale şi, între ele, eu găsesc că fundamentală este latinitatea limbii noastre. Dealtfel, mergînd mai departe, eu aş zice că latinitatea limbii române există şi ca instinct natural, nu numai ca instinct estetic, aşa cum a făcut dovada Hasdeu[f]*. Dv. ştiţi că mai toate naţiunile au sentimente nu foarte bune despre vecini. Aşa s-a întîmplat. Şi lucrul ăsta se repetă şi în limbă. De exemplu, francezii, ca să exprime ideea de „a pălăvrăgi“, ei spun* palabrer. *Dar* parlar, *în spaniolă înseamnă* „a vorbi“. *Deci pentru francezi spaniolii sînt nişte palavragii. Lucrurile, privite de la Madrid, se schimbă. Pentru că în spaniolă,* parlar *înseamnă* „a vorbi“, *dar* parlotear *însemnează* „a pălăvrăgi“. *Acesta este numai un exemplu, dar sînt numeroase. Şi, în sfîrşit, fiindcă îmi vine acum în minte şi altul, am să vi-l spun. Dv. cunoaşteţi expresia foarte răspîndită „a pleca à l'anglaise“ spun francezii. Ce înseamnă a pleca „à l'anglaise“? Înseamnă a pleca dintr-un loc unde se lasă o notă neachitată. Şi a şters-o „à l'anglaise“. Aceasta este o vorbă franţuzească. Dacă trecem Canalul Mînecii, pentru aceeaşi situaţie, cunoaştem termenul de „to take french leave“ care înseamnă plecare franţuzească. Aşa că, noi nu prea ştim pe cine să credem dintre ei, decît că trebuie să dăm lucrul acesta pe seama micilor fricţiuni care există între grupuri naţionale din punct de vedere lingvistic. Şi cu italienii; există o boală urîtă, franţujii o numesc „mal d'Italie“, iar italienii o numesc „mal francese“. Acelaşi lucru. Fricţiunile de grupuri naţionale repetate în limbă dau asemenea curiozităţi. Ele nu sînt absente nici din limba noastră. Adică, în fond, nici un grup naţional nu poate face excepţie din acest punct de vedere. Ştiţi foarte bine la ce degradări semantice s-a ajuns cu unii termeni foarte nobili din limbi străine, din limbile vecine, „Jupan“ nu înseamnă altceva decît conte, adică stăpîn al unui comitat, „jupan“, stăpîn al unei jupe. Unde a ajuns cuvîntul jupîn la noi în cele din urmă?*

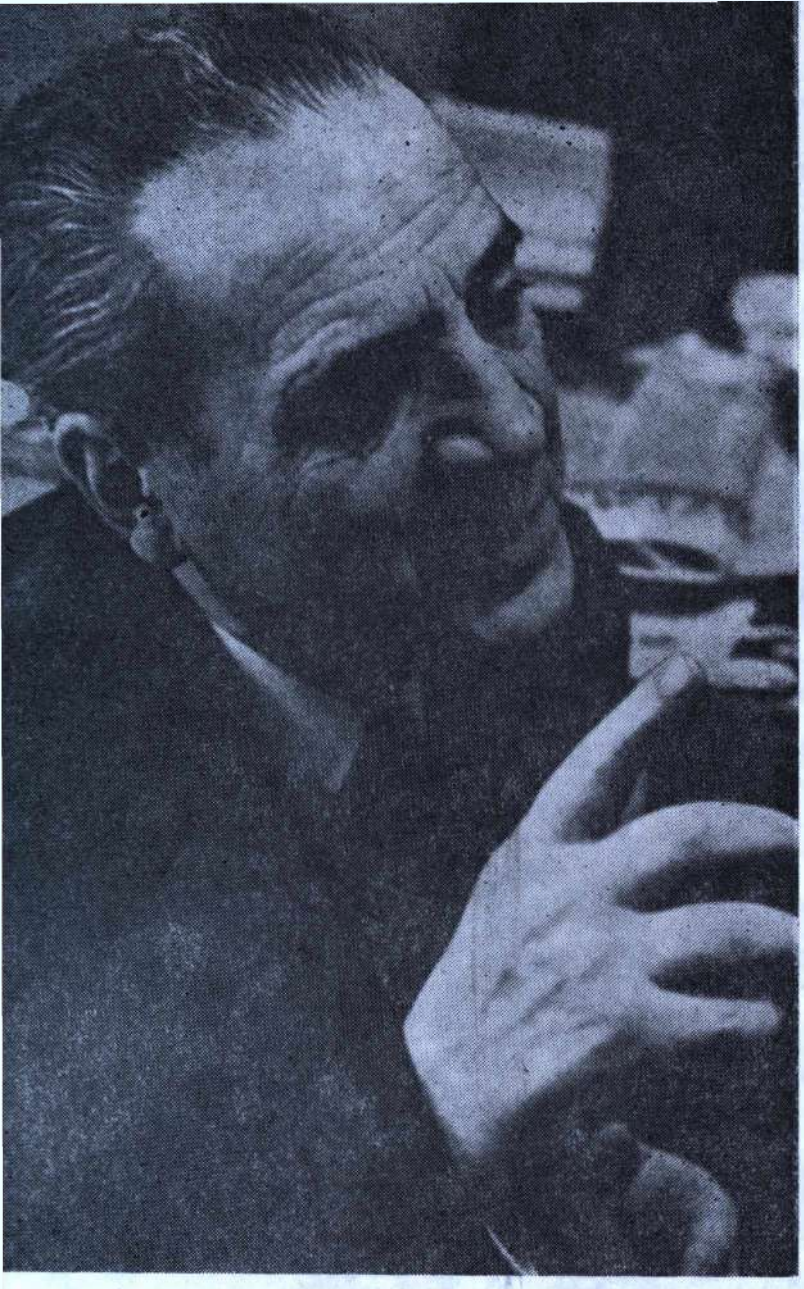
Cuvîntul grecesc „Chiril“ înseamnă „Domnul“ şi la ei Dumnezeu era Chirile. La noi „chir“ este absolut pereche bună cu „jupîn“. Nu numai atît, chiar „musiu“ nu este decît o coruptie a lui „monsieur“ şi „fraier“ nu este decît „Freier“[g] *un grad de noblete german. Nu mai vorbim de nobleţea polonză, care dintr-o categorie s-a transformat în indicaţia unei condiţii sociale respinsă în toată lumea prin cuvîntul „sleahtă“. Există această tendinţă, dar, concomitent, lucru foarte notabil, la noi, cînd a fost vorba să se exprime ideea de Dumnezeu, a căzut* jupan, *a căzut şi* Chiril, *a căzut tot şi s-a ridicat „Dominus Deus“, cuvîntul latinesc. Referiţi-vă, vă rog, la perioada cînd starea religioasă*

d Hasdeu, o ştia, probabil, şi Streinu, n-a venit în Dobrogea în anchetă lingvistică, ci a luat textul acestui cîntec din *O călătorie în Dobrogea* (Iaşi, 1880), de Teodor T. Burada (1839—1923).

e Frază neterminată în stenogramă, indicînd «pauze» oarecum firești într-o expunere cu aer mai familiar.

f Vezi şi *Distinguo*-ul său, *Instinctul latinităţii*, din *„Luceafărul“*, 20 aprilie 1968, reprodus, în *Pagini de critică literară*, vol. V, 1977, p. 446—448.

g Mai toate cuvintele şi expresiile străine de mai sus lipsesc din stenogramă. Le-am aproximat şi propus, încît posibilele erori îmi aparţin.

Limba este instrumentul principal al poetului și admițînd că un poet și-o posedă în toate tainele ei expresive și o posedă și cărturărește [14], trăindu-i istoria și toate posibilitățile ei de frumusețe, chiar și atunci poezia e încă un vînat greu de adulmecat și mai greu de prins.

Oamenii mai vechi credeau că [15] frumusețea unei poezii se află în patru, în șase, în zece sau în atîtea strofe cîte cuprindea un poem. Credeau într-o realitate obiectivă a poeziei, cuprinsă într-un anumit număr de versuri. Dar poezia nu stă în versurile [16] pe care le scriu poeții, spațiul de naștere al poeziei aflîndu-se între poet și cititor. Cititorul, el însuși e un factor de frumusețe [17]. Și de aceea realitatea pe care o numim poetică este de o natură atît de fluentă, așa de greu de prins, fiindcă, dacă ceea ce scrie poetul rămîne pe hîrtie, ceea ce adaugă cititorul este în veșnică schimbare. Din punctul lui de vedere, cititorul face din versurile citite un fel de fagure, le simte ca un fel de fagure, nu gol, un fagure în care poetul și-a pus mierea lui; dar peste mierea poetului vine cititorul și-și pune mierea lui, pe care singur o consumă. Și, lucru curios, cititori din epoci diferite nu mai consumă mierea pusă de alți cititori, ci consumă tot mierea proprie. Aceasta înseamnă că o singură poezie are atîtea chipuri pe lume, cîți cititori are, dacă ei înșiși sînt într-adevăr bine orientați asupra acestui fenomen misterios care se cheamă poezie.

Deci, dincolo de posesiunea limbii în care un poet scrie, mai există un capitol pe care îl implică ideea de poezie; este colaborarea cititorului cu poetul. În ultimul timp, cu privire la această colaborare, s-au ivit cele mai multe, cele mai mari, cele

Criticul surprins în două ipostaze (vezi și p. 103) la o întîlnire cu studenții. Fotografii de Emil Cojocaru.

a unui popor ca al nostru reprezenta nivelul cel mai înalt, adică alunecați în istorie, în urmă, la acel timp, și numai așa ne vom da seama că aspirațiile cele mai înalte ale conștiinței românești se exprimă printr-un termen latin, nu printr-un termen de altă origină. Cred că niște poeți, oricare ar fi ei, sau sînt poeți și-și pun în toată adîncimea problema limbii în care scriu, ori, altfel, sînt înăbușiți în posibilități».

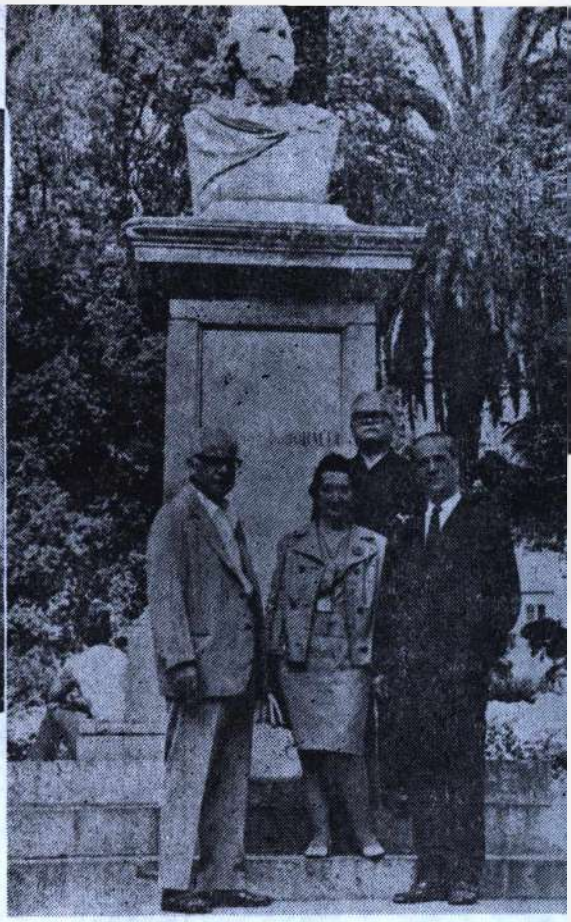
[14] Între «*cărturărește*» și «*toate*» era: «*adică dedat și instinctiv cu un simț imprecis, dar nu mai puțin real, adică...*»

[15] În stenogramă fraza era iarăși confesivă: «*Noi am crezut, oamenii mai în vîrstă, prietenul meu Sălceanu și cu mine, era o vreme cînd credeam, credeam că frumusețea...*». Apoi a încercat varianta: «*Noi, oamenii mai în vîrstă de azi...*», renunțînd în favoarea formulării «*obiectivate*».

[16] După «*anumit număr*» urma: «*de strofe. Experiența literară ne-a învățat, ne-a arătat, că poezia nu e numai în versurile...*».

[17] Sub «frumusețe» era «poezie». Vezi, pentru completarea punctului de vedere exprimat aici și *Poet și cititor* din *Pagini de critică literară*, vol. IV, 1976, p. 430—433 și *[Poezia și publicul]*,

Aspecte de la Congresul internațional al criticilor (Parma, 16—18 mai 1969). În fotografia din mijloc, împreună cu soția și Vasile Netea în fața monumentului lui Garibaldi de la Palermo.

mai pasionate, cele mai nerezolvate conflicte publicistice. Cititorul, cu dreptul său de a-și pune mierea în celula fagurelui, nu mai nimerește celula exact; i se pare că fagurele nu mai este apt să-i conțină și mierea proprie, nu mai i se pare că celulele au dispoziția aceea geometrică, exactă, fără greș, pe care o au toți fagurii și pe care o avea poezia zisă clasică. Și de aceea s-a născut discuția, care privește obscuritatea poeților. E adevărat, am văzut numeroși [18] poeți contemporani, care au o asociație foarte îndrăzneață, care, ca să construiască o imagine, recurg la asociațiile cele mai eterogene, dar aceasta nu îndreptățește revolta cititorului împotriva obscurității. Dacă [19] cititorul vrea să se bucure de spectacolul poeziei, atunci el trebuie să-și pună și problema obligațiilor pe care le are față de poezie. Un cititor de poezie fără anumite obligații nu există. [20] Acest cititor trebuie să-și dea seama în primul rînd că are obligația de a crede pe poet pe cuvînt. Așa spune Paul Claudel despre Rimbaud: «Eu l-am crezut pe cuvînt. Și, cînd el mi-a spus că în fundul unui lac vede o moschee, l-am crezut și numai așa am ajuns să mi se deschidă frumusețea poeziei lui». Poeții trebuiesc crezuți pe cuvînt. Într-adevăr, aceasta este prima obligație a citi-

---

text inedit apărut în *„Argeș"*, mai 1982, care va fi reprodus, și în antologia *Poezie și poeți români*, Minerva, 1983 și, împreună cu cel de față, în *Pagini de critică literară*, vol. VI, aflat în pregătire la aceeași editură, unde au apărut și volumele III—V de *Pagini de critică literară*, pe care le-am îngrijit după moartea autorului.

[18] Sub «*numeroși*» fusese «*și în Tomis*».

[19] Între «*obscurități*» și «*Dacă cititorul*» era fraza: «*Fiindcă, voi reveni imediat și la obligațiile poetului, dar deocamdată, dacă cititorul...*».

[20] Între «*obligații*» și «*nu există*» era adresarea: «*iubite tovarășe Motoc*». (E vorba de scriitorul Nicolae Motoc).

torului. În al doilea rînd, dacă el nu vrea să fie permeabil la starea de poezie, nimeni nu-l poate sili. Este un act de voinţă a cititorului ca să ajungă la spectacol de frumuseţe. E ceva similar cu actul hipnotismului. Nimeni nu poate fi adormit dacă nu vrea, dacă se opune. Nu există nici un hipnotizor pe lume, care să aducă pe cineva în stare de mediu dacă acela nu consimte. Trebuie să contribuim la starea de poezie, ca să ni se deschidă spectacolul ei. Trebuie să vrem să ne lăsăm adormiţi de hipnotizor, pentru că dacă ne opunem acela nu va reuşi niciodată. Şi aşa se întîmplă cu toţi poeţii de pe lume. [21]

Poezia are ca bază metafora, care este o asociere a doi termeni, dintre care unul e necunoscut [22]; la fel există, ca metaforă finală, asocierea dintre poet şi cititor. O nouă metaforă se realizează cu fiecare cititor în parte.

Printre [23] doctrinarii poeziei, în Franţa de după primul război mondial, a existat un abate de mare faimă: abatele Brémond. Dealtfel, abaţii care au avut ceva de spus în poezie sînt mai mulţi [24] în Franţa şi dintre ei cîţiva sînt chiar celebri din secolul

---

[21] Urma o amintire, ce a fost înlăturată: «*Odată, cînd mă aflam într-un comitet de premiere a poeţilor, am citit o poezie a unui poet pe care-l susţineam eu la premiere şi un alt critic, atunci, mi-a spus:* zice „I-ai citit dumneata frumos poezia, dar nu însemnează nimic. De exemplu, să luăm o strofă din Eminescu şi să citim cum vrem. Are acelaşi efect? Evident că nu. Trebuie să citeşti adecvat cu cuprinsul ei. Că dacă spui: „peste vîrfuri trece luna, vîntul bate frunza lin..." Ce-i aia? ...vîntu — bate frunza lin? zice: „cum o bate lin dom'le? O şi bate şi e şi lin?!" *În felul acesta, acesta nu e drumul poeziei. Acesta este drumul şicanei, acesta este drumul disocierii de poezie*».

[22] «*...dintre care unul e necunoscut*» înlocuieşte pe «*doi termeni necunoscuţi*».

[23] Înainte de «*Printre*» figura fraza: «*Iubiţi prieteni, eu aş merge pe cale metaforică mai departe*».

[24] «*Mai mulţi*» înlocuieşte pe «*foarte numeroşi*». «*De mare faimă: abatele Bremond*», a fost adăugat ulterior.

al 18-lea şi pînă în al 19-lea. Aşa au fost Ducerceau, Batteaux şi Bouhours; ultimul a fost abatele Brémond.

Acesta din urmă, nesocotind poezia drept categoria spirituală supremă, cum o socotim noi, o subordona unei alteia, căreia el îi spunea « starea de rugăciune ».

Se pare că lucrurile stau altfel. Dar [25], că există o anumită înrudire între atitudinea omului care se roagă şi a poetului sau a cititorului de poezie, aceasta este incontestabil. Numai că raportul este invers, de la poezie la rugăciune. Raportul este de supraordonare. Întîi avem categoria supremă a poeziei şi pe urmă forme ale ei, printre care forma de rugăciune este una. Cu această deosebire, înrudirea de atitudine între starea omului care percepea lumea poetic [26] şi atitudinea omului care se roagă, există. Şi atuncea putem merge cu îndreptăţire mai departe.

Pînă mai deunăzi şi încă acum, liturghia catolică se slujeşte în limba latină. Credinciosul nu pricepe nimic, dar se duce acolo cu credinţa care este în el, care nu diferă de frumuseţea cu care vine cititorul la poezie; cu acea credinţă, el ascultă şi dă un sens unui limbaj necunoscut; îi dă sensul propriei lui stări sufleteşti. Noi înşine ne amintim foarte bine că slujba religioasă s-a făcut la noi în limba slavonă sute şi sute de ani, strămoşii noştri îngenunchind sub un cuvînt pe care nu-l pricepeau. Ei [27] veneau acolo cu o anumită stare proprie şi starea aceasta proprie dădea sens cuvîntului pe care nu-l pricepeau. Cititorul de poezie trebuie să vină el însuşi să îngenunche sub cuvîntul poetic, pe care nu-l pricepe. Însufleţit de dorinţa de a gusta poezia, numai astfel poezia i se deschide.

Aşa că obscuritatea, în jurul căreia se duc atîtea discuţii, trebuie privită mai propriu, mai în conexiune cu natura însăşi a poeziei care se naşte din aceste două sorginţi conjugate, poet şi cititor.

Bineînţeles că la obligaţiile cititorului răspund obligaţiile poetului. Adeseori, starea de poezie poate fi şi simulată. Poate fi simulată şi aici nu putem să spunem altceva decît că rămîne la aptitudinea criticului să distingă autenticul de inautentic. Şi prin ecoul pe care un critic îl face unui poet, acest ecou trece în alte conştiinţe şi stabileşte astfel reputaţia acestui poet, aşternîndu-i astfel o temelie în conştiinţa publică. Obligaţia poetului constă, deci, nu într-un simulacru, nici într-un simulacru al poeziei bune, ci într-o sinceritate deplină cu el însuşi. Cînd un versificator sau un poet imită pe altul, am văzut atîtea cazuri, dacă este poet, talentul îi răsare lateral, adică străbate chiar acest strat al imitaţiei, cum răsar unele fire de iarbă chiar din asfaltul străzilor. Aşa răzbate şi o vocaţie de poet. Sînt unii care chiar imită cu toată conştiinţa. Virgiliu n-a făcut decît o operă de imitaţie, urmînd pe Homer. Dar alături de imitaţia lui, talentul odrăslea lateral, izbucnea din toate colţurile, prin toate crăpăturile acestei imitaţii [28]. Cînd poetul realizează o deplină conştiinţă a identităţii sale, a originalităţii lui, atunci este cu atît mai bine. Dar, să nu se ferească de a imita. Să se ferească numai de a fi un imitator, fără a fi şi poet.

Problema poeziei e nouă de cînd lumea şi veche tot de-atunci. Aşa după cum un poet se combină cu fiecare cititor al lui, şi din această împletire răsare adevărata poezie, în acelaşi fel poezia se combină cu fiecare generaţie. Şi este un adevăr fundamental, pe care fiecare rînd de oameni îl dezbat şi îl clarifică potrivit felului lor, fără a da o soluţie definitivă. O soluţie definitivă, în materie de poezie, înseamnă moartea poeziei. Ea are această caracteristică de a fi veşnic vie. Şi dacă poetul realizează acel acord cu sine însuşi perfect, prinzînd sau neprinzînd de veste cît este de original, dar fiind sincer, exprimînd cu sinceritate ceea ce gîndeşte, ceea ce simte,

---

[25] Frazele erau: «*Acest abate pentru care, personal, n-am avut un cult deosebit fiindcă, din tinereţe, cînd eu socoteam că poezia este categoria spirituală supremă, m-am opus ideii lui de a subordona această categorie unei alteia, căreia el îi spunea „starea de rugăciune“.*

Mi se pare, mi se părea că lucrurile sînt niţel şi mistice şi mişcătoare».

[26] Era « *...între starea de percepţie totală a valorii poeziei...* »

[27] Oral, după « *pricepeau* » continua retoric: « — *Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că ei veneau...* »

[28] Urma: « *Acesta e Virgiliu* »

acest fapt însuși îi pune la dispoziție mijloacele de expresie. Poezia de astăzi suferă [29] de un intelectualism care se traduce printr-o conștiință mare a mijloacelor, adică printr-o conștiință tehnică. Au fost perioade nenumărate în istoria culturii omenești cînd conștiința tehnică a arătat totdeauna o îmbătrînire a spiritului creator. Și cînd un tînăr este prea conștient de mijloacele sale de expresie el se dovedește bătrîn [30], înainte de a fi fost tînăr.

Fenomenul de alexandrinism este un fenomen cunoscut de bătrînețe culturală. Explozia vitală este semnul cel mai adevărat al tinereții. Și expresia poetică, metafora cea mai frumoasă, iese din marile explozii lirice. Din fenomenul acesta de tinerețe neîndiguit de obișnuință, de recomandări și alte opreliști de această natură. Sinceritatea poetului trebuie să fie nelimitată pentru ca să stabilească acest acord cu sine și în felul acesta el este sigur că va ajunge la rezultate bune. Bineînțeles că, încă o dată, poezia nu există ca un obiect material. Să nu ne închipuim că în volumul de poezii al lui Eminescu, sau în al oricăruia dintre marii poeți [31], frumusețea se află închisă și conținută perfect de volumul respectiv. Frumusețea reală se construiește după o arhitectură proprie, între sensibilitatea poetului și sensibilitatea cititorului. În acest fel de a se compune unul cu altul, fel foarte variabil, pentru că oamenii, semănînd între ei, diferă unul față de celălalt, se realizează prin poezie o arhitectură a diferențelor de sensibilitate. Acordul final dintre cititor și poet este metafora supremă a poeziei. În spațiul de [32] la poet la cititor se construiește un castel căruia noi îi spunem poezie. Dar castelul acesta nu are o temelie cum știm noi, din ordinea materială, de beton. El este un castel pe apă. E un castel care se construiește pe un element lichid, pe lichiditatea stărilor sufletești ale fiecărui om și ale fiecărei generații în parte [33].

---

[29] În stenogramă: « *Poezia noastră de astăzi, după părerea mea, suferă...* »

[30] Anterior: « *Și eu cînd văd pe un tînăr care este prea conștient de mijloacele sale de expresie, îmi face impresia că este bătrîn* ».

[31] Era « *...dintre dumneavoastră, nu este așa, frumusețea se află...* »

[32] După « *oamenii* » continua: « *semănînd toți, diferă unul față de celălalt, și este vorba aici de o arhitectură a diferențelor de sensibilitate, nu a asemănărilor și de aceea m-am gîndit să vă spun că acordul dintre cititor și poet este metafora supremă a poeziei. Este un acord, o arhitectură a diferențelor de sensibilitate, a particularităților de sensibilitate. Și în spațiul acesta de la poet...* ». Pentru cuprinderea mai complexă a înțelesului pe care îl da Vladimir Streinu spațiului poetic, și, în final, spațiului estetic, poate fi parcurs cu folos fragmentul de curs pe care l-am publicat în *Caietul-program* nr. 20, stagiunea 1973/1974, al Teatrului Național din București, ca și ediția critică a *Poeziilor* sale, Editura Eminescu, 1982, în prefața căreia prezint sumar această teorie.

[33] Aici s-ar fi încheiat textul selectat (pentru curs, eseu sau carte). În stenogramă, el se continuă astfel: « *Vedeți, dar, lucrurile acestea poate că ar trebui spuse mai tuturor cititorilor de poezie. Din nenorocire, le spunem autorilor, fiindcă, orice s-ar spune, cît este de bună politica culturii care se face astăzi la noi, tinzînd ca poezia să devină un bun de larg consum, se cheamă că pe cît este de admirabil acest lucru, totuși publicul de poezie este foarte limitat. Este extrem de limitat, ceea ce înseamnă că, poate, sînt condițiuni speciale pe care trebuie să le îndeplinească cititorul de poezie.*

Noi dorim din toată inima ca poporul în întregimea lui să participe la spectacolul de creație poetică, dar mai înainte de asta este nevoie ca tot ceea ce am vorbit noi în astă seară, și încă multe altele, să fie lămurite pentru toată lumea.

Dacă, mă rog, după cum publicul poate face un proces poeților și poeții au dreptul să facă un proces publicului și numai în urma unei dezbateri sincere, deci a unei dezbateri întregi a problemei am putea crede că sîntem în situația să intrăm în contact mai direct cu ceea ce numim spectacolul de frumusețe poetică. Poate că aceasta este numai o nevoie a noastră, a celor de astăzi. Cine poate ști ce va însemna poezia peste trei sute de ani? Cititorul de poezie este jumătate din actul de creație. De aceea, să nu credeți dumneavoastră că înmulțirea revistelor noastre de literatură, de pe tot cuprinsul țării, nu are și acest rost. Este vorba ca prin creatorii înșiși, în aceste focare de manifestare a lor să se realizeze un proces educativ artistic, fiindcă la un public numeros și pregătit, numai în raport cu el, poetul poate pune, cum să spunem, ornamentul suprem, acesta al poeziei, unei construcții sociale. Nu trebuie să-l încărcăm de alte obligații. Poetul este creator de frumos. Și o construcție socială, fără acest element al frumuseții, este o construcție neîntreagă. Poetul lucrează pe schelele cele mai înalte, acolo unde se aplică metope, frize și toată ornamentația unui complex arhitectural. Pe aceste schele înalte, să-l lăsăm să lucreze, așa cum știe el, cerîndu-i numai atîta lucru, să ne spună în mod sincer, frumusețea pe care o vede și să nu se iluzioneze el însuși văzînd frumusețea văzută mai înainte și de alții ».

O PIESĂ ÎN DEZBATERE

Printre manuscrisele rămase nepublicate din arhiva poetului Radu Stanca, figurează şi piesa Rege, preot şi profet.

Folosind din plin recuzita tragediilor antice, schematizînd voit subiectul presărat cu detalii convenţionale, Radu Stanca propune o meditaţie pe teme etice în formă alegorică, preocupările sale purtînd pecetea contextului social al perioadei în care a elaborat piesa (anii grei ai războiului), textul fiind definitivat în 1946.

Publicăm această dramă simbolică, însoţind-o de punctele de vedere ale scriitorului Paul Everac, drept prefaţă, şi al cercetătoarei Ioana Lipovanu-Theodorescu (care ne comunică textul), drept postfaţă, lăsînd deschise paginile revistei şi altor opinii, astfel încît activitatea, mai puţin cunoscută, de dramaturg, a lui Radu Stanca să poată fi apreciată în toate semnificaţiile ei. (Red.)

Un basm modern sau punerea în ecuaţie la Radu STANCA

ÎN ATMOSFERA EXISTENŢIALISMULUI care dezbătea cu înverşunare conceptele de libertate şi determinism, de rău şi bine, de esenţă şi existenţă, Radu Stanca şi-a edificat cea mai mare parte din dramaturgia sa, luînd termeni canonici şi aşezîndu-i ecuaţional, supunîndu-i apoi la variaţii şi permutaţii demonstrative, pentru a tenta concluzii cu aer paradoxal sau cel puţin inedit.

Această aşezare într-o balanţă ecuaţională care să definească termenii unul prin altul ţine însă nu atît de o procesiune dramaturgică propriu-zisă, ci de un discurs intelectiv, tot deauna dialectic, în care ceea ce era *A* devine-*non-A*, în timp de *non-B* devine *simultan-B*. E o geometrie fixă, destul de riguroasă şi uneori destul de monodică, a acestor funcţii sau sarcini dramatice, care se mişcă pe un plan conceptual, de joc al inteligenţei speculative şi nu de întîmpinare neconstrînsă a vieţii. De-aceea, la Radu Stanca sentimentele nu vin decît să ocupe ochiurile acestei demonstraţii. Cu tot aparatul lor poetic şi retoric dezvoltat, sau poate chiar din cauza lui, ele rămîn simple argumente într-un joc reglat cu răceală, şi se simt de pe urma acestei răceli. O poetică parnasiană fixează sentimentele într-un sens neoclasic, metafora stă la picioarele retoricii discursive, iar aceasta la picioarele simetriei demonstrative, care se expandează minuţios, fără grabă, cu o anumită obstinaţie didactică. Termenii plecării în demonstraţie aproape că nu mai au nici o importanţă; cuceritor e jocul speculaţiei, rigoarea geometrică a acestor «mărgele de sticlă», mişcate de pasiunea modulantă a dezvoltării ecuaţiei. Iar dezvoltarea se face întotdeauna spre situaţii teatrale limită, spre situaţii cu teatralitate tranşantă, — dihotomică ori dilematică. Radu Stanca are simţul dilemei existenţiale şi aici îşi trimite el, grupîndu-i, toţi «agenţii» dramatici de care dispune la un moment dat.

În piesa *Rege, preot şi profet*, aceşti agenţi lucrează iarăşi într-o inextricabilă paradă ecuaţională. Ei nu sînt oameni, adică identităţi particulare, ci sînt simple funcţiuni, piese de

demonstrație. Regele hedonic vrea o viață a plăcerilor, care ia, firește, culoarea Viciului. Profetul vaticinator vrea o viață ascetică și constrînsă, cuprinsă în numele de Virtute. Preotul tranzacționator vrea să medieze în favoarea unei vieți curente, aservite însă puterii sale instituționalizate. El e termenul mediu, Rațiunea practică, ce va opera între Iraționalism hedonic și Rațiunea imperativului categoric (Dumnezeu).

Și acum fabula (căci fabulă este): Regele proclamă libertatea pînă la desfrîu și face chiar o casă a plăcerii, pregătindu-se s-o prostitueze — pasă-mi-te din demofilie! — pe regina însăși. Profetul vine din pustiu la brațul unei Fecioare, aruncă anatema și blestemele lui cu efecte imediate, bagă groaza în norod, dîndu-i un termen fatal. Atunci preotul tranzacționator imaginează, de frica profetului, să schimbe casa plăcerii într-una a credinței și recluziunii, ca să scape cetatea de sfîrșitul prevestit. Fecioara atașată profetului, simțind că acesta va putea fi compromis prin reconversiunea mulțimii și instaurarea Templului, imaginează să spurce sfințenia dîndu-se public Regelui ce o jinduiește, ca să apere profeția și pe Profet. Dar acesta e mulțumit cu conversiunea operată, cu distrugerea răului, și nu se gîndește la propria sa confirmare populară, căci în spirit el a învins. De aceea, cînd Preotul acum unit cu Regele îl trimit spre judecata mulțimii pentru minciună, Profetul care a oprit păcatul Fecioarei, ce putea să-l «salveze», se duce fără teamă sau remușcare să fie amendat ori chiar pierdut de mulțime.

Este aici, fără îndoială, mult artificiu, în sensul cel mai bun al cuvîntului. E foarte greu de închipuit, cu mentalitatea noastră de azi, mai întîi, că profetul poate aduce asemenea tunete și fulgere asupra unei cetăți în desfrîu încît o clatină din temelii. Dar așa este povestea, așa este termenul pus în ecuație, sub imperiul artificiului dramatic. E un element în demonstrație și nimic mai mult.

În al doilea rînd, e aproape imposibil de realizat ca un profet care a izbutit asemenea faptă prin puterea sa supraumană (sau, cum am zice azi, parapsihologică) să fie, la rîndul său, cenzurabil de mulțime, numai pentru că ea, mulțimea, a scăpat cu viață. E voința lui Dumnezeu, pare a spune în lipsă de alte argumente, personajul. Dar ce voință e asta, în cadrul geometriei propuse de autor, ca o mulțime reconvertită la bine (să-i zicem așa, simplificînd) să pedepsească pe cel care a reconvertit-o? Ce stadiu de Bine va fi atins o atare mulțime, dacă, odată scăpată cu viață, se năpustește împotriva predicației spirituale? Nici fecioara nu-și găsește o deplină legitimitate credibilă cînd din apărătoarea credinței devine gata de un sacrificiu comod, dar nu pentru acea credință, ci pentru a salva viața profetului de urmările superstiției generale. (Aici însă mișcă în geometria lui Radu Stanca un mic accent răzleț de «umanitate», prin presupunerea că fecioara îl iubește de-a binelea pe profetul orb, independent de orice propedeutică, ori că pur și simplu e atîțată de păcatul pe care l-a sfidat atîta vreme). Dar Regele? Ce fel de rege mai e, dacă, afară de edificarea Casei Plăcerii și reconvertirea ei tactică în templu, nu mai întreprinde nimic, ci se lasă pur și simplu morții?!

Termenii sînt, așadar, puși nu numai categoric, ci și categorial. Nu e nici o clipă de fervoare mistică invadatoare în această piesă, în care se vehiculează atît de des numele lui Dumnezeu, al credinței și al Diavolului. Totul e un joc rece, abstract, cu termeni ecuaționali, care nu propun nimic, ci descriu o situație dată și iscusitele ei rezolvări în cadrul artifexului dramatic.

Dar aceste rezolvări și aceste modulații exersate oarecum *în sine* sînt într-adevăr iscusite! O artă superioară a dialecticii între noțiuni și funcții, la un înalt nivel intelectual, fac acest joc mai mult decît seducător. El este plin de sugestii speculative atît de vii și de fascinante, încît citești acest basm cu o rară încîntare. Elementele de repetiții și monotonie a argumentelor devin, cu încetul, un subtil mod poetic, în tropi antici, o infuzie lentă, parcimonioasă, venind dintr-un timp al gestualității largi și al vorbei cu urmări imediate. Chiar rece, retorica argumentelor, a celor pasionate îndeosebi, are o culoare de o excelentă calitate și o cadență nu o dată incantatorie. Termenii romantici ai profetizării țe cuceresc, literar vorbind, ca și toată atmosfera acestei fabule romantice, strunite de rigoare geometrică existențialistă. Cu toate meandrele ideatice și incongruențele factologice, piesa este un excerpt rotund, de o logică proprie perfect articulată demonstrativ, de un suflu literar briant, demonstrînd, dacă mai era nevoie, rangul intelectual înalt pe care s-a exersat arta lui Radu Stanca.

Paul EVERAC

Rege, Preot și Profet

PIESĂ ÎN TREI ACTE* DE RADU STANCA

Persoanele :

REGELE
PROFETUL
PREOTUL
REGINA
ABIGAEL
ELIȘA
TOBIAS
IERUBAL
LEVI

Mulțime, dănțuitoare, oșteni

(Acțiunea se petrece într-o cetate biblică imaginară)

ACTUL I

Un interior în Palatul plăcerilor. Acest palat a fost zidit de curînd de Regele cetății cu scopul de a găzdui desfătările și orgiile lui și ale supușilor lui. În fiecare noapte, în sunet de chimvale și flaute, Regele petrece aici împreună cu acești supuși. Decorul desfășură, așadar, un fast de mare desfriu. La ridicarea cortinei, interiorul nu este vizibil în întregime, deoarece fundalul e despărțit de rest printr-o perdea care-l acoperă. Prima parte a actului I se joacă numai în planul liber din față. Pe înserat.

* *Sibiu, 1946*

Scena I

LEVI — TOBIAS — IERUBAL

LEVI: **Ești beat mort, Tobias! Nu știi ce vorbești!**

TOBIAS: **Știu, Levi, știu! Mintea mea e mai limpede decît bobul de ploaie și mai trează decît straja unei cetăți. Nu sînt beat!**

IERUBAL: **Atunci, ești nebun! Căci numai un nebun poate crede nebunilor.**

TOBIAS: **O să vezi cu ochii tăi, Ierubal! O să auzi cu urechile tale!**

IERUBAL: **O să văd cu ochii mei, o să aud cu urechile mele, dar n-o să cred.**

LEVI: **A trecut de mult vremea profeților, Tobias!**

TOBIAS: **N-au trecut însă profeții vremii, Levi.**

IERUBAL: **Profeții, Tobias, nu mai sunt pe măsura vremii noastre!**

TOBIAS: **Sau vremea noastră, Ierubal, nu mai e pe măsura profeților!**

LEVI: **Ai ajuns să crezi ca un copil.**

TOBIAS: **Ca un copil, da, pentru că am văzut ceea ce numai copiii văd.**

IERUBAL: **Ce-ai văzut?**

TOBIAS: **Minuni, Ierubal, minuni! Lucruri de necrezut, Levi, și totuși aievea... Prieteni! se împlinește veacul! Veniți să ne pocăim!**

LEVI: **De mîine, Tobias, de mîine numai. Ha! Ha! Ha!**

TOBIAS: **De ce așa de tîrziu?**

IERUBAL: **Pentru că la noapte sfîrșim veacul fără de profeți.**

TOBIAS: **Nu-nțeleg!**

IERUBAL: O să-nțelegi la noapte, Tobias!

LEVI: Cînd vei gusta vin din gura păcatului și miere din pulpele dănțuitoarelor.

IERUBAL: Cînd vei pluti pe sînii naiadelor proaspete, marinarule!

LEVI: Cînd vei auzi nu un profet, ci zeci de profetese vestindu-ți marea mîntuire ce te așteaptă în brațele lor.

IERUBAL: Profeție adevărată, Tobias!

TOBIAS: Tot nu-nțeleg, prieteni!

LEVI: E limpede totuși! La noapte petrecem!

TOBIAS: Unde?

LEVI: Aici.

TOBIAS: Aici?

IERUBAL: Întocmai. Sau nu știi unde te afli?

TOBIAS: Cînd am părăsit, sunt ani de-atunci, cetatea, casa aceasta nu se afla în ea. Ați zidit-o pe cînd rătăceam pe mare.

IERUBAL: Ce era atunci cetatea și ce e acum? Atunci, un oraș mut și uscat. Acum, o cetate gureșe și pătimașe. Am făcut bine că am zidit această casă!

TOBIAS: Era albă și limpede ca o fecioară cetatea noastră! Strălucea ca argintul în beteala lunii! Abia am așteptat să mă înapoiez la ea!

IERUBAL: N-o vei recunoaște. Acum nu mai doarme pe nisipuri sfarbădă și stearpă. Joacă și chiuie îmbătată de arome. De cînd am zidit în ea casa aceasta i-am sădit o lumină nouă în trupul vechi.

TOBIAS: Într-adevăr, o zidire ce-ți ia ochii. A schimbat înfățișarea cetății cum schimbă vinul înfățișarea paharului în care e turnat. Totuși, casa aceasta mi se pare streină de duhul cetății. Care-i e rostul?

LEVI: Rostul? Să-mpartă fericirea, Tobias!

TOBIAS: Și cum o face?

LEVI: Vei vedea la noapte. Aceasta e o casă a fericirii!

IERUBAL: Întreaga cetate își petrece nopțile aici, în casa asta.

TOBIAS: Cum? În ce chip?

LEVI: Cu buzele înecate în băuturi înmirezmate și cu mîinile împrăștiate pe trupuri de fete despuiate. Casa aceasta e minunea cetății, Tobias! În fiecare noapte în ea se deșertează, fără preget, fericirea. Cele mai frumoase femei ale cetății vin aici să-și lepede vălurile și cătușele. Regele însuși își petrece aici nopțile, alegîndu-și de fiecare dată tot altă și altă dănțuitoare. Nici un bărbat din cetate nu întîrzie,

de-ndată ce mijește întunericul, să urce treptele de marmoră roșie. Nici o femeie din cetate nu se-ndeletnicește, de-ndată ce se apropie, cu altceva decît cu înmirezmarea și luciul trupului ei. Soț cu soție, tată cu fiică, frate cu soră, de-ndată ce se întunecă, se destac unii de alții și vin să petreacă aici, de-a valma, ca niște streini, ceasurile de învolburări și ispite. Marinarule, casa aceasta e o corabie cum încă n-ai cunoscut! Și teamă mi-e că, după ce o vei cunoaște, nu te vei mai îndura s-o părăsești. Mai ales că ai nimerit s-o cercetezi într-o noapte de seamă. Pentru întîia oară, la noapte, însăși Regina va păși în ea. În dărnicia lui, Regele i-a îngăduit și ei, intrînd între dănțuitoare, să se lase, ca oricare din ele, aleasă și să-și aleagă, ca oricare din ele, altoiul unei nopți.

IERUBAL: De cînd am zidit casa aceasta în mijlocul cetății, Tobias, altele sînt îndeletnicirile nopților noastre! Altul chipul cetății!

TOBIAS: Într-adevăr, altul. Era să n-o mai recunosc pe cînd, străbătînd nisipurile, mă apropiam de ea!

LEVI: Nici nu-i de mirare. Aurul cu care i-s poleite turlele aruncă peste cetate o ploaie de lumină orbitoare. Marmora roșie din care-i zidit trupul te umple de tainice dorințe.

TOBIAS: Din depărtare cetatea seamănă cu o căldare de foc. La vederea ei te cuprinde o nelămurită sfială. Cu cît te apropii mai mult de ziduri cu atît simți mai nelămurite temeri. Înțeleg acum, înțeleg, prieteni, ce este casa aceasta! E o casă a păcatului!

LEVI: De bună seamă, Tobias! A păcatului! Ți-a trebuit atît de mult ca să pricepi?

TOBIAS: Îmi va trebui și mai mult pînă să pricep cum de îi spui numele fără nici o sfială! Prieteni, casa aceasta nu-și are locul în inima cetății! Trebuie sfărîmată pînă mai e vreme!

IERUBAL: Ești nebun?

TOBIAS: Prieteni, nu vă dați seama ce ați zidit în cetatea noastră? Ați sădit în ea cuibul șarpelui! Cetatea noastră nu mai seamănă cu cea de odinioară!

IERUBAL: Spre binele ei! Ferește-te să vorbești și altora despre ea, așa cum ne vorbești nouă! Noi te-nțelegem. Ai fost atît de mult plecat! Alții însă s-ar putea să se mînie!

TOBIAS: Cum, nu e nimeni, în toată cetatea, care să se împotrivească acestei case?

LEVI: Nimeni, și de mîine nu te vei împotrivi nici tu!

TOBIAS: Nimeni? Cu neputință! Cineva trebuie totuși să fie împotriva ei! Dacă nu vreunul dintre ai noștri, atunci Preotul măcar, Marele Preot!

IERUBAL: Ha! Ha! Ha! Nici măcar Marele Preot. Pînă și el s-a obișnuit cu gîndul ei! Casa aceasta s-a născut din dorința Regelui și dorința a plăcut tuturor. Doar nu era să se împotrivească Marele Preot! Dacă nu crezi, iată-l. Vorbește cu el. Se apropie.

Scena II

Intră PREOTUL și ELIȘA

PREOTUL: Care dintre voi e cel ce-a sosit de curînd de pe mare?

IERUBAL: Acesta!

PREOTUL: Tu? Apropie-te, deci! Lăsați-ne singuri cu el! (Ierubal și Levi ies)

Ascultă, e adevărat că l-ai văzut pe cel ce-și spune sieși profet?

TOBIAS: Adevărat!

PREOTUL: E adevărat că săvîrșește minuni?

TOBIAS: Adevărat!

PREOTUL: Ai văzut cu ochii tăi acele minuni?

TOBIAS: Cu ochii mei!

PREOTUL: Spune-ne tot ce știi!

TOBIAS: Nu știu multe. Mă întorceam de pe mare după vreme îndelungată. La țărmul blînd am aruncat ancora. Era spre seară. Împreună cu toți corăbierii căutam un cătun în care să înnoptăm înainte de-a porni spre cetatea părintească. Aflarăm cătunul. Un cătun de pescari. Satul însă, gol și deși umbrele adormitoare căzuseră, nimeni care să se pregătească de somn. Pescarii erau adunați cu toții în jurul unei coline pe țărm și ascultau vorbele fără de seamăn ale Profetului. Ne-am apropiat și noi de colină. Acolo, oameni mulți, din toate așezările de pe mal, îngenunchează la picioarele sfîntului care cuvînta. Am îngenuncheat și noi. Aceasta e totul.

PREOTUL: Și ce minuni face Profetul tău? Vindecă?

TOBIAS: Profețește!

PREOTUL: Ce profețește?

TOBIAS: Adevăruri!

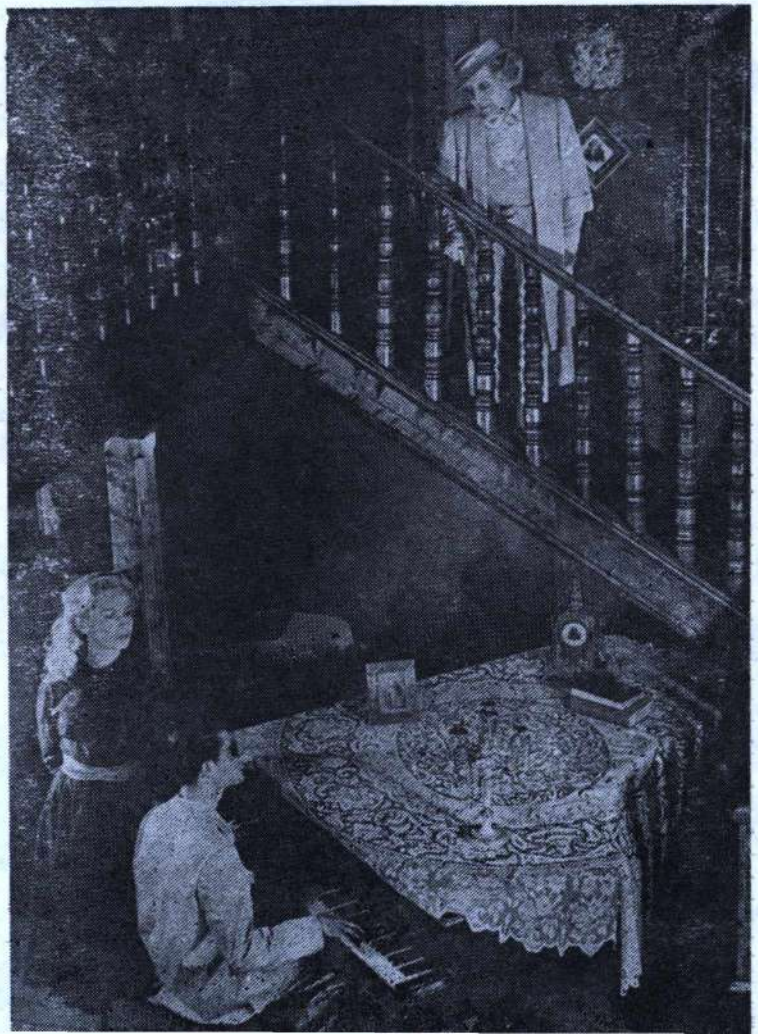
PREOTUL: Ai văzut vreo proorocie de-a lui împlinindu-se?

TOBIAS: Toate, cîte le-am auzit făcîndu-le, s-au împlinit! Furtunile pe care le-a vestit s-au dezlănțuit întocmai ca în vorbele lui! Fulgerele pe care le-a chemat au venit, ascultătoare ca mieluțelele, la porunca lui! Bolile pe care a strigat că le va aduce asupra turmelor[,] le-a adus! Vindecările pe care le-a făgăduit pescarilor s-au îndeplinit!

PREOTUL: Se spune că oamenii îl socotesc trimisul lui Dumnezeu.

TOBIAS: Oamenii îl socotesc, așadar, ceea ce este.

PREOTUL: Cei ce s-au strîns în jurul lui se numesc și ei ucenicii lui.

Ilustrațiile acestor pagini reprezintă scene din spectacolele montate de Radu Stanca la Teatrul de stat din Sibiu. În imaginea alăturată, aspect din Cîtadela sfărîmată de Horia Lovinescu (stagiunea 1955 – 1956).

TOBIAS: Oamenii vor să se mîntuie.

PREOTUL: De aceea n-a mai călcat în cetate de-atîta vreme nici un om de pe țărm?

TOBIAS: Tovarășii mei au rămas să se bucure de preajma Profetului.

PREOTUL: De ce-ai venit singur în cetate și n-ai rămas și tu lîngă colină?

TOBIAS: M-a cuprins dorul cetății și vroiam să vestesc pe prietenii mei de-aici despre minunile de pe țărm. Dar cetatea nu mai e aceea pe care o păstram eu în amintire, iar prietenii mei nu mai sunt aceiași. În loc să mă asculte, au rîs de mine și m-au adus aici în casa aceasta blestemată. O! Mare Preot, pentru ce ai îngăduit zidirea ei? Pentru ce ai lăsat să pătrundă diavolul în vechea noastră așezare?

PREOTUL: Am fost silit să-ngădui zidirea ei. Așa a fost voința poporului: să se zidească!

TOBIAS: Blestemată zidire, blestemată zidire! Am să mă-ntorc grabnic la țărmul mării! Nu mai am ce căuta în cetatea aceasta. Dumnezeu s-o ferească de urgia Profetului! Dumnezeu să vă ferească de mînia vestitorului său! Faceți tot ce știți și nu lăsați să ajungă la urechea Profetului vreo știre despre casa aceasta. Căci va fi vai și-amar de voi. Iată, eu vă făgăduiesc că, deși mă duc la el, n-am să-i spun nimic despre ceea ce știu. O fac de dragul trecutelor aduceri aminte ce mă leagă de voi. Dar făgăduiți-mi și voi, ca unui frate de-al vostru pe care călătoria pe mare l-a ferit de mînjeală, că veți căuta, cît mai e vreme, să îndreptați răul! Dărîmați casa aceasta fără șovăială! Dărîmați-o înainte ca Profetul să afle despre ea și să se îndrepte încoace ca să o bîntuie și împreună cu ea pe voi toți! Ascultați-mă, căci sînt un fiu al cetății și nu mi-am pierdut încă mintea ca ceilalți fii! (Iese).

Scena III

PREOTUL — ELIȘA

PREOTUL: Elișa, nu mi-au plăcut vorbele omului acestuia. Să luăm aminte!

ELIȘA: Într-adevăr, să luăm aminte!

PREOTUL: Ai auzit ce-a spus? Să dărîmăm casa aceasta înainte c

Profetul să pornească spre cetate.

ELIȘA: Dar, iată, Profetul a pornit!

PREOTUL: Nu e nici o îndoială în privința asta?

ELIȘA: Nici una! Iscoadele mele sunt oameni de-ncredere. Profetul s-a desprins de malul mării și a purces spre cetate.

PREOTUL: Singur?

ELIȘA: Nu. Însoțit de fecioara unui pescar de pe țărm, care îi călăuzește pașii. Cu mîna pe umărul ei, orbul blestemat se îndreaptă încoace.

PREOTUL: Profetul e orb?

ELIȘA: Era, dar și-a găsit în fecioara pescarului doi ochi zdraveni și neobosiți!

PREOTUL: Oricît de zdraveni ar fi, dacă sunt ochi de fecioară, nu vor izbuti să vadă ceea ce nu vrem să vadă. Mă bucur că Profetul e orb. Iată prima știre pe ziua de azi care mă bucură.

ELIȘA: Nu-nțeleg!

PREOTUL: Cu toate acestea e limpede! Căci, dacă Profetul e orb, nici aurul, nici marmora roșie ca limba cobrei nu-i vor putea stîrni luarea-aminte și arăta Palatul plăcerilor. Iar fata-fecioară, chiar văzînd, nu va înțelege ce se ascunde sub acoperămîntul strălucitor.

ELIȘA: Nu mă așteptam să-ți trezească atîta neliniște și îngrijorare știrea sosirii Profetului!

PREOTUL: Cît timp îl știam pe marginea mării, n-aveam nici o grijă. Nu mă primejduia cu nimic hălăduirea lui pe-acele țărmuri. Dar, aici, nu știu la ce mă pot aștepta din partea lui. Nu-mi plac profeții, Elișa, decît de departe. Nu-mi place să am de-a face cu ei. Menirea lor se încalecă întotdeauna cu menirea mea. Și asta mă stînjenește. La drept vorbind, Dumnezeu ar putea să ne lase în pace să ne ducem viața așa cum știm. De ce ne-o mai turbură cu profeți nepoftiți?

ELIȘA: Nu e nimic mai ușor decît să te scapi de cel nepoftit!

PREOTUL: Trebuie să fim dibaci, Elișa! Noi, preoții, trebuie să fim dibaci! Pentru că, de o parte, suntem în slujba lui Dumnezeu, iar, pe de alta, în slujba Regelui. Trebuie să facem pe plac și unuia și celuilalt. Stăm între ei ca stridia între capacele de cleștar. Să nu ținem nici partea unuia pe deplin, nici a celuilalt! Noi ținem întotdeauna, pe deplin, partea oamenilor! Și oamenii sunt schimbători ca apele din adîncurile oceanului. Oamenii sunt astăzi de partea

Regelui. De aceea am trecut cu vederea zidirea Palatului de desfriu. Dar mîine s-ar putea ca oamenii să treacă de partea lui Dumnezeu. Mai ales că acesta s-a hotărît să le vorbească. Şi-a trimis, precum vezi, Profetul, care nu e altceva decît gura lui. Da, Elişa, noi trebuie să fim întotdeauna de partea oamenilor! Căci numai astfel ne putem păstra puterea şi faţă de Dumnezeu şi faţă de Rege. Trebuie să ne ştim folosi de tot. Chiar şi de ceea ce ne este potrivnic. Trebuie să fim dibaci! Trebuie să fim dibaci!

ELIŞA: Se cuvine deci să luăm o hotărîre şi cît mai degrabă!

PREOTUL: Dibuiesc şi eu după una. Dacă spui că Profetul e orb e încă nădejde că, umblînd prin cetate, va trece prin preajma casei acesteia fără s-o ia în seamă. Şi că, pînă la urmă, va porni mai departe negăsind aici nici ce să bîntuie, nici ce să blesteme.

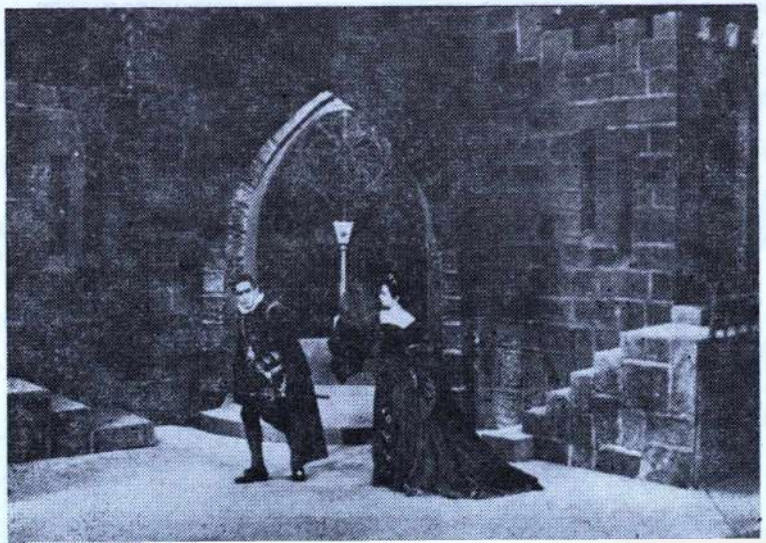
ELIŞA: Slabă nădejde! Dacă nu ochii, atunci urechile îi vor atrage luarea aminte asupra casei acesteia! Oare ai uitat că, de îndată ce cade seara, toată cetatea răsună de sunetele chimvalelor pătimaşe şi-ale flautelor viclene? Oare ai uitat că, de îndată ce asfinţeşte soarele, uliţele răsună pînă departe, peste ziduri, de chiotele ostaşilor, de suspinele dănţuitoarelor, de cîntecele celor cuprinşi de arome? Dacă nu vederea, atunci auzul va conduce paşii Profetului încoace!

PREOTUL: Ai dreptate! Aşa e!

ELIŞA: Nu ne mai rămîne să facem altceva decît ceea ce a spus corăbierul: să dărîmăm casa!

PREOTUL: Aceasta, cu neputinţă! Casa aceasta e casa Regelui şi noi suntem slujitorii lui. Dărîmînd-o l-am mînia.

ELIŞA: Nedărîmînd-o îl mîniem pe Dumnezeu. Nu uita: suntem şi slujitorii lui Dumnezeu, nu numai ai Regelui!

PREOTUL: Să facem aşa ca să nu mîniem nici pe Dumnezeu, dar nici pe Rege.

ELIŞA: Nu văd nici un mijloc în stare să ne ajute la asta.

PREOTUL: E totuşi unul! Un singur mijloc! Dar, pentru ca să ne putem folosi de el, trebuie mai întîi să vorbesc cu Regele. Mergi, aşadar, şi aşteaptă la locul ştiut porunca mea, căci, iată-l, vine! (Elişa iese)

Scena IV

PREOTUL — REGELE

REGELE (intrînd): Marelui nostru Preot îi sunt astă seară ochii îngînduraţi! Sau numai mi se pare?

PREOTUL: Nicidecum, stăpîne! Ochii mei sunt oglinda unei mari îngrijorări.

REGELE: Îngrijorări, la ceasul cînd ne pregătim de noapte?

PREOTUL: Îngrijorările, stăpîne, nu aleg ceasul!

REGELE: Să căutăm să le împrăştiem înainte de-a începe noaptea!

PREOTUL: De aceea am şi îndrăznit să mă înfăţişez înaintea Regelui. Ca să le împrăştiem.

REGELE: Nu-mi place să am în cetate priviri mohorîte şi obraze neliniştite. Supuşii mei trebuie să fie fericiţi. Mereu fericiţi! Domnia mea trebuie să fie fără pereche în privinţa asta! Dealtfel, nu-i aşa, mă străduiesc îndeajuns pentru binele şi fericirea supuşilor mei?

PREOTUL: Mai încape vorbă? Tocmai de aceea nădejdea mea e în străduinţa ta neîntreruptă.

REGELE: Casa aceasta am zidit-o pentru binele supuşilor mei! Cu nimic altceva nu mă mîndresc ca şi cu ea. Aşadar, Marele Preot să caute şi să cerceteze casa aceasta şi gîndurile negre i se vor risipi odată cu vălul străveziu ce va aluneca de pe umărul mlădiţei alese. Oare sînt frumoase dănţuitoarele ce vor intra astă seară pentru întîia oară aici?

PREOTUL: Mîhnirea mea e pricinuită de temeiuri adînci.

REGELE: Oricît de adînci vor fi temeiurile ce ţi-o pricinu[i]esc, în noaptea aceasta tristeţea nu se va mai întinde, ca o boală lipicioasă,

Maria Stuart de Fr. Schiller. Traducere şi regie — Radu Stanca (stagiunea 1957—1958)

pe fața preotului meu. Căci, nu-i așa, astăzi vei cerceta și tu, în sfîrșit, lăcașul meu de fală. Precum ai aflat, însăși Regina va coborî în noaptea aceasta între supușii ei ca să le împartă fericirea. Pe însăși Regina o voi dărui la noapte supușilor mei. Atît de nesfîrșită e dărnicia mea! Nu-i așa, [că] nu e un alt rege mai darnic ca mine? Nu e un altul să mă întreacă! Supușii mei și urmașii lor îmi vor cînta și slăvi în veci de veci numele!

PREOTUL: Așa va fi!

REGELE: Prin urmare, tristețea Marelui Preot nu mai are mult de trăit. Cine știe, poate însăși Regina va fi aceea care o va alunga de pe obrajii încruntați. Ha! Ha! Ha! Regina noastră, prea Sfinte, are șoldul mai suplu decît șoldul antilopei și sînul mai tare decît sînul porumbiței. Alege-o, prea sfinte! Numai gîndindu-te la ea, îngrijorarea ți se va risipi. Sunt darnic, nespus de darnic! Nu e un alt rege să-mi semene!

PREOTUL: Nu, nu e un altul! De aceea numai dărnicia ta va putea să risipească îngrijorarea mea. Nici o femeie și nici Regina însăși. Căci nu e altă îngrijorare să-i semene îngrijorării mele!

REGELE: Într-adevăr, dărnicia mea nu are margini! Iată, sunt gata să-ți împrăștii grijile! Numai să-mi spui cum o pot face!

PREOTUL: Poruncind ca la noapte porțile acestei case să se închidă și să nu lase pe nimeni înăuntru. Poruncind ca la noapte toate muzicile să înceteze, orice suspin de dragoste să se înăbușe și nici un glas de voie bună să nu răzbată prin cetate. Poruncind ca la noapte să se ridice orice petrecere.

REGELE: Aud bine sau mi s-a urcat în cap vinul nebăut?

PREOTUL: Auzi bine, stăpîne! În noaptea aceasta și poate încă una sau, cel mult, două, supușii tăi trebuie să se învelească într-o mantie de tăcere, să părăsească o clipă plăcerile, să stea închiși, pe la casele lor, iar pe aceasta să n-o cerceteze! Numai tu poți porunci aceasta!

REGELE: Ești nebun? Nici măcar pentru o clipă, nici măcar pentru a mia clipă dintr-o clipă nu vreau să răpesc supușilor mei plăcerea și pofta. Eu sunt darnic, cuviosule, sunt nespus de darnic, nu pricepi? Eu vreau ca numele meu să fie slăvit din tată-n fiu. Casa aceasta nu se va închide în veci!

PREOTUL: Eu nu-ți cer să o închizi în veci. Eu îți cer să o închizi doar în noaptea asta.

REGELE: Mai ales noaptea asta, nu! Ți-am spus, doar! În noaptea asta însăși Regina va veni în rîndul noilor dănțuitoare. În noaptea asta vreau să ating culmea dărniciei mele! Încă nici un Rege nu și-a dăruit însăși Regina supușilor săi, ca mine! Pentru că încă nici un Rege nu a fost atît de darnic ca mine! N-am să ridic, pentru nimic în lume, orgia acestei nopți.

PREOTUL: Eu nu-ți cer s-o ridici, eu îți cer s-o amîi doar.

REGELE: Nu există nici un preț pentru care aș face-o!

PREOTUL: Există totuși unul!

REGELE: Care?

PREOTUL: Fericirea supușilor tăi! Fii darnic, stăpîne!

REGELE: Nu-nțeleg, nu-nțeleg! Cum aș putea fi darnic închizînd porțile acestei case?

PREOTUL: Sunt temeiuri adînci care cer să o închizi pentru o noapte sau două.

REGELE: Temeiuri adînci? Care sunt acelea?

PREOTUL: În noaptea aceasta va trece prin cetate un profet.

REGELE: Un profet?

PREOTUL: Da, stăpîne! Vine de pe țărmul mării, unde a uimit pescarii cu profețiile lui.

REGELE: Și ce-mi pasă mie? De dragul lui vrei să-nchid porțile acestei case?

PREOTUL: Numai pînă ce străbate cetatea.

REGELE: Dar n-are decît s-o străbată!

PREOTUL: Stăpîne, îi știi pe profeți. Sunt anumite lucruri pe care ei nu le-nțeleg. Ar fi mai bine pentru liniștea cetății noastre să nu-i dăm prilej celui ce vine să se oprească în ea.

REGELE: De ce să se oprească?

PREOTUL: Profeții sunt veșnic în căutarea păcatului sau a ceea ce li se pare lor a fi păcat. Ei scormonesc pretutindeni după năluciile lor pentru a le alunga, pentru a le nimici cu profețiile lor. Casa aceasta e tocmai ceea ce caută un profet.

REGELE: Crezi?

PREOTUL: Profeții sunt oamenii morții. Ei nu știu prețul nici frumusețea umărului dezvăluit al dănțuitoarelor, nici mierea suspinului întretăiat al îndrăgitei. Tot ceea ce este viață lor li se pare păcat.

Şi casa aceasta e casa vieţii. Fericirea care se împrăştie în ea cu atîta belşug nu e pe placul unui profet. Regii sunt oamenii vieţii. Numai unui rege îi poate plăcea această casă.

REGELE: Nu se cuvine totuşi să mă tem de un profet.

PREOTUL: Nu e vorba de teamă. Dar n-are nici un rost să atragem asupra acestei ziditi blestemele unei guri nedorite.

REGELE: Nu m-aş sinchisi prea mult de asemenea blesteme.

PREOTUL: Desigur, tu, nu! Dar poporul? Prostimea, stăpîne, judecă strîmb şi crede în vrăjitorii. Ea se teme de profeţi. De ce să lăsăm poporul din frînele noastre? Şovăielnic cum e, ar fi cu putinţă să treacă de partea Profetului şi atunci toată dărnicia pe care ai risipit-o ar fi în zadar. Norodul nu ţi-ar mai slăvi numele în veci, ci l-ar slăvi pe al Profetului.

REGELE: Cum? Să fie cu putinţă? Ai tu oare dreptate?

PREOTUL: Am, stăpîne! Nu e bine să ne-neurcăm cu profeţii. Aceştia nu sunt oameni de-nţeles. Ascund întotdeauna ceva în spatele învăţăturilor lor. Ceva care ne scapă şi asupra căruia nu putem hotărî. Profeţii au, apoi, socotelile lor tainice cu Dumnezeu, care nouă preoţilor, nu ne plac. Să ne ferim de ei! N-are rost să ne împleticim picioarele într-un laţ pe care-l putem atît de uşor ocoli!

REGELE: Am să trimit oşteni în calea Profetului ce vine încoace cu porunca să-l întoarcă din drum! Ducă-se înapoi pe ţărmul mării! N-are ce căuta în cetatea noastră!

PREOTUL: Iată ceea ce ar putea fi socotit de popor drept teamă: porunca aceasta!

REGELE: Atunci am să trimit oşteni cu porunca să-l ucidă!

PREOTUL: Porunca aceasta ar împinge poporul de partea lui. Să fim dibaci stăpîne! Dă urmare sfatului meu! E cel mai bun!

REGELE: Îmi vine nespus de greu!

PREOTUL: Vei culege atîtea roade de pe urma lui!

REGELE: O noapte întreagă de secetă, o noapte întreagă de post!

PREOTUL: Ce înseamnă pe lîngă sutele şi miile pe care le vei petrece fără grijă în mijlocul poporului?

REGELE: Ce vom spune poporului? De ce închidem pentru o noapte casa aceasta?

PREOTUL: Vom spune că pentru a o înfrumuseţa. Ceea ce am şi

putea face aievea. Am putea, de pildă, în noaptea aceasta, înveli coloanele casei cu mătăsuri noi. Am reumple butile cu arome proaspete. Vasele le-am putea lăcui din nou. Amforele fumegătoare le-am încărca din nou cu mirezme. Pungile cu seminţe de mac adormitor le-am îndesa iarăşi pînă la vîrf. N-ar fi o noapte cu totul pierdută. Şi, în timpul ei noi ne-am pregăti în tăcere de multele şi pătimaşele nopţi ce vor veni, Profetul nepoftit va străbate cetatea, va trece pe lîngă casa aceasta fără cea mai mică umbră de bănuială. Învoieşte-te, stăpîne! Atîta îţi cer: învoieşte-te sfatului meu, care singur e bun! Iar restul lasă-l în seama mea!

REGELE: De dragul unui profet nemernic să mă-nvoiesc?

PREOTUL: De dragul fericirii poporului! Dacă-l lăsăm pe Profet să-şi arunce blestemele meşteşugite asupra acestei case teamă mi-e că va intra groaza în popor şi nimeni nu o va mai cerceta.

REGELE: Adevărat? Ah, mă cuprinde o furie nestăpînită împotriva acelui nebun rătăcitor care îmi strică cheful şi patima! N-a avut alt drum pe care să o apuce? Tocmai înspre cetatea noastră s-a îndreptat? Mişelul! M-am pregătit cu atîta răgaz pentru noaptea asta! Îmi pare nespus de rău s-o amîn! Totuşi fă cum crezi de cuviinţă!

PREOTUL: Într-adevăr, eşti nemăsurat de darnic, stăpîne! Numele tău va rămîne slăvit în veci! La noapte Profetul va trece printr-o cetate acoperită de tăcere. Nu va bănui ce se ascunde într-însa. Iar noi vom scăpa de un oaspe nedorit. Şi mîine, mîine vom însuti petrecerile şi bucuriile noastre. Merg să dau poruncile cuvenite. E tîrziu şi se cuvine să ne grăbim. Iată, seara a şi căzut. (Iese)

REGELE: Ah, noapte blestemată! Noapte de secetă! Noapte nisipoasă! Cum am să te trec? Cum am să sugrum orele tale lungi ca nişte albii secate! Mi-e gura plină de un gust prăfos. Unghiile mi le simt uscate ca şi cum aş fi zgîriat cu ele un perete. Ce lipsă mai ai, Dumnezeule, de profeţi? De ce încurci treburile lumeşti cu asemenea trîntori? Nu-nţeleg, totuşi, nu-nţeleg teama Preotului. Deşi s-ar putea să fie întemeiată. Ah! Cum o să izbutesc să-mi amorţesc poftele şi patima? Pînă mîine noapte vor fi mii de ani! Pînă mîine noapte e un timp mai îndelungat decît poimîine! Şi poate nici poimîine Profetul nu va fi ieşit încă din cetate. Poate şi poimîine va trebui să ţin închise aceste porţi. Profeţi! Ce-mi pasă mie de Profeţi!? Nu, nu trebuia să mă las tulburat de Marele Preot. Nu trebuia să îngădui ridicarea

petrecerii de la noapte! Acum însă e prea tîrziu! Ce să fac? Ce să fac? Ah, noaptea aceasta nu va avea sfîrșit! Și totuși poate că e mai bine să ocolim o bulmăceală ca aceea pe care ar stîrni-o în norod vorbele Profetului. Poate că e mai bine să nu-mi pricinuiesc o bătaie de cap fără rost. Cum? Mă tem eu de un ticălos de vorbesc astfel? Nu-mi pot eu împlini dorințele așa cum vreau din pricina unui nebun fără casă și fără masă? Mă simt ca un leu în cușcă! Nu-mi pot astîmpăra patima în nici un chip!

Scena V

REGELE — REGINA

REGINA: Adevărat, stăpîne, c-ai poruncit să se ridice petrecerea?

REGELE: Adevărat!

REGINA: Atît am vrut să știu! Nebuna de mine! Crezusem că nu e decît un zvon!

REGELE: Nu, nu e un zvon. E adevărat ce-ai auzit!

REGINA: Așadar, nu mai e nevoie să mă pregătesc pentru noaptea aceasta? Pot să-mi alung sclavele care mă așteaptă cu brocarturile de schimb? Pot să zdrobesc sticluțele cu arome unduitoare pe care le-am adus de peste mări și țări în cinstea acestei nopți? Pot să împrăștii în rîu uleiurile adunate cu trudă ca să-mi îmbăieze umerii și sînii înainte de a păși în fața poporului? Totul n-a fost decît o minciună, totul n-a fost decît o amăgire! Ai mințit poporul cu dărnicia ta, m-ai făgăduit poporului și-acum nu mai vrei să-ți ții făgăduiala!

REGELE: Ce spui? Am mințit eu poporul? Ce spui tu?

REGINA: Nu spun eu! O spune poporul! De ce mi-ai făgăduit că o să mă dai lui cînd știai că nu vei fi în stare s-o faci?

REGELE: Spune asta poporul?

REGINA: De bună seamă! Și rîde de tine! Iată, spune, Regele ne-a făgăduit-o pe însăși Regina, dar, cînd a venit vremea să-și împlinească făgăduiala, zgîrcenia l-a răzbit.

REGELE: Nu din zgîrcenie am poruncit să se ridice serbarea!

REGINA: Atunci din care pricină? Poporul a așteptat cu nesaț ziua aceasta și eu de asemenea! De dragul cui te-ai pus între dorința poporului și plăcerea mea?

REGELE: De dragul Marelui Preot!

REGINA: De dragul Marelui Preot?

REGELE: El m-a sfătuit să dau porunca pe care am dat-o. La noapte trece prin cetate un Profet și e mai bine, spune, ca să ascundem de la fața acelula casa aceasta. Îi știi doar pe profeți! Sînt anumite lucruri pe care ei nu le-nțeleg. Ei sînt oamenii morții și s-ar putea ca Profetul ce se apropie să arunce vreun blestem asupra casei vieții.

REGINA: Opriți-vă în loc, hohote de rîs și nu vă mai zbateți în coșul pieptului meu! Stăviliți-vă furtuna, hohote fără de capăt! Astupați-vă urechile și nu mai ascultați vorbele Regelui!

REGELE: Ce înseamnă această ajurare?

REGINA: Înseamnă că întreaga mea ființă a fost copleșită de rîs. Doar nu cumva ai fost în stare să poruncești ridicarea serbării din asemenea pricină? Nerodule, sau minți sau te-ai smintit!

REGELE: Taci! Taci!

REGINA: Cine vrei să dea crezare temeiului tău? Cînd poporul va afla din ce pricină spui că ai ridicat petrecerea, va face întocmai cum am făcut eu: va plezni de rîs! Caută altceva mai de crezare! Spune adevărul! Spune că ți-e greu să dai poporului ceea ce e al tău! Că ții numai pentru tine averea cea mai de preț a cetății! Că e drept că ai făcut o făgăduială, dar că tot atît de drept e și că te-ai răzgîndit!

REGELE: Eu sunt darnic! Voi dovedi poporului dărnicia mea!

REGINA: Atunci poate eu sunt cea de la care îți întorci dărnicia ta. Eu sunt, poate, cea care nu merit să pășesc în această casă rîvnită. Te-am supărat, pesemne, cu ceva, deși nu știu cu ce, și de aceea nu-mi îngădui înmiresmarea trupului. În întreaga cetate numai eu n-am intrat în această casă. Și cît am așteptat noaptea în care să-mi îngădui și mie cercetarea ei! Cu cît nesaț m-am gîndit la clipele în care voi slăvi și eu dărnicia ta!

REGELE: O vei face! Noaptea o vei avea, dar nu azi! Sunt silit să amîn noaptea de la noapte.

REGINA: Din pricina Profetului?

REGELE: Întocmai! Trebuie să urmez sfatul Marelui Preot! Aceasta e pricina!

REGINA: Aceasta e pricina de azi! Cine știe care va fi pricina de mîine sau poimîine? Cine știe care va fi pricina pentru care vei ridica petrecerile nopților ce vin? Vreun alt profet. Nu vezi că mișună profeții?

E greu pînă începi să ridici nopțile de patimă. Pe urmă te obișnuiești din ce în ce mai mult cu porțile închise ale casei!

REGELE: Nu-i adevărat! Casa aceasta e mîndria mea! Nu i se vor închide porțile niciodată.

REGINA: Decît peste o clipă! Însă caută-ți un temei mai lesne de crezut pentru înlănțuirea lor! Să nu rîdă poporul de acela pe care i-l vei spune!

REGELE: Ce temei altul decît acela adevărat?

REGINA: Spune-l pe cel mai adevărat dintre toate: că Marele Preot, nutrind o patimă tainică pentru Regina cetății, nu vrea s-o vadă în brațele poporului și, născocind un profet, l-a amăgit cu această născocire pe Rege, care, nerod cum e, și-a închis casa.

REGELE: Ce? Cum? Ce spui?

REGINA: Du-te, grăbește-te, mai e vreme să spui poporului aceste vorbe! Sunt pline treptele casei de poporul căruia nu-i vine să creadă că ai poruncit să i se-nchidă porțile în nas. De dragul unui profet! Regele se teme de un profet cînd în fiecare zi trece prin cetate cîte unul, în anumite zile chiar doi! Du-te, grăbește-te, pînă nu se împrăștie toți dezamăgiți pe la casele lor! Grăbește-te, dar de mîine să nu mai ceri poporului să slăvească dărnicia ta! De mîine să te mulțumești dacă nu vor urzi împotrivă-ți venin! Rîsul și batjocurile norodului să ți se pară floare la ureche!

REGELE: Taci! Eu sunt Regele și sunt un rege darnic! Ce-mi pasă mie de tînguielile tale? Dar ce-mi pasă și de tînguielile Marelui Preot? Să se deschidă de îndată porțile acestei case și să fie lăsat înăuntru poporul, poporul meu!

REGINA: Fii slăvit în veci! Cu adevărat ești Regele Meu!

REGELE: Nu se amînă nici o petrecere! De dragul nimănui! Dănțuitoarele să se pregătească! Cele noi ca și cele vechi. Butoaiele să fie deschise! Perdelele să fie înlăturate! Nu sunt sub porunca nimănui! Eu sunt cel ce poruncesc. Mergeți, așadar, și spuneți-i Marelui Preot că m-am răzgîndit. La noapte porțile acestei case vor fi deschise ca de obicei! (Regele și Regina ies din scenă. Muzică. Perdeaua din fund se dă la o parte, desprinzîndu-se și lăsînd să se vadă un interior grandios, în care are loc desfășurarea unei orgii. În fundal, cerul cu lună nouă)

Scena VI

LEVI — IERUBAL — TOBIAS — mulțimea celor ce petrec

LEVI: Ei, ce spui Tobias? Nu-i așa că nu mai dușmănești această casă?

IERUBAL: Privește în jurul tău! Nici în fundul mării n-ai să vezi frumuseți ca acelea risipite pe-aici.

LEVI: Iată o făptură mai zveltă ca un delfin și mai netedă ca acoperișul unei scoici!

IERUBAL: Privește ce umeri rotunzi are cea care stă rezemată de amfora verde! Vino să ne apropiem de ea!

LEVI: O grămadă de corali strălucitori, Tobias! Bagă de seamă să nu te-mpotmolești în mîlul acesta de trupuri roz-albe!

IERUBAL: Corăbierule, de ce-ți întorci fața de la copila aceasta prăvălită pe trepte? Sau nu-ți plac șoldurile ei rotunde ca pasul legănat al cămilei? Ha! Ha! Ha!

LEVI: Deschide ochii mari, prietene! Dănțuitoarea de alături are tălpile netede ca talpa melcului și brațele lungi ca grumazul lebedei.

IERUBAL: Desfă-i celei ce stă pe soclul de marmură neagră vălul! O să vezi pe pieptul ei, împietriți, doi ciorchini de mărgean.

LEVI: Îndrăznește, Tobias! Bucură-te de grădina în care te-am adus! Apleacă-te și dezmiardă rujii aceștia! Înclină-te și atinge corolele acestea întredeschise!

IERUBAL: Adulmecă, Tobias, floarea de la picioarele tale! Îndoaie-te puțin și plimbă-ți palma prin petalele ei de cleștar vinețiu!

LEVI: Miroase orhideea de-aici! Gustă buzele acestei magnolii!

IERUBAL: Oglindește-te în ochii acestui oleandru mlădiu!

LEVI: Vino, Tobias! Ce stai ca de piatră?

TOBIAS: Piatră să fiu nu m-aș simți mai împietrit decît acum!

IERUBAL: Apropie-te! Intră între cei ce petrec! O să ți se risipească pietrișul de cum vor începe să unduiască dănțuitoarele acestea pe tine. Fetelor, valurilor, scăldați stînca aceasta cu șerpuirile voastre și înecați-o!

(Se adună un grup de fete în jurul lor)

TOBIAS (încercînd să se desprindă): Să mergem prieteni!

LEVI: Abia în zori! Alege-ți una din porumbițele acestea și vino să poruncim băutură!

[19]

TOBIAS: **Mi-e silă de ceea ce-mi văd ochii!**

IERUBAL: **Aceasta e nimic pe lîngă ceea ce vei vedea cînd vor începe dansurile!**

LEVI: **Nu eşti mulţumit cu nici una dintre fete? Poate vrei s-o aştepţi pe Regină. Cine ştie, nu e cu neputinţă ca tu să fii astă-seară alesul braţelor ei.**

TOBIAS: **Nenorociţilor, vai vouă, vai vouă! Vă scăldaţi în apa iadului şi vă socotiţi fericiţi. Ce-aţi făcut din cetatea noastră, ce-aţi făcut? Aţi adus, păcătoşilor, nenorocirea asupra noastră şi a fiilor noştri!**

LEVI: **Încetează, Tobias, ne faci de rîsul lumii!**

O FATĂ: **Ce are omul acesta?**

IERUBAL: **Vorbeşte-n pustiu! Astupă-i gura cu gura ta, aromitoareo!**

TOBIAS: **Pleacă, pleacă de lîngă mine, rădăcină a diavolului!**

FATA: **E nebun! Priviţi-l. E nebun sau beat!**

LEVI: **Beat, frumoaso, beat!**

TOBIAS: **Pe unde să ies, pe unde să ies? Arătaţi-mi drumul, căci nu mai pot să stau! Nu mai pot! O! O!**

IERUBAL: **Astîmpără-te, Tobias! Vrei să ne strici chefui? Ai răbdare! Şi pentru noi a fost greu la început. Dar curînd ne-am obişnuit. Te vei obişnui şi tu. Şi atunci nu vei mai vrea să pleci de aici.**

LEVI: **Începe danţurile! Iată, Tobias! Vino să ne căutăm un loc prielnic de privit. Vino cu noi!** (Muzică de scenă. Dans)

Scena VII

Intră ELIŞA, cu spaimă mare

ELIŞA: **Opriţi, opriţi, oameni buni!**

MULŢIMEA: **Ce e? De ce tulburi ospăţul, Elişa?**

ELIŞA: **Ferecaţi uşile, închideţi porţile! Soldaţi, luaţi-vă lăncile şi păziţi intrările! Nu-l lăsaţi, nu-l lăsaţi să intre!**

MULŢIMEA: **Nebunule, ce vrei?**

ELIŞA: **Vine, vine spre casa aceasta. Grăbiţi-vă, cînd vă spun! Nu-l lăsaţi să intre! Cu părul ca un vîrtej de năluci, cu mîinile ridicate ameninţător spre cer, rezemat de-o lecioară, aşa vine, aşa vine! Se-apropie!**

[20]

MULŢIMEA: **Cine, Elişa, cine?**

ELIŞA: **Profetul de pe ţărmul mării! El vine! Ascultaţi!**

MULŢIMEA: **E numai o furtună, Elişa! Ce ţi se năzare?**

ELIŞA: **El e! El vine cu furtuna! Înfăşurat în trăznete şi întovărăşit de biciul tunetelor. Fugiţi, fugiţi!**

MULŢIMEA: **Închideţi! Închideţi! Ne năpădeşte vijelia! Închideţi!**

UN SOLDAT: **Nu e cu putinţă să închidem poarta! Veniţi şi ne daţi o mînă de ajutor!**

MULŢIMEA: **Urniţi zăvoarele! Nemaipomenită furtună!**

ELIŞA: **Nu e furtuna, e Profetul!**

MULŢIMEA: **Cu neputinţă să mişcăm poarta! E ca înţepenită! Din pricina vîntului!**

ELIŞA: **Nu din pricina vîntului! Se apropie Profetul!**

MULŢIMEA: **O! O! Ne bîntuie vremea! Ne vor ucide trăznetele!**

ELIŞA: **Nu sînt trăznete, sunt vorbele Profetului. Vine, cu paşii mari şi neîngrădiţi, aşa vine. Iată-l!**

MULŢIMEA: **O!** (Profetul intră dezlănţuit. Mulţimea cade în genunchi sau aleargă, care-ncotro, cuprinsă de groază. Profetul, cu un braţ pe umărul lui Abigael, se opreşte pe o treaptă deasupra tuturor, dominînd scena).

Scena VIII

PROFETUL: **Blestemaţilor, cîini nemernici! Frunze mîncate de omizi, pietre roase de mucegai! V-a ajuns veacul, putrede poame! Viermi nesătui! Nimeni nu va mai culege mîntuire de pe urma voastră! Turmă de becisnici! A intrat Diavolul între voi şi nu l-aţi ştiut alunga! L-aţi umplut cu dezmierdări şi l-aţi îndrăgit şi aţi uitat de Domnul! Dar Domnul a privit la voi şi v-a văzut scăldîndu-vă în tina lui Baal! Şi şi-a întors faţa scîrbită de la voi şi v-a judecat. E vremea socotelilor, pleavă scuturată de frigul morţii! Vă sună sorocul, spurcăciunilor! Ce-aţi făcut din cetatea aceasta, ce-aţi făcut? Un vas pentru scuipatul Satanei! V-aţi botezat cu acest scuipat! V-aţi lăsat cuprinşi de aromele fumegînde ale iadului! În el să mergeţi! Nu mai e nici o iertare pentru voi! Blestemaţi să fiţi în vecii vecilor!**

MULŢIMEA: **Vai nouă, vai nouă!**

PROFETUL: **Acoperiți-vă goliciunea, trestii mîncate de broaște rîioase! Puneți-vă straie de cînepă pe trup și ștergare de papură pe creștete, șerpi băloși! Uitați-vă unii la alții și vedeți-vă chipurile umflate de bubele sufletului și mîncate de bolile lăuntrice! Înspăimîntați-vă unii de ceilalți și sfîșiați-vă cu unghiile trupurile urzicate de vicii! Nu sunteți vrednici nici măcar de sălașul viermilor. Ați clădit un templu dușmanului lui Dumnezeu! V-ați închinat Diavolului! Dar un trăznet îi va nimici chipul de lut!**

(Cade un trăznet și sfîșie monumentul lui Baal).

MULȚIMEA: **Priviți, priviți! Cu adevărat s-a-mplinit ceea ce a spus!**

PROFETUL: **Se vor sparge cramele în care ați așezat vinul de beție!**

(Cramele se sparg) **Pîraie de foc vor curge din ele și vă vor șfichiui!**

(Limbi uriașe de foc izbucnesc din crame)

MULȚIMEA: **Îndurare, îndurare!**

PROFETUL: **Nu mai e nici un strop de îndurare în lumile de sus pentru voi! Nici o nădejde n-a mai fost îngăduită în ceruri pentru voi! De ce ați părăsit învățătura Domnului? De ce ați aruncat la o parte tablele lui!? Fiul și-a spurcat mama, fratele s-a culcat cu sora sa, prietenul a dezbrăcat de veștminte pe nevasta prietenului său! În locul cel mai de seamă al cetății ați zidit casa aceasta! Femeile au pătruns în ea și bărbații au cercetat-o fără urmă de silă! Aruncați-vă în flăcări, netrebnicilor! Măcar tălpile să vi le curățați, dacă nu sufletul. Iată, dănțuitoarele acestea, gurile Satanei, se vor întinde ca rîmele pe trepte și vor muri.** (Dănțuitoarele mor)

Ție, nemernicule, îți va cădea brațul! (Unuia îi cade brațul din umăr)

CEL CIUNG: **Milă, milă, Prea Puternicule!**

PROFETUL: **Strigi prea tîrziu după milă! Să fi strigat înainte de ivirea mea, ca să te pot învăța cum să te mîntuiești!**

MULȚIMEA: **Vai nouă, vai nouă!**

PROFETUL (către un altul): **Ție ți se va lua vederea!** (Acela orbește)

ORBUL: **O! Doamne! Ce întuneric mă cuprinde! Dumnezeule, îmi curg ochii!**

PROFETUL: **În loc să privești împărăția de sus, privește acum întunericul în care ai sălășuit!**

MULȚIMEA: **Iertare, iertare! Ne vom pocăi!**

PROFETUL (altuia): **Ție ți se vor frînge picioarele!**

OLOGUL: **Ajutați-mă să fug, oameni buni, ajutați-mă să fug, căci, iată, se împlinește ceea ce spune!**

PROFETUL: **În loc să fugi spre Domnul care te așteptă, ai jucat și-ai săltat sub vițelul de aur! Acum n-o să te mai poți mișca de lîngă el!**

MULȚIMEA: **Priviți, priviți! E adevărat ceea ce a spus! I s-au frînt picioarele! Iertare!**

PROFETUL: **Nu veți avea iertare! Domnul m-a trimis să vă vestesc: nu veți avea iertare! Ați zidit această casă împotriva lui Dumnezeu. Din pricina ei veți pieri! Iată, vă prorocesc vouă: cînd luna aceasta, ca secerea acum, se va umplea, casa aceasta se va prăbuși din temelii și vă va zdrobi sub ea!!**

MULȚIMEA: **O! O!**

PROFETUL: **Un cutremur mare o va cuprinde! Zidurile ei se vor prăvăli peste casele voastre și praf și pulbere se va alege din ele! Sub dărîmăturile ei veți pieri cu toții, ca șoarecii! Nici urmă nu va rămîne din voi și din cetatea voastră! La cea dintîi lună plină proorocia mea se va împlini! Casa aceasta vă va nimici! Mergeți pe la vetrele voastre și așteptați-vă moartea! Nimic nu vă mai poate mîntui! Nimeni nu vă mai poate întoarce din calea hărăzită! Căci, iată, Dumnezeu m-a trimis să vă vestesc: la cea dintîi lună plină casa aceasta va fi cuprinsă de cutremur și se va prăbuși peste cetatea voastră și peste voi ca să vă nimicească!!**

CORTINA

Steaua fără nume de Mihail Sebastian (stagiunea 1954—1955).

ACTUL II

Decorul de la începutul actului I. În fundal, luna aproape plină

Scena I

PREOTUL — ELIŞA

PREOTUL: Ei bine, Elişa, ce veşti noi?

ELIŞA: Aceleaşi de ieri, de alaltăieri. De cînd a intrat Profetul în cetate, aceleaşi.

PREOTUL: Ai cercetat cu luare-aminte?

ELIŞA: Nu mi-a scăpat nici cel mai mic ungher. Peste tot la fel. Un plînş şi-un vaiet necontenit. Bărbaţi şi femei, copii şi copile, toţi au îmbrăcat, precum a spus Profetul, straie de cînepă, iar pe cap şi-au pus ştergare de papură. Bărbaţii îşi lovesc pieptul cu pumnii, cerînd lui Dumnezeu milă şi iertare. Femeile îşi smulg părul şi-şi muşcă unghiile, strigînd îndurare. Fecioarele se făgăduiesc lui Dumnezeu, chemîndu-i milostenia. Copiii se blastămă pentru păcatele pe care le-ar fi săvîrşit de nu-i lovea pleasna cerului. Oamenii se pocăiesc şi-şi înseamnă cu genunchii în ţărînă pocăinţa. De i-ai vedea nu i-ai mai recunoaşte. Cei ce se prăvăleau mai ieri pe lespezile acestea, ameţiţi de dezmierdări şi miresme, se tîrăsc acum prin zgura uliţelor, cîntînd cîntece de slavă lui Dumnezeu. Femeile care se mîndreau deunăzi cu frumuseţea lor, acum îşi acoperă trupul cu urzici şi cerşesc, zgîrîindu-şi tălpile prin pietriş, mîntuirea. Cetatea s-a întors cu faţa spre cer. Din zori pînă-n seară, oamenii caută numai în sus la Dumnezeu, şi se pocăiesc cu lacrimi de foc. Cer viaţă pentru a-şi putea şterge greşalele, căci moartea e aproape. Iată, luna e aproape plină! În curînd va răsări cu toate marginile umplute. Teama cetăţii e fără margini. Toţi privesc cu înfrigurare cum se umple burdufuł lunii. Cînd el va fi deplin rotunjit, profeţia se va împlini. Cutremurul prezis va dărîma cetatea şi ne va prinde pe toţi sub sfărîmături.

PREOTUL: Nu putem rămîne totuşi cu mîinile-n sîn! Trebuie să facem ceva!

ELIŞA: Nici măcar degetul cel mic să nu-l mişcăm! Mînia oamenilor împotriva Regelui şi a ta nu are margini. Dacă ai ieşi între ei, în cetate, ar fi în stare să vă sfîşie de vii. Toţi îşi aruncă păcatele pe

care le-au săvîrşit asupra voastră. Toţi îi strigă lui Dumnezeu că voi sînteţi cei vinovaţi de intrarea Diavolului în cetate. Voi — spun — aţi zidit casa aceasta care a adus pacostea asupra capetelor lor. De-abia am izbutit să trec eu printre ei. Ştiindu-mă omul tău, mă arătau cu degetul şi mîrîiau în urma mea ca nişte cîini înciudaţi. Să nici nu te gîndeşti să părăseşti casa aceasta!

PREOTUL: Totuşi nu mai am răbdare. Îmi bat mintea din zori pînă-n noapte, căutînd să aflu un mijloc de mîntuire.

ELIŞA: E prea tîrziu! Nu ne mai rămîne decît să ne aşteptăm în linişte sorocul.

PREOTUL: Dacă am avea mijlocul pe care-l caut n-ar fi prea tîrziu! Cît despre mînia norodului, nu mă prea neliniştesc eu din pricina ei. Nu e nimic mai uşor decît să preschimbi mînia norodului. Numai de aş avea mijlocul! O! Dacă m-ar fi ascultat Regele, smintitul, nu ajungeam aici!

ELIŞA: Sărmanul! N-aş vrea să fiu în locul lui. E înfiorător să-ţi aştepţi moartea, ştiind că aceasta, în loc să te odihnească în slava celor rămaşi, îşi va lega numele pe veci de ura şi spaima vieţuitorilor!

PREOTUL: Nu mi-e de el, mi-e de mine! Trebuie să fie un mijloc cu care să întoarcem lucrurile din făgaşul în care le-a aşezat Profetul! Nu se poate să nu fie un mijloc!

ELIŞA: Nu e nici unul!

PREOTUL: Uiţi că eu sunt mijlocitorul dintre oameni şi Dumnezeu! Nu se poate să nu-mi fi dat şi mie un mijloc! Aşa cum e dat unul profetului, tot aşa e dat unul şi preotului. Numai că mijlocul care mi-e dat mie nu-l cunosc. Sau, cel puţin, nu-l cunosc încă.

ELIŞA: Dumnezeu nu mai vrea, pesemne, întoarcerea noastră, a păcătoşilor. De aceea nu găseşti mijlocul.

PREOTUL: Dacă ar fi aşa precum spui, dacă Dumnezeu ar fi stăvilit cu totul întoarcerea noastră, n-ar fi lăsat atîta timp între profeţie şi împlinirea ei. Acest timp, poruncit de Dumnezeu, între profeţie şi desăvîrşirea profeţiei, îmi dă de gîndit. Dacă Dumnezeu ar fi vrut moartea noastră ar fi iscat acel cutremur de îndată ce Profetul l-a vestit. Dar nu! Dumnezeu a vestit moartea noastră abia pentru luna plină. De ce acest timp? De ce acest gol dintre lună nouă, cînd a vestit profeţia, şi lună plină, cînd ea urmează să se împlinească? Desigur, Dumnezeu a potrivit aceasta cu vreun rost. Şi vrei să ştii

cu care? Ca noi să putem găsi mijlocul prin care să dobîndim iertarea lui. Sunt încredințat de aceasta. Dumnezeu nu și-a întors cu totul fața de la noi. Dumnezeu ne-ar ierta dacă am găsi mijlocul prin care să o facă.

ELIȘA: Dumnezeu nu-l va părăsi pe Profet de dragul nostru!

PREOTUL: De ce nu! S-au mai văzut și alte profeții care nu s-au împlinit. Dumnezeu își alege profeți ca să lucreze cu ei asupra oamenilor. Profeții nu sunt decît uneltele lui. Și el le folosește cum vrea.

ELIȘA: Iertarea noastră ar însemna moartea Profetului. Știi bine! Legile obștești sunt aspre: profetul care se dovedește mincinos trebuie ucis. Or, noi putem fi iertați numai dacă Dumnezeu nu împlinește profeția trimisului său, numai dacă profeția se dovedește mincinoasă.

PREOTUL: Știu, știu! Dumnezeu însă poate lucra asupra oamenilor și cu minciuni. De aceea mă gîndesc la mijlocul pe care trebuie să-l găsim pentru a-l face pe Dumnezeu să nu mai împlinească profeția vestitorului său.

ELIȘA: Cît timp casa aceasta stăruie între noi, nu e cu putință, chiar dacă oamenii s-au pocăit!

PREOTUL: Asta așa e! Ai dreptate! Da! Da! Ai dreptate, Elișa, Elișa! Dumnezeu te-a luminat!

ELIȘA: Ce vrei să spui, Mai Mare?

PREOTUL: Vreau să spun că Dumnezeu te-a luminat. Da! Da! Asta vreau să spun: că Dumnezeu a vorbit prin tine. Ți-a pus în gură aceste vorbe pentru a ușura căutarea mea și a-mi da mijlocul rîvnit. S-a făcut lumină! Am mijlocul! Sau cel puțin așa cred!

ELIȘA: Nu-nțeleg!

PREOTUL: Vei înțelege în curînd! Acum lasă-mă să stau de vorbă cu Regele! Du-te și te roagă lui Dumnezeu ca acesta să fie mijlocul căutat; acesta pe care-l cred eu, iscat din cuvintele tale întîmplătoare. Căci, dacă nici acesta nu e, înseamnă că într-adevăr suntem judecați. (Elișa iese)

Scena II

PREOTUL — REGELE

REGELE: Mai e mult, mai e mult?

PREOTUL: Ce anume, stăpîne?

REGELE: Mai e mult de așteptat pînă la lună plină?

PREOTUL: Ce rost are întrebarea aceasta?

REGELE: Are! Căci nu mai sunt în stare să aștept! Să se sfîrșească odată așteptarea asta înăbușită, să se sfîrșească odată necuprinsa frămîntare!

PREOTUL: Ești prea neliniștit, stăpîne! Adună-ți gîndurile! Nu te lăsa biruit!

REGELE: Ha! Ha! Ha! Să nu mă las biruit, zici? Dar cum să nu mă las cînd sunt silit să lupt cu puteri pe care nu le văd, pe care nu le aud! O! De te-aș fi ascultat!

PREOTUL: Ar fi fost, de bună seamă, mai bine! Ce-a fost însă a fost! Să ne gîndim la ceea ce este!

REGELE: S-a sfîrșit, totul s-a sfîrșit! Am să-mi închei viața ca un nerod! Numele meu, pe care l-am cercetat și l-am îngrijit ca pe o floare de preț, se va ofili peste noapte! Am ajuns de rîsul oamenilor! O! Norod ticălos! Cît de darnic am fost cu tine! Aceasta ți-e răsplata? Hulești și blestemi dărnicia mea! Nespus de darnic am fost, nebun de darnic! M-am zvîrlit de dragul tău și în flăcările iadului! De nu erai tu, norod nesățios, nu ajungeam unde am ajuns! N-aș fi fost judecat dacă nu ți-aș fi vrut binele tău, nesațul tău! Tot ceea ce am făcut am făcut numai de dragul tău! Pînă și pe Regina mea tot ție am vrut să ți-o dau, popor netrebnic! Și care e mulțumirea! Te-ai dat de partea Profetului vorbăreț de cum a început să deschidă gura. Te-ai închinat lui, în urma cîtorva minuni nefinsemnate. Ai uitat minunile pe care le-am săvîrșit eu. Și mai ales: minunea aceasta de-aici. Casa aceasta pe care pentru tine am zidit-o. Acuma murmuri împotriva mea. Ca și cînd eu aș fi profețit ceea ce a profețit mai noul tău iubit. Arunci asupra mea păcatele tale ca și cînd nu tu le-ai fi săvîrșit cu nesaț, ci eu. Toate păcatele tale asupra mea! Norod ticălos, norod spurcat! Am fost prea darnic cu tine! Am vrut să-mi leg numele pe vecie de fericirea ta și iată ce mi-ai făcut: te-ai dat de partea Profetului! Eu ți-am vestit viața, acela moartea! Și totuși ai trecut de partea lui! Nu mai vrei să cercetezi casa aceasta, de care înainte nu te dezlipeai. În loc să huzurești aici în casa Regelui, acum îți place mai mult să umbli cu tălpile desculțe prin mărăcinii prin care te poartă Profetul. Casa mea! Nimeni nu mai intră în ea. Nimeni! Nici bărbat, nici femeie. Măcar unul de-ar ieși din turma Profetului

[27]

și ar intra aici ca să am cu cine bea! Măcar una să se desprindă din gloata care-l urmează și să pătrundă aici ca să am cu cine undui! O! O! Una! Una singură! Mi-e atît de dor de un trup femeiesc! De un trup încă negustat, ale cărui tremurări sunt stîngace și ale cărui suspine plăpînde ca piuitul vrabiei. Dar nimeni, nici unul și nici una, nu mai calcă pe aici! Se tîrîie toți și toate la picioarele Profetului și-i cerșesc îndurarea! Profetul! De-aș avea puterea să-l nimicesc n-aș pregeta nici o clipă! De-aș putea să-i pricinuiesc un rău n-aș mai sta o clipă pe gînduri! Dar sunt neputincios, neputincios! Norodul a trecut de partea lui!

PREOTUL: Te gîndești prea mult la norod, stăpîne! Aici e greșala. Ar trebui să te gîndești și la tine. Prea ai fost darnic cu norodul și prea zgîrcit cu tine!

REGELE: Așa e!

PREOTUL: Acum întoarce-te și spre tine și caută și de binele tău!

REGELE: Prea tîrziu! Mult prea tîrziu! Oamenii m-au părăsit de dragul lui Dumnezeu. Iar eu l-am părăsit pe Dumnezeu tocmai de dragul oamenilor, care acum s-au întors la El. Am rămas, așadar, singur. Nu mai am pe nimeni. Pînă și Regina a apucat, ca o smintită, pe urmele Profetului. Sunt singur. Nespus de singur!

PREOTUL: Cît timp mă ai pe mine nu ești singur.

REGELE: Ce pot face cu tine?

PREOTUL: Te poți ajuta!

REGELE: Cum! Cum m-aș putea ajuta? N-ai auzit profeția nebunului aceluia? Nu mai e vreme pentru asemenea lucruri. Suntem judecați. Și tu și eu. Nu mai vreau nimic, decît poate un trup femeiesc cu care să mor alături. Dar nici pe acela nu-l pot avea.

PREOTUL: Risipește-ți gîndurile negre! Nu-ți pierde vremea cu ele! Vino să ne mîntuim! Dumnezeu mi-a trimis mijlocul cu care s-o facem. Ne mai rămîne decît să ne folosim în chip cuminte de el ca să fim iertați.

REGELE: Noi, iertați? Ha! Ha! Ha! Te-a aiurit, Înțeleptule, apropierea morții! Nu, nu mai e nici o scăpare pentru noi! N-ai auzit profeția? Ca mîine va fi lună plină și casa aceasta, mîndria mea, cea mai minunată zidire a minții omenești, se va prăbuși în țărînă și ne va îngropa sub ea!

PREOTUL: Dacă mă asculți, nu se va prăbuși!

[28]

REGELE: Se va prăbuși ca și cînd ar fi fost zidită din praf!

PREOTUL: Va rămîne în picioare ca și cînd ar fi clădită din fier! Numai să dai ascultare sfatului meu! Fii cel puțin de data aceasta înțelept! Ascultă: ai băgat de seamă, nu-i așa, că între profeție și împlinirea ei Dumnezeu a lăsat să treacă un timp cît de la o lună nouă la una plină.

REGELE: Ei și?

PREOTUL: Acest timp Dumnezeu l-a lăsat pentru ca oamenii să-i poată înmuia neînduplecarea. Pentru ca oamenii să se întoarcă la El și, pocăindu-se, să-i dobîndească iertarea. Altfel, dacă am fi fost fără nădejde judecați, Dumnezeu ar fi împlinit profeția trimisului său de îndată ce vorbele lui au ieșit amenințătoare din gura aceluia. Norodul a simțit aceasta și s-a pocăit. Fără să înțeleagă limpede și, deși se știa fără nădejde sorocit morții, el s-a întors spre Domnul și încearcă să-i facă pe plac. Noi, se cuvine, să înțelegem aceasta în chip lămurit! Și să facem la fel ca norodul!

REGELE: E ușor norodului să se întoarcă! E de ajuns ca el să se arunce în genunchi și să ceară îndurare. Dar nouă nu ni-e de ajuns atît. Nu ni-e de ajuns să ne azvîrlim cu fruntea-n țărînă și să cerem iertare.

PREOTUL: Ai dreptate! Nu e de ajuns. Pentru că noi suntem simburele norodului. Noi trebuie să căutăm alt mijloc pentru a-l îndupleca pe Cel din cer. Pentru că de noi atîrnă totul: și mîntuirea norodului și a noastră. Norodul a găsit mijlocul său. Nu ne mai rămîne decît ca și noi să-l găsim pe-al nostru și să ne folosim de el. Iar mijlocul nostru va dobîndi iertarea pentru întreaga cetate. Norodul se va întoarce la noi, pentru că prin noi a dobîndit mîntuirea. Numai să-mi dai ascultare!

REGELE: Ai mijlocul?

PREOTUL: Cred că da!

REGELE: Crezi doar? Ha! Ha! Ha! Crezi doar!

PREOTUL: Stăpîne, soarta noastră nu e în mîinile noastre! Noi nu putem decît să ne dăm silința de-a ne-o face prielnică. Altul hotărăște însă dacă se cuvine sau nu ca această silință să fie răsplătită.

REGELE: Profetul, nu? El hotărăște! Cum aș vrea să-i sucesc grumazul! Cum aș vrea să-l văd scrîșnind sub apăsarea pumnului meu!

PREOTUL: Nu Profetul hotărăşte. Dumnezeu! Tocmai de aceea şi nădăjduiesc în mijlocul meu. Vrei să-mi asculţi sfatul?

REGELE: Vorbeşte! Tot n-am nimic de făcut. Te ascult. Vorbeşte, deşi ştiu că vorbeşti în zadar. Vorbeşte, deşi ştiu că nădejdea ta e mai degrabă o deznădejde!

PREOTUL: Casa aceasta, casa pe care ai zidit-o tu, nu e pe placul Domnului. S-a văzut aceasta! Din ce pricini nu e pe placul lui nu ne priveşte. S-o facem, aşadar, să fie!

REGELE: Să fac casa aceasta pe placul Domnului? Nu-nţeleg ce vrei să spui!

PREOTUL: E limpede totuşi! Casa aceasta a fost sortită să fie o casă a plăcerii, o casă a păcatului. Să facem din ea casa lui Dumnezeu! Să o jertfim Domnului! Să-i înlocuim altarul închinat Diavolului cu un altar închinat lui Dumnezeu!

REGELE: Vrei să spui: să facem din casa aceasta o biserică?

PREOTUL: Asta vreau să spun! Să preschimbăm casa aceasta în biserică şi poate Dumnezeu n-o va mai năpăstui!

REGELE: Eşti nebun! Mijlocul tău e un mijloc nebunesc!

PREOTUL: E ultimul mijloc! Mă gîndesc că Dumnezeu nu-şi va duşmăni propria lui casă. Mă gîndesc că, la adăpostul ei, s-ar putea să găsim şi noi mîntuirea.

REGELE: Eşti de plîns, Înţeleptule! Mult mai de plîns ca mine! Eu cel puţin nu mă mai gîndesc la nimic. Nu mai nutresc nici un fel de nădejde. Tu însă te zbaţi între ele, ca şi cum n-ar fi de tot zadarnice. Eşti mult mai de plîns ca mine! De aceea nu te voi opri să faci ce vrei din casa aceasta. Tot nu mai calcă nici un picior muieresc pe lespezile ei. N-ai decît să o faci biserică! Măcar să-ţi fac ţie pe plac dacă mie nu-mi mai pot face nicidecum. Ascultă-mă pe mine însă: nu mai e nici o nădejde, suntem hărăziţi morţii! Mijlocul tău nu e bun la nimic. Dumnezeu nu-ţi va primi darul. Totuşi, fă-i-l! Fă din casa aceasta tot ce vrei! Fă chiar şi biserică!

PREOTUL: Îţi mulţumesc, stăpîne! Alerg să pun să se vestească norodul de preschimbarea ce se făureşte aici. (Iese)

REGELE: Ha! Ha! Ha! Aleargă! Aleargă, nebunule! Eşti cuprins de groaza morţii ca un pom de vijelia văzduhurilor! Nu mai e nici o nădejde. Vom muri cu toţii. Şi tu, şi eu. Numai Profetul nu va muri. Numai el nu va muri dintre noi trei. Şi vom muri fără să-i fi putut pricinui nici un rău, nici cel mai mic rău. Măcar cu această mulţumire să murim. Dar, iată, luna se umflă, se tot umflă. În curînd vom fi numai praf şi pulbere!

Scena III

REGELE — ABIGAEL

REGELE: Ce-mi văd ochii? Să fie oare numai o arătare scornită de dorinţă sau o făptură aievea? Orice-ar fi, frumuseţea ei n-are pereche! Îi alunecă părul pe umeri cum alunecă aurul topit pe jghiab! Braţul ei e subţire ca grumazul ţiterei! Nălucă şovăitoare, pe cine cauţi?

ABIGAEL: Îl caut pe Profet! M-am rătăcit de el în mulţimea care se-mbulzea în juru-i ca să-i sărute paşii şi să-i atingă hainele. De ceasuri îl caut. De aceea am şi intrat aici.

REGELE: De aceea ai intrat, aşadar! Ca să-l cauţi pe Profet! Şi tu îl cauţi pe Profet! Toţi şi toate îl căutaţi pe Profet! Ar fi fost de mirare să fi intrat aici altfel decît căutîndu-l pe el. Întreaga cetate îl urmează. Au început acum să-l urmeze şi nălucile vrăjite.

ABIGAEL: Nu l-ai văzut?

REGELE: Nu, şi nici nu doresc să-l văd!

ABIGAEL: E cu putinţă?

REGELE: Da, cu putinţă! Profetul pe care-l cauţi tu e duşmanul meu de moarte!

ABIGAEL: Profetul n-are decît un singur duşman: pe Diavol!

REGELE: Pe Diavol şi pe mine, porumbiţo!

ABIGAEL: Dar cine eşti tu?

REGELE: Prietenul Diavolului! Sunt Regele acestei cetăţi!

ABIGAEL: Tu? Tu eşti, aşadar, Regele?

REGELE: Eu! Precum vezi, căutîndu-l pe Profet, pe prietenul Domnului, ai dat peste Rege, peste prietenul Diavolului! Nu te mîhni însă! Mai bine bucură-te de această-ntîmplare! Sunt singur şi vreau să petrec. Ai nimerit la vreme. Vino să petrecem împreună! Apropie-te! Răgazul e scurt. Să nu-l pierdem cu vorbe!

ABIGAEL: Merg să-l caut pe Profet!

REGELE: Opreşte-te!

ABIGAEL: Lasă-mă!

REGELE: Ce folos mai nădăjduieşti de pe urma Profetului? Iată, luna se umflă mereu şi în curînd ne va aduce moartea! Crezi că din întreaga gloată de fecioare care-l urmează tocmai pe tine te va alege el? Mai bine rămîi aici! Eu sunt singur şi te aleg. Chiar dacă n-aş fi singur, ci înconjurat de-un mănunchi de fete, tot pe tine te-aş alege! Vino să murim unul în braţele celuilalt!

ABIGAEL: Eu nu voi muri! Eu nu fac parte dintre acele fecioare care la lună plină vor muri!

REGELE: Ha! Ha! Ha! Tu nu vei muri! Socoteşti poate că frumuseţea ta îţi va fi o pavăză? Vei muri şi tu la fel cu toţi ceilalţi! Vino deci! Nu mai sta pe gînduri! Deschid o cramă şi las să curgă aromele. Deschide-ţi şi tu scurteica şi lasă să ţi se întrezărească sînul!

ABIGAEL: Cuvintele tale mă-nspăimîntă!

REGELE: Mai tîrziu o să te desfeţe! Lasă nădejdile prosteşti şi apleacă-te peste mine! Să murim fericiţi! Nu-ţi mai pierde vremea prin prund pe urma Profetului! Vino să ne-o pierdem amîndoi, aici, pe lespezile acestea netede ca pielea strugurelui! Nu mai nădăjdui zadarnic! Vei muri şi tu ca toate celelalte fecioare ale cetăţii! La luna plină vei scrîşni şi tu sub zidul ce-ţi va zdrobi trupul gingaş! De ce să nu mori atunci cu un cîştig faţă de celelalte fecioare ale cetăţii? Acelea vor muri, deşi au postit. Tu ai prilejul să mori fără să posteşti.

ABIGAEL: Eu nu voi muri! Pe mine nu mă atinge sorocul vestit! Eu nu sunt o fecioară a cetăţii! Eu sunt Abigael, toiagul Profetului!

REGELE: Abigael? Fecioara care călăuzeşte paşii pribeagului? Tu? Tu eşti cea care l-ai adus încoace de pe marginea mării?

ABIGAEL: Eu, şi mulţimea care se-ngrămădea în juru-i m-a desprins de el. Acum îl caut, căci eu ţin locul ochilor lui.

REGELE: Ha! Ha! Ha! Orbul şi-a pierdut a doua oară vederea!

ABIGAEL: Nu rîde, du-mă la el!

REGELE: Să te duc la el? Să fiu, aşadar, eu ochiul ochilor săi? Nici gînd, mieriţă speriată! Nici gînd! Binecuvîntată fie clipa cînd ai intrat pe porţile acestei case! Prin urmare, o fărîmă de putere tot mi-a mai rămas. Nu m-au părăsit încă de tot puterile subpămîntene! Abigael, mîna dreaptă a Profetului, mi-a căzut în laţ! Şi voi avea grijă să nu-mi scape! Ha! Ha! Ha! Prin urmare, n-o să mor scîrbit

şi învins! N-o să mor fără să fi plătit cu vîrf şi îndesat puterilor de deasupra, care s-au învoit împotrivă-mi! N-o să mor înainte de-a frînge braţul drept al Profetului! Sunt răzbunat! Prietenul meu, Diavolul, s-a dovedit şi de astă dată săritor! Mi-a împins în laţ cea mai de seamă pradă! De-acum pot muri! Căci voi muri mulţumit! Mulţumit pînă-n adîncul răruchilor! Abigael, Abigael, de-aici-nainte eu am să fiu iubitul tău! Îl vei părăsi pe Profet!

ABIGAEL: Taci, taci! O! Doamne, pe unde să ştiu fugi?

REGELE: Pe aici, prin poarta braţelor mele!

ABIGAEL: Mi-e teamă! Raabi, Raabi, vino în ajutorul meu!

REGELE: Nu te aude cel pe care-l strigi! Învăţătorul tău nu răspunde la strigătul tău înspăimîntat! Nu vine spre tine! Îu schimb, vin eu! Vin eu în locul lui! Aşadar, acesta e umărul pe care se sprijină Profetul! Lasă-mă să-l văd! Înţelept Profet, n-am ce zice! A ştiut ce toiag să-şi aleagă! Rezemat pe asemenea toiag mersul ţi se pare uşor ca o sămînţă de păpădie în vînt. Deschide-ţi buzele, Abigael!

ABIGAEL: Nu mă atinge! O! Raabi, ochii tăi sunt în mare primejdie! Vino de mă scapă!

REGELE: Nu-i nimeni prin preajmă! Sunt duşi toţi cu Profetul! În zadar strigi! Nu te aud nici măcar pietrele! De-acum eşti în mîna mea! Fii înţeleaptă, aşadar! Nu te mai codi şi fi-mi mireasă, Abigael! Iată, noaptea e tocmai potrivită pentru o nuntă!

ABIGAEL: Mă umpli de scîrbă şi de ruşine!

REGELE: Nu mai şovăi! Fie-ţi milă de singurătatea mea! Lasă-l pe Profetul tău! El are destui în juru-i. Numai eu sunt singur!

ABIGAEL: Cu adevărat tu eşti acela care a adus năpasta asupra cetăţii!

REGELE: Ce-mi pasă mie acum de cetate? Mi-a păsat destul pînă acum! De-acum nu-mi mai pasă decît de mine! Soarta mea e răzbunată! Mor mulţumit că am plătit Profetului ceea ce mi-a făcut! În clipa morţii mele îi pricinuiesc Profetului cel mai mare rău! Îi iau mireasa!

ABIGAEL: Eu nu sunt mireasa lui! Eu nu sunt decît reazemul lui!

REGELE: Atunci am să-i smulg reazemul de sub braţ! Abigael, acum a venit rîndul să asculţi şi învăţătura mea! Te-ai îndestulat din plin cu aceea seacă şi stearpă a Profetului! De-acum va începe învăţătura mea, învăţătura dătătoare de viaţă nu de moarte! Grăbeşte-te

şi te despoaie, căci vreau să-ţi arăt cum te poţi cu adevărat împărtăşi din mîntuire! Cum poţi fi fericită! Grăbeşte-te, nu fi nebună!

ABIGAEL: Ia-ţi braţele de pe braţele mele!

REGELE: Am să-ţi dau să guşti adevărata miere, Abigael! Nu te împotrivi, căci, după ce voi muri, nu va mai avea cine să te înveţe să păcătuieşti. Vei rămîne cu Profetul şi acela e omul morţii. Eu sunt omul vieţii şi vreau să las în urma mea rod de viaţă. Şi am să-l las acest rod chiar lîngă rădăcinile Profetului! Am să-l las acest rod chiar în pîntecele ucenicei sale! La un pas de Profet va rodi sămînţa mea. Ha! Ha! Ha! Straşnică răzbunare! Haide, Abigael, nu mai întîrzia! Sunt grăbit să încep grădinăritul! Să-l încep şi să-l desăvîrşesc tocmai în pămîntul Profetului! Ha! Ha! Ha! Vino să-ţi spun eu profeţia cea adevărată!

ABIGAEL: Nu mă cuprinde! Mîinile tale mi se par un mănunchi de şerpi nesăţioşi!

REGELE: Vino să-ţi arăt [ceea ce Raabi al tău nu va şti să-ţi arate niciodată! Nu pierde prilejul, Abigael, să vezi ceea ce Învăţătorul tău ţi-a ascuns din nepricepere! Mai ales că-ţi arată aceasta cel mai priceput!

ABIGAEL: Nu rîvnesc să văd ce vrei să-mi arăţi tu! Ochii mei au văzut ceea ce le-a arătat Profetul! Şi aceea e totul! Ceea ce vrei tu să-mi arăţi nu poate fi decît neant! Nu vreau să văd!

REGELE: Nu vrei? O să-ţi pară rău mai apoi de această nevrere! Dar va fi prea tîrziu! Căci, cînd îţi va părea rău, eu voi fi mort şi tu nu-l vei mai putea avea decît pe Profet. Şi acela nu e în stare să te-nveţe adevărul meu!

ABIGAEL: Adevărul tău e păcatul!

REGELE: Gîndeşte-te bine şi priveşte-mă! Altfel voi fi nevoit să te învăţ cu sila!

ABIGAEL: Raabi, Raabi, unde eşti?

REGELE: Dac-ai şti cum îi plîng pe cei ce vor rămîne după moartea mea! Ce vor mai avea ei? Ce vor cunoaşte ei? Adevărul cel adevărat numai eu îl cunosc! Am zidit această casă tocmai pentru a le uşura cunoaşterea. Dar blestematul acela o va sfărîma! Şi eu sunt darnic, nespus de darnic! Chiar mort fiind, le voi lăsa oamenilor din nou prilejul de a fi fericiţi. Le voi lăsa moştenire adevărul meu. Nu sunt zgîrcit. Nu-mi duc cu mine ceea ce am cunoscut eu. Las şi altora

moştenirea mea. Şi tu vei fi purtătoarea moştenirii mele. În pîntecul tău, suplu ca al delfinului jucăuş, îmi voi îngropa comoara! Şi dacă te împotriveşti, o voi face chiar împotriva voinţei tale! Vino, să nu mai întîrziem!

ABIGAEL: Nu! Nu! Lasă-mă!

REGELE: Vino! (Intră Tobias) Cine-i acolo? Cine mă turbură? Ah! (Iese)

ABIGAEL: Doamne, îţi mulţumesc că mi-ai scos o lăptură de-a ta în cale în clipa cea mai grea!

Scena IV

ABIGAEL – TOBIAS

TOBIAS: Abigael, Abigael, în sfîrşit, iată-te!

ABIGAEL: Unde e Raabi? M-am rătăcit de el ca o oaie de păstorul ei!

TOBIAS: Şi eu îl caut! Socoteam că-l voi afla lîngă tine. Ah, Abigael, nu e timp de pierdut! Vino să-l găsim căci o mare primejdie îl pîndeşte!

ABIGAEL: Nu te-nţeleg!

TOBIAS: Da, o mare primejdie! Cînd am intrat aici, alergam să-l vestesc de ceea ce am aflat adineaori.

ABIGAEL: Ce primejdie poate fi atît de mare încît să-ndrăsnească să-l înfrunte pe omul lui Dumnezeu? Vorbeşte!

TOBIAS: Vezi casa aceasta, Abigael? Aici e sălaşul păcatului din cetate!

ABIGAEL: Ştiu! A trecut abia o clipă de cînd mi s-a arătat.

TOBIAS: Ei bine, Abigael! Marele Preot a hotărît ca să-l alunge de aici, aşa cum oamenii cetăţii l-au alungat din ei.
Casa aceasta va fi preschimbată în biserică.

ABIGAEL: Şi unde e primejdia ce-l ameninţă pe Profet?

TOBIAS: Tocmai în această preschimbare! Dacă Dumnezeu va primi darul cel se gîndeşte să i-L facă Marele Preot înseamnă că profeţia nu se va împlini, căci Dumnezeu nu-şi va bîntui propria lui casă!

ABIGAEL: Ar fi cu putinţă ca Dumnezeu să primească să locuiască această casă?

TOBIAS: Dumnezeu locuieşte bisericile. Şi această casă, schimbată-n biserică, ar fi cea mai măreaţă dintre toate zidirile lui.

ABIGAEL: Dacă profeția nu se-mplinește oamenii se vor îndrepta împotriva Profetului. Nu, nu e cu putință ca Dumnezeu să-l părăsească pe Raabi de dragul unor ticăloși!

TOBIAS: Nu suntem noi în măsură să judecăm părtinirile lui Dumnezeu! Iată, eu sunt un fiu credincios al cetății! Totuși am socotit de cuviință să-l vestesc pe Profet despre ceea ce se pregătește împotrivă-i.

ABIGAEL: Iată-l! Se apropie înconjurat de mulțimea sfioasă.

TOBIAS: Să-l chemăm aici, Abigael! Strigă-l cu glasul tău cunoscut!

ABIGAEL: O! Raabi! O! Raabi! Roaba ta credincioasă te caută! Vino la ea!

Scena V

Cei de mai sus — PROFETUL

PROFETUL: Abigael, toiagul meu credincios, unde mi-ai fost? Cum de te-ai rătăcit în casa asta? Știi tu, pasăre nevinovată, unde te afli?

ABIGAEL: Învățătorul meu, Învățătorul meu, Domnul a vrut să mă aflu aici ca să te pot sluji mai bine ca pînă acum!

PROFETUL: Ce vrei să spui, floare neprihănită? Ceea ce faci tu pentru sărmanul orb e tot ce se poate face pentru el! Credința ta e în stare să cutremure pietrele munților!

ABIGAEL: Ce-nseamnă credința mea pe lîngă un singur cuvînt de-al Profetului? Ea e asemenea unui bob de rouă pe lîngă nesfîrșirea mării!

PROFETUL: Cît de limpede, cît de limpede e bobul de rouă!

ABIGAEL: Aș vrea să-mi dau viața pentru Profetul meu, căci socotesc că nu-l slujesc îndeajuns!

PROFETUL: Copiliță de aur, tu ești toiagul meu și nu ne vom despărți unul de celălalt!

ABIGAEL: Eu sînt toiagul tău, Învățătorule, sprijină-te pe mine și vino să părăsim cetatea aceasta!!

PROFETUL: Ți-e degrabă să umbli, Abigael?

ABIGAEL: Mi-e dor de pasul tău, născut cu smerenie de mine, păcătoasa ta trestie!

PROFETUL: Ai răbdare, Abigael! Nu se cuvine să părăsim cetatea pînă ce nu se va împlini sorocul!

ABIGAEL: Ce rost are, stăpîne, să-l așteptăm aici? Vino! Mergem în pustie și-l așteptăm acolo! Ascultă, Învățătorule, ruga mea!

PROFETUL: Ascult, Abigael, dar nu aud decît un tremur și o spaimă în glasul tău, care mă neliniștesc!

ABIGAEL: Te rog, vino! Am rămas destul în cetatea aceasta. Ne așteaptă și altele. De ce să le nedreptățim pe acelea? De ce să le lipsim de cuvîntul tău și să hălăduim tot pe aici?

PROFETUL: Abigael, tu-mi ascunzi adevăratul rost al rugăminții tale!

ABIGAEL: Stăpîne, stăpîne, vino să ne ducem în pustiu!

PROFETUL: Oamenii cetății au mare nevoie de mine. Eu le aduc învățătura Domnului. Nu se cuvine să-i las numai pe jumătate luminați!

ABIGAEL: Stăpîne, oamenii de-aici nu mai au nici o nevoie de tine! Ei urzesc împotriva ta!

PROFETUL: Ce spui tu, toiagul meu?

ABIGAEL: Iată, să-ți spună omul acesta! El e cel care m-a vestit de cele ce se petrec în umbră.

PROFETUL: El e cel care te-a înspăimîntat?

TOBIAS: Nu, Învățătorule, eu nu sunt cel ce-am înspăimîntat-o! Eu sunt cel ce am adus o veste!

PROFETUL: Atunci vestea ta e cea care mi-a înspăimîntat umărul sprijinitor? Fă-mi-o cunoscută și mie!

TOBIAS: Stăpîne, Marele Preot a hotărît să schimbe casa aceasta din sălaș al Diavolului în adăpost al lui Dumnezeu. De azi înainte casa aceasta nu va mai fi ce a fost, casa aceasta va fi biserica Domnului!

PROFETUL: Binecuvîntată fie hotărîrea Marelui Preot! Cu adevărat nu mă așteptam la această veste îmbucurătoare!

TOBIAS: Îmbucurătoare, Raabi? Dar bine, casa aceasta e dușmana ta!

PROFETUL: Numai păcatul care și-a găsit sălaș într-însa. De va locui Dumnezeu în ea va fi prietena mea!

TOBIAS: Iertare, Profete, dar nu înțeleg bucuria ta! Vestea aceasta pe noi ne-a umplut de îngrijorare.

PROFETUL: Cum te poate îngrijora gîndul de pocăință al cuiva?

TOBIAS: Mă-ngrijorează, pentru tine mă-ngrijorează, Învățătorule! Oare n-ai profețit chiar tu năruirea ei?

PROFETUL: Dacă Diavolul va fi alungat din ea, e ca şi cînd s-ar fi năruit!

TOBIAS: Dar dacă Dumnezeu nu-şi va bîntui propria-i casă, dacă profeţia nu se va împlini?

PROFETUL: Profeţia mea se va împlini odată cu alungarea Diavolului! Nu vă uitaţi la ziduri, oameni! Uitaţi-vă la ceea ce e înăuntrul lor!

TOBIAS: Iertare, dar nu-nţeleg! Mîine noapte va fi lună plină. Dacă Dumnezeu va primi ofranda Marelui Preot înseamnă că cutremurul vestit de tine nu se va isca, zidurile acestea nu se vor nărui, oamenii nu vor pieri ca şoarecii, iar tu vei fi socotit un profet mincinos!

PROFETUL: Aşa mă vor socoti oamenii?

TOBIAS: Aşa, căci profeţia ta nu va fi împlinită!

PROFETUL: Ce cutremur mai mare ar putea nărui această casă decît acela care ar preschimba-o în lăcaş al lui Dumnezeu? Ce moarte mai aievea ar putea cuprinde pe oameni decît aceea care i-ar naşte pentru o viaţă nouă? Oamenii mă vor socoti un profet mincinos, zici?

TOBIAS: Dacă zidurile vor rămîne în picioare şi ei în viaţă pe drept cuvînt!

PROFETUL: Tobias, Dumnezeu m-a trimis să fac o profeţie! Eu am făcut-o! Ce va hotărî Dumnezeu de-aici încolo nu mai stă în puterea noastră să judecăm. Dacă zidurile acestea vor rămîne în picioare înseamnă că aşa a fost voinţa lui Dumnezeu. Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui. Eu nu sunt decît gura prin care Dumnezeu îi ceartă pe cei păcătoşi!

ABIGAEL: Învăţătorule, vino să plecăm în pustiu! Mai sunt atîtea cetăţi care de-abia aşteaptă să audă glasul tău!

PROFETUL: Abigael, Dumnezeu mi-a poruncit să intru în cetatea aceasta şi să nu ies din ea pînă nu se va împlini sorocul! Să nu trecem deci peste hotărîrea lui Dumnezeu!

TOBIAS: Neîmplinirea profeţiei va însemna moartea ta!

PROFETUL: Aceasta e ceea ce v-a înspăimîntat? O! Bunii mei prieteni! Profeţia mea se va împlini, n-aveţi nici o grijă! Se va împlini, chiar dacă zidurile acestea nu se vor nărui întocmai cuvintelor!

TOBIAS: Nu eşti pe înţelesul oamenilor, Profete! Oamenii vor împlinirea profeţiei după înţelesul lor, nu după al tău! Ei vor să vadă zidurile prăvălindu-se cu cutremur mare asupra colibelor lor, blocurile

mari de piatră năruindu-se asupra soţiilor lor, cutremurul înspăimîntător înghiţindu-le pruncii! Aşa sunt oamenii, chiar dacă împlinirea profeţiei înseamnă pierirea lor. Mai bine ascult-o pe Abigael, părăseşte cetatea şi aşteaptă sorocul în pustiu!

PROFETUL: Nu mă mîhniţi, prieteni! Aici mi-este locul sortit, nu în pustiu! Dacă Dumnezeu va primi gîndul Marelui Preot, şi eu mă voi ruga să-l primească, menirea mea e împlinită. Fie că profeţia mea se va împlini aşa cum înţelegeţi voi, fie că nu, locul meu e aici, între oamenii aceştia lihniţi de învăţătură. Iată, ei sunt nerăbdători să mă întorc între ei! Veniţi şi voi şi părăsiţi orice alt gînd decît acela al bunelvoiri! (Iese)

Scena VI

ABIGAEL — TOBIAS

ABIGAEL: Tobias, Tobias, Profetul nu ne-a înţeles! Ce e de făcut?

TOBIAS: Într-adevăr, Profetul nu-şi dă seama de primejdia în care se află!

ABIGAEL: Cum am putea să-l facem să ne urmeze?

TOBIAS: Nici eu nu ştiu.

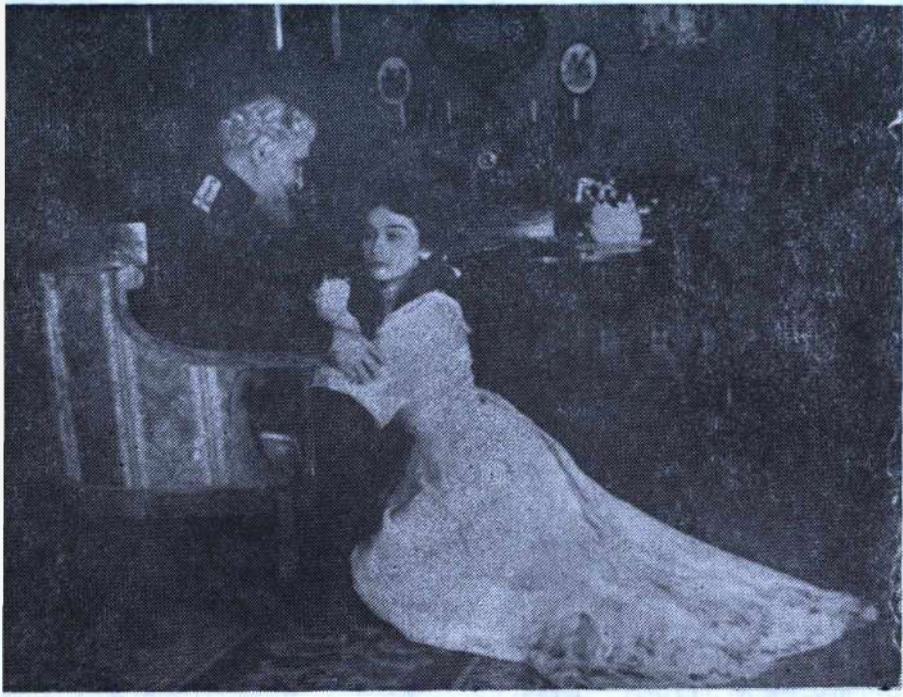
ABIGAEL: Pentru ce, pentru ce oare nu vrea să dea ascultare sfatului meu? O! Ce nelinişte înfiorătoare m-a cuprins! Sunt atît de îngrijorată de cele ce se vor întîmpla! Găseşte un drum de urmat, frate! Află un mijloc prin care să ocolim primejdia! Dacă Profetul nu are grijă de sine, trebuie să-i purtăm noi!

TOBIAS: Mă gîndesc şi mă răzgîndesc. Şi nu aflu nici un gînd rodnic!

ABIGAEL: O! Şi cum se apropie clipa hotărîtoare! Cu ce paşi repezi o simt venind! Gîndul că mîine noapte luna va răsări mă umple de groază! Acelaşi gînd care mai ieri mă alinta cu doruri ascunse acum mă năpădeşte cu buruienile temerii! O, Tobias! Mîine noapte luna ar putea să răsară fără ca profeţia să se împlinească.

TOBIAS: Poate că totuşi Dumnezeu n-o să-l părăsească pe Profet!

ABIGAEL: Cum n-o să-l părăsească, cum, cînd chiar el se va ruga lui Dumnezeu să primească darul Marelui Preot! Blestemaţi fie-mi ochii cu care l-am îndreptat încoace! Blestemat umărul care nu-i ştie îndeajuns sprijini! O! Tobias, Tobias, nu mă lăsa pradă desnădejdii!

TOBIAS: Soarta Profetului e în mîna Profetului! Nu înțeleg de ce nu și-o păzește. El spune că profeția i se va împlini, dar așa cum spune el că se va împlini, eu nu pot pătrunde cu înțelegerea mea. Mi-e prea slabă mintea ca să pot pricepe rostul cuvintelor lui!

ABIGAEL: Eu nici nu caut să le pricep! Tot ce pricep e că viața Profetului e în primejdie și că mie viața aceasta mi-e dragă, atît de dragă încît mi-aș da-o pe a mea în schimbul ei!

TOBIAS: Profetul ne-a mustrat cînd i-am vorbit despre fuga în pustiu. Cum altfel i-am putea ajuta? Încearcă, Abigael, și-i mai vorbește! Poate pînă la urmă tot vei izbuti să părăsească cetatea.

ABIGAEL: Orîcît i-aș vorbi, tot în zadar i-aș vorbi! Nu-l vei putea îndepărta de cetate pînă la împlinirea sorocului.

TOBIAS: Dacă Dumnezeu va primi să locuiască în casa aceasta, deplîng împlinirea sorocului!

ABIGAEL: Nu! Nu! Dumnezeu nu va primi să locuiască în casa păcatului! Și totuși, dacă însuși Profetul îl cheamă într-însa, ce face oare Dumnezeu? O! Blestemat fie gîndul Preotului de-a schimba casa aceasta într-o biserică!

TOBIAS: Liniștește-te, Abigael! Nu e în puterea noastră să silim hotărîrea nestrămutată a Profetului!

ABIGAEL: Să încercăm atunci să silim hotărîrea lui Dumnezeu! Da! Da! Dumnezeu trebuie silit să nu locuiască această casă!

Trei surori de Cehov (stagiunea 1952—1953). În toate aceste spectacole, principala interpretă a rolurilor feminine a fost soția scriitorului, actrița Dorina Stanca, prin amabilitatea căreia am obținut aceste imagini.

[40]

TOBIAS: Dacă pînă mîine noapte Dumnezeu nu se va muta în ea profeția Profetului se va împlini!

ABIGAEL: Crezi?

TOBIAS: De bună seamă! Dacă mîine noapte luna plină, cînd va răsări, va privi în casa aceasta tot păcatul, cutremurul prezis îi va cuprinde temeliile și o va nărui. Dar teamă mi-e că mîine noapte luna plină va răsări deasupra unei biserici. Dumnezeu e setos de lăcașuri și darul Preotului e ispititor. Casa aceasta ar fi cea mai frumoasă dintre toate casele Lui. Teamă mi-e, Abigael, că mîine noapte luna va scălda cu apele ei lăcașul Domnului, nu pe al Diavolului!

ABIGAEL: Nu! Nu! Luna va trebui să scalde mîine noapte cu apele ei tot desfrînarea! Casa aceasta trebuie să rămînă tot ceea ce a fost: casa păcatului!

TOBIAS: Marele Preot o va schimba chiar astă seară în biserică.

ABIGAEL: Dar mîine noapte luna va răsări tot deasupra unei case ticăloase!

TOBIAS: Cum va fi cu putință, cînd locul cramelor îl vor ține altarele, locul scoarțelor puloase, vasele cu apă sfințită, locul chipului lui Baal, chipul lui Dumnezeu? Cum va fi cu putință, cînd locul aromelor îl vor lua miresmele sfinte și locul femeilor păcătoase, fecioarele fără de prihană?

ABIGAEL: Va fi cu putință!

TOBIAS: Cum? Lămurește-mă!

ABIGAEL: Prin săvîrșirea păcatului chiar în sînul noii biserici! Pînă mîine noapte păcatul se va ascunde doar, dar mîine noapte, cînd luna va răsări, se va înstăpîni și el din nou în sălașul lui vechi!

TOBIAS: Pe cine vei găsi însă atît de nebun ca să vină mîine noapte aici și să păcătuiască? Ce bărbat va îndrăzni să păşească mîine la răsăritul lunii în noua biserică cu gîndul de-a spurca?

ABIGAEL: Cunosc eu pe unul!

TOBIAS: Ce femeie va avea atîta putere ca pentru viața Profetului să atragă asupra ei mînia veșnică a lui Dumnezeu, batjocorindu-L în propria lui casă?

ABIGAEL: Cunosc eu pe una!

TOBIAS: Mi-e teamă de gîndurile tale, Abigael! Văd în ochii tăi o flacără care pînă acum n-a mocnit. Nu e bine să silim hotărîrile Domnului!

ABIGAEL: Domnul trebuie silit să năruie această casă şi aceasta El nu o va face decît dacă păcatul va supraviețui într-însa!

TOBIAS: Abigael, nu mă privi atît de mîndru! Ce gînduri se iscă în căpşorul tău? Mai bine vino să-l căutăm pe Profet! El ne aşteaptă, desigur!

ABIGAEL: Ia-o înainte! Eu te voi urma îndată. (Tobias iese)

Scena VII

ABIGAEL — REGELE

REGELE: Tot aici, Abigael, tot aici? N-ai părăsit încă această casă?

ABIGAEL: Precum vezi!

REGELE: A început oare să-ți placă?

ABIGAEL: Cine ştie!

REGELE: Sau poate Profetul tău nu mai are nevoie de tine de nu l-ai urmat?

ABIGAEL: Poate că nu l-am urmat tocmai pentru că are nevoie de mine! Da! A început să-mi placă această casă!

REGELE: Vei fi auzit pesemne că Preotul vrea să o preschimbe, ha! ha! ha!, în biserică! De aceea ți-o fi plăcînd, căci nu-mi închipui că ceea ce te-a înspăimîntat adineaori te ispitește acum.

ABIGAEL: De ce nu m-ar ispiti? Gîndul preotului mi se pare sminteit! Casa aceasta se cuvine să rămînă ceea ce este!

REGELE: Glumești, Abigael?

ABIGAEL: Nicidecum, Rege! Am fost o nebună adineaori!

REGELE: Vrei să-ți rîzi de mine?

ABIGAEL: Cu ce rost aş face-o? Adevărul e unul: vreau să cunosc taina acestei case!

REGELE: Abigael, bagă de seamă! Eu sunt gata de moarte. Nu se cuvine să mă amăgeşti!

ABIGAEL: Nu te amăgesc! Vreau să-nvăț ceea ce Profetul nu mă poate învăța!

REGELE: Ştii ce ar însemna aceasta pentru mine? Ar însemna să mor fără părere de rău!

ABIGAEL: Ei bine, sunt hotărîtă să-ți prilejuiesc această moarte!

REGELE: Dacă e adevărat că te-ai răzgîndit şi că vrei să primeşti

învățătura mea aş muri fericit! De două ori fericit! O dată pentru că am izbutit să fac spița mea să supraviețuiască şi a doua oară pentru că am înfruntat, chiar în clipa morții, pe Profet.

ABIGAEL: E adevărat că m-am răzgîndit!

REGELE: Aşadar, casa aceasta nu şi-a pierdut pe de-a-ntregul puterea! Mai ascunde în ea un farmec ispititor care-l face pe cel ce pătrunde în ea să tremure de dorinți. Aşadar, casa aceasta a mai avut încă destulă vrajă ca să ispitească pe cineva! Mai e cineva care voieşte să cunoască învățătura Regelui!

ABIGAEL: Mai e!

REGELE: Mai e! Şi anume tocmai mîna dreaptă a Profetului! Tocmai toiagul lui de sprijin! Ha! Ha! Ha! Poți tu, Mare Preot, să preschimbi cît vei voi casa aceasta în biserică, la temelia ei ea va rămîne tot ceea ce eu am hotărît dintru început să fie! Ha! Ha! Ha! Parcă-l şi văd pe Profet, ca mîine, purtat neştiutor pe cărări nisipoase de o lăptură în pîntecul cărcia zac eu, dușmanul lui neînduplecat. Parcă-şi văd însoțit din umbră, pretutindeni, de sîmburele pe care eu l-am sădit în propria lui grădină! Ha! Ha! Ha! Vino, Abigael! După ce vei cunoaşte învățătura mea nu vei mai da nici doi bani pe învățătura Profetului. Apropie-te! Deschide-ți haina şi lasă-ți umerii în lumină! Vino să te învăț!

ABIGAEL: Nu acum, Rege!

REGELE: Dar cînd? Învățătura mea e grabnică!

ABIGAEL: Ai răbdare, îți spun! Nu acum! Abia mîine vreau să cunosc învățătura ta!

REGELE: După ce Preotul îşi va aduce aici biserica sa??

ABIGAEL: Înainte ca să mori şi pentru ca să mori în culmea fericirii! Mîine, o clipă înainte de a răsări luna plină! Atunci va fi mai bine! Gîndeşte-te! Mai potrivit e să fii atunci fericit decît acum, cînd moartea încă n-a sosit!

REGELE: Ai dreptate, ai dreptate! E mai bine să-mi păstrez pentru clipa aceea bucuria. Dar bine, Abigael, atunci va fi biserica Preotului?

ABIGAEL: Doar nu te vei împiedica de gîndul smintit al Preotului fricos? Cine va lua în seamă biserica întocmită în pripă? Te aştept aici! Mîine noapte, înainte de răsăritul lunii, te aştept aici!

REGELE: Nu vei aştepta în zadar!

CORTINA

ACTUL III

Acelaşi decor ca în finalul actului I. Scena complet deschisă. Interior însă preschimbat în biserică.

Scena I

PREOTUL — ELIŞA

PREOTUL: Nu ţi s-a părut oare?

ELIŞA: Încă nu mi s-a-ntîmplat să mă-ndrept după păreri!

PREOTUL: Ai văzut cu ochii tăi totul?

ELIŞA: Precum am auzit cu urechile mele totul! Mă pregăteam să păşesc aici pentru a purcede la schimbările hotărîte!

PREOTUL: Nu te-au simţit?

ELIŞA: Nu! M-am oprit din mers înainte de-a ieşi din umbra prielnică!

PREOTUL: N-ai înţeles greşit şoaptele lor?

ELIŞA: Nu şopteau! Regele vorbea în gura mare!

PREOTUL: De necrezut, de necrezut! Să fie Regele în stare de aşa ceva? Să fie el în stare să treacă a doua oară peste hotărîrea mea?!

ELIŞA: Mai mult m-am mirat de Abigael decît de Rege!

PREOTUL: De ea nu mă mir! Face ceea ce face pentru a-l mîntui pe Profet. Vrea să prelungească păcatul acestei case; să ne zădărnicească jertfa pentru a-L sili pe Dumnezeu să împlinească profeţia stăpînului ei!

ELIŞA: Oare cu ştirea Profetului o face?

PREOTUL: Nu! De bună seamă împotriva voinţei Profetului!

ELIŞA: Regele părea cuprins de beţie. Ochii îi străluceau în cap ca două mirişti aprinse. Vorbele îi gîlgîiau în gîtlej ca vinul fiert în vas.

PREOTUL: Asta înseamnă că a căzut în mreaja pe care i-a întins-o Abigael. Fecioara aceasta îndrăzneşte să-l apere pe Profet pînă şi înaintea lui Dumnezeu! Cu adevărat n-are pereche îndrăzneala ei!

ELIŞA: Îndrăzneala-i pe măsura frumuseţii. Nu mă mir de Rege că a căzut în laţ. Pentru darul pe care i-l face Abigael, nu e de mirare că zădărniceşte iertarea întregei cetăţi.

PREOTUL: Spui că şi-au făgăduit sorocul faptei lor nemernice pe azi?

ELIŞA: Pe azi, da! O clipă înainte de răsăritul lunii.

PREOTUL: Dibace, Abigael, prea dibace! A potrivit totul aşa ca să

nu mai rămînă timp pentru îndreptarea greşelii lor, iar Dumnezeu să fie nevoit să o pedepsească.

ELIŞA: Bine c-am prins veste de pe-acum!

PREOTUL: Într-adevăr, bine! Sunt hotărît să lupt cu toate puterile împotriva fecioarei îndrăzneţe! Fapta ei ar nărui cea mai mare lucrare a mea! Începutul a fost atît de prielnic, încît nădăjduiam pe drept cuvînt un bun sfîrşit. Vestea preschimbării vechiului lăcaş de pribană în lăcaş al lui Dumnezeu a fost pe placul oamenilor. A umplut cetatea de mulţumire. Nu-i aşa?

ELIŞA: Aşa e! Oamenii cetăţii slăvesc din răsputeri gîndul pe care l-ai avut. Oriunde merg sunt privit cu drag, nu mai murmură nimeni pe urma mea. Numele tău e binecuvîntat de toţi şi pus în slavă alături de al Profetului. Dacă lucrarea ta va fi dovedită şi primită de Dumnezeu, numele tău îl va întrece pe al Profetului. Toţi aşteaptă mîntuirea în urma faptei tale. Nădejdi noi au început să înmugurească. Deocamdată, abia mijinde, dar totuşi, pentru un ochi pătrunzător, uşor de văzut!

PREOTUL: Şi toată această muncă a mea să se prăvălească în ţărînă din pricina unui Rege năuc şi-a unei fecioare potrivnice?

ELIŞA: Ar fi într-adevăr o mare nenorocire! Ar însemna să ne prăbuşim în fundul iadului, după ce am fost la un pas de iertare!

PREOTUL: Nu voi îngădui aceasta! Sunt hotărît să-i opresc pe cei doi să-şi împlinească făgăduinţa! Cu orice preţ îi voi opri!

ELIŞA: Pe Rege mă îndoiesc că vei fi în stare!

PREOTUL: Voi încerca atunci să o opresc pe Abigael!

ELIŞA: Nimeni nu o poate întoarce din hotărîrea ei!

PREOTUL: Unul, cu toate acestea, da! Şi pe acela iată-l!

ELIŞA: Profetul?

PREOTUL: Da! Profetul! Vine să cerceteze biserica aceasta şi să o binecuvînteze. Eu l-am chemat.

ELIŞA: Dacă a primit să vină înseamnă că nu ştie nimic despre fapta pe care o pregătesc cei doi.

PREOTUL: Ai dreptate! Şi voi folosi prilejul pentru a i-o destăinui şi a-i cere sprijinul.

ELIŞA: Numai să vrea să ţi-l dea! Ar însemna să-şi sprijine propria-i moarte! (Iese)

Scena II

PREOTUL — PROFETUL

PREOTUL: Păşeşte, Învăţătorule! Iată, casa aceasta nu mai e ce a fost! L-am chemat pe Dumnezeu să se mute în ea!

PROFETUL: Bine ai făcut! Şi, dacă tu eşti Preotul, cel ce-mi vorbeşte, îţi fericesc gîndul şi hotărîrea luată! Să nădăjduim că Dumnezeu o să primească să se aşeze într-însa!

PREOTUL: Intră şi sfinţeşte-o ca să fie plăcută înaintea Domnului!

PROFETUL: Fie ca numele Domnului să se slăvească în ea în vecii vecilor!

PREOTUL: Dacă Dumnezeu o va locui, nu va fi zidire mai măreaţă ca ea între toate bisericile! O! Învăţătorule, dacă ai avea ochi să vezi cît de fără pereche este, l-ai chema pe Domnul în ea!

PROFETUL: Iată, îl chem, chiar fără să o văd! Doamne, vino şi te coboară în zidirea aceasta pentru ca numele Tău să fie slăvit prin ea! Casa aceasta a fost cetatea păcatului, dar sabia ta a înfrînt pe Diavol. Vino deci şi te aşează în locul lui şi milostiveşte-te de robii tăi care se întorc la tine!

PREOTUL: Roagă-L, Învăţătorule, roagă-L să o apere, căci e firavă, fiind abia nou-născută! Roagă-L să o păzească de Diavol, căci acela nu şi-a luat încă nădejdea de a se întoarce într-însa. Pîndeşte şi furnică în jurul ei, plănuind în ascuns cum să o cuprindă din nou.

PROFETUL: Ce vrei să spui oare?

PREOTUL: Că se urzesc gînduri păcătoase împotriva acestui lăcaş. Sunt unii care ar dori să-l vadă din nou ceea ce a fost: staulul răului.

PROFETUL: E cu putinţă să mai nutrească cineva în cetatea aceasta asemenea dorinţi?

PREOTUL: Sunt doi aceia, unelte ale Diavolului! Au plănuit împreună pîngărirea acestui lăcaş şi năruirea lui din slava lui Dumnezeu în ţărîna spurcăciunii!

PROFETUL: Cu adevărat atunci se cuvine să-L chem pe Dumnezeu ca să apere zidirea!

PREOTUL: Înainte de-a-L chema pe Dumnezeu, eu te-am chemat pe tine, Raabi, ca să o străjuieşti.

PROFETUL: Cum să o fac?

PREOTUL: Cei doi au plănuit ca în noaptea aceasta o clipă înainte

de răsăritul lunii pline, să intre aici, în casa Domnului, şi să cunoască unul cu celălalt nodul păcătos.

PROFETUL: O! Mi se cutremură fiinţa de scîrbă la ceea ce aud!

PREOTUL: Ca să zădărnicească iertarea aşteptată de la Dumnezeu prin alungarea Diavolului din această casă şi-au făgăduit, în preajma răsăritului lunii, în această casă, în sfînta Sfintelor, schimbul drăceştilor legănări.

PROFETUL: Cum de nu i-a fărîmat Dumnezeu de îndată ce li s-a iscat în minte acest gînd nemernic! Cine sunt aceia?

PREOTUL: Unul e Regele, iar celălalt... o fecioară străină!

PROFETUL: Blestemaţii! Au uneltit împotriva lui Dumnezeu, fără să se teamă, în chiar casa Lui!

PREOTUL: Au pus la cale năruirea cetăţii şi moartea atîtor suflete care s-au pocăit! La ce va folosi pocăinţa acelora, cînd Dumnezeu îi va pedepsi pentru fapta celor doi nemernici?

PROFETUL: Într-adevăr, oamenii cetăţii s-au întors spre Dumnezeu, deşi nu mai era nădejde de iertare. Însumi m-am minunat de aceasta şi bucurat din adînc. Cînd sunt judecaţi fără nădejde, aşa cum erau oamenii acestei cetăţi, ei rămîn de obicei pe drumul Diavolului. Căci îşi spun: la ce bun să ne mai întoarcem la Domnul cînd tot suntem bîntuiţi? Mai bine să ne întărim prietenia cu Diavolul ca să avem, din doi, măcar unul alături de noi. Oamenii acestei cetăţi însă s-au întors la Dumnezeu şi au alungat dintre ei Diavolul şi, ca semn, casa aceasta a fost dată Domnului. Oamenilor acestei cetăţi li se cuvine, de aceea, iertarea! Şi ar fi păcat ca doi netrebnici să le-o zădărnicească!

PREOTUL: Iată de ce te-am chemat în ajutorul meu. Eu nu sunt în stare să opresc fapta lor nemernică. Numai tu eşti în putere să o faci. Numai tu poţi să stăvileşti reintrarea Diavolului în casa aceasta odată cu răsăritul lunii. Ajută, Învăţătorule, cetatea să dobîndească iertare! Căci de-acum atîrnă numai de tine ca cetatea să fie iertată sau nu. Ştiu că e mare preţul pe care trebuie să-l plăteşti dacă vom fi iertaţi. Totuşi te rog.

PROFETUL: Chiar dacă nu m-ai ruga, aş ieşi cu arme în întîmpinarea păcatului. Eu am fost trimis în lume ca să lupt împotriva lui. Dacă trebuie, dau şi viaţa în lupta aceasta!

PREOTUL: Cu adevărat eşti mîna dreaptă a lui Dumnezeu! Dacă vom fi iertaţi va trebui să te întorci la El.

PROFETUL: Ştiu, şi de-abia aştept aceasta!

PREOTUL: Oamenii nu vor înţelege că numai datorită profeţiei tale s-au mîntuit. Ei nu vor vedea mai departe de profeţie în sine. Ei nu vor vedea decît că profeţia ta nu s-a împlinit. Şi, după legi, minciuna trebuie pedepsită. Chiar eu voi fi acela care va trebui să cer pedepsirea ta. E rostul meu, al Preotului, ca să păstrez albia legilor. Chiar dacă ştiu că numai apele mari ce vor despărţi marginile ei o vor putea umple din nou. Albia cetăţii a fost mîncată de secetă. Dar tu ai umplut-o din nou. Apele mari au venit gîlgîitoare şi au înviat pămîntul crăpat. Dar ele au trecut de marginile albiei şi acum e rîndul meu să adun la loc malurile. Iată, îţi spun aceasta ca să alegi: sau ne laşi în voia păcatului ce-şi scoate din nou limbile, şi-atunci profeţia ta se va împlini spre slava ta, sau ne fereşti de ei, şi-atunci profeţia ta nu se va împlini, spre slava lui Dumnezeu şi căderea ta, căci de ne scoţi din jarul mocnind al păcatului, oamenii te vor socoti un profet mincinos.

PROFETUL: Am ales dintru-nceput! Căci, strivind păcatul, profeţia mea se va împlini în ceruri. Oamenii ce se vor naşte în urma mea nu vor mai fi aceia dinaintea venirii mele, ci alţii. Ceilalţi vor muri de îndată ce Dumnezeu se va aşeza în casa aceasta rezidind-o. Înnoirea lor şi înnoirea casei acesteia se va desăvîrşi asemeni unui apocalips. Prin moartea sufletelor vechi şi prin prăbuşirea temeliilor necurate. Întocmai cum am profeţit.

PREOTUL: Norodului îi va fi greu să înţeleagă aceasta şi cînd o va înţelege va fi prea tîrziu pentru tine. De mult vei şedea la dreapta Domnului. Vai mie! Vai mie! Căci eu înţeleg totul, dar nu mi-e cu putinţă să-i luminez şi pe ceilalţi. Învăţătorule, iartă-mă pentru ceea ce am să fac! Oamenii vor trece de partea mea şi vor socoti iertarea drept o urmare firească darului pe care i L-am făcut lui Dumnezeu. Profeţia ta însă, prin care s-a desăvîrşit înnoirea sufletelor lor, nu o vor înţelege în adîncul ei. Nu vor cuprinde înţelesul cuvintelor, ci numai cuvintele. Nu sîmburii profeţiei, ci numai coaja. Şi o vor socoti drept minciunoasă. Iar eu, cel ce pricep miezul, voi fi, după legi, nevoit să cer moartea ta ca apele să reintre în albie.

Iartă-mă, Învăţătorule, şi nu mă trece printre cei păcătoşi, căci eu cunosc adevărul!

PROFETUL: Fericiţi cei ce cunosc adevărul!

PREOTUL: Va veni însă o vreme cînd îl vor cunoaşte toţi. Şi atunci numele tău va fi slăvit în vecii veciloг. Îngăduie-mi să ţi-l slăvesc înainte de veac! Îngăduie-mi să mă prostern la picioarele tale înainte de-a începe făţiş duşmănia noastră! (Îngenunchează) Preotul va duce mai departe învăţătura Profetului, dar, pentru ca să o poată face, va trebui să ceară moartea aceluia.

PROFETUL: Ridică-te! Dacă, pentru ca oamenii să urmeze învăţătura mea, e de trebuinţă să mă lepăd de omenesc, sunt gata să o fac. Iată umbrele nopţii încep să cadă. Se apropie clipa hotărîtoare. În curînd voi fi nevoit să lupt împotriva păcatului.

PREOTUL: Ce mare e dibăcia lui! A potrivit lupta aşa fel ca să-l poţi înfrînge numai căzînd tu însuţi. Vino, Învăţătorule! Să intrăm aici, în Sfînta Sfintelor şi să ne rugăm, întîia şi ultima oară, împreună! După săvîrşirea luptei, vom fi din nou nepricteni, deşi între noi ne-am trecut prieteneşte unul celuilalt spada! (Ies într-o firidă din fund)

Scena III

ABIGAEL

ABIGAEL: Pînzele nopţii se desfăşoară peste cetate. În curînd o vor îmbrăca în întregime. Peste cîteva clipe luna îşi va arăta chipul plin, luminînd turlele acestei case. Atunci vor începe temeliile să se frămînte, chiagurile să se desprindă, zidurile să se cutremure. Oamenii vor alerga îngroziţi pe străzi, mumele cu pruncii la sîn, fecioarele cu părul despletit pe umeri. Sfîrşitul lor va fi întocmai aşa cum l-a vestit Profetul. Iertarea acestei cetăţi nu va fi dobîndită. Căci aici, în sînul acestei case de la care se aşteaptă îngăduinţa Domnului, în curînd păcatul îşi va scoate capul de şarpe şi-şi va şuiera limbile otrăvite. Şi tocmai eu voi fi aceea care îl voi trezi din culcuş în clipa hotărîtoare. Doamne, tu vezi din înaltul tău şi cunoşti rostul faptei mele! Nu de dragul păcatului mă aflu aici, ci de dragul dreptăţii tale. Căci nu e drept să cadă Profetul de dragul unor ticăloşi care s-au îndreptat în ceasul al doisprezecelea. Viaţa Profetului e

fără de preț pe lîngă cea a furnicilor acelora. Mîine, după ce Profetul ar fi murit, ei ar fi început din nou viața de scîrbă și de rușine din care abia au ieșit. Nu, Doamne, nu e drept ca Sfîntul să fie jertfit pentru binele unor nemernici de rînd, fie ei cît de mulți! Ascultă-mă și ia partea faptei mele! Știu că e bine așa cum gîndesc eu! Iar dacă tu, Doamne, gîndești altfel, vei vedea mai tîrziu că dreptatea e de partea mea și că bine am făcut cînd te-am silit să împlinești întocmai profeția trimisului tău!

Scena IV

ABIGAEL — REGELE

REGELE: (intrînd) Abigael, iată-mă!

ABIGAEL: Ai și venit?

REGELE: Precum vezi! Neastîmpărul meu n-a cunoscut nici un fel de alinare! Dorul de tine a fost neasemănat! Mi-a fost teamă să nu mă fi mințit!

ABIGAEL: Nu te-am mințit!

REGELE: Mi s-au părut ani ceasurile ce ne despărțiră! Și, deși știam că trecerea fiecăruia dintre ele mă apropie cu un pas de moarte, îi doream trecerea ca să mă pot apropia de tine. Nu mă tem de moarte, căci moartea mea vei fi tu. Așadar, pe cînd supușii mei jelesc și așteaptă cu spaimă răsăritul lunii, eu nu-mi încap în mine de nerăbdare. Ce-ar spune oare Marele Preot dacă m-ar vedea? Există oare vreun muritor care să nu mă pizmuiască? Cred că pînă și Profetul s-ar uita pieziș și cu ciudă dacă ar afla felul cum mi-am pregătit sfîrșitul.

ABIGAEL: Ferește-te să-i amintești numele cît timp vom fi împreună!

REGELE: Nici n-aș avea de ce să-l amintesc. Numai la el nu mi-e gîndul. Gîndul meu e numai la tine! Ești frumoasă, Abigael, neasemuit de frumoasă! Mai ales de cînd în ochii tăi s-a stins luminița aceea sfioasă și i-a luat locul această străine mîndrie, frumusețea ta a dobîndit o hotărîre sălbatică. Umerii tăi s-au înălțat și umbletul tău pare zvîcnetul unui val înfierbîntat.

ABIGAEL: Ce ochi roșii ai tu! Unde e seninul netulburat din ochii lui stinși...?

REGELE: Șoldurile tale au jocul întîrziat al palmierului singuratic din deșert!

ABIGAEL: Mîinile tale seamănă cu ghearele sălbăticiunilor! Unde e blîndețea prelungă a degetelor lui...?

REGELE: Părul tău curge ca o pădure de dealuri!

ABIGAEL: Părul tău e o coamă înfiorată de șerpi! Unde e izvorul așezat al părului lui...?

REGELE: Buzele tale au fîlfîitul ușor al aripilor de sitar!

ABIGAEL: Cuvintele tale se preling ca sucul veninos din buruiana ruptă! Unde e mireasma aceea de pîine proaspătă a cuvintelor tui...? Cu adevărat, nu e chip să nu mă gîndesc la el. Cu cît te privesc mai mult, cu atît chipul lui îmi răsare mai limpede în fața ochilor și nu știu: a mustrare sau a îndemn?

REGELE: Părăsește acel chip, Abigael, și privește-mă numai pe mine! Sunt frumos, vei vedea cît de frumos sunt! Toți spuneau aceasta. Doar nu vei fi în stare să asemeni trupul meu de cerb mezin cu ciotul noduros al orbului, părul meu ca o coamă de leu cu șuvoaiele lui pleoștite, brațul meu întins ca ramura de alun cu brațul lui slab și uscat!

ABIGAEL: Mi se părea mai ușoară îmbrățișarea ta gîndindu-mă la chipul lui!

REGELE: Ești cuprinsă de spaima firească a fecioarei. De îndată însă ce buzele mele îți vor împărtăși mustul lor fierbinte, chipul nepoftit se va șterge ca fumul din ochii tăi. Atunci mă vei vedea în adevărata mea frumusețe.

ABIGAEL: Numai de nu m-ar umple de remușcare veșnică!

REGELE: Schimbă-ți, Abigael, spaima ta în dorință! Iată, linia care îmbucă cerul cu subcerul a început să se umezească. În curînd, palide vîlve vor începe să mijească pe acea margine. Vino!

ABIGAEL: Nu! Nu-i încă timpul! Doar ochii tăi setoși au picurat cîțiva stropi și ți-au năluclt o părere.

REGELE: Dezbină-ți aceste straie și pregătește-te, Abigael! Mai bine mai devreme decît mai tîrziu! Nu hălădui în deschiderea agrafelor! Smulge-ți-le! Privește, primele vîlve s-au arătat! Peste o clipă sau două cerul va dobîndi obrazul roșu al păcatului.

ABIGAEL: Ți se pare, ți se pare!

REGELE: **Abigael, privește și tu! Nu da timp spaimei să te învingă!**

ABIGAEL: **Adevărat, primele vîlve s-au arătat!**

REGELE: **E timpul!**

ABIGAEL: **Doamne, iart-o pe roaba ta nesupusă și fă să treacă odată acest pahar de la gura ei!**

REGELE: **Cu nepotolită sete am să-ți sorb gura! Vino, Abigael, vino să pătrundem în încăperea aceasta. Vino, mireasa mea!**

(Se îndreaptă spre Sfînta Sfintelor, prin firida prin care au ieșit mai înainte Preotul și Profetul. Atunci ușile se deschid și înconjurat de mare lumină apare amenințător Profetul)

Scena V

REGELE — ABIGAEL — PROFETUL

PROFETUL: **Înapoi, nemernicilor! Nici un pas mai mult, vipere nesătule!**

REGELE: **Tu, aici? Iarăși tu? Nicăieri, pesemne, nu e loc pentru mine! Rîndul trecut mi-ai stricat noaptea de petrecere, vrei să mi-o strici și acum? Nu ți-a fost de-ajuns? Ce mai vrei cu mine? Dacă mi-ai adus moartea, lasă-mă, cel puțin, să mor după placul meu! Sau te roade ura pentru că ți-am răpit toiagul credincios!?**

PROFETUL: **Ce spui?**

REGELE: **Ha! Ha! Ha! De aceea te-ai ascuns aici și mi-ai zădărnicit făgăduința acestei nopți! De aceea! Da! Da! Ești ros de pizmă împotriva mea, pentru că ți-am luat cîrja ta cea frumoasă! Pentru că Abigael a trecut de partea mea! Ha! Ha! Ha! Aceasta e pricina pentru care te-ai pus în calea bucuriei mele, nu alta! Nu ura împotriva patimei, ci ura împotriva mea! Nu rușinea, ci gelozia te-a mînat aici! Ai vrut să mă mînii încă o dată înaintea morții mele. Și totuși eu mă bucur, iată, mă bucur, în ciuda ta! Și cum să nu mă bucur cînd simt cum te roade furia, cînd aud cum ți se încleștează dinții, cînd văd cum ți se încruntă sprîncenele? Tot eu sunt cel mai tare! Oricît ai rînji știindu-mă judecat, tot eu sunt cel îndrituit să rîd de tine. Puterea ta s-a dovedit mai slabă decît a mea, deși mă va ucide. Pentru că eu am izbutit să-ți fur toiagul care îți îndruma pașii și fără de care ești nevolnic; pentru că eu am dobîndit o clipă înainte de moarte un ucenic pentru învățătura mea. Și acel**

ucenic e tocmai mîna ta dreaptă, mîna care te-a părăsit și a trecut de partea mea: Abigael! (Iese) **Ha! Ha! Ha!**

PROFETUL: **Doamne, ce mi-e dat să aud? Abigael? Abigael? Ar fi cu putință?**

ABIGAEL: **Pentru ce n-ai rămas, Raabi, între credincioșii tăi? Cine te-a adus aici ca să zădărnicești lucrarea mea?**

PROFETUL: **Să fie oare glasul ei cel ce-mi vorbește? Nu! Nu! E o simplă năluoire a urechilor mele!**

ABIGAEL: **Acum totul s-a sfîrșit! Ce ne mai rămîne de făcut?**

PROFETUL: **Urechi blestemate, de ce-mi aduceți în pîlnie mereu aceste sunete cunoscute? Nu ești tu Abigael! Doar glasul îți seamănă cu al porumbiței neprihănite.**

ABIGAEL: **Eu sunt Raabi, eu sunt, Abigael!**

PROFETUL: **O! Clipă nenorocită! Ce pahar amarnic îmi dai să beau? De ce îmi strici bucuria ultimelor mele gînduri?**

ABIGAEL: **N-ar fi fost ultimele dacă n-ai fi intrat aici ca să strici lucrarea pe care o pregătisem!**

PROFETUL: **Ai fi fost tu în stare, Abigael, tu, ucenica mea cea mai dragă, să pui la cale o asemenea faptă? Să te ridici tocmai tu împotriva mea?**

ABIGAEL: **M-am ridicat pentru tine, Raabi! Numai pentru tine!**

PROFETUL: **Minți, minți, ești toată numai minciună!**

ABIGAEL: **Cît de bine era pregătit totul! De ce mi-ai zădărnicit lucrarea? Acum ești în mîinile lor.**

PROFETUL: **Sufletul cel mai neprihănit a fost în stare să plănuiască cel mai groaznic păcat! De ce te-ai pus în slujba păcatului, nenorocito?**

ABIGAEL: **Pentru ca să cruț viața Învățătorului meu! Pentru ca să pun la adăpost viața ta!**

PROFETUL: **Viața mea? Și cum ai vrut să o pui la adăpost?**

ABIGAEL: **Silindu-l pe Dumnezeu să-ți împlinească profeția!**

PROFETUL: **Dar nu ți-am spus, minte rătăcită, că profeția mea se va împlini?**

ABIGAEL: **Așa cum înțelegi tu împlinirea ei nu e de ajuns! Eu am vrut o împlinire aievea, pe măsura celor mulți și proști.**

PROFETUL: **Și pentru asta ai făcut tovărășie cu Dracul?**

ABIGAEL: Aș fi făcut cu zeci de draci numai să pot pune o pavăză vieții tale amenințate!

PROFETUL: Pe mine mă apără Dumnezeu!

ABIGAEL: Nu te apără îndeajuns! El ar fi în stare să te jertfească de dragul celor mulți, al nemernicilor care s-au pocăit de nevoie în ceasul al doisprezecelea!

PROFETUL: Mă-ntreb: îți dai tu oare seama ce-ai vrut să faci? Îți dai tu seama că ți-ai deschis pentru veacuri veacilor porțile iadului? Sufletul cel mai curat s-a mînjit cu un gînd păcătos și va zace în fundul iadului!

ABIGAEL: Dacă prin aceasta aș fi putut păzi viața Învățătorului meu ce însemnătate ar fi avut suferința mea!

PROFETUL: Unde e învățătura pe care m-am trudit să o sădesc în tine, pămînt neroditor? Unde a căzut sămînța pe care cu atîta grijă am sădit-o în tine? Ce a răsărit din ea? În locul unei flori albastre ca roua cerului, o ciupercă otrăvitoare! Abigael, Abigael, l-ai uitat pe Dumnezeu de dragul meu!

ABIGAEL: Dacă te-ai așezat între mine și El nu e de mirare că l-am uitat! Dumnezeu e departe și nu l-am văzut! Apropierea ta am cunoscut-o și chipul tău l-am văzut!

PROFETUL: Taci, taci, smintito! Nu știi ce vorbești!

ABIGAEL: Așa e, cum spun! Eu am fost roaba ta. Se cuvine, așadar, să te slujesc.

PROFETUL: În ce chip, o! nenorocito, în ce chip!

ABIGAEL: În orice chip!

PROFETUL: Stăpînul tău era Dumnezeu! Lui trebuia să-i slujești!

ABIGAEL: Am vrut să-i apăr solul! Am vrut să mă pun de strajă veșmîntului lui!

PROFETUL: Numai Dumnezeu poate hotărî asupra mea!

ABIGAEL: El vrea să te dea pe mîna celor mulți! Altfel n-ar fi iscat în mintea Preotului acel gînd blestemat. Altfel n-ar fi lăsat între profeție și împlinirea ei acel gol tiranic!

PROFETUL: Ce știi tu, ce știi tu, corabie împotmolită? De ce nu ai rămas ceea ce ai fost sortită să fii: toiagul meu credincios, lumina ochilor mei întunecați? De ce te-ai sumețit și-ai vrut să hotărăști tu, acolo unde e locul lui Dumnezeu să hotărască?

ABIGAEL: Pentru că așa e bine, cum eu aș fi hotărît! Nu se cuvine de dragul unor mărăcini să rupi floarea rară și fără de preț! Nu se cuvine să plivești lanul de floarea dumnezească și să lași loc buruienilor!

PROFETUL: Cum nu-și prăvale Dumnezeu asupra ta mînia la auzul acestor vorbe?

ABIGAEL: Dumnezeu privește în adîncul cugetului și-i vede curățenia! Fapta pe care am vrut s-o săvîrșesc ar fi fost într-adevăr o faptă fără de seamăn în ticăloșia ei, dar cugetul din care a ieșit această faptă, cugetul faptei, e neasemuit de curat!

PROFETUL: Sufletul tău se va zbuciuma între aceste două margini! Sărmana de tine!

ABIGAEL: Sărmanul de tine, Raabi! De ce te-ai amestecat în lucrarea mea? O! Pînă acum zidurile acestea ar fi zăcut în ruină și noi am fi fost de mult liberi, departe pe drumuri noi, numai noi doi, împreună! O! De ce nu am rîuri de lacrimi ca să-mi ușurez povara de pe suflet?

PROFETUL: Nu vor fi destule ca să-ți speli cu ele păcatul! Un asemenea păcat nu se mai poate spăla în veci! Abigael, Abigael, am vrut să te am de-a dreapta mea în ceruri, de ce m-ai lăsat singur?

ABIGAEL: Aș fi fost alături de tine oriunde-ai fi mers de-ai fi purces de-aici cînd te-am rugat!

PROFETUL: Eu am vrut să fii alături de mine în veșnicie! Dar tu m-ai părăsit! Te-ai despărțit de mine!

ABIGAEL: Nu eu! Tu te-ai desfăcut de mine, prețuind mai mult norodul acesta nemernic pe care l-ai certat ca acuma să-l ierți!

PROFETUL: Își merită iertarea! S-a căit, deși nu mai era nădejde de iertare.

ABIGAEL: Mîine oamenii vor apuca din nou pe drumul cel vechi. Cu siguranță!

PROFETUL: Nu, Abigael, nu vor mai apuca! Nădăjduiesc, cel puțin. Iar dacă vor apuca se va ivi din nou un Profet, mai vrednic decît mine, care îi va certa și-i va învăța așa cum îi va porunci Dumnezeu.

ABIGAEL: Ce-mi pasă mie de norodul acesta mai schimbător decît pulul păpădiei în bătaia vîntului?

PROFETUL: Pentru norodul acesta am fost trimis eu!

ABIGAEL: O! Raabi, Raabi, iată! Marginile lunii se ivesc! Vino să fugim! Vino cu mine! Cunosc un drum lăturalnic prin care vom putea ieşi din cetate fără să ni se prindă de veste!

PROFETUL: Pleacă de lîngă mine, nevrednico! Tot nu ai părăsit gîndurile acestea? Ţi-am spus doar: cît timp Dumnezeu nu-mi porunceşte să ies din cetatea aceasta, nu voi ieşi!

ABIGAEL: Dar, iată, răsare luna plină! Vino, stăpîne! Încotro te îndreptăm?

PROFETUL: În Sfînta Sfinţelor! Merg să mă rog lui Dumnezeu să vină să locuiască această casă. O! Doamne! Coboară-te aici, prăvăleşte zidurile acestea şi zideşte altele noi în locul lor! Mută-te tu în casa aceasta în care a locuit Diavolul şi schimb-o pe ea, iar pe cei ce locuiesc în jurul ei ucide-i şi naşte-i din nou, curaţi, în lumina pe care o vei revărsa de pe turlele acestea! Fă casa aceasta să nu mai semene cu ce a fost şi împlineşte profeţia trimisului tău! Umple de lumină noua ta biserică şi rînduieşte-o printre casele tale ca să aducă slavă numelui tău în veac! (În timpul monologului, luna răsare scăldînd totul într-o lumină întîi roşie, de apocalips, apoi din ce în ce mai pură şi mai curată. Lumina inundă în sfîrşit scena, preschimbînd interiorul ca şi cînd ar fi înnoit. Profetul şi Abigael se retrag.)

Scena VI

PREOTUL — REGELE

PREOTUL: Suntem mîntuiţi! Priveşte! Luna plină a răsărit şi toate au rămas la locul lor! Dumnezeu a primit să intre în casa aceasta!

REGELE: Nu-mi vine să-mi cred ochilor! Să fie adevărat? Nu e oare numai un vis? Nu sunt oare de mult un mort şi ceea ce văd e numai o nălucire de pe tărîmul de dincolo de viaţă?

PREOTUL: Nu, Rege! Eşti viu şi ceea ce vezi e aievea!

REGELE: Luna plină e în crugul cerului. Sorocul a trecut aşadar! Cu adevărat, nu izbutesc să mă dumiresc. Ce-nseamnă toate acestea, ce-nseamnă minunea care s-a săvîrşit aici? Trăiesc, fără doar şi poate, trăiesc!

PREOTUL: Trăieşti, căci Dumnezeu s-a mutat între noi. Gîndul meu s-a dovedit a fi fost bun.

REGELE: Ai dreptate, gîndul tău a fost primit de Dumnezeu. Niciodată nu mi-aş fi închipuit aceasta. Nu mai aveam nici o nădejde de iertare.

PREOTUL: Cu adevărat pierdut e numai omul care nu mai nădăjduieşte!

REGELE: E cu putinţă ca Dumnezeu să se fi milostivit de mine?

PREOTUL: Ai dovada în faţa ochilor tăi!

REGELE: De mine, cel care am stat împotriva lui şi în prietenie cu Diavolul pînă în ultima clipă?

PREOTUL: Am făcut Domnului un mare dar: casa aceasta. Domnul a primit darul şi a răsplătit cetatea. Printre rîndurile celor răsplătiţi Dumnezeu te-a numărat şi pe tine, stăpînul acestei case.

REGELE: Nu sunt vrednic de această răsplată! Nu! Nu! Am vrut să-i mînjesc casa. Am vrut să i-o batjocoresc. O! Înţeleptule, am vrut să stric lucrarea ta fără de seamăn! Sunt un nemernic!

PREOTUL: Plîngi? Lacrimile tale te vor spăla. Să mulţumim Domnului că ne-a apărat de răul ce era să se încuibeze în casa lui!

REGELE: Dacă orbul acela mînios nu mi-ar fi ieşit în drum, săvîrşeam o faptă vrednică de scîrbă. Înţeleptule, iartă-mă, iartă-mă că n-am dat crezare sfatului tău! Cu adevărat eşti un om dăruit! Nu ţi-am cunoscut pînă astăzi puterea. Ai scăpat singur cetatea. Iată, eu stăpînul ei, mă-nchin ţie şi-ţi mulţumesc în numele supuşilor mei! Numele tău va fi slăvit de-a pururi de noi şi de urmaşii noştri! De azi înainte îţi făgăduiesc să urmez cu luare aminte toate poveţele tale!

PREOTUL: Să-l urmăm pe Dumnezeu care s-a arătat a fi de partea noastră!

REGELE: Adevărat, Dumnezeu s-a arătat a fi prietenul şi nu duşmanul nostru, cum credeam. Dumnezeu a luat partea noastră. Şi aceasta mulţumită ţie. Între lucrarea ta şi aceea a Profetului, Dumnezeu a ales-o pe a ta. Şi a ales-o pentru că tu l-ai rugat să o aleagă!

PREOTUL: Cel ce l-a rugat să aleagă lucrarea mea va fi slăvit cînd va veni vremea marilor înţelegeri...

REGELE: L-ai biruit pe Profet! El a rămas singur! Dumnezeu s-a întovărăşit cu noi!

PREOTUL: Să-l slăvim fără-ncetare!

REGELE: Voi pune să se înfrumuseţeze însutit casa aceasta în care va locui El. Noi şi noi case voi pune să se clădească pentru El şi

pentru slava numelui Lui! Nu-mi va fi destulă o viaţă de om pentru ca să-l laud şi pentru ca să zidesc pentru mărirea Lui pe pămînt! Oştile mele nu vor mai lupta decît pentru slava numelui Său! Cîntecele care se vor cînta în cetatea mea nu-L vor mai preamări decît pe Dumnezeu! Ceea ce a fost n-o să mai fie! Totul va fi dat uitării şi păcatul va fugi departe de zidurile acestei cetăţi în care nu-şi va găsi nici culcuş, nici hrană! Nu voi avea pace pînă cînd nu-l voi şti stîrpit cu desăvîrşire!

PREOTUL: Binecuvîntate să-ţi fie aceste gînduri!

REGELE: Crunt o să fie pedepsiţi cei ce se vor lăsa în ispită: bărbatul care îşi va minţi femeia, femeia care nu îşi va urma bărbatul, fecioara care nu-l va chema pe Dumnezeu să fie martor la nunta ei! De azi înainte pe poarta cetăţii poruncesc să se aşeze semnul lui Dumnezeu şi tot asemenea să se aşeze semnul Domnului pe steagurile şi armurile oştenilor!

PREOTUL: Vechea flacără din ochii tăi s-a stins. Văd o alta, nepărmurit mai măreaţă, aprinzîndu-se!

REGELE: Nu ştiu în ce baie de lumină m-am scăldat! Nu ştiu ce apă curată izvorîtă din ceruri m-a spălat! Dar parcă aş fi un nou născut — aşa mă simt! Undeva în urma mea văd hoitul celui ce am fost prefăcîndu-se în cenuşe, mîncat de viermi. Tot mai departe, tot mai departe, însă. Chiar casa aceasta nu mai seamănă cu cea de deunăzi. Bolţile i s-au înălţat, coloanele s-au lipit parcă de ceruri, lumina care o îmbracă e străvezie ca haina îngerilor, totul s-a schimbat în ea.

PREOTUL: Îl avem pe Dumnezeu între noi!

REGELE: Îl voi cinsti cum încă n-a fost cinstit! Voi fi ostaşul Său cel mai credincios! S-a arătat de partea noastră atunci cînd totul părea pierdut. Mă voi ţine de partea Lui şi tot ce voi dobîndi, pentru El va fi dobîndit! Oare eu am fost cel care am nutrit odinioară gînduri mişele împotriva Lui? De bună seamă, nu! Cu neputinţă să fi fost eu acela! De cînd mă cunosc eu am fost omul lui Dumnezeu. Doar un vis urît, un coşmar, m-a cuprins pe cînd dormeam. Doar o spaimă neroadă pe care mi-a vîrît-o în suflet rătăcitorul acela orb.

PREOTUL: Dumnezeu nu ne-a părăsit! Nici noi nu-L vom părăsi!

REGELE: Îl îndrăgesc cum nu se poate îndrăgi mai vîrtos!

PREOTUL: Cît de mult se bucură urechile mele la auzul vorbelor tale!

REGELE: Tu vei fi de azi înainte singurul meu sfetnic. Cetatea mea se va îndruma în toate după biserica ta. Te-ai dovedit a fi cel mai

puternic între noi toţi. Ai dovedit că eşti stîlpul credincios al cetăţii şi că te bucuri de sprijinul lui Dumnezeu.

PREOTUL: Nu pentru binele meu, pentru al celor mulţi!

REGELE: Nu găsesc cuvinte ca să-ţi mulţumesc că m-ai cuprins între cei mulţi. Eu, întîiul ostaş al cetăţii, voi îngenunchea ori de cîte ori voi pătrunde în casa aceasta. Rămîi tu păzitorul şi îngrijitorul ei! Amarnică pedeapsă să cadă asupra aceluia care va trece peste poruncile tale! Eu însumi voi fi servitorul lor credincios!

PREOTUL: O voi păzi cu străşnicie pentru că am într-însa un oaspe neasemuit! Tot ce voi face va fi făcut numai cu gîndul ca El să se simtă bine între noi!

REGELE: Nici eu, nici urmaşii mei nu vom avea altă silinţă!

PREOTUL: Ai fost cel din urmă care ai intrat în rîndul chemaţilor lui Dumnezeu. Grăbeşte-te să ajungi cel dintîi în rîndul aleşilor Lui!

REGELE: Nici un alt gînd nu mă va mai munci de azi înainte în afară de acela de a fi pe placul Domnului! Nu voi ieşi din poveţele tale! Ce vei urî tu îmi va fi şi mie urît! Ce vei îndrăgi tu îmi va fi şi mie drag!

PREOTUL: În vecii vecilor!

(În culise mulţimea punctează dialogul cu cîntece de slavă şi preamărire)

REGELE: Ce sunt oare murmurele acestea care se aud? Ascultă! Vin ca un cîntec de preamărire, se adună rîuri-rîuri de pe ulîţele cetăţii şi se varsă ca un fluviu uriaş la treptele bisericii. Ascultă! Oamenii din cetate se îndreaptă încoace. Ei slăvesc numele tău. Poartă în mînă ramuri de finic şi pe piept semnul Domnului. Bucură-te înţeleptule, căci şi eu mă bucur! Oamenii din cetate sunt de azi înainte turma ta credincioasă! Eşti cel ce i-ai dobîndit de partea ta!

PREOTUL: Am făcut aceasta pentru a te putea tu mai bine bizui pe ei în lucrările pe care le vei face de-acum înainte pentru slava lui Dumnezeu!

Scena VII

Cei de mai sus — ELIŞA

ELIŞA: Iertaţi-l pe cel ce vine în numele norodului!

REGELE: Înaintează, Elişa, şi spune-ne ce face norodul!

ELIŞA: Fremătă de bucurie! Cu nepărmurită smerenie preamăreşte numele Marelui nostru Preot, care s-a dovedit a fi drag lui Dumnezeu.

De asemeni, slăvește numele tău!

REGELE: **Numele meu? Pentru ce, Elișa? Nu mă știu cu nimic vrednic de asemenea slăvire!**

ELIȘA: **Pentru că ai îngăduit, stăpîne, să se facă din casa aceasta casa Domnului!**

REGELE: **Nu, nu merit nici o slavă din partea poporului...**

PREOTUL: **Nu e destulă slava poporului, stăpîne, pe cît o meriți! Auzi, Elișa! Aceasta să o spui totdeauna celor din jurul tău!**

ELIȘA: **Aud, Înțeleptule! Dar nu e nevoie să o spun, căci o știe întreaga cetate. Numele voastre, ale celor doi stîlpi ai cetății, sunt încununate pe buzele tuturor cu mirt de laudă. Veți ieși în curînd în mijlocul norodului și veți vedea. Toți vor îngenunchea în praf la picioarele voastre și vor săruta urmele voastre.**

REGELE: **Numai Marelui Preot i se cuvine aceasta! El a fost cel pe care l-a ales Dumnezeu ca paznic al casei sale. Norodul l-a nedreptățit și nesocotit. Acum se cuvine să se căiască și să facă numai pe placul Marelui Preot.**

ELIȘA: **Tocmai de aceea mă aflu aici! Norodul m-a trimis să mărturisesc Marelui Preot părerea sa de rău pentru că a fost o vreme cînd nu s-a mai încrezut în el, l-a părăsit, l-a clevetit, luîndu-se după vorbele celui ce voia moartea lui, în loc să-i urmeze pe cel ce-i străjuia viața! Norodul îl blastămă acum cu grele cuvinte pe acel orb care l-a făcut să rătăcească în spaimă și groază!**

REGELE: **Bine face norodul! Profeții sunt cei ce vin să spulbere așezări, să scoată lucrurile din făgașul lor, să tulbure apele. Preoții sunt cei ce clădesc, cei ce așează legile, cei ce pun totul în albie. Norodul să urmeze pe preoți!**

PREOTUL: **Și pe regi! Căci regii sunt cei ce se îngrijesc de buna lui stare. Regii sunt cei ce întăresc așezările preoților și le apără cu spada lor.**

ELIȘA: **Norodul s-a lepădat de Profet și cere să se facă voia Marelui Preot.**

REGELE: **Se va face pe voia lui! Înțeleptule, împărtășește-mi care e întîia ta dorință pentru ca să arăt norodului cum știu a o împlini!**

PREOTUL: **Mi-e teamă că-ți va veni greu să mi-o îndeplinești.**

REGELE: **Oricare ar fi ea, spune-mi-o, ca, împlinind-o, să-mi șterg toate greșalele săvîrșite față de tine! Care e dorința ta?**

PREOTUL: **Dorința mea e ca Profetul să fie pedepsit!**

REGELE: **Aceasta e?**

PREOTUL: **Da, aceasta! Doresc ca cel ce a venit să răscolească totul, să ridice norodul, să umple de spaimă femeile îngreunate, să răpească de la lucrul cîmpului plugarii, să îngrozească copiii — să fie pedepsit pentru ca să nu mai ispitească pe nimeni altul pilda lui!**

REGELE: **Oare ar fi cu cale, Înțeleptule, ca să începem noua noastră așezare tocmai printr-o pedeapsă?**

PREOTUL: **Profeții care se dovedesc mincinoși trebuie dați morții — așa spun legile! Să începem noua noastră așezare prin ascultarea legilor!**

REGELE: **Din parte-mi sunt gata să le ascult. Ce spune însă norodul?**

ELIȘA: **Norodul cere și el ca cel ce a venit cu minciună asupra lui să fie pedepsit. Apropie-te de ușile acestea! Vei auzi cum glasurile norodului se înfrățesc, pe de o parte în preamărirea Marelui Preot și pe de alta în hulirea Profetului mincinos. Nu e nici o slăvire a norodului pentru cineva care să nu fie hulire a lui pentru celălalt. Norodul cere moartea Profetului!**

Scena VIII

Cei de mai sus — PROFETUL ȘI ABIGAEL

PROFETUL: **Cine cere moartea mea?**

PREOTUL: **Norodul pe care l-ai înșelat cu profeția ta!**

ABIGAEL: **Norodul? Cu neputință! Norodul îl iubește pe Profet. Voi sunteți cei care îi cereți moartea! Voi doi, cei pe care norodul v-a părăsit de dragul lui! Cine altul dacă nu norodul se prelingea adineauri pe ulițele cetății ascultînd cuvintele Învățătorului!?**

ELIȘA: **Cuvintele Învățătorului au fost acestea: odată cu răsăritul lunii pline cetatea va străbate printr-un cutremur cumplit, care o va nărui în întregime, spulberîndu-i pe toți sub sfărîmături. Iată, luna plină a răsărit, dar nimeni nu a văzut acel cutremur!**

ABIGAEL: **Dacă nu l-ați văzut, nu înseamnă că nu a fost! Nu ați avut ochi să-l vedeți. Eu l-am văzut! Am văzut zidurile acestea cuprinse de limbi uriașe de foc cutremurîndu-se din încheieturi, prăvălindu-se în țărînă și zdrobindu-vă sub noianul lor.**

ELIȘA: Norodul nu a avut vedeniile tale! Norodul s-a îndrumat după cuvintele Profetului!

ABIGAEL: Dacă s-a îndrumat după ele atunci minți că cere moartea lui!

ELIȘA: Vino aici, lîngă porțile acestea, și ascultă! Norodul îl hulește pe Profet!

ABIGAEL: Nu! Nu! Nu-i adevărat! Norodul îl preamărește pe Profet!

ELIȘA: Ascultă bine, Abigael! Cel pe care îl preamărește norodul e Marele Preot. Profetul e hulit!

ABIGAEL: Minți, minți! Pleacă de-aici, întrupare a minciunii! Ce vrei tu?

PROFETUL: Liniștete-te, Abigael!

ABIGAEL: Profeția s-a împlinit!

ELIȘA: Iată adevărata minciună!

ABIGAEL: Nu pe înțelesul tău s-a împlinit, ci pe înțelesul ceresc!

ELIȘA: Acestea sunt cuvinte în doi peri!

ABIGAEL: Spune și tu, Rege, spune și tu, Preotule, dacă nu e adevărat că v-ați mîntuit numai mulțumită Profetului. Dacă n-ar fi venit el să vă amenințe și să vă învețe, astăzi zăceați sub ziduri!

PREOTUL: Nu e locul să judecăm noi cui se datorește mîntuirea unuia sau altuia!

ABIGAEL: Dacă n-ar fi venit Profetul ca să vă certe și astăzi v-ați fi scăldat în pîrîele păcatului!

REGELE: Că nu ne mai scăldăm se datorește jertfei Marelui Preot!

ABIGAEL: Chiar tu spui asta, chiar tu, cel care s-ar cuveni cel dintîi să mărturisești că-ți datorezi viața și iertarea Profetului! De mult ai fi zăcut sub mormanuri dacă nu te-ar fi oprit el să săvîrșești ceea ce aveai de gînd să săvîrșești!

REGELE: Profetul a făcut o profeție, așa cum se cuvine unui Profet! Aceasta e meseria lui: să profețească! Profeția lui însă nu s-a împlinit. Ce înseamnă atunci? Înseamnă că Profetul e mincinos. Limpede!

ABIGAEL: Spre binele vostru nu s-a împlinit!

PREOTUL: Asta e altceva, Abigael! Minciuna trebuie pedepsită! Dacă nu am pedepsi-o, ca mîine s-ar ivi profeți după profeți, fiecare s-ar socoti pe sine vrednic de a profeți, chiar dacă Dumnezeu nu i-a dat acest dar!

ABIGAEL: Ați văzut cu ochii voștri atîtea profeții ale Învățătorului împlinindu-se!

PREOTUL: Am văzut una care nu s-a împlinit! Aceea trebuie pedepsită!

ABIGAEL: De ce taci, Raabi, de ce taci? De ce nu-i înveți care e adevărul? De ce nu abați asupra lor un trăznet ca să le dovedești puterea ta? Înlătură-i cu o ridicare de deget din calea ta și vino să mergem de-aici! Vino să ieșim dintre oamenii aceștia care nu înțeleg!

PROFETUL: Va veni o vreme cînd vor înțelege! Vremea aceea va vorbi în locul meu!

ABIGAEL: Prea tîrziu pînă atunci! Nu, nu te las să aștepți pînă atunci! Vorbește, fă-i să înțeleagă că numai mulțumită ție au dobîndit iertarea!

PROFETUL: Iertarea se dobîndește de la Dumnezeu!

ABIGAEL: Dumnezeu nu poate să vrea pieirea ta! Ce vrea oare Dumnezeu de la tine? Ce-ți mai cere și ce ești gata să-i mai dai?

PROFETUL: Dumnezeu mi-a cerut să intru în cetatea aceasta. Am intrat. Apoi mi-a cerut să spun ceea ce a spus. Acum îmi cere să mă înfățișez judecății poporului. Mă voi înfățișa!

ABIGAEL: Nu! Nu! Nu te voi lăsa eu să te înfățișezi! Aceasta ți-o cer eu! Ai făcut totul pentru Dumnezeu, fă ceva și pentru mine! Fă ceea ce-ți cer eu!

PROFETUL: Eu sunt în slujba lui Dumnezeu și nu pot să ascult decît de El!

ABIGAEL: De ce mi-am sîngerat atunci picioarele pe drumeaguri pietroase? De ce mi-am făcut de-atîtea ori pieptul perină pentru capul tău obosit? De ce mi-am istovit ochii căutînd să văd pentru doi?

PROFETUL: Pentru că ai stat sub porunca Domnului!

ABIGAEL: Nu, nu pentru El am făcut-o, ci pentru tine! Acum înapoiază-mi binele făcut! Dă-mi plata pe care ți-o cer pentru truda mea!

PROFETUL: Ți se va plăti în ceruri!

ABIGAEL: Aici vreau să mi se plătească! Nu în ceruri! Eu nu mai nădăjduiesc cerurile. Am gîndit săvîrșirea celui mai de moarte păcat. Aici vreau să mi se plătească!

PREOTUL: Norodul nu mai are răbdare!

ABIGAEL: Să nu i te înfățișezi lui! Aceasta e plata pe care o cer!

PREOTUL: Murmurele norodului învăluiesc casa aceasta ca o mare din ce în ce mai vrăjmașe. Nu e bine să lăsăm să se scalde casa lui

Dumnezeu în valuri de mînie!

REGELE: Cui îi e teamă de judecata poporului, îi e teamă şi de judecata lui Dumnezeu!

ABIGAEL: Una cu cealaltă nu se aseamănă, cum nu se aseamănă frunza arinului cu frunza viţei! Ai văzut tu însuţi! Dumnezeu nu-l cheamă nici măcar pe cel păcătos în faţa judecăţii sale. Tu vrei să dai judecăţii pe un sfînt?

REGELE: Eu ascult de dorinţa norodului! Aceea e pentru mine poruncă!

ABIGAEL: Dar de dorinţa lui Dumnezeu?

REGELE: Şi de aceea mai cu seamă ascult! Înţeleptule, care e dorinţa lui Dumnezeu?

PREOTUL: Ca minciuna, fie că face rău, fie că face bine, să fie pedepsită!

ABIGAEL: De ce îl întrebi pe Preot de dorinţa lui Dumnezeu? Întreabă-l pe Profet care e mult mai aproape de Dumnezeu decît Preotul!

PREOTUL: Întreabă-l, stăpîne, atunci pe Profet care e dorinţa lui Dumnezeu!

REGELE: Vorbeşte, orbule!

PROFETUL: Dorinţa lui Dumnezeu e ca să i se urmeze învăţătura. Şi învăţătura Lui e adevărul, duşmanul minciunii!

REGELE: Vezi, Abigael! El însuşi recunoaşte că Dumnezeu cere pedepsirea minciunii!

ABIGAEL: Dar cine îndrăzneşte dintre noi să se sumeţească într-atît încît să se socotească în stare să deosebească adevărul de minciună?

ELIŞA: Norodul!

REGELE: Iată!

ABIGAEL: Norodul, norodul care alaltăieri se desfăta în braţele păcatului? Norodul care ieri îl urma pe Profet cu fruntea acoperită de cenuşe, cu trupul învăluit în pănură aspră şi cu picioarele desculţe? Norodul care astăzi, pentru că a înţeles pe dos cuvintele lui, pentru că e prost şi nu dibuie rosturile, s-a întors împotriva celui trimis de Dumnezeu şi s-a alăturat vouă, celor ce pregătiţi aşezarea Lui pămîntească, fără să ţineţi seama de ceruri? Norodul care mîine se va da din nou de partea păcatului? Acesta e cel care se socoteşte în stare să deosebească adevărul de minciună? Ha! Ha! Ha! De dragul acestuia vreţi voi să-l jertfesc eu pe Învăţătorul meu? Niciodată, niciodată!

PREOTUL: A trecut destulă vreme cu vorbele tale, fecioară! Însuşi Profetul a recunoscut îndreptăţirea legii noastre! Minciuna trebuie pedepsită! Altfel aşezările se vor primejdui! Şi noi suntem puşi ca să le păzim!

ELIŞA: Poporul aşteaptă şi nu se cuvine să-l lăsăm să aştepte!

REGELE: Deschide porţile, ia-l pe acesta de-aici şi du-l poporului să-l judece!

ABIGAEL: Nu! Nu! Învăţătorule, nu te lăsa dus! Sau, dacă te duci, ia-mă şi pe mine cu tine!

PROFETUL: Nu se cuvine aceasta! Singur am fost trimis de Dumnezeu, singur mă voi întoarce la El! Profetul se cade să fie singur! Tu, Abigael, rămîi aici şi ispăşeşte-ţi cît eşti pe pămînt păcatul de-a fi încercat odată să pîngăreşti aşezarea Domnului! Du mai departe învăţătura mea şi trăieşte aşa fel ca Dumnezeu să uite gîndul vinovat al nevinovăţiei tale! Fă să rodească în tine sămînţa pe care am sădit-o! Împrăştie învăţătura Domnului printre oameni şi adu-i cu vorba şi cu fapta ta pe drumul adevărului! Umple-te de mîntuire, cum se umplu albiile secate de apele mari ale muntelui, pentru ca atunci cînd ţi se va socoti vremea, să fii aşezată în ceruri şi să poţi veni să stai la dreapta mea! Făgăduieşte-mi că vei face aceasta! Nu mă plînge! Sorocul meu s-a împlinit! Aşa a fost să fie! Vremea Profetului e vremea unei hotărîri Dumnezeieşti. Cînd hotărîrea lui Dumnezeu se înfiripă, vremea Profetului, mai scurtă decît cea a albinelor harnice, atinge sorocul hotărît. Nu e în puterea noastră să judecăm hotărîrile lui Dumnezeu. În puterea noastră nu e decît să le împlinim. Iată, Elişa, deschide porţile şi îndrumează-mi paşii! Eu sunt gata să te urmez!

CORTINA

FINE

Scriitorul împreună cu fiul său, în anii 1957—58.

Radu STANCA şi «patosul luciditătii»

DESTINUL LITERAR AL LUI RADU Stanca este destul de ciudat. După o tinereţe literară efervescentă, bogat ilustrată în presa vremii („*Naţiunea română*", „*Gînd românesc*", „*Symposion*", „*Kalende*", „*Tribuna*", „*Universul literar*", „*Ţara nouă*", „*Transilvania*", „*Ţara*", „*Curţile dorului*" etc.) a urmat o perioadă lacunară privind preocupările artistice atît de fecunde ale scriitorului. Din 1945, an care marchează maturizarea sa poetică şi critică prin baladele şi prin importantul studiu *Resurecţia baladei*, publicate în „*Revista cercului literar*" de la Sibiu, scriitorul a mai apărut în presă („*Tribuna*, „*Contemporanul*", „*Gazeta literară*", „*Teatrul*") cu articole legate de preocupările sale de om al scenei (actor, regizor şi prim-regizor la Teatrul de Stat din Sibiu, prim-regizor la Teatrul Naţional din Cluj) şi, sporadic, cu poezii (una în „*Gazeta literară*", una în „*Viaţa românească*" şi cîteva grupaje — totalizînd cam douăzeci de titluri — în „*Tribuna*" şi „*Scrisul bănăţean*"). Nici una din cele cincisprezece piese, cîte a scris, publicată sau jucată în timpul vieţii!

Editarea operei lui Radu Stanca a început să se efectueze abia postum. Cel mai norocos a fost poetul, care beneficiază pînă în prezent de patru ediţii: *Versuri*, 1966; *Cele mai frumoase poezii*, 1973; *Cele mai frumoase poezii*, ediţie bilingvă, româno-germană, 1979; *Versuri*, 1980, ediţie critică aproape completă (280 poezii), alcătuită la Cluj-Napoca de Monica Lazăr. Eseistica, vădind preocupări de filosofia culturii, de teorie şi critică literară, i-a fost parţial adunată în volumul *Acvariu*, 1971. În acest sector manuscrisele mai cuprind încă pagini surprinzătoare. Semnalăm în mod special un riguros studiu despre Kant.

Soarta cea mai bizară continuă s-o aibă dramaturgia, ipostaza principală a creaţiei lui Radu Stanca, cu amprente puternice şi asupra poeziei, şi asupra eseisticii sale. Volumul de teatru din 1968 (Editura pentru literatură) conţine doar cinci piese: *Hora domniţelor* (1945), *Dona Juana* (1946), *Oedip salvat* (1947), *Ostatecul* (1958), *Critis sau Gîlceava zeilor* (1945). După această dată, alte cîteva au fost publicate integral sau parţial în reviste: *Ochiul* (1945), *Faunul şi cariatida* (1956), *Secera de aur* (1949), *Povestea dulgherului şi a prea frumoasei sale soţii* (1957), iar altele continuă să fie complet necunoscute. Au început să se scrie cărţi despre Radu Stanca, cum este cea a lui Ion Vartic, cu referiri la piese la care atît publicul larg

cît și critica de specialitate n-au încă acces, lipsind astfel posibilitatea confruntării directe cu sursa.

Au rămas deocamdată netipărite comedia *Greva femeilor* (1945), parabola *Turnul Babel* (1945), misterul *Drumul magilor* (1944). Revista „*Manuscriptum*" scurtează lista prin publicarea tragediei *Rege, Preot și Profet* (1946), una dintre cele mai importante piese ale scriitorului.

După cum se știe, formula dramatică cultivată cu predilecție de Radu Stanca a fost tragedia. În articolul *Tragedia și modalitatea ei scenică în perspectiva actualității* (Sibiu, 1960), dramaturgul propunea o modernizare a conceptului de tragic, pe care-l privea ca pe «o valoare etică», în legătură cu forțele volitive și raționale ale omului. Spre deosebire de tragedia antică, destinul, înțeles ca un impuls inconștient care determină acțiunea, trebuie — sugera eseistul — «eliminat și înlocuit cu conștiința de sine». Eroul promovat de tragedia modernă este, în viziunea sa, un om lucid, capabil de a se jertfi benevol în folosul obștii. Acest erou se încătușează de bună voie în situația limită care îl va duce la pierzanie «pentru că știe că de această încătușare e condiționată libertatea omenirii». Moartea personajului reprezintă «victoria lui» și trebuie aplaudată ca o «apoteoză». «Patosul tragic» devine «patosul lucidității», avînd un sens eliberator, «profund optimist».

Este o poziție critică temerară această situare integrală a eroului tragic sub imperiul rațiunii, eseistul polemizînd astfel implicit cu o direcție principală din estetica genului, mergînd de la *Nașterea tragediei* (1871) de Nietzsche pînă la, să zicem, *Moartea tragediei* (1961) de George Steiner, ambii autori condiționînd existența speciei de capacitatea omului de a colabora, prin forțele subconștiente ale sufletului, cu substratul metafizic al existenței. Or, prima piesă a lui Radu Stanca în care se poate vorbi de un «patos al lucidității», de o asumare conștientă a destinului tragic este tocmai *Rege, Preot și Profet*.

Piesele de pînă la ea erau mai aproape de semnificația tradițională a tragediei, eșecul omului în fața destinului generînd un sentiment de tristețe metafizică. Și Antonio din *Hora domniților*, și cuplul Dona Juana — Don Juan din *Dona Juana* (piesa e terminată tot în 1946, dar reprezintă perfecționarea unui motiv care-l urmărise pe dramaturg de mai multă vreme și care fusese schițat în două versiuni anterioare: *Atotputernicul sînge*, 1942, și *Madona cu zimbetul*, 1944) sînt victimele unei misterioase puteri supranaturale și mor fără să aibă sentimentul că au schimbat ceva în neîndurătoarea ordine a lumii.

În *Rege, Preot și Profet* există două personaje clarvăzătoare (Profetul și Preotul), înzestrate cu perspicacitatea de a înțelege complicația relației dintre etern și efemer, iar unul (Profetul) are și forța de a prefigura, prin sacrificiul de sine, un tîlc nou al devenirii pentru semeni.

Ca și în *Turnul Babel* sau *Drumul Magilor*, figurația aparține mitologiei creștine, dar semnificația transcende sensul religios, conflictul piesei rezolvîndu-se la nivelul omenescului. Preotul, mediind între Rege, personajul infernal, animat de «puteri subpămîntene», diavolești, și Profet, cel care, vituperînd împotriva păcatului, își asociază tropii transcendenței, mediază de fapt între două tipologii umane și între două temporalități. Regele, avînd trufia de a se preocupa numai de gloria sa terestră, fundamentată pe satisfacerea instinctelor celor mai de jos ale supușilor, se dovedește a fi un om al contingentului, al prezentului imediat, al efemerului. Profetul aparține viitorului. Dreptatea este de partea lui, dar, eternul nerevelîndu-se decît parțial în trecător, el trebuie sacrificat. Ca purtător al unei idei durabile (absolutul moral), Profetul se martirizează cu seninătate, «lepădîndu-se de omenesc» cu conștiința datoriei împlinite. Rolul său fusese doar acela de a «scoate lucrurile din făgașul lor» «de a tulbura apele», pentru ca Preotul și Regele să le poată reașeza într-o matcă subtil modificată în bine.

Regele devine beneficiarul inconștient al jertfei Profetului, în timp ce Preotul, mai dibaci, aranjează cu bună știință evenimentele în favoarea cetății. Transformînd «casa plăcerilor», într-un templu, el echilibrează mitologia adîncului cu cea a înaltului, transmutînd conflictul în tiparele lui terestre și salvînd așezările omenești de la suprafața pămîntului, prin sacrificarea numai a Profetului. Preotul este conștient de valoarea excepțională a jertfei acestuia și dovedește o bună înțelegere a dialecticii înfruntării dintre relativ și absolut:

«Va veni însă o vreme cînd toți vor cunoaște adevărul. Și atunci numele tău va fi slăvit în vecii vecilor. Îngăduie-mi să ți-l slăvesc înainte de veac. Îngăduie-mi să mă prostern

Biblioteca Jud. Mureș
SALA DE LECTURĂ

la picioarele tale, înainte de a începe fățiș dușmănia noastră. *(Îngenunche)*»

Relația dintre Preot și Profet este asemănătoare cu cea dintre Mag și Zamolxe din «misterul păgîn» al lui Blaga. În ambele cazuri oamenii bisericii se interpun între profeți și mulțime, dovedind rolul nociv al credinței instituționalizate, care împiedică revelarea directă a adevărului, a adevărului mitic, nu mistic. În ambele cazuri idealurile profeților învinș prin chiar moartea lor, ca în orice tragedie de bună calitate.

Blaga își înscena viziunea despre transcendentul care coboară în spațiul dacic pentru a fuziona cu omul și cu piesajul, în timp ce Radu Stanca este preocupat, ca și în alte piese ale sale, de cazuistica mai generală a relației dintre relativ și absolut, de relevarea parțială a eternului în trecător.

Ca și în piesa lui Blaga, mulțimea din «cetatea biblică imaginară» a lui Radu Stanca se dovedește nestatornică, «mai schimbătoare decît puful păpădiei în bătaia vîntului», cum se spune în *Rege, Preot și Profet*, capabilă să vadă numai «coaja», nu și «simburele» fenomenului. Aceasta nu înseamnă neapărat dezinteres față de rolul maselor în desfășurarea evenimentelor, ci, mai degrabă, meditație asupra destinului acelor personalități care sînt sincronizabile cu un timp superior epocii lor. Profetul lui Radu Stanca poate fi considerat un simbol al vizionarilor istoriei, sancționabili pentru gîndurile lor mai lungi decît vremea în care au trăit, dar aflîndu-se, tocmai prin ele, la temelia unui timp nou. Profetul se zidește în construcția sa (purificarea morală a păcătoșilor), subscriind la legea jertfei necesare oricărui edificiu durabil. Motivul Meșterului Manole l-a preocupat pe Radu Stanca (printre manuscrisele sale se află un proiect în acest sens) și *Rege, Preot și Profe* poate fi privit și ca un ecou al acestui mit.

Ca orice piesă «mitică», și aceasta este polivalentă, invitînd la mai multe lecturi posibile. În cea propusă aici întreaga simbolistică are un sens profan: puterile diavolești, tenebrele din om, Dumnezeu — perfecțiunea morală spre care acesta tinde prin exemplarele lui cele mai evoluate.

Oricare ar fi lectura propusă pentru *Rege, Preot și Profet*, un lucru rămîne cert. Este pentru prima dată în creația dramaturgului cînd imanența, formată aici din obișnuințe și vanități omenești străvechi, nu mai apare ca o simplă oglindă a transcendenței, ci conducîndu-se după legi proprii. Se face astfel legătura cu *Oedip salvat*, în care omul se dovedește apt să-și învingă fatumul și să devină propria sa călăuză și cu *Ostatecul*, în care se sugerează vidul transcendeței și ideea imanenței ca determinantă exclusivă a destinului uman.

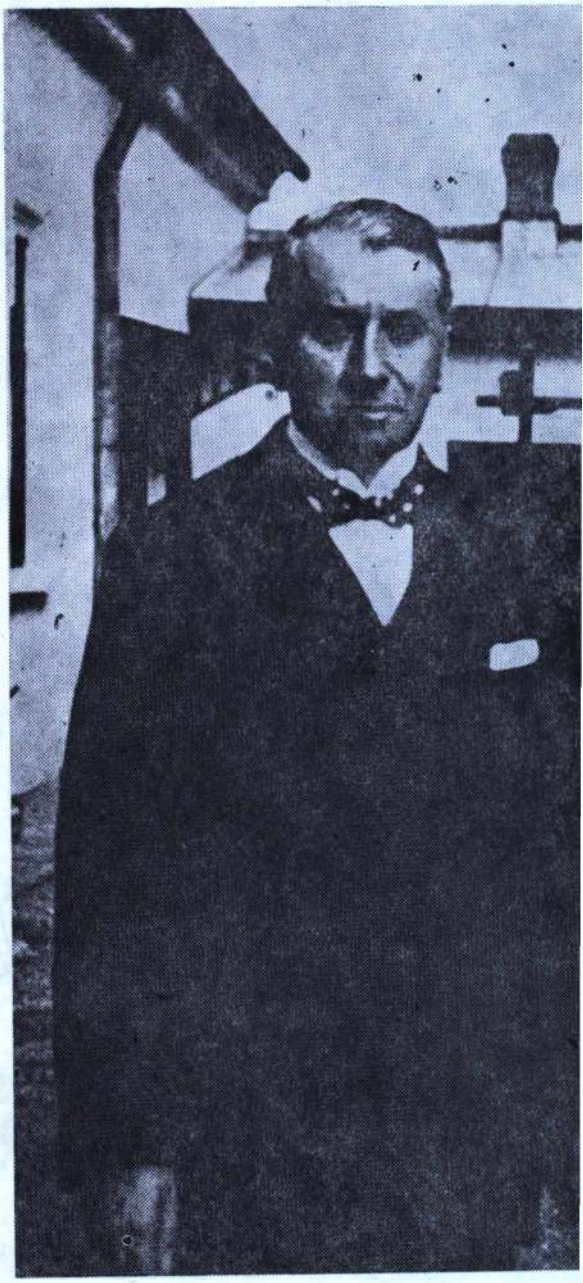
Rege, Preot și Profet este, alături de *Oedip salvat* și de *Ostatecul*, o creație de vîrf a lui Radu Stanca și prin excepționalele ei calități artistice. Rolurile pregnante — mai trebuie remarcată partitura fecioarei Abigael, răzvrătită și eretică, discipolă fanatică a Profetului, din care își «face chip cioplit», dar în fond, prin inapetența pentru ideea jertfei, ca și prin aderența trufașă la prezentul imediat, dovedindu-se structural mai apropiată de Rege —, atmosfera măiestrit diferențiată de la un act la altul (senzualismul flamboaiant al primului, climatul de penitență din cel de al doilea, pregătirea asasinării nu numai morale a Profetului, în cel de al treilea, tribut plătit luminii transfiguratoare care invadează în final scena), intriga imprevizibilă, tensiunea înfruntărilor țin de excelența edificiului dramatic, care reușește să îmbine calitățile poetice ale textului (viziune mitică, dialoguri organizate poematic, limbă intens metaforizată) cu un principiu arhitectural sever, bazat pe respectarea unităților aristotelice și a construcției piramidale, evoluînd spre un punct culminant și apoi coborînd spre un deznodămînt. Romantismul scriitorului este în această piesă, poate mai mult decît în alte părți, un romantism de idei, exprimabil în primul rînd în fervoarea idealității, în patetismul cu care se slujește ideea perfectibilității morale a individului.

Dramaturgia lui Radu Stanca, în ansamblul căreia *Rege, Preot și Profet* deține un loc ce nu mai poate fi ignorat, ca și teatrul lui Blaga, sub zodia căruia, pe un drum foarte personal, acesta s-a dezvoltat, dovedește că literaturii române nu-i lipsesc nici substratul ideatic, nici sentimentul tragic, iar modul în care acestea sînt exprimate, în tipare mai ales filosofice la Blaga, în cadrul unei problematici preponderent morale la Radu Stanca, vorbește cu profunzime, într-un limbaj artistic universal valabil, despre partea de suferință, de visare și de biruință hărăzită pe pămînt omului.

Ioana LIPOVANU-THEODORESCU

DOSARUL UNEI EXISTENȚE

M. I. Caragiale

Contabilitatea unui mare scriitor

«A FACE DIN STEGULEȚ BANIERĂ înseamnă a se înălța, a se ridica în grad. Titlul de senior care putea alcătui o bannieră era da proprietății. Prin înstrăinarea fief-ului se pierdea dreptul de a avea bannieră și se dobîndea prin sporirea pămînturilor.» Originalul în limba franceză era scris pe o hîrtioară, care ne-a rămas în arhiva Mateiu I. Caragiale, dimpreună cu o altă notiță, în aceeași limbă, și care sună astfel în traducere: *«O hotărîre a Parlamentului din 9.XII.1595 atribuie omului de rînd care cumpără o baronie noblețea, precum și numele, titlurile, autoritatea și preeminența legate de seniorie, conform cutumei care pretindea că fief-urile de demnitate înnobilau pe posesorii lor și posteritatea lor»* (B.C.S., CXIX, 2—26). Modalitatea clasică de a deveni aristocrat și de a dobîndi un nume cu certă situare în spațiu îi era, firesc, cunoscută lui Mateiu I. Caragiale, legată fiind și de acea bună stare materială pe care, dintotdeauna și-o dorise. Prin căsătorie, ambele deziderate i-au fost satisfăcute, încît, la 38 de ani, scriitorul se afla moșier și rentier, liber să se ocupe de arta sa fără a mai fi supus vicisitudinilor cotidianului. Acesta ar fi tabloul idilic din care lipsesc grijile noii situații și, propriu-zis, dimensiunile problemei. Mai întîi: ce reprezenta moșia Elisa-Stoenești, sub raportul întinderii și al veniturilor pe care le aducea?

O *«Carte de alegere a Moșiei Elisa / din cuprinsul districtului Ialomița / compusă din trupurile / Ritoasa, Căușoaia și Stoeneasca / Proprietăți zestrale / ale domnilor Miltiade Mărculescu și George Sion /, Lucrată / cu / Autorisația D-lui Președinte de Ialomița, dată prin Nota nr. 2824, din anul 1859, luna iunie 20 / de ingi-*

nerul hotarnic Scarlat Stravolca II » şi tipărită în « *Bucuresci, Imprimeria St. Rassidescu, Strada Germană, Hanul Gherman no. 52* », în anul 1864, determina suprafaţa corpului Stoeneasca la 2214 pogoane, stînjeni pătraţi 1269, moşia Elisa la 3168 pogoane, stînjeni 409, Rîioasa şi Căuşoaia la 953 pogoane, stînjeni 438, cu totul mai bine de 3000 de hectare. Supusă la acţiunea a două reforme agrare, moşia scăzuse foarte mult, astfel încît în socotelile sale pe anul 1928 Mateiu consemna suprafaţa cultivată la 200 de pogoane ale Maricăi, soţia sa, 140 pogoane ale Florichii Voinescu, ce-i era cumnată, şi în plus 10 pogoane reprezentînd fundul curţii conacului, 1/2 pogon grădina din faţă, dimpreună cu 2 pogoane arie (?), un total de 352 $^1/_2$ pogoane, cu precizarea sa: « *aceste cifre sînt aproximative, căile interioare fiind socotite în partea intangibilă a proprietarilor, fundul curţii, partea din faţă şi aria nefiind măsurate şi Florica V. fiind fost vîndut din partea ei de proprietate 60 de pogoane întregi* ». Prin urmare, fiecare dintre surori păstrase cîte o sută de hectare, din care văduva pictorului de « marine » mai şi vînduse.

Ne-au rămas registrele foarte ordonate pe care noul cultivator de pămînt le-a ţinut între anii 1928—1936, cu un dezvoltat simţ al contabilităţii. De exemplu, registrul intitulat *Memoranda* (B.C.S., CLIX, 7—8) cuprinde evidenţa lucrărilor agricole, la zi, tot în limba franceză. Deci, în traducere, pentru anul 1928: « *Din această suprafaţă s-au cultivat pogoane: a) în regie: 72 cu grîu, 32 cu porumb, 26 cu ovăz, 10 cu orz; b) în dijmă: 3$^1/_2$ cu mei, 14$^1/_2$ cu furaje, 194 $^1/_2$ cu porumb. S-au dat 2 (sau 4) logofătului şi s-a pus de asemenea cînepă şi in. Se înţelege de la sine că pogoanele cultivate în dijmă sînt mai mici decît acelea cultivate în regie. În rest, o asemenea confuzie domneşte în toate datele şi toate cifrele asociatului meu, încît este foarte greu, dacă nu cu neputinţă, să le limpezesc. Nu sînt exacte decît cifrele randamentelor şi acelea pe care însumi le-am putut constata şi verifica* ». Cît priveşte mîna de lucru sezonieră, la recoltare, Mateiu însemnează, tot atunci: « *Recolta cereale pentru mirişte (şi fasole): angajat pentru treieratul cerealelor pe mirişte ţigani: 21 capete, plătiţi cu perechea cu 70 lei ziua de muncă, lei 35 de unul singur, lei 40 căpetenia. Pe deasupra: 16$^1/_2$dublu-decalitri de mălai, legume şi 10 pachete de tutun. Au muncit VIII 23 şi 28 o jumătate zi; 24, 25, 27 o zi întreagă* ». Pentru recoltarea porumbului, angajează 27 de « cultivatori », pentru o singură zi. Lista ţăranilor care lucrau în dijmă pe anul 1928 cuprinde 46 de nume, fiecare cu socotelile ţinute la zi. Într-o aceasta, scriitorul făcuse o serie întreagă de formulare, printre care şi o fişă statistică, de invenţie proprie, pe al cărei model indicase şi locul coroanei sale nobiliare — aceasta la 10 noiembrie 1927. Evidenţa sumelor băneşti era ţinută într-un *Grand livre libellé provisoirement*, de 25 de foi mari. Un alt catastif impozant poartă

denumirea, de asemenea impresionantă, de: *Chambre des Comptes — Archives — Sionu*. Aici îşi însemna dispoziţiunile: « *Vor fi consemnate într-un aide-mémoire toate ameliorările, modificările, înoirile, reparările, plantările şi construcţiile, cu toate detaliile şi toate observaţiile necesare (data, genul în natură, dimensiuni, preţ etc.)* » [era vorba de un inventar]. « *Se va imprima (sau litografia) o reducţie a planului cadastral al domeniului (aşa cum a rămas după defalcarea definitivă) divizat în hectare. Aici vor fi marcate*

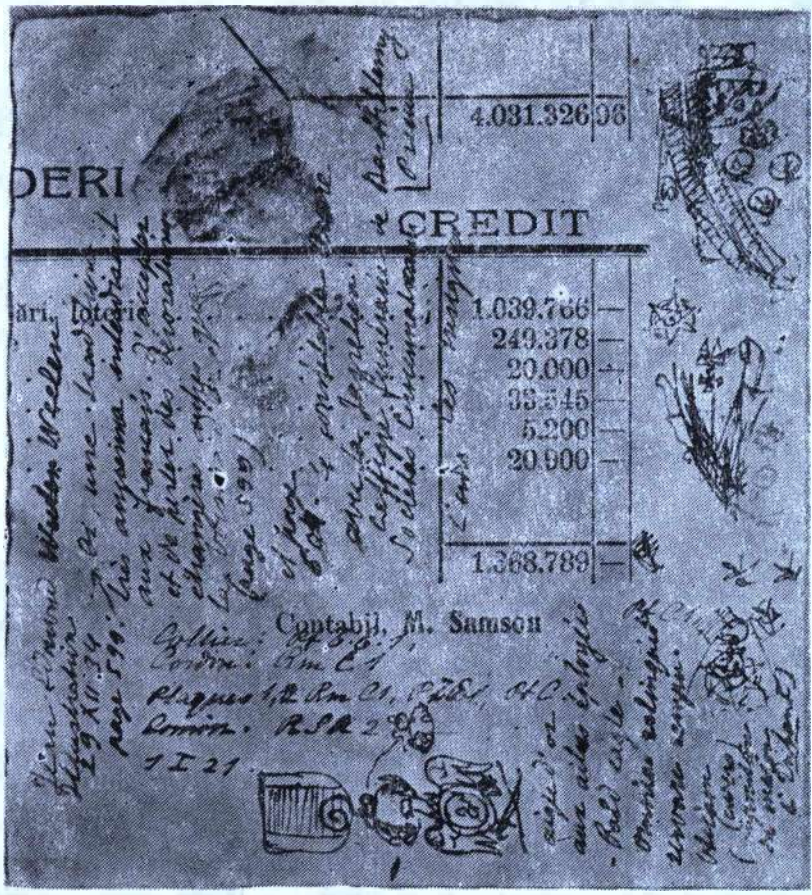
culturile din fiecare an, în culorile următoare: <portocaliu> galben: grîu; albastru: orz; <negru> portocaliu: porumb; verde deschis: ovăz; verde închis: lucernă; mov: culturi de legume; gri: fasole.»

O fișă statistică conținînd tabloul culturilor pe doi ani consecutivi, începînd cu 1928, va fi atașată respectivelor planuri de distribuție a culturilor din acești ani (fișa și planul vor fi făcute în dublu exemplar, dintre care unul va fi păstrat în arhivele din București și celălalt în cele de la «Sionu»). Era vorba, în speță, de un inventar al instalațiilor fixe, al plantațiilor, mobilelor etc. ale conacului și moșiei. Dealtfel, numeroasele formulare, foi cu socoteli, foițe, scrise impecabil cu cerneală neagră, foarte mic, trecute apoi în centralizatoare, permit o evidență clară a producției obținute, a veniturilor și cheltuielilor, pe anii amintiți. Rezultă, din cercetarea acestor documente, că Mateiu I. Caragiale s-a ocupat de moșie cu multă osîrdie și deplină continuitate, începînd din anul 1928 și pînă la moartea sa. Ideea unor cronicari, prezentă în ferparele mortuare, că scriitorul se retrăgea la țară din mizantropie sau din dragoste pentru solitudine se dovedește eronată: scriitorul înțelegea să-și administreze cu energie averea și putem conchide că această nouă ocupație, la care rîvnise atîta vreme, îi plăcea, îl întregea omenește. Datele înscrise în *Memoranda* sînt, astfel, foarte variate, un fel de jurnal: *«VIII 28. Randamentul ovăzului ar fi fost mult mai mare, dacă nu s-ar fi furat 4 grămezi de snopi: caii au mîncat de asemenea»* [...] *«IX 23: Schimbat în natură partea mea de teancuri de cînepă și în contra a nouă păsări (găini și pui)»* [...] *«1929, VII, 26: Vîndut unui cioban 2 pogoane de ierburi sălbatice cu lei 50».* Sau: *«În aprilie 1929 am închis drumul de la gară care trecea prin fața casei de la Sionu. În ciuda adresei de la primărie, nu l-am mai redeschis și afacerea a rămas așa».* La 12/13 iunie 1931 nota: *«Prădarea casei. Furt de lucruri, veselă, pușcă».*

Pare că, totuși, cu toată strădania sa de a lucra organizat și autoritar, ca un moșier cu experiență, lucrurile nu-i dădeau ascultare. La 30 noiembrie 1932 scrie: *«Fără să mă îndrept propriu-zis către un faliment, sistemul meu de exploatare nu a dus către rezultate bune. Este vorba nu numai de pierderi bănești, dar și de o scădere morală și de o criză de autoritate a proprietarului. De aici înainte va trebui să stabilesc un regulament în privința dispozițiilor căruia nu trebuie să fac nici o concesie sau excepție»* Și urmează textul, deosebit de sever, al regulamentului, nu singurul dealtfel, cu următoarea încheiere: *«Dispozițiunile prezentului regulament vor fi aplicate integral, fără discriminare între ele și cel mai strict cu putință».* Poseda stilul regulamentar, credea în miracolul literelor acestuia, conjurate să întoarne realitatea, să-i asigure liniștea. Estimp, mai ierta cîte o datorie, mai proceda la amînări de plăți de la datornicii prea amărîți, împiedicat, el însuși, de poprirea, prin tribunal, a unei importante sume bănești, o sută de mii de lei. Găsea compensații în natura înconjurătoare. La 20 septembrie 1933 nota: *«Porumbul este abundent, prea verde totuși. Arborii magnifici, stejarul în special, plopii tineri au crescut enorm, să te uimești, mai cu seamă al Maricăi».* La 2 octombrie al aceluiași an însămînța, la București, capsule de Paulownia — care nu răsar. Gospodarul dă o egală atenție problemelor mici: *«noiembrie 4. Boala celor 3 găini tinere „Rhode Island", năpădite de o puzderie de purici. Tratament: badijonaje cu petrol și sare, miez de pîine înmuiat în vin roșu, piper și două linguriță de untdelemn».* Pe 5 noiembrie, una din cele două curci bătrîne se arată indispusă (tifos?) și moare în cursul după-amiezii. Pe 6 noiembrie *«cele trei găini „Rhode Island" se simt mai bine, se hrănesc, dar au mai departe ghiarele paralizate».* Tot așa, la VI 30, 1934: *«Marele și frumosul cocoș „Rhode Island" a murit în timpul lipsei mele. Din cei 2 cocoși și cele 4 găini pe care le-am adus, îmi rămîn: 1 cocoș și 2 găini (din ultimul transport) care au rezistat bine. Găinile sînt ouătoare excelente, clocitoare mediocre și rele crescătoare. Am 24 de puișori „Rhode Island" (9 de la găina cea mare, 13 de la cea mai mică din două și 2 pe care-i crește o curcă».* Dar numai cîteva zile apoi notează (9. VII.1934): *«Un animal necunoscut (pesemne un bursuc) a spintecat în pădure 3 puișori „Rhode Island"; 4 alții au dispărut în același timp, au avut probabil aceeași soartă».* Și, pe 11 ale lunii: *«Constatat dispariția celorlalți pui, mai mari».* Pe 28 îi moare și una din cele două curci mari. Totul, deci, nu merge pe roate, întreaga gospodărie pare mai degrabă modestă, lăsînd timp agricultorului să se ocupe pe larg cu transplantarea unui smochin, care pălește sub bătaia soarelui, pentru ca pe urmă să-și revină miraculos: *«După 2 zile de adăpost de soare (20, 21, IX), una de ploaie (23 IX) și una de ceață, și acoperită (24 IX), smochinul a renăscut, toate ramurile și-au revenit și s-au*

întărit la capete, precum și cea mai mare parte a rămurelelor, frunzelor, cu toate că acestea din urmă în proastă stare (calcinate și gata să cadă). Vegetația n-a fost oprită».

Pe data de 30 VI.1935, o însemnare stranie: *«Steagul este în bernă la Sionu. Brațul puternic al domeniului nu mai există și nu va mai putea fi înlocuit. Niciodată vegetația n-a fost mai viguroasă, nici grădina mai bine cultivată. Pervanșele sînt magnifice, ca și arbuștii, smochinul (a se vedea 25 V.34), căruia i-am tăiat crengile uscate în prima săptămînă a lunii trecute, a izbucnit într-o profuziune de frunze, bignoniile din Alger au fost plantate simetric».* Însemnarea se referă, poate, la moartea logofătului, ceea ce ar echivala cu mărturisirea că acela ducea greul moșiei, cum, dealtfel, ar fi fost și normal! Ultima însemnare din *Memoranda* — 4 decembrie 1935 — notează aducerea la București a unei provizii de fasole — 2 dublu-decalitri, dintre care lasă servitorului o jumătate de decalitru. Acestui «jurnal de moșie» îi răspundea un «Borderou de cassă» (1932—1935) de 34 de pagini, conținînd cheltuielile efectuate din două în două sau la cîte trei zile. În privința anvergurii materiale, răspunsul ni-l oferă mai multe impresionante centralizatoare, cearșafuri cu cîte treizeci de rubrici, pe verticală, pe orizontală, cu totalizatori în ambele poziții, evidențe alcătuite de Mateiu I. Caragiale între anii 1928—1935 (trasase și formularele pentru anii 1936—1937), fiecare avînd și soldul anului precedent. Veniturile se adunau de la domeniu, din rente de expropriere, dividende, garanții, încasări de împrumuturi, rambursări, diferențe — și chiar drepturi de autor. Ieșirile, mult mai numeroase, prindeau toate cheltuielile imaginabile, ținînd de moșie și de casa din București, de salarii, comestibile, tratații, transport, mici plăceri, hamali, daruri, bacșișuri, achiziții de garderobă (acestea figurează, pe aceiași ani, și într-o listă separată, ca dealtfel, și cheltuielile legate de gustări (aperitive), acestea transformate din lei în ludovici de aur — vreo 55!? — cumpărări de cecuri, devize, cărți și ziare etc. etc. Totalul intrărilor se urca la 754.903,50 lei, în care se cuprindea soldul pe anul 1927, de 96.079,50 lei, iar ieșirile totalizau, pe același an 1928, suma de 725.490,25 lei, lăsînd anului 1929 un sold de 29.413 lei și 25 de bani. Încărcătura rubricilor era, după caz, foarte variată, astfel la «diverse» apare pe luna februarie (ieșiri) suma de 0,25 lei, la luna august 1 leu,

iar în decembrie 20.040 lei, totalizînd, prin urmare, 20.041,25 lei! Din venitul considerabil realizat îi înmînează Maricăi suma de 173.983 lei, repartizați pe luni. Marica are o rubrică specială, fiind deci convenit că i se cuvenea o parte anume din venituri. Sumele cheltuite de Mateiu pentru sine nu cumulează a zecea parte din suma dată Maricăi.

Urmărind an cu an aceste bilanțuri extrem de amănunțite, în care socotelile sînt ținute pe lei și pe bani, constatăm o sensibilă descreștere a veniturilor, cauzată de căderea catastrofală a prețurilor la grîne în timpul marii crize economice din 1929 și anii următori. Concomitent, scad și cheltuielile, dispar investițiile, reparațiile ș.a.m.d. În anul 1929 intrările sînt de 395.327,75 lei, ieșirile de 392.245 lei, asigurînd un sold modest de 3.080 lei. Revin din încasări, Maricăi, 82.739 lei (moșia adusese cu totul 366.802,50 lei). Veniturile din literatură întrunesc 25.000 lei — anul apariției *Crailor de Curtea-Veche* — totuși face împrumuturi de 65.000 lei, la care

se adaugă cele cu trenul, în valoare de 1692 lei. S-ar zice, în această privință, că mergea mult cu trăsura sau cu taxiul. Cumpără, în acest an, cărți și reviste de 1718 lei, are cheltuieli neprevăzute de 794,60 lei — dintre care 0,10 lei pe luna septembrie. În anul 1931 înregistrează un sold ceva mai ridicat, vădind mari economii, un sold, deci, de 6.082 lei, la intrări de 269.978, din care se vor scădea cheltuieli de 262.200 lei. Marica încasează 98.688 lei, plătește impozite de 23.573 lei, cheltuiește cu conacul 6091 lei, cu investițiile la domeniu 10.363 lei, dă 8150 lei pentru combustibil, iar pentru salarii 6.200 Tot astfel consumă în oraș de 9.882 lei, pe cînd servitorii îl costă 464 lei. Pentru băutură cheltuiește 2.990 lei. În anul 1932, intrările depășesc abia cu 21 lei suta de mii, din care, de la moșie, 90.316 lei. Nu se face nici o investiție, nu cîștigă nimic din literatură, cheltuie cu hrana 4562 lei, cumpără cărți și jurnale de 2.113 lei și depune Maricăi 71.603 lei — mai bine de 2/3 din veniturile moșiei. Ieșirile se ridică la 99.688 lei. Totuși, după socotelile sale, soldul pe 1933 ar fi însumat 7.778 lei. În anul 1933, intrările cresc la 159.506 lei, din care asigură soției sale 93.220 lei, pe cînd, personal, are cheltuieli de garderobă de 1892 lei. Din scris cîștigă suma de 300 lei, iar soldul anual reprezintă 3333 lei. În mod excepțional, n-a mai calculat intrările, dar la ieșiri rezultă 99.271 lei. Întrucît soldul ce rămîne pe acest an e de 64 lei, considerăm că intrările nu au putut depăși 99.335 lei, nivelul cel mai scăzut, și tocmai cînd efectele crizei începeau să se risipească. În 1933, deci, nu-i poate rezerva Maricăi decît 49.897 lei. Cadourile adună 145 lei, transporturile 5534, la care se adaugă cele pe cale ferată, de numai 180 lei. Plătește remize și bacșișuri la un loc, de 64 de lei, iar pe imprimate și cărți suma de lei 42. Nu cheltuie, în schimb, nimic pe restaurante, hotel și doar 40 lei la frizer. Rămîne albă rubrica «menus plaisirs». Însă, în timpul anului realizează din literatură venituri de 10.000 lei — contractul la *Sub pecetea tainei* — și încasează împrumuturi de 15.000 lei, avînd a restitui împreumuturi de 10.000 lei. Pe anul 1935, intrările nu depășesc suma de 120.062,40 lei, din care 3910 lei dobînzi, 734 lei rambursări și 234 lei compensații. Îi rezervă Maricăi 62.895 lei, cheltuind pentru sine, cu mesele în oraș și acasă, 4.225 lei și nu înscrie cheltuieli pentru personalul domestic, eventual licențiat. Foarte reduse sînt și cheltuielile cu garderoba — 632 lei, iar pe cărți și ziare cheltuiește în decursul unui an... 15 lei. Izbutește, totuși, să facă la „Sionu", investiții de 4.960 lei, o sumă, și ea, în fond, destul de modică.

Concluzia generală a trecerii în revistă a documentelor privind starea materială a scriitorului după căsătoria sa cu Marica Sion, atît de numeroase și de exhaustive, ni-l indică pe Mateiu I. Caragiale ca pe scriitorul român cu cea mai completă arhivă de acest soi. Împrejurarea nu infirmă teza unei vieți ascunse și misterioase, dar ne oferă copioase mijloace de a o putea analiza sub unghiul ei material. Minuția ubicuă a scriitorului reprezintă o dată de caracter, dar este posibil ca blindajul său contabilicesc să fie, mai degrabă, simptomul unui diletantism, dacă nu cumva al unei nevroze scribende, deturnată de la obiect. Oricum, cîteva probleme importante țintind viața scriitorului se luminează, începînd cu chiar situația sa materială, considerată ca bună, după căsătorie, dar în contrast cu amintirile despre artist, în ultimii săi ani, care ni-l înfățișează scăpătat. Căderea progresivă a veniturilor moșiei — de șapte ori în șapte ani — justifică pesimismul rîndurilor din *Jurnalul* său, care ar fi putut fi considerate subiective. Venitul din ultimii ani adus de „Sionu" nu depășea un salariu mijlociu-mic, iar în privința puterii de cumpărare ar trebui să efectuăm complicate calcule spre a încerca o comparație cu prezentul. Dacă însă comparăm restrîngerea cheltuielilor de necesitate, an de an, termenul de strîmtorare ni se impune. În toate împrejurările, constatăm, a avut grijă ca Marica să nu ducă lipsă de nimic, asigurîndu-i partea leului, ceea ce, iarăși, corespunde relatărilor din epocă privind viața armonioasă a cuplului. De o prezență a Maricăi la Sionu, fie și într-un singur rînd, însă, curios, nu vine vorba în *Memoranda*, iar cînd consemnează, în *Jurnal*, vizita de o zi întreagă a bunei sale prietene Margo — Margareta Miller-Verghi — o primește singur. A fost și prilejul în care marea admiratoare nu numai a scriitorului, dar și a omului, a adunat impresiile din articolul la moartea acestuia, și în care Mateiu apare atît de legat de Sionu, cum trebuie că a și fost...

Barbu CIOCULESCU

CENTENAR

URMUZ

UN CAZ LIMITĂ

Acum, la 100 de ani de la naşterea sa, misteriosul Urmuz «născit» întru autorlîc de Arghezi, reprezintă încă «o enigmă nesplicată» a literaturii române. Urmînd brusc unei tradiţii literare folclorice, avangardismul românesc este, cum ar spune Edgar Papu, «protocronic» prin Urmuz. Ca şi Lautréamont, prin moartea sa stranie, autorul *Paginilor bizare* consacra un text ce va deveni o adevărată Biblie a avangardei româneşti. Cum a fost posibilă reforma radicală asupra *limbii* literare înfăptuită de Urmuz la noi în premieră mondială, într-un timp poetic în care sămănătorismul era în floare? Aceasta este întrebarea cea mai legitimă la care ar trebui să răspundă critica şi istoria literară.

REVISTĂ DE AVANTGARDĂ
PIAȚA AMZEI No. 7—9
DIRECTOR: NESTĂNESCU

No. 6

URMUZ

DUMITRU DEMETRESCU-BUZĂU
în toate culorile lacrimei

În primele lecturi atît de bizare ale extrem de puținelor texte de Urmuz, tipărite cu o neașteptată generozitate de către zgîrcitul în laude și prietenii — Tudor Arghezi, am fi putut cădea pradă sentimentului filosofic al aceluia că avem de-a face cu o explozie a logicii în plin formalism pythagoreic.

Aberația de la centru a asociațiilor paralogice, amintind întrucîtva de aceea a copilului pînă în șapte ani, cînd, prin semn, coase focul de o pasăre Phoenix, ne-ar fi șarmat și ne-ar fi dat iluzia că suntem om inteligent dacă Demetrescu-Buzău, prin acribia manuscriselor sale, nu ne-ar fi dovedit că este și mai și.

În misterioasa ladă descoperită de Saşa Pană, în care vreo șapte manuscrise erau retranscrise în zeci și zeci de variante (si non è vero è ben trovatto!), **alături de partituri pierdute definitiv — compoziții scrise pentru ureckea nimănuia, din care un simplu portativ nervos ne dă iluzia unui altceva cu totul alt ceva — deci, în acea misterioasă ladă cubică avem dovada certă de conștiința estetică, adeverită dintr-un alt punct de fugă de către Bacovia prin versul** « O, țară tristă plină de humor...». **E cît se poate de clar că cei doi contimporani violau prin protest epoca, luînd în templu ultimul condei rămas pe la Ploiești sau Haimanale...**

Mai mult decît atît, Lizica Vorvoreanu, sora poetului, pe care nu avem pricini să n-o credem, căci drepturi de autor de pe glonțul lui Urmuz, cel tras în propria sa tîmplă într-un tufiș de la Șoseа, nu prea avea de luat și nici de încasat — exact cum spune un text mărturisitor despre Cervantes, că pirații ce l-au răpit au cerut răscumpărare pentru el dar nu s-a găsit nici cine să plătească, nici careșiva să dea — deci, Lizica spune, într-un scurt remember atestat și de alții, anume că, în perioada de mare jovialitate a lui Urmuz, din camera lui se auzeau hohote incoruptibile de rîs emanînd duh de inteligență și sănătate intelectuală.

Urmuz a fost o culme a inteligenței ironice românești; tocmai de aceea a fost asasinat cu propria sa mînă de către mizera lui epocă sau, cum ar spune contimporanul său, Bacovia, « Sunt mai mulți morți în oraș, iubito/ Tocmai de aceea am venit să-ți spun»...

S-a pierdut enorm din ceea ce va fi fost Urmuz om viu, s-a pierdut uriaș din tainicul său spirit patriotic, cînd se scuza într-o scrisoare de familie că nu a putut lua parte la întîia parte a războiului mondial din pricina repartizării lui ordonate ca ofițer în administrația harnașamentelor.

Nu era înalt, nu era scund.

Nu era cîtuși de puțin impertinent, cum l-ar arăta neașteptatul său cuvînt transpus pe hîrtie. Emotiv pînă la lacrimă, tocmai cum Caragiale în epoca sa. Chiar sfruntata afirmație a lui Arghezi — uneori divin, aceasta din urmă: « După tipărirea primei lui bucăți s-a simțit bine. Mi-a surîs, mi-a strîns mîinile tare și umbla să mă sărute. Mi-a dat o cutie cu bomboane, pe care am primit-o, și a scos din butoniera lui o garoafă pe care a trecut-o, parfumată cu scorțișoară, în butoniera mea» — **așa ar fi, de n-ar fi totuși. Labiș, de-ar fi fost Arghezi, ar fi scris mai gingaș despre eveniment. În cazul extrem de tînărului și genial poet Nicolae Labiș, iată auto-descrierea evenimentului:** « A doua zi mă liniștisem parcă...».

În fine, e ușor să-l cerți pe cel ce nu-ți mai poate răspunde, deci ne îngropăm oftatul în pămînt, ne ridicăm ochii spre bolta unei inteligențe unice a spiritualității noastre, curcubeu neîndoit pînă la capăt, dar perceptibil în toate culorile lacrimei.

N.S.

Fabulă

(variantă)

Cică niște cronicari
*Duceau lipsă de denari**
L-au rugat deci pe Agrippa
Ca să le plătească gripa.
Agrippa cel arhitect
Se juca cu ei perfect,
Prestiind pe-Octavian
Să-l facă din bolovan:
«O, Senat, o, tu, Senat,
Strigă el ca apucat —

Nu mai trage de sesterți,
Pe etruscul meu de șperț!»
Senatul scoase o liră
De din platoșa illyră
Și exclamă: «Engliterra!
Mai mănîncă tu din Terra!»

Morala:

Out *adică* Over.

* *denar*, monedă latină din argint

NOTĂ

Printr-o fericită împrejurare, redacția noastră a intrat în posesia unui set de documente de o excepțională valoare istorico-literară, care întregesc profilul artistic al lui Urmuz. Surpriza relevării unor noi texte urmuziene o datorăm învățătorului Petru Demetrescu-Vitan, pensionar din Sohatu, care ne-a adus documentele însoțindu-le cu mărturisirea descoperirii lor: fratele său, Ion Demetrescu-Vitan, notar la Înalta Curte de Casație, astăzi nonagenar, căutînd în arhivele Curții de Casație, acum mai bine de o jumătate de veac, a găsit în fondul «*Negustori, angrosiști și en détail*», între coperțile unui dosar conținînd piesele procesului «*Gh. Sotirescu contra Vasile Balabancea, comersanți*» (un proces de partaj al unui șir de prăvălii de pe Strada Mare a Buzăului, care a dat cîștig de cauză lui Sotirescu & familia) cîteva foi îmbrunite, prezentînd fisuri marginale, rupturi în cîmp, urme repetate de pliere, urme de foc, cu cerneala violetă puternic oxidată. Cum lesne a putut observa, ele nu făceau

corp cu piesele de dosar. Citindu-le cu interes, a înțeles că este vorba de niște texte literare (mai bine zis niște bruioane) însoțite de un portret și o partitură muzicală. Fără să comunice descoperirea sa celor în drept și le-a însușit, sustrăgîndu-le din dosarul procesului «*Sotirescu contra...*». Cu toate că, la rîndul lui, notarul nu le-a păstrat în cele mai bune condiții, ele încă pot fi cercetate. Din investigațiile preliminare, am ajuns la concluzia că ne aflăm în fața unor texte datorate lui URMUZ, portretul nefiind decît un autoportret Urmuz, așa cum o arată semnătura din colțul din dreapta jos. Iată că întîmplarea aduce noi mărturii referitoare la viața celui care a fost — și este Dumitru Demetrescu-Buzău! Le supunem atenției cititorilor noștri.

RED.

Duminică, 19 Februar 1928

No 16.

apar zilnic

2 lei

bilete de papagal

Director
I. ARGHEZI

Număr scris de **URMUZ** *și de* **Tudor Arghezi**

MEDALION: URMUZ

L-a chemat Demetrescu-Buzău, era muzicant și grefier la Curtea de Casație. Dintre marile terori inexplicabile care l-au prigonit pînă în ziua morții, cînd o ultimă teroare i-a încovoiat un deget pe un trăgaci de revolver și i-a comandat: trage! și el a tras și s-a isprăvit; groaza de a nu se auzi «la Casație» că scrie, și că scrie și altceva decît considerente și sentințe, l-a urmărit cu o tenacitate extravagantă.

Am fost de două ori nasul lui literar; întîi cînd l-am publicat prima dată. O revistă de oameni cu principii, în majoritate politici, membri de carnaval în consilii și consilieri tehnici de ordin burlesc în societăți industriale care au rezervat farsei politice împletită cu farsa literară, locuri, jetoane și titluri, apărea pe atunci sub direcțiunea prihegă a subsemnatului. Un nepot de șefi de partid se găsea în epoca de a se făta pe sineși, se sufla pe unul și pe altul ca să fie colaborat, inventa culcușuri: cărți și reviste; aplicînd în mai mare rețeta lichelelor mai mici, de a fi trecute prin mlaștinile hîrtiei, pe spinări de bivoli puternici. Debarcate, dincolo de obscurități lichelele repetă regulat același act inofensiv, dar caracteristic: se caută adînc între fese sau în nas și scot cu două degete, elegant, ființa procreată de însuși lor: un vierme lung, melancolic și moale, pe care ți-l aruncă între coarne, ca un fir de fidea puturos. Publicat cu greutate și silit, Urmuz a fost adoptat și făcut proprietatea privată a celor ce refuzau să-l intercaleze în sumar.

A doua oară l-am fost naș... tot atunci. Ca să devie publicabil, un scriitor cu o stare civilă de Demetrescu-Buzău trebuie să capete călugărește un nume potrivit cu portul draperiei. Nu toată lumea se chiamă, de pildă, Pilat, după cum nu toate mîncările se numesc pilaf. Carnea de porc servită într-un local cu electricitate și ascensor cată să capete nume și prestigiu și o rimă sufletească de ambianță. Demetrescu a refuzat într-o zi de patru ori să se numească Urmuz și de patru ori a acceptat: a cincea oară l-am vîrît în cristelniță fringîndu-i genunchii. Se temea ca nu cumva Casația să-l găsească mai repede în Urmuz decît în propriul lui nume, despicat din Dumitru.

Este adevărat că Urmuz dorea tot atît de mult să fie publicat cît se și înspăimînta de publicitate. În vreme ce știa că se culege proza lui în tipografie, a trăit o săptămînă atroce. Se scula în toiul nopții și trimitea o scrisoare foarte urgentă, ca să mai întrebe dacă virgula de după un că nu ar fi fost mai bine să fie trecută înainte. L-am descoperit noaptea împrejurul casei, sfios, neliniștit, timorat sau în transă de speranțe, dacă se găsește sau nu un miez în proza lui, dacă nu cumva e vorba de o eroare, îndemnîndu-mă cînd să o public și cînd să o distrug; cînd să o însoțesc de o notă elogioasă, cînd să-l înjur. A corupt lucrători din atelier ca să-i schimbe fraze și cuvinte, pe care a trebuit să le restabilesc, redactările anterioare fiind cu certitudine mai bune.

După tipărirea primei lui bucăți s-a simțit bine. Mi-a surîs, mi-a strîns mîinile tare și umbla să mă sărute. Mi-a dat o cutie cu bomboane pe care am primit-o, și a scos din butoniera lui o garoafă pe care a trecut-o, parfumată cu scorțișoară, în butoniera mea. În zilele care au determinat sinuciderea lui într-un boschet de la Șosea nu l-am mai văzut și-mi este grea mîhnirea ireparabilă că n-am căutat să-l înțelnesc. Cred că optimismul meu ar fi înviat în haosul lui cerebral candorile și puritățile care începeau să moară. ...Medalionul meu ia proporțiile unui tablou călare în mărime naturală și încă n-am avut loc să-i spun cititorului o părere motivată despre individualitatea cu totul în afară de comunul individualităților literare a scriitorului Urmuz. Rămîne timp...

T.A.

3. REVISTĂ DE AVANTGARDĂ

UNU * UNU * UNU *

Tristan TZARA

« UrMuz...
Explozie de literă în cinci degete
linia vieții
și vremea incertă a milimetrilor... »

Ion VINEA

« Urmuzatul din grădină
Care atîrna de-o ață
În boschetul de sulfină
Dete glonț în scurta-i viață... »

KYAG

Kyag poartă cu el pretutindeni unde merge, [1] și în somn, un scuipător armat deși susține [2] că nu a avut în viața lui niciodată ghinturi [3]. Poate, cu trecerea vremii, îi vor crește precis, în anumite regiuni [4] bine studiate economic. Rupt de real, el devine atît de adevărat [5] încît poate fi înghițit cu pisică [6] cu tot. Alteori, însă, nu. Cunoștința lui cu Paula [7] l-a înroșit pînă la uscăciune [8]. De atunci, sobru și emotiv în redingotă, vine din cînd [9] în cînd și îmi bate în nări din patriotism local.

— E-n regulă, îmi zice [10]. Lunea viitoare plătești impozitul [11].

Pune apoi mîna pe mătură [12], dezgustat de îndatoririle sentimentale, și participă la o ședință de spiritizm ca să-și serbeze nunta de argint. Kyag face parte dintr-o societate ocultă [13] care are în grijă cultul prieteniei semănat în chip de trompă și țepi [14]. Se angajează în fața prietenilor săi [15] numai cu ziua și numai ca ghid [16].

Originar [17] el a ținut conferințe agricole și medicale în esperanto, după care a trecut cu dezinvoltură [18] pe ultimul mal al Dîmboviței ca să vorbească limba volapuq. Astăzi, sexagenar, se împarte la simpla cerere la 3,14 [19] pretinzînd cere și recunoștință nemărginită.

În tinerețe a făcut armata ca ambulanță [20] la vînătorii de munte. Are unele decorații pe care le poartă cu prilejul jamboreei în chip de foc de tabără, fiind un spirit războinic [21] dar nu foarte tare.

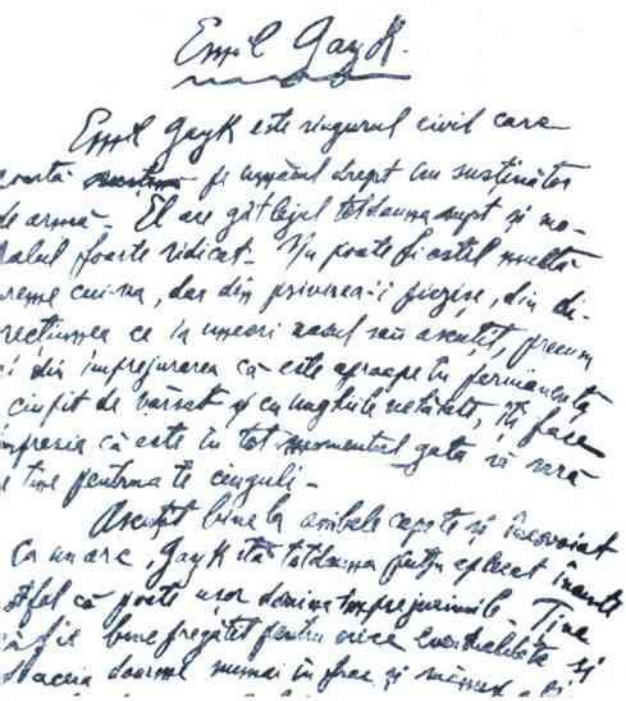
Kyag se hrănește cu eter și, după cîte spun vecinii lui de colivie, se înmulțește prin sciziparitate ori, la caz de nevoie [22], prin butășire. Deși bine îmbrăcat, a suferit o vreme [23] de cancer, după care a primit o moștenire din partea unei trupe de artiști voiajori [24]. S-a vindecat cu picături de davila cît și cu unele informațiuni secrete adăpostite cu discreție [25] la umbra unor zvonuri.

Kyag cunoaște la perfecție mercurialul. De aceea, uneori, este consultat în calitate de martor la starea civilă. Nu are copii, dar, de curînd, prin mijlocirea unui colegiu [26] eminamente agricol, Kyag a descoperit [27] teoria quantelor, devenită proprietate parohială, în care funcționează în chip de altar.

(urmare în pag. 6)

---

1 Forma inițială ilizibilă, *cu el pretutindeni unde merge*, scris supra cu creionul. 2 Inițial, *se crede*; raturat și înlocuit cu *susține*. 3 Prima versiune: *infidelități în amor; ghinturi*, scris infra cu tuș violet. 4 Inițial, *locuri variabile*. 5 În prima redactare, *verosimie*, șters. 6 Mai înainte, *cu umbră*; șters, revine, șterge din nou și înlocuiește *cu pisică*. 7 Lectio incerta. 8 Prima formă a propoziției suna astfel: *Cunoștința lui cu Paula l-a adus în starea de perpetuă desesperare din lipsa unei culturi pic de cît generale*. Propoziția avea și o notă însemnată pe margine: *Cine știe din ce pricini nu putuse a resolvi în fiecare simbătă starea lui eminamente* [urmează două cuvinte ilizibile]. Nota este tăiată, ca și o parte a propoziției, textul rămînînd cel de mai sus. 9 Urmuz oscilează între *uneori, cîteodată, oricînd*, optînd pentru *din cînd în cînd*. 10 Inițial *îmi zicea*. 11 Ezită între *impozitul* și *hangaraua*, oprindu-se la întîiul cuvînt. 12 Lectio incerta. 13 Inițial, *de oculiști*. 14 Urmuz renunță la formularea inițială *lobodă și păstîrnac*. 15 Raturează *în fața consoartei sale*. 16 *Ca lampă* șters; e adăugat supra cu tuș negru dar apoi renunță. 17 Inițial, *în copilărie*. 18 Inițial, *cu mult curaj*. 19 Pe margine, în dreptul rîndului, Urmuz caligrafiază cu tuș violet simbolul π. 20 Inițial, *archebusă*. Reluat supra, șters din nou, adăugat *flintă* și iar șterse. 21 Inițial, *căruia îi plăceau marile războiuri ale civilisațiunei*. 22 *la caz de nevoie*, șters, înlocuit cu *după cum dictează situația politică la antipozi ca atmosferă de educațiune*, șters, Urmuz revenind la prima formulare pe care o rescrie cu tuș violet. 23 Inițial, *de cînd se născuse*, raturat și înlocuit cu *o vreme*. 24 Scris supra *ambulanți*, șters. 25 Intercalat *cu sfială*. 26 Scris infra *colectiv*. 27 Inițial, *a inventat*.

Ilarie VORONCA

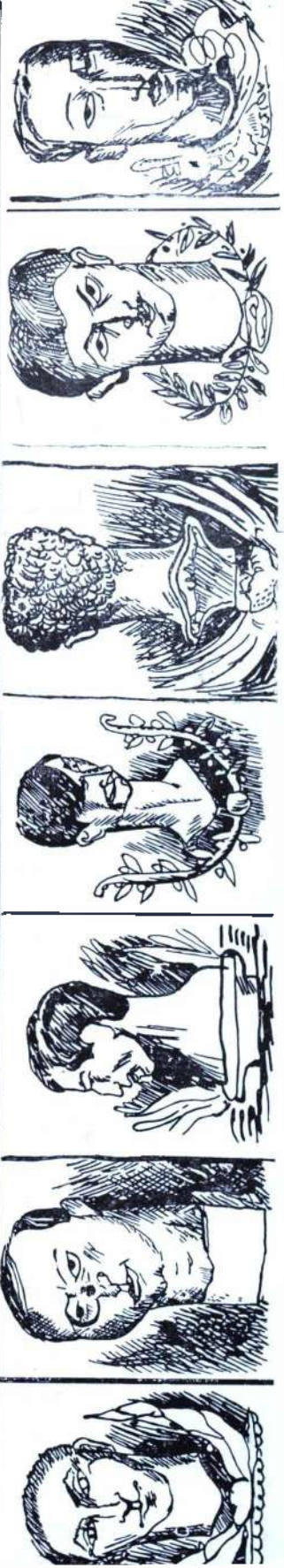
«Va trebui să povestesc
cîndva cum fața lui ca o lună
ovală a stat lipită albă de perdeaua
insomniilor mele; să arăt
cum Urmuz a trecut prin miezul lucrurilor și al înțelesurilor
ca o rază Roentgen neoprită,
pierzîndu-se în nesfîrșit...»

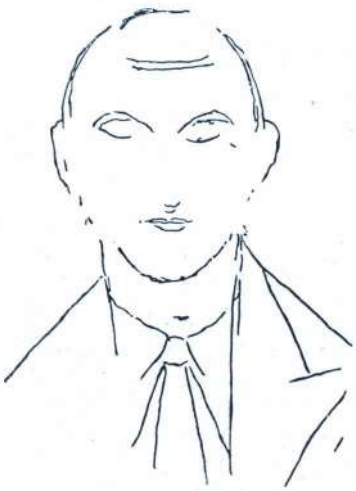
Saşa PANĂ

«A suportat rîsul idiot
și bine hrănit, chiar al celor
care nu s-au descifrat în filmele și cărțile de vizită scrise
cu cerneala simpatică a geniului, a rătăcit prin tîrguri
cu masca lui Demetrescu-Buzău și, din București, cînd a
vrut să evadeze, a ajuns numai
pînă la inima Șoselei Kiseleff [...] Demetrescu-Buzău s-a
întors pentru diversul faptelor
zilnice la ziare și în aceeași
cafenea, iar Urmuz a rămas
cenușă de stele.»

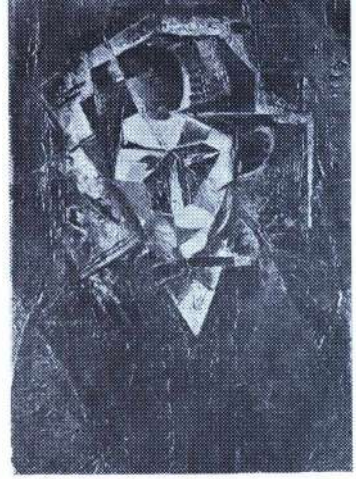
[text lacunar]

Casa calemgiilor este bine ţinută în frîne de o călugăriţă ambigenă ca o andrea mărtată cu un suedez de forma unui chibrit... că vine şi domnia lui, Bivel velitul, trăgînd o pîclă ţeapănă după el pînă lîngă ţapii din gheţărie... şi împăratul..., zis Troiancul de calemgii bătrîni mai slabi la îngeri... cînd va deschide cu degetul mic dar plin de castitate portiţa vistieriei... Vin!. Care cu tulumbe, care cu tramcare, care cu jebirje, din stîlp în stîlp dar cu orizontul destul de buciumat în prealabil. Era pe seară. ...viţă nobilă pentru creşterea hexametrilor contractaţi la băi în chip de forunculi. Împăratul îi priveşte... cer calemgiii în cor ieşire la mare, icuşari şi alte pretenţiuni eterice... îşi ia angajamentul să nu zică da nice mort orice... Văzînd acestea şapirograful agită mătura ca semn al neutralităţii. Bivel velitul bîntuie de la o baterie la alta încurajînd în versuri de-o silabă spiritele de luni ale tinerilor din oastea calemgiilor.... ce pelin, o, templu al răzbunărilor, Homer muri nice în frac nice în mindir exclamă împăratul spre şapirograf. Demnă, jebirja dădu din cal în semn de aprobare. ...în timp ce velitul îşi caută icuşarii absenţi, şoptind duios unei stiele de lampă n-am să te uit niciodată, deşi priveşte la stele cu un ochi... împăratul nu vrea să dea piept frontal cu lihniţii ce trec prin furtun tuşind semnificativ dar cu perversitate. ... şi dau în el cu pizmăreţi proaspeţi şi lovituri de telegraf bine ţintite în scîndurile Sublimei Porţi. Să vină pompierii **zbiară şapirograful...** ahoe, fugaces, **mai apucă să zică şi cade lat răzbit de aburii iubirii pentru pielorul unui ceaun rupt în timpul ostilităţilor cu binecuvîntarea scrisă a împăratului...** Vox populi, **zise papa din leda gheţăriei unde provocă bule. Şapirograful, ca să sfîrşească odată zavera, îşi întoarse pe dos buzunarele cîtînd stoic, apucă mătura, strigînd peltic dar cavernos** se dau icuşarii pe veresie! **Minune! ... s-a spart gîleeava homerică a calemgiilor. Atunci rămase pe cîmp numai o pîclă ţeapănă sforăind trohaic în somnul primar al creaţiei.**

B. FUNDOIANU

« Trist bolovan grăind în noţiuni
Pe un noroi cît roata de căruţă
Ce-naintează dinspre Răcăciuni... »

Ion CĂLUGĂRU

« Uliţa boierească a mahalalei era o fostă grădină cu păduri uriaşe în liniştea ei narativă. Printre oblcanele ondulate, lăsate cu lacăt pe asfalt, se strecura uneori o rază de la felinarele comersanţilor care îşi socoteau falimentul cînd Urmuz se hotărî să plece acolo unde Casa din Apolodor abia urma să vie peste un veac ori poate două... »

Kyag — (urmare din pag. 4)

De cînd respiră aer într-un mod cu totul empiric, băgat în turnesol el virează spre violet. Deunăzi [28], şi-a visat biografia [29] sub forma unei umbrele. Nu a fost acceptată [30]. Recidivînd, a fost propus spre închidere şi dizolvare în eter. De atunci, se pare că o rudă de la Vălenii de Munte îl ţine într-un clasor [31] de timbre, presat ca o ştampilă de formă cubică cu un clopoţel înlăuntru.

Pe patul de naştere [32] Kyag a rostit următoarele cuvinte celebre [33]:

— Moartea este un fenomen memorabil. [34]

Kyag trase apoi frînghia soneriei ca un omagiu servitorilor săi, compuşi fiecare din coş de hîrtie, plasă de fluturi, evantai [35], un flu[i]er cu vapori şi o piesă de trei franci pe care scria « sufragiu planetar ». După care şi-a dat obştescul sfîrşit [36]. Servitorii eliberaţi din tirania lui au flu[i]erat a pagubă iar nevasta lui s-a sinucis [37], bînd restul de picături de davila rămase de la fosta lui gripă.

Prin moartea lui Kyag am suferit cu toţii o mare pierdere, mai ales cei care nu l-am cunoscut.

CORTINA [38]

---

28 *ieri*, raturat. 29 Renunţă la formularea *curriculum vitae*. 30 Intercalat *primită*. 31 *sub obroc*, raturat. 32 Scris *infra*, *de moarte*. 33 Iniţial, *istorice*. 34 Urmează o notă marginală scrisă cu creionul: *Mai tîrziu, un mamoş de inimi din plasa Siliştea a folosit acelaşi simptom în sprijinul susţinerii tezei optimiste în poezie. Alţii au fost de acord*, Nota este pusă sub un mare semn de întrebare care anulează textul. De aceea nici noi nu am introdus-o în text. 35 *Presse-papier*, iniţial. 36 *Duhul* înlocuit ulterior cu tuş verde prin formularea *obştescul sfîrşit*. 37 Prima formulare, *s-a omorît la rîndul ei, cîteva după-amieze mai tîrziu*, raturată. 38 Iniţial, *Kyag exit, cortina*.

Scarlat CALLIMACHI

« Un nume săpat pe-o umbră
de marmoră neagră,
un tot de visări, de dorinți, de idealuri,
Cu spini și sînge pe frunte. »

Stephan ROLL

« Urmuz s-a născut și s-a produs într-o clipă improprie nervurei lui, lăsînd în pămînt numai rădăcinile cu suc virgin, deși singur descoperise un plan inedit, construise un telescop pentru infern, un reflector pentru oamenii negri și inventase un apocalips al burlescului. »

FOTOCRONICĂ CONTIMPORANĂ

Gh. Dinu și Ion Călugăru — recto și verso

Alexandru Marius (jos), Gh. Dinu, Ion Călugăru, F. Brunea — Fox și Florian, pozînd la Moși (19 mai 1926)

Iarle Voronca și M. H. Maxy martori la căsătoria civilă a lui Saşa Pană

Geo Bogza și Saşa Pană, într-un «tête-à-tête» tradiționalist

Saşa Pană și Gh. Dinu în fața tabloului — blazon al falimoasei lăptării

La închiderea ediției

Aducem la cunoștința cititorilor noștri că, în ciuda verdictului favorabil al unui comitet format din reputați specialiști — istorici literari, semanticieni, grafologi, ba chiar și critici de artă — care s-au pronunțat asupra autenticității documentelor literare incluse în prezentul număr al revistei „URMUZ", serviciul C.T.C. al tipografiei „13 Decembrie" — format din împătimiți ai literelor de plumb, singurii care citesc revista „MANUSCRIPTUM" din doască în doască (de mai multe ori) — a descoperit că, din păcate, este vorba de o abilă compilație între texte autentice și texte „apocrife".

Drept care ne vedem obligați a da publicității următorul

AVERTISMENT

Documente autentice:

Medalion: Urmuz, semnat de T. Arghezi, a fost preluat fragmentar din *„Bilete de papagal"*, I, nr. 16, 19 februarie 1928;

Textul datorat lui Saşa Pană a fost extras din articolul *Concluziune și morală*, publicat în revista *„Unu"*, II, nr. 31, noiembrie 1930;

Fragmentul din articolul omagial *Urmuz*, semnat de Stephan Roll a fost împrumutat din revista *„Unu"*, I, nr. 9, ianuarie 1929;

Textul semnat de Ion Vinea face parte din articolul *Între mine și mine*, apărut în volumul *A doua lumină*, Editura „Unu", 1930, pp. 84—85;

Versurile lui Scarlat Callimachi fac parte din poemul *Un nume ...* din volumul *Ritmuri de clopote*, E.P.L., București, 1968, p. 29.

Desenele din paginile 3 și 5 (manșetă) sînt reproduse după «filmele» *„Unu"*.

„Apocrife":

Pretinsul autoportret al lui Urmuz este un fals pe care-l datorăm Directorului revistei noastre, NE[CHITA] STĂNESCU. Tot el în cîrdășie conspirînd cu alți doi membri ai redacției, A. Bota și A. Hoajă, au produs pseudotextele urmuziene: *Fabulă* (variantă); „textul" partiturii muzicale; *Kyag*; [text lacunar]. Ca și cum asta nu ar fi fost de-ajuns, versurile „semnate" de Tristan Tzara, B. Fundoianu, Ion Vinea, precum și „proza" lui Ion Călugăru sînt datorate tot Directorului nostru (care, uneori, scrie versuri), acompaniat de sus-numiții redactori.

Fiind strînși cu ușa, vinovații au recunoscut falsul și uzul de fals.

În numărul viitor al revistei noastre, la al doilea centenar (2083), vom comunica sancțiunile acordate și alte pilduitoare sentințe.

Directorul și-a prezentat demisia.

Redacția s-a autodizolvat.

Cerem scuze cititorilor noștri.

Vom reveni.

COLOFON

Apariția acestui număr omagial al revistei „URMUZ", editat cu prilejul centenarului nașterii lui Dumitru Demetrescu-Buzău, a fost supravegheată (îndeaproape și de departe) de:

Al. OPREA — editor;

Adrian BOTA, Adrian HOAJĂ, Nichita STĂNESCU — redactori;

Nicolae KLEIN, Florea VLAD — secretariat;

în loc de cap limpede — Fănuș BĂILEȘTEANU;

prezentare artistică — Victor MAȘEK;

fotoreproduceri — Magdalena BUZĂ;

dactilografie — Alice ANTONESCU.

Numele zețarilor, legătorilor, corectorilor, maiștrilor, tehnicienilor și inginerilor, ale tuturor colegilor noștri tipografi pot fi citite în COLOFONUL volumului *„MANUSCRIPTUM" în 50 de numere*, aflat sub tipar.

Revista s-a tras în atelierele I.P. „13 Decembrie 1918" — București, 1983.

În spațiul literaturii române de avangardă, Urmuz este primul scriitor care posedă « conștiința critică » a transformărilor necesare în interiorul discursului literar. Despre el, Eugen Ionescu susținea, îndreptățit, că ar fi « unul din precursorii revoltei literare universale, unul dintre profeții dislocării formelor sociale, de gîndire și de limbaj care, azi, sub ochii noștri, se dezagregă absurde ca eroii autorului lor ». Pentru literatura avangardistă română, el reprezintă fără îndoială cazul-limită, așa cum pentru avangardismul francez fusese Lautréamont. Prin caz-limită înțeleg în această împrejurare acea exemplaritate a practicii semnificante care devine simultan o formă de autonegare a literaturii și o deschidere revoluționară către o altă accepție a actului scriiturii. În *anti-prozele* sale, Urmuz are pentru prima dată conștiința acută că sistemul de convenții al literaturii acceptate a intrat în criză definitivă și că este necesară o dinamizare a acestuia. Literatura ca « hrană spirituală » nu mai este suficientă așa cum se prezintă în formele tradiționale, fiind iminentă o distrugere a acesteia și o reconstituire în alte forme. În textul *Algazy & Grummer* Urmuz sugerează în mod parabolic această situație precară a literaturii. Cei doi protagoniști, aflați în căutarea « literaturii viitorului » întrucît tot ce există este « învechit », ajung să se devore reciproc, după o luptă grotescă, în lipsă de altă hrană literară. Simplificînd lucrurile, se constată aici, cum Urmuz, în ipostaza sa de precursor absolut, are intuiția crizei totale a conceptului de literatură în momentul său de răscruce; un fel de devorare reciprocă între semnificant și semnificat, fără nici o speranță, deocamdată, pentru vreunul dintre ei...

În paginile sale « bizare » Urmuz a reușit să contureze un univers de semne în totalitate fictiv, derivat din parodierea lucidă a temelor, motivelor, personajelor, și toposurilor ce intră în joc în procesul *literaturizării*. « Metoda » scriiturii sale o premerge pe aceea a suprarealiștilor, întrucît în mod aparent el se folosește de dicteul automat *avant la lettre*. Dar asocierile de limbaj, foarte naturale în modalitatea articulării lor, dovedesc că autorul avea o armătură estetică foarte avansată pentru timpul său, nelăsîndu-se în voia purului hazard, cum se întîmpla în cazul dicteului suprarealist. El crează în mod deliberat un posibil filon pentru literatura absurdului, filon bine exploatat de către Eugen Ionescu în teatrul său. (Dealtfel, acesta a și recunoscut în Urmuz un precursor al său traducîndu-l în franțuzește.) Metoda scriiturii urmuziene are mai degrabă legătură cu acel efort actual de « déplacement » încercat de scriitor în limbă, despre care vorbea Roland Barthes. Scriitorul constată că modul tradițional de a concepe literatura nu-l mai satisface și atunci se « deplasează » conștient spre o altă imagine a acesteia, propunînd o structură aparent parodică, aparent incoerentă, fragmentaristă, ilogică etc., dar această structurare va deveni manifestul estetic al scriiturii experimentale. Urmuz se face promotorul abandonării definitive a modelelor tradiționale ale literaturii, răsturnînd în mod clamoros procedeele retoricii antecedente; el cercetează printr-o lucrare experimentală, constată acele elemente retorice asupra cărora trebuie să intervină scriitorul în vederea descoperirii unei *structurări lingvistice* a textului, apte să-l facă să se autogenereze. El țintește asupra modalităților absurde de dezagregare și diseminare a limbajului, demonstrînd cum prin transformări pe axa sintagmatică sau pe axa paradigmatică, acesta poate accepta toate combinațiile denotative și conotative posibile. Cum s-a văzut din textul *Algazy & Grummer*, Urmuz operează avînd conștiința clară că literatura precedentă a ajuns într-un impas și că se cere o intervenție salutară prin căutarea și investigarea unor spații expresive noi: aici se conține *in nuce*, atît exemplificarea noii practici literare, cît și teoretizarea conștiinței critice care a generat-o. În perimetrul avangardei românești, Urmuz reprezintă acel *caz absolut* de care aceasta avea nevoie pentru a se transforma în tradiție viabilă.

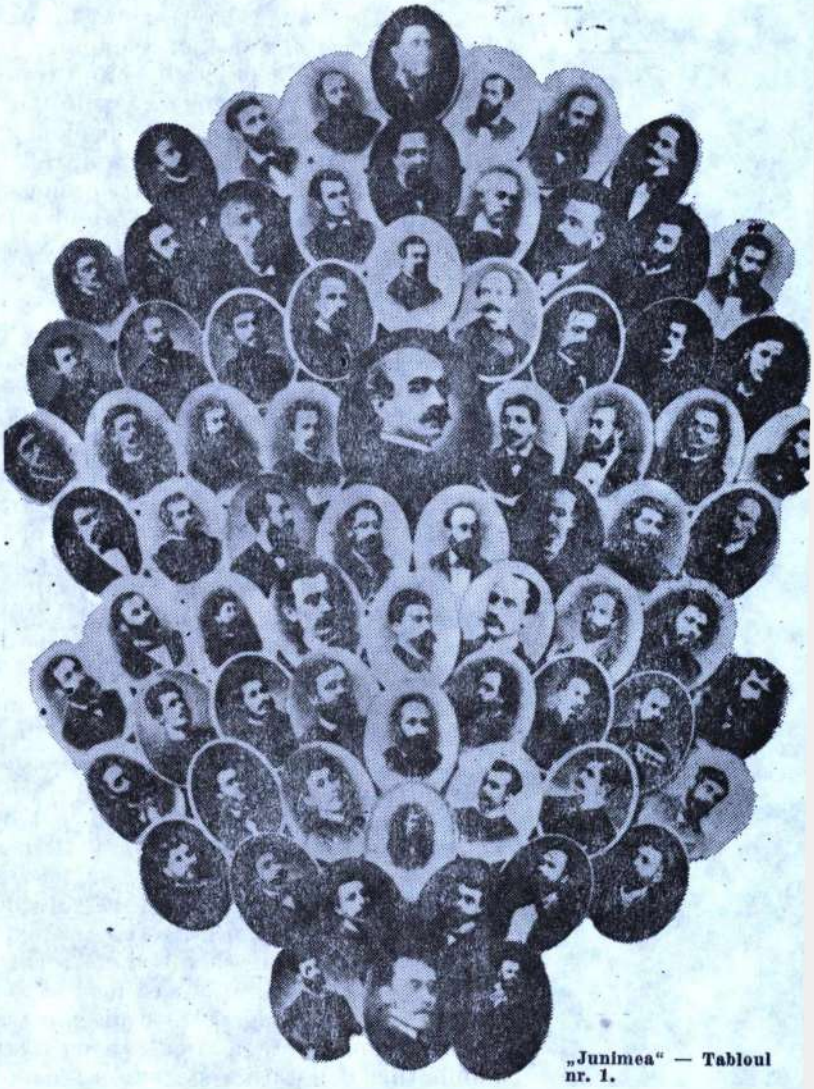
Marin MINCU

DIN LUMEA CELOR CARE SCRIU

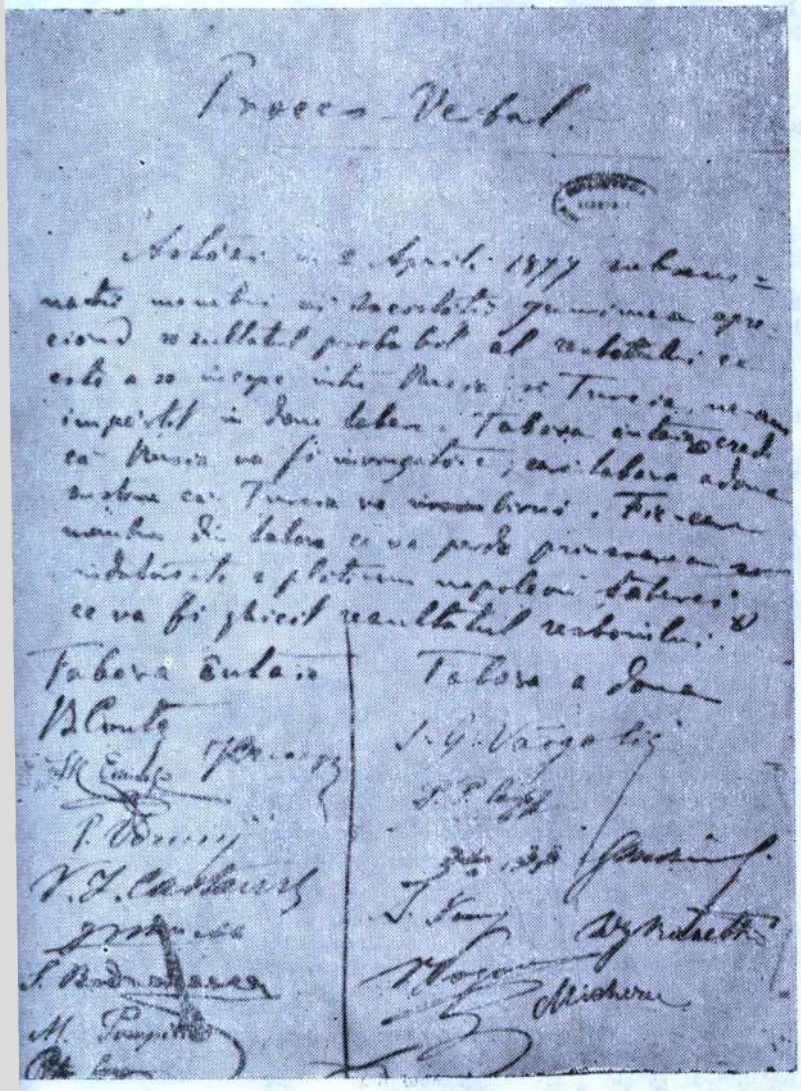
Un pariu junimist fără cîştigător

DESPRE „JUNIMEA" SE ADMITE, ÎN MOD comun, faptul că se ştie aproape tot, iar cînd (mai) apar elemente de noutate se convine repede — şi, prin natura (aparentă a) lucrurilor, uşor convertibile în şirul anecdoticii, şi aşa enormă — că societatea literară care a produs cei mai mari scriitori români era un topos liber al spiritelor, venite să se afirme în afara oricăror convenienţe sau etichete.

Din totalul memorialisticii despre „ Junimea" cea mai serioasă probă documentară rămîn *Însemnările zilnice* ale lui Maiorescu, chiar în forma lor lacunară, detaşată şi glacială, tot restul amintirilor despre „Junimea" şi junimişti (Iacob Negruzzi, G. Panu, C. Săteanu, Teodor V. Stefanelli), cîştigînd o celebritate care întrece propria lor valoare literară, cînd nu alunecă în anecdotică, pierde şirul cronologic şi falsifică adevărul — de necontestat — pentru a rămîne în consonanţă cu răsunetul tîrziu al unor începuturi literare dorite absolute. De fapt, memorialiştii, la atîţia ani după consumarea faptelor, păstrau (şi perpetuau) în scrisul lor atmosfera unică, spiritul zeflemist «de neseriozitate» — adică de joc — al şedinţelor în care s-au citit multe capodopere ale literaturii române. Norocul istoriei literare este că prea iluştrii membri ai societăţii nu s-au luat în serios precum — justificabil — au fost luaţi de urmaşi care, cu discernămînt, au înţeles semnificaţia actelor dincolo de anecdotica corosivă; au făcut partizanat cu lectorii ineficienţi ai „Caracudei", au participat la năstruşniciile lui V. Pogor, au meditat la socratismul ţărănesc al lui Creangă, au înţeles detaşarea interiorizată a lui Eminescu. Din paginile prăfuite ale memoriilor reiese şi astăzi o atmosferă foarte caldă şi umană, absolvită de rigiditatea academică. Înţelegem că înaintea faptelor au stat principiile: «Cela n'engage à rien! Admis», pentru că «Entre qui veut, reste qui peut!» şi oricine «Dignus est intrare in nostra docto corpore!». «Junimismul» — ceea ce înseamnă mai mult decît „Junimea" — a creat în jurul său o întreagă mitologie, frumoasă întotdeauna, ne-

„Junimea" — Tabloul nr. 1.

adevărată uneori și chiar apocrifă citeodată. În același timp toată hagiografia creată în jurul „Junimii" este deviată de la primele obiective social-moral-critice pe care și le propunea. Sociologic vorbind, la apariția societății — care nu «se pierde în negura timpurilor» cum le plăcea corifeilor să creadă —, depășind epoca reformistă a lui Cuza, țara parcurgea o modernizare a structurilor statale.

Așa-zisa ignorare a politicii rămîne vorbă în vînt, pentru că junimiștii nu numai că erau la curent cu ce se întîmpla în țară și în lume, dar se și implicau într-un mod care nu lăsa nici un dubiu asupra opțiunilor esențiale. Însă trebuie subliniată distincția că angajarea politică o făceau (totuși) ca membri ai „Junimii", — ai societății literare — și nu ai partidului conservator.

Într-o scrisoare din 16 noiembrie 1881 către Iacob Negruzzi, Titu Maiorescu ierarhizează astfel preocupările și sentimentele sale: «Întîi relațiile omenești, apoi literatura, iar în al treilea rînd politica, — așa merge scara intereselor sufletești ale subscrisului»[1]. Această „scală" a «intereselor sufletești» se poate generaliza la toți junimiștii.

Cenaclul implică — se știe — o artă a conversației pentru ca discuțiile să nu devină o retorică goală, un colocviu steril, succedaneul unei demagogii ambigue. Poate și în virtutea acestui deziderat, scriitorii junimiști „făceau politică" oriunde, numai în cenaclu nu. În schimb, la reședința lui Pogor a primat anecdota — admisă și prin oficiul programatic —, de la calamburul ieftin, pînă la gluma destul de deșănțată, «fără perdea» pentru puritani. Junimiștii sînt oamenii pentru care toate cuvintele limbii române există, utilizîndu-le cu dezinvoltură, fără inhibări.

De la acest punct, asocierea dintre politică și anecdotică devine prezumtivă. Pînă la pariu rămîne doar un pas. Eșichierul rivalităților se pulverizează în poantă, iar verbiajul virulent dispare în spuma nevinovatelor împunsături. Există un geniu conversativ al „Junimii" manifestat și în această direcție. Despre ce este vorba? Ne spune C. Săteanu, însă autorul nu știe de soarta documentului încheiat cu ocazia acestui rămășag: «În preajma războiului pentru independență, junimiștii s-au împărțit în două

[1] I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. I *„Junimea"*, Institutul de arte grafice «Bucovina», București, 1931, p. 18.

tabere: o parte susţinea că vor învinge ruşii, alta că vor birui turcii. Discuţiile şi profeţiile au dus nu la adversităţi şi duşmănii, ci la un... rămăşag. S-a dresat un proces-verbal semnat de toţi prin care s-a prevăzut că cei care vor pierde prinsoarea se obligă a plăti 20 de franci „în folosul unui chef comun" ».[2] Se va vedea însă că în adevăratul proces-verbal este vorba de « un napoleon ». Un lucru de mirare rămîne faptul că el a fost descoperit recent în arhiva familiei Sturdza. Or, se ştie că Dimitrie A. Sturdza era un adversar neîmpăcat al societăţii prin poziţia sa de lider al partidului liberal.

Dar iată documentul despre a cărui existenţă ştiu şi Iacob Negruzzi şi C. Săteanu:

[Mss. A. 963]

Proces verbal

Astăzi în 2 Aprilie 1877 subsemnaţii membri ai societăţii „Junimea" apreciind rezultatul probabil al războiului ce este a se începe între Rusia şi Turcia ne-am împărţit în două tabere. Tabăra întîia crede că Rusia va fi învingătoare: eară tabăra a doua susţine că Turcia va ieşi [şters] birui. Fie care membru din tabăra ce vor p[i]erde prinsoarea se îndatoreşte a plăti un napoleon taberei ce va fi ghicit rezultatul „războiului". *

Tabăra întîia	Tabăra a doua
V. Conta	S. G. Vârgolici [6]
M. Eminescu	P. P. Carp
I. Creangă	*[indescifrabil]* *[indescifrabil]*
Petru Verussi [3]	A. Naum [7] Th. Rosetti [8]
V. I. Costan [4]	V. Pogor *[indescifrabil]*
I. Melik [5]	*[indescifrabil]*
S. Bodnărescu	Micheru [9]
M. Pompiliu	A. D. Xenopol
[ss indescifrabil]	V. Burlă [10] N. Ionescu [11]
I. Negruzzi	

* Acest napoleon se va plăti în favoarea banchetului „Junimii".

Scrisul aparţine lui Vasile Conta nu numai pentru că semnează primul, dar se dovedeşte prin expertiza grafologică. Chiar dacă nu este decît o glumă, trebuie să recunoaştem că au rămas puţine documentele care să stringă la un loc atîtea strălucite autografe. Cîteva semnături sînt indescifrabile, Iacob Negruzzi semnează de două ori după strategia rezultatului echivoc. Dar cine a cîştigat pariul? Citîm după „secretarul perpetuu" al „Junimii": « După încheierea păcii de la San-Stefano cei care subscriseseră pentru turci contestară că ei ar fi pierdut şi urmă o şedinţă ţinută la Negruzzi, o mare judecată. Judecătorii erau Tas[s]u şi Bejan, iar prezident N. Gane. Advocaţi deoparte Carp şi Pogor, de alta I. Negruzzi şi Conta. Toţi erau îmbrăcaţi în haine de hîrtie, potrivit solemnităţii momentului. După încheierea dezbaterilor, tribunalul avînd în vedere ca (sic!)

---

[2] C. Săteanu, *Figuri din „Junimea"*, Editura Bucovina, Bucureşti f.a. (1936), capitolul *Momente vesele la „Junimea"*, pp. 354—355.

[3] Petru Verussi (1847—1886), pictor. La *Prelecţiunile* „Junimii" se ocupa cu subiecte militare. Polemică acerbă în epocă cu sculptorul francez E. Frémiet pornind de la modelul statuii lui Ştefan cel Mare din Iaşi.

[4] Victor Castano (1842—1916), profesor, membru al „Caracudei". A scris un singur articol despre *Cîntecul Cîntei Latine*.

[5] Melik Ioan (1840—1889): Autor prolix, dar niciodată colaborator la *„Convorbiri literare"*. Primul administrator al Tipografiei şi casier al „Junimii".

[6] Vârgolici Ştefan (1843—1897), profesor, autor industrios de versuri şi proză. Autorul poeziei *Om şi om* ce a produs multe discuţii şi hilaritate la „Junimea". Traduceri din Schiller, Lamartine, Byron, Ovidiu, Anacreon.

[7] Naum Anton (1829—1917), poet clasicizant intrat în 1872 la „Junimea".

[8] Rosetti Theodor (1837—1923), unul din cei cinci fondatori şi cel care dă numele de „Junimea". Avocat, om politic, prezident al Consiliului de Miniştri (1888).

[9] Micheru Toma, violonist, (1857—1892). Studii muzicale la München. Prieten cu Eminescu.

[10] Ionescu, Nicolae (Lazu Grigore, N.) , (1845—1898). Poet, prozator, membru al „Junimii" din 1892. Eminescianizează în *Ultime roze*, versuri, Bucureşti, 1897.

[11] Burlă Vasile (1840—1904), profesor şi traducător pe limbă greacă. Polemici cu Hasdeu.

întîi Turcii au fost învingători şi că la urmă biruinţa Ruşilor se datora în mare parte oştirii române, a hotărît în unanimitate că nimeni nu a cîştigat.

Cu toată indignarea ce a provocat o aşa nedreaptă hotărîre[,] luni întregi nu s-a ris atît de mult ca în seara aceea ».[12]

Desigur opţiunile reprezintă mai mult dorinţe şi adeziuni sentimentale, iar nu evaluarea exactă a forţei militare a beligeranţilor. Hotărîrea finală sugerează mîndria patriotică pentru contribuţia importantă a armatei române în războiul din 1877—1878.

Un junimist (neidentificat) împinge gluma pînă acolo încît semnează cu caractere turceşti (în descifrare Kricor Micloşi — ceea ce nu spune nimic).

Din document, care datează din perioada ieşeană a societăţii, lipsesc Titu Maiorescu şi Slavici, aflaţi la acea dată la Bucureşti, unde va veni definitiv, peste cîteva luni, şi Eminescu, ca redactor la ziarul „*Timpul*". Lipseşte, firesc, Caragiale care va debuta la „Junimea" în 1879.

Aureliu GOCI

[12] Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, Ed. „Minerva", 1970, vol. II, pp. 396—397, Addenda. [Dicţionarul „Junimii", cap. Rămăşag.

St. O. IOSIF

Un poem burlesc

DIN TOAMNA ANULUI 1899 PÎNĂ LA începutul primăverii anului 1901, St. O. Iosif s-a aflat în capitala Franţei, împreună cu Virgil Cioflec care, cu prietenească generozitate, îi asigurase material călătoria şi şederea la Paris.

Acest « interval » parizian a însemnat pentru Iosif nu numai o rodnică perioadă de creaţie (revistele „*Curierul literar*," „*Convorbiri literare*", „*Pagini literare*" vor primi şi vor publica numeroase poezii originale şi traduceri din Heinrich Heine), ci şi un moment fericit în care va lega strînse prietenii cu scriitori şi artişti plastici români, aflaţi în acel moment în « Oraşul lumină ».

Documentul prezentat surprinde tocmai atmosfera de caldă colegialitate şi tinerească voie bună care domnea în cercul intelectualilor români aflaţi la Paris. Poezia burlescă *Curca-*

Curcaniada

Inspirați-mă, o, Muze, ca să cînt curcanul mare
Ce ni l-a trimis din țară domnișoara Condrus, care
Este un înger fără seamăn... Inspirați-mă, o, Muze,
Dar... permiteți deocamdată să mă șterg frumos pe buze...

O, curcan gătit pe varză! În ograda-ndepărtată,
Unde te umflai în pene, ai mai fi crezut vreodată
C-o s-ajungi chiar în Cetatea cea vestită a Luminei
Și-o să-i dai prilej lui Kimon ca să-și sperie vecinii?
Ai mai fi crezut vreodată că o să se-ndure Cerul
Ca să-i umpli de aromă și de chef atelierul?

Parcă văd și acum pe Turcul [1] cum sfios abia te-atinge
Și cu multă gingășie degetele și le linge...
Iar ceilalți toți îi fac roată, stau cu ochii să-l înghită
Și deodat' Sextil [2] înfige în curcan o furculiță;
În bucăți frumos îl taie, iar Virgil [3] binecuvîntează;
Fălcile trosnesc, iar vinul curge, curge, clocotește...
Și banchetul mi se schimbă într-o straşnică beție
Lira lui Omir s-o aibă cine-ar vrea ca s-o descrie...

Baciu [4] își dăduse drumul glasului, răcnind „Steluța"
Iosif [5] stă turtit asemeni unui oaspe din „Mărcuța"
Don' Popescu stă deoparte cu un dumicat în gură,
Căci era bolnav pe moarte: îl durea o bătătură;
Kimon, poruncea turcește, cu un măturoi în mînă,
Strâmbu, îi zicea din fluer ca la ei acas' la stînă.
N-a luat Cioflec luleaua neamțului (ca să se știe!)
Dară nu știu cum se face că vorbea tot pe nemție;

[1] Kimon Loghi.
[2] Sextil Pușcariu.
[3] Virgil Cioflec.
[4] George Petrașcu.
[5] St. O. Iosif — autorul poeziei.

Peisaj de Ștefan Popescu (detaliu)

niada este de fapt o scrisoare de mulțumire adresată artistei decoratoare Nora Condrus (viitoarea Nora Steriade), «îngerul» binefăcător care oferise foștilor ei colegi «obiectul» ce stîrnise «homericul» banchet din atelierul pictorului Kimon Loghi.

Scris în întregime de St. O. Iosif, purtînd semnăturile autografe ale pictorilor Gheorghe Petrașcu, Ștefan Popescu, Kimon Loghi, P. Capidan, Ipolit Strâmbulescu și Ludovic Basarab, precum și ale cîtorva distinși oameni de litere: Sextil Pușcariu și Vîrgil Cioflec, ca și pe ale poeților St. O. Iosif și Dimitrie Anghel, documentul a fost achiziționat și păstrat în arhiva Muzeului Documentar „Al. Saint-Georges". În prezent, sub numărul de inventar 1037, se află în fondurile Muzeului de artă al Republicii Socialiste România.

Georgeta GRASU

Basarab [6], *descălecatul de curînd şi el venise,*
Căci aroma curcănească, chiar de acas'l-ademenise
Dar acuma dau cuvîntul lui Mitif (Anghel-Poetul)
Ca să cînte-n elegie şi să-şi spuie tot regretul
C-a fost fără el banchetul.
Dar, cu Anghel, subsemnatul, astă seară fiind leneş
Trec condeiul unui altul care s-ar găsi mai Peneş,
De o pildă lui Sextil...
Eu Sextilă, subsemnatul,
Bucătarul din portret
Nu-s poet!
Rima-i albă, versu-i rău
Na, mai fă tu Hătcărău! [7]

Hătcărău nu-i inspirat,
Nefiind nici literat—
Curcanul fiind mîncat...

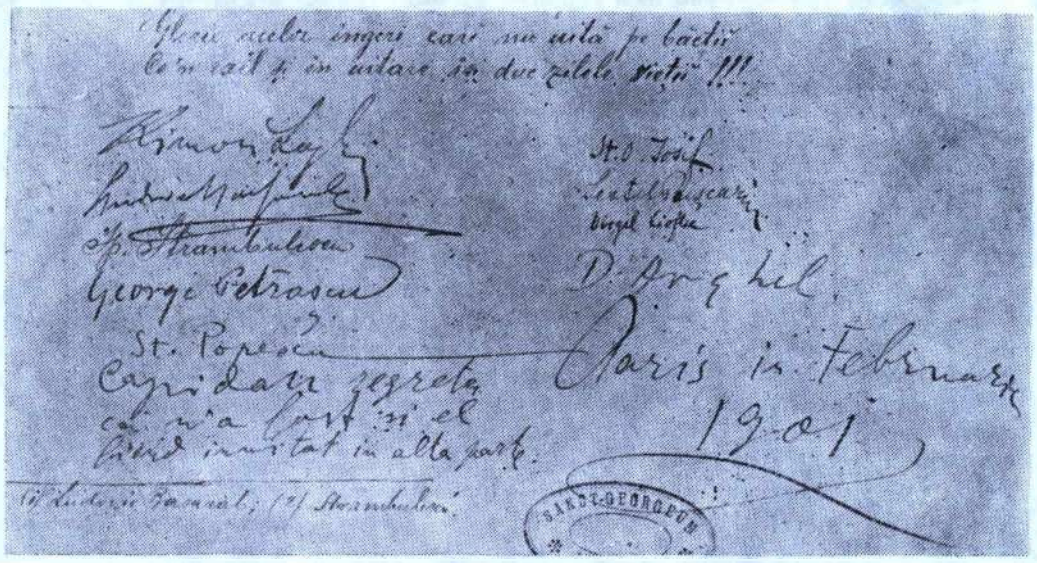
Ceilalţi nefiind poeţi,
Dar de altfel buni băieţi,
Strigă toţi într-o unire
Şi cu multă însufleţire:
Glorie acelor îngeri cari nu uită pe băieţii
Ce-n exil şi în uitare îşi duc zilele vieţii!!!...

KIMON LOGHIN
[Indescifrabil]
IP. STRÂMBULESCU
GEORGE PETRAŞCU
ŞT. POPESCU
CAPIDAN regretă că n-a fost şi el fiind invitat în altă parte

ST. O. IOSIF
SEXTIL PUŞCARIU
VIRGIL CIOFLEC
D. ANGHEL

Paris în Februarie 1901

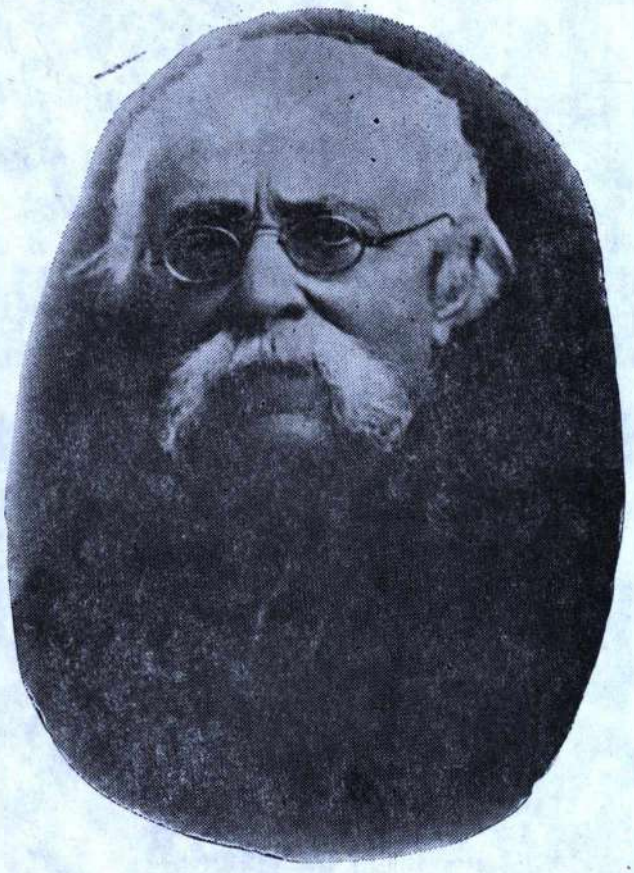
[6] Ludovic Basarab.
[7] Strâmbulescu.

Alexandru PHILIPPIDE

Un mare umanist se destăinuie — II

DE AMICITIA

PUȚINE SÎNT CAZURILE, ÎN SFERELE culturii române, în care legăturile de prietenie dintre scriitorii, artiștii și savanții noștri cu foștii lor profesori din străinătate, și în genere cu străinii, să fi atins cote așa de înalte de intensitate, prețuire și intimitate ca acelea statornicite între Al. I. Philippide și Hermann Suchier.

Începute la Halle — unde filologul german îl copleșise pe doctorandul român cu amabilitatea, ospitalitatea și deschiderea sufletească — împinsă pînă la anihilarea diferențelor de vîrstă și de grad academic — relațiile de prietenie dintre cei doi savanți se adîncesc și mai mult după despărțirea lor din 1892, potențate fiind de dorul imens ce-i macină pe amîndoi.

Fapt este că scrisorile expediate de Al. I. Philippide lui Hermann Suchier timp de peste două decenii conțin nenumărate mărturii și declarații directe de recunoștință, de prețuire și mai ales de afecțiune, atît față de fostul său profesor, cît și de toți ceilalți membri ai familiei acestuia, pe care — în iubirea sa totală și dezinteresată — ajunge, nu o dată, să o identifice cu propria sa familie. După cum, aceleași scrisori fac să se întrevadă cu claritate împărtășirea consecventă și plină de delicatețe a prieteniei filologului român de către romanistul german de renume european.

Semnificativă în acest sens ni se pare chiar prima epistolă trimisă de Al. I. Philippide lui Hermann Suchier la 25 iulie (6 august) 1892, revelatorie atît prin începutul ei: *« După ce ne-am despărțit, am băgat de seamă că-mi puseseși un trandafir în piept, și acest semn de prietenie intimă, venit de la D[umnea]ta, un străin pe care poate nu-l voi mai vide niciodată, m-a înduioșat pînă la lacrimi. Să-ți răsplătească Dumnezău pentru amabilitatea cea fără seamăn a D[umi]tale și pe mine să mă facă vrednic de dînsa »*, cît, mai ales, prin emoționanta mărturisire finală ce dă întreaga măsură a profunzimii legăturilor sufletești cimentate între cei doi savanți pe timpul convețuirii între zidurile aceleiași cetăți: *« Prea iubite Domnule și prietin, voi avea onoarea și fericirea să mă înțeleg cu D[umnea]ta prin scrisori, fiindcă D[umnez]ău a vroit să ne așeze așa de departe unul de altul, dar acum iartă-mă să închei această scrisoare, cu rugămintea de a arăta onoratei D[umi]tale soții închinăciuni supuse și devotate ca de la un frate, de a săruta copiii pentru mine [...] și de a primi D[umnea]ta însuți încredințarea că niciodată nimeni mai mult, nici macar fra-*

tele meu, nici macar părintele meu nu mi-au sapat mai adînc în suflet o iubire puternică și fără de interes».

Sub impresia unor asemenea dovezi de maximă afecțiune, presărate din abundență în toate epistolele lui Al. I. Philippide, Hermann Suchier îl roagă, probabil de la a doua scrisoare de răspuns, să-l considere realmente prieten și să i se adreseze ca atare. Ceea ce declanșează din partea savantului român o nouă mărturisire de iubire și de recunoștință față de noblețea sufletească a profesorului: «*Îți mulțumesc* — scrie el la 16 septembrie 1892 — *că-mi dai voie să te numesc astfel, și nici unui om altuia afară de D[umnea]ta n-aș pute da acest nume mai fără fățărnicie. Oricît de departe am fi unul de altul și chiar dacă nu ne-am mai vide niciodată, eu îți voi rămîne cel mai devotat prietin*».

În mod concret, Al. I. Philippide va înlocui de aici încolo formula adînc reverențioasă de adresare utilizată pînă atunci («prea iubite domnule profesor»), cu echivalentul ei intim: «prea iubite prietine» sau «iubite prietine».

Ca urmare, însă, a sporirii de la an la an a apropierii sufletești dintre cei doi savanți, chiar acest mod de reciprocă adresare e resimțit drept restrictiv. Fapt pentru care, la sfîrșitul anului 1900, Hermann Suchier îi propune lui Al. I. Philippide să înlăture orice conveniență în schimburile lor epistolare, adresîndu-se după tipicul relațiilor celor mai intime. Prilej pentru filologul român ca, odată cu cuvintele de mulțumire adresate profesorului Suchier pentru onoarea ce i-o face, de a-l tutui și de a admite să fie tutuit, să-i înfățișeze pe larg, cu exemple adecvate, întregul tablou al gradelor de politețe din limba română (mult mai complex decît în germană) și să-i reafirme dragostea ce i-o poartă: «*Îți mulțămesc din suflet* — notează el la 28 decembrie 1900 — *pentru onoarea ce-mi faci de a mă tutui. Noi românii avem obiceiul de a tutui pe toată lumea; voi nemții aveți pe acela de a dumnevăstri pe toți. Nici unul nici altul din aceste obiceiuri nu este bun. Bun este obiceiul ca oameni ca noi, care ne potrivim în multe, ne cunoaștem de mult, am făcut îndeajuns experiența și a caracterului și a iubirii noastre, să ne tutuim. Noi sîntem frați de cruce [...] Eu, iubite prietine, ți-am vorbit pînă acum în numărul 2* (din lista gradelor de politețe întocmită) *= mică intimitate. De acum îți voi vorbi în numărul 1 = mare intimitate. Îți voi vorbi așa cum vorbesc în România prietenii cei intimi între dînșii. Să dea Dumnezeu ca această consfințire a iubirii noastre frățești să fie un semn de fericire mai mare în viitor, atît pentru noi, cît și pentru familiile noastre*».

La fel de sugestive pentru înțelegerea profunzimii relațiilor de prietenie dintre cele două personalități sînt și formulele de încheiere ale scrisorilor, ce concentrează întreaga afecțiune a filologului român față de profesorul Suchier și de familia sa. Într-o diversitate extremă de formulări, ele afirmă și reafirmă ca un adevărat laitmotiv frăția statornicită între cei doi și devotamentul nelimitat prin care Al. I. Philippide se simțea legat de fostul său profesor. Ca în cîteva dintre multele exemple ce ar putea fi invocate: «*D[umnea]ta primește încredințarea sincerei iubiri și marelui devotament din partea mai micului D[umi]tale prietin*» (29 septembrie 1892); «*...sărută pe copii din partea mea și D[umnea]ta primește strîngerea de mînă frățească din partea devotatului D[umi]tale prietin*» (1 noiembrie 1892); «*...copiilor sărutări părintești. Al D[umi]tale ca un frate*» (20 aprilie 1893); «*Sărutări părintești copiilor. Pe D[umnea]ta te salut ca un frate*» (25 mai 1893); «*Te salut frățește și te rog arată închinăciuni familiei D[umi]tale. Tare mi-i dor de toți*» (9 septembrie 1893); «*Salută pe copii și pe D[oam]na Suchier din fundul inimei. Pe D[umnea]ta te îmbrățișez ca pe un frate*» (23 dec[embrie] 1893); «*Te rog să primești îmbrățișările mele*» (21 septembrie 1895); «*Cu frățească dragoste*» (26 aprilie 1896); «*Eu nu mai am trebuință să vă încredințez de iubirea mea, căci o cunoașteți*» (20 martie 1900); «*Al tău cu frățească dragoste*» (28 decembrie 1900); «*Eu te salut ca pe un frate și te rog să arăți familiei tale închinăciunile mele frățești*» (14, 27 martie 1901); «*Al tău cu totul devotat*» (4 februarie 1914).

Dincolo însă de elementele de natură formal-protocolară, revelatoriu pentru profunzimea legăturilor dintre cei doi umaniști e însuși conținutul ca atare al epistolelor, din care se degajă o permanentă grijă față de sănătatea celuilalt, o continuă preocupare față de problemele cu care acesta e confruntat, o promptă solicitudine față de dorințele cele mai diverse ale prietenului și, peste toate, un cald efluviu de simpatie dezinteresată față de partenerul de corespondență și de membrii familiei sale.

Din toate scrisorile lui Al. I. Philippide se vede că cel puțin pentru el prietenia și schimbul epistolar cu Hermann Suchier sînt vitale, constituind marea și unica legătură sufletească a existenței sale.

După cum mărturisește, dealtfel, nu numai o dată, scrisorile de la profesorul de romanistică din Halle «îi dau curaj și putere» (29 septembrie 1892), sau îl fac «tare fericit» (18 decembrie 1892), și orice întîrziere a răspunsului din Germania îl îngrijorează, trezindu-i cele mai negre gînduri cu privire la sănătatea și destinul prietenului. «*Scrisoarea D[umi]tale de la Paris* — scrie, de pildă, el la 20 aprilie 1893 — *m-a scos dintr-o mare îngrijire. Credeam că ești bolnav, mai ales pentru că știu că suferi în fiecare toamnă și primăvară de răceală și de ochi*». «*Ești sănătos?* — întreabă impacientat într-o altă epistolă, din 8 octombrie 1893 — *N-am primit de mult nici o veste de la D[umnea]ta și mă tem să nu fi bolnav*».

Iar cînd află că prietenul e bolnav sau a fost bolnav cu adevărat, se întrece în a-i da sfaturi, în a-l ruga să se trateze, sau în a-i relata despre diversele sale experiențe doftoricești, grație cărora s-a vindecat în decursul anilor de suferințe similare, ceea ce imprimă multora dintre scrisorile sale o tonalitate de mare duioșie și afecțiune. Exemplul epistolei din 28 decembrie 1900: «*Mi-a părut foarte rău că ai fost bolnav. Această boală care-ți vine în fiecare an, poate că e provocată și de marea încordare nervoasă. Nervii osteniți sînt mai apți de a primi frigurile influenței. Aveai odată un obicei bun, să călărești. Îl mai ai? Apoi te mai duceai odată pe săptămînă să beai o cafea într-o grădină pe malul unei mlaștini. Îl mai ai? Grădina te-aș sfătui s-o schimbi cu vreo alta de la cealaltă extremitate a diametrului, unde este locul sus și aerul curat. Saale cu lacurile sale are frumoase împrejmuiri, dar aer nesănătos*». Sau al epistolei din 24 decembrie 1901: «*Insomnia îți vine de la grijă și de la munca excesivă (surmenage). Eu am suferit de ea cu vreun an în urmă. Astăzi s-a prefăcut în somnolență, în stricare de stomah și în pierderea chefului. Apoi îmbătrînim. Lasă lucrul și plimbă-te*».

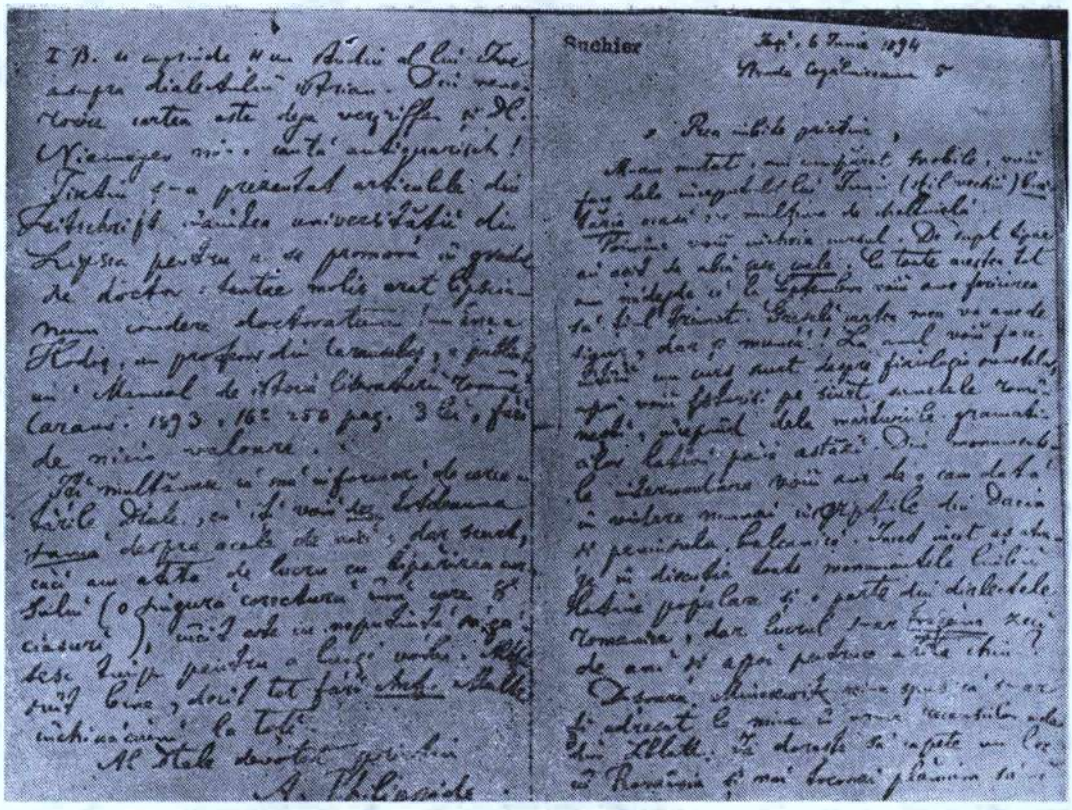
O aceeași duioșie răzbate și din încercările filologului de a-și menaja cît mai mult profesorul. Deși scrisorile acestuia îi provoacă o reală bucurie și le așteaptă cu nerăbdare, el îl roagă stăruitor să nu-și piardă timpul atît de prețios cu corespondența. Sau, dacă îi scrie, să îi scrie cît mai puțin: «*Dacă-mi vei scri mult* — îl previne el la 29 martie 1895 — *să știi că mă supăr. Nu vreau să te supăr întru nimic. Vreau să știu numai dacă ești sănătos. Atîta mi-ajunge*». Sau: «*Te rog* — scrie el, la 11 aprilie 1898 — *să nu-mi răspunzi încă așa degrabă pentru că știu că ai treabă multă. Răspunde-mi tocmai cînd îți vei fi sfîrșit afacerile*».

Cu delicatețea-i caracteristică, Al. I. Philippide împinge lucrurile pînă într-acolo, încît, în perioadele de intense eforturi creatoare ale lui Hermann Suchier, încetează să-i mai scrie spre a nu-l deranja în nici un fel. «*Ți-aș mai fi scris pînă acum* — își începe savantul epistola din 29 martie 1895 — *dar mi-a fost teamă să nu te crezi obligat cumva a-mi răspunde și să nu te întrerup de la lucru*».

În schimb el — proverbial pentru abstragerea din cotidian și dăruirea totală față de știință — își întrerupe fără ezitare lucrul la diversele cărți începute și în primul rînd la *Dicționar*, și răspunde la scrisorile profesorului, pe numeroase pagini, revărsîndu-și preaplinul gîndurilor neîmpărtășite nimănui altcuiva, ca într-o adevărată comunicare de taină: «*Cu părere de rău* — mărturisește filologul român la 14 aprilie 1902 — *mă despart pentru o bucată de vreme de tine, încheind această scrisoare. Cînd ți scriu, pare că mi-aș scrie mie însumi*». După cum, de dragul aceluiași prieten, se lasă convins să se pozeze cu familia, ceea ce de bunăvoie n-ar fi făcut-o niciodată (cum și declară, de altfel): «*Am să fac toate chipurile* — scrie la 15(28) decembrie 1901 — *să pozez acum la Crăciun, cu toți copiii mei, ca să-ți trimit fotografiile. Numai de hatrul tău, cel mai bun și mai scump al meu prietin, voi face acest sacrificiu de timp*».

Pe de altă parte, an de an, gîndurile lui Al. I. Philippide se întorc tot mai des cu dragoste și nostalgie către locurile bătătorite cîndva împreună cu Hermann Suchier și către căminul acestuia, întrevăzut din ce în ce mai mult ca o întruchipare umană ideală, ca un cuib al fericirii. Și, pe cît îi stă în putință, încearcă să-i insufle în special celei de a doua soții, Lucreția, același respect și admirație față de doamna Suchier și de copiii ei. Dealtfel o și pune să-i scrie și să-i trimită fotografii, iar în epistolele sale transmite regulat salutări din partea nevestei, în speranța că astfel va extinde și va consolida relațiile de prietenie cu familia profesorului. «*Eu* — mărturisea savantul la 9 iulie 1901 — *rod urechile fimeii mele cu d-na Suchier și necontenit i-o pun înainte ca model.*»

Ca răspuns la invitațiile repetate ale lui Hermann Suchier — dar și independent de aceasta — Al. I. Philippide își exprimă de numeroase ori dorința de a-l avea pe profesor și pe soția acestuia oaspeți în casa sa de la Iași, fapt care deși nu avea să se realizeze niciodată,

ne vorbește totuși de profunzimea amiciției dintre cele două personalități: « *Precum vezi, prea iubite prietine* — scrie filologul ieșean, la 14 septembrie 1896 — *nu voi veni la Halle așa degrabă. Te voi ține, cu toate acestea în curent cu orice gînd îmi va trece prin minte și cred că voi fi odată în stare să te primesc în gazdă și să te ospătez, așa precum merită cel mai bun al meu prietin* ». O asemenea prietenie desfășurată la o așa de înaltă intensitate sufletească nu putea să nu aibă ecouri dintre cele mai variate în cadrul operei și activității științifice a celor doi savanți.

Grație ei, Al. I. Philippide și Hermann Suchier s-au putut informa înainte de toate, reciproc, timp de peste două decenii, asupra mișcării europene de idei din domeniul filologiei și au putut beneficia, fiecare în parte, cu promptitudine, de sugestiile și observațiile binevoitoare ale celuilalt, ori de cîte ori a simțit nevoia.

Or, aceste sugestii au generat la rîndul lor alte idei și direcții în cercetarea propriu-zisă, atît a lui Al. I. Philippide, cît și a lui Suchier.

De abia cînd se vor descoperi și epistolele profesorului german, se vor putea vedea cu exactitate proporțiile înrîuririi sale asupra ideologiei și metodologiei filologului român.

Ceea ce știm deocamdată cu siguranță e faptul că semnele de întrebare ale romanistului privitoare la limba română l-au condus, evident, pe Al. I. Philippide la abordarea unor zone care nu-i stătuseră în mod special în atenție; după cum, dorințele sale exprese privitoare la cunoașterea gramaticii limbii franceze medievale și a istoriei sunetelor franțuzești l-au determinat pe Hermann Suchier să definitiveze mai repede diverse lucrări sau să le încredințeze tiparului.

Încît, fie și numai din cele cîteva ilustrări anterioare, se poate conchide că prietenia dintre cei doi savanți a constituit un indubitabil ferment pentcu activitatea lor științifică. Fapt recunoscut, dealtfel, și în mod oficial de către Hermann Suchier, cînd dedica, în semn de înalt omagiu, ediției a V-a (1903) și a VI-a (1906) din lucrarea *Aucassin et Nicolette*, lui Al. I. Philippide, propulsînd, astfel, amiciția lor din sferele strictei intimități, în cele ale notorietății europene.

I. OPRIȘAN

«...timpul cînd ceteam pe Eminescu împreună.»

1

Iaşi, 22 iulie 1894

Iubite prietine,

Îţi mulţămesc pentru invitarea la jubileul Universităţii din Halle, dar nu pot veni pentru că la 1 septembre trebuie să fie cartea gata şi mai am încă 7 coale de tipărit. Nu pot lipsi din Iaşi un moment. Mare îmbulzeală trebuie să fie la Halle în acel timp. Îţi doresc petrecere bună. Aci, la noi, merg altfel treburile. Călduri nesuferite au alungat pe oameni la ţară, toată ziua stau ferestile închise, şi străzile goale, numai noaptea se mişcă lumea şi se răcoreşte la o berărie nouă, unde se fabrică o bere care — nu exagerez — rivalizează cu cea de Pilsen. Apoi colb mult şi puţină apă, caracteristica a multor oraşe de pe la noi, mai ales a Iaşului, unde apa de băut se vinde cîte 10—20 bani cofa, iar apa de spălat lipseşte cu totul. În schimb avem asfalt pe toate stradele, apoi un teatru se zideşte (în locul celui ars sînt acum cîţiva ani) pentru vreun milion şi jumătate, un proiect de facerea unui tramvai electric este pe cale de a se pune în practică etc. După cum vezi, lux calic.

Mă rog, publică Weigand vreun anuar al seminarului românesc din Lipsca? În notiţele bibliografice din „*Convorbiri literare*“ am văzut pomenirea încurcată despre asemenea *Jahresberichte*.

La o istorie universală care apare în Paris supt direcţia lui Rambaud (profesor la Sorbona) colaborează Xenopol pentru partea privitoare la români, şi astfel părerile contrarii teoriei lui Roesler, după care românii ar fi de curînd veniţi în Dacia, de abia de prin sec. XIII, ş-au făcut loc la universitatea franceză.

Vreo altă noutate, care să te intereseze, n-am a-ţi spune, dacă nu doar că pe şinele tramvaiului din Bucureşti s-a aşăzat mai dăunăzi o cutie cu praf de puşcă, ce a făcut explozie la trecerea trăsurii, producînd mare frică, dar nici o victimă. Şi astfel, anarhismul ş-a făcut, după cum era de aşteptat, şi la noi apariţia!

Vă salut pe toţi din toată inima şi vă doresc petrecere bună.

Al d-tale ca un frate,

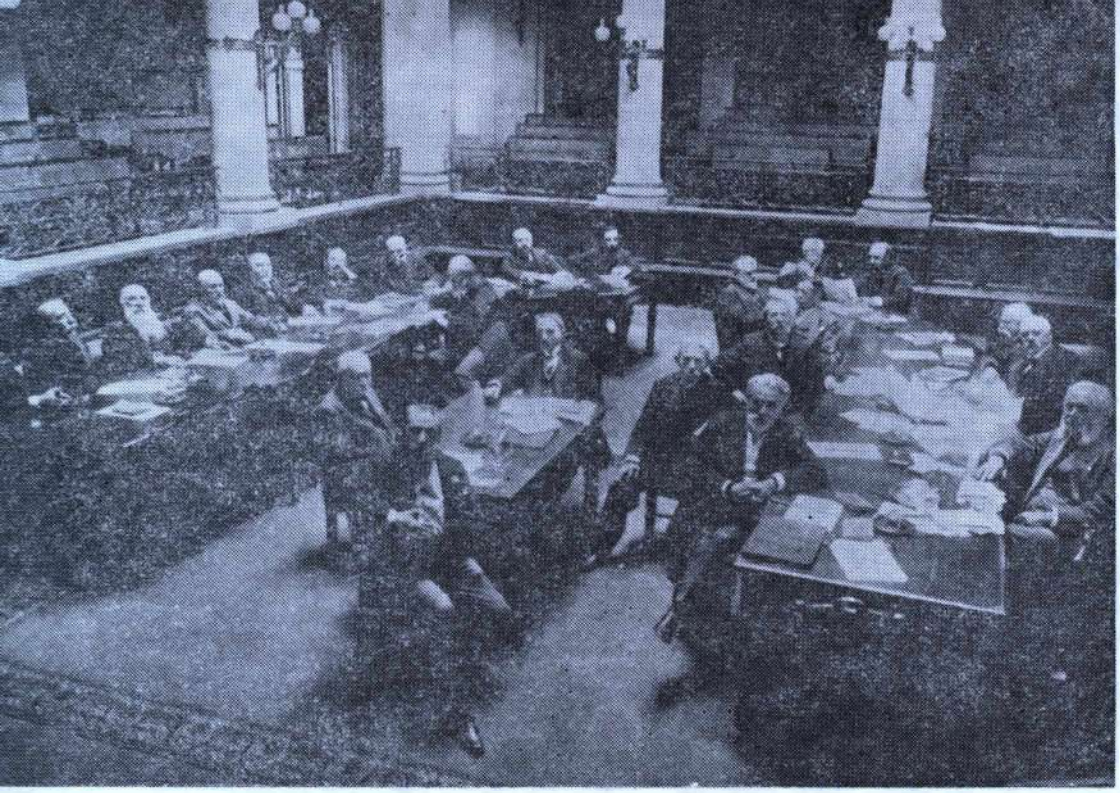
A. PHILIPPIDE

2

Iaşi, 23 sept[embrie] 1894

Prea iubite prietine,

Îmi pare bine că ai primit cartea şi aştept cu bătaie de inimă verdictul D-tale. Eu nu pot zice «das Buch brauchen Sie nicht zu lesen», pentru că dacă nu vei ceti-o D-ta, apoi cine s-o citească? Dacă vrei s-o judeci drept, pune-te din punct de videre românesc şi n-o compara cu capodoperele nemţeşti. Am trimes-o în ţară numai la „*Convorbiri literare*“, iar în străinătate la „*Literarisches Centralblatt*“, „*Literaturblatt*“, „*Zeitschrift f.[ür]rom.[anische] Phil[ologie]*“, „*Romania*“, „*Revue critique*“, aşa, la întîmplare, macar că ştiu că revistele franceze n-au să-i acoarde cu una cu două băgarea de samă; în special „*Revue critique*“ — cu Salomon Reinachi în frunte — este atît de despreţuitoare pentru literatura românească, încît o carte din Patagonia şi una din România fac să strîmbe din nas tot cu atîta dispreţ pe prea învăţaţii ei redactori. Mă păleşte ruşinea cîte odată, dar şi indignarea, căci nu se poate civiliza un popor bătînd în

A. I. Philippide la ședință a Academiei Române (22 mai 1912)

palme și înșiși franțujii cei delicați erau pe vremea lui Caesar niște necioplițI barbari. Prefața privește numai pe cetitorul românesc. S-o consideri în legătură cu totul, iar nu izolată, căci atunci ți-ar părea prea extraordinară. Gîndește-te că un întreg sistem de șarlatanie și de paradă goală din țara noastră vreau să răstorn cu *Principiile* mele *de istoria limbii* și că acestea fac un corp cu *Istoria limbii române*, sînt din acest punct de videre special scrise, după cum probează și exemplele, aproape exclusiv din limba românească luate. Vreau să zic că alături cu discuții științifice, valabile pentru toate limbile, se găsesc în cartea mea considerații — tot științifice — dar de domeniu mai strîmt, valabile pentru cercul restrîns al nației mele. Însă pentru ce un fenomen complex văzut și priceput în toate amănunțimile sale ar proba mai puțin merit decît priceperea unuia mai ideal dar mult mai simplu?

În ce privește darea în depozit a cărții mele la Niemeyer, eu aș vrea, numai dacă primește el ca în schimbul unui minim cîștig — căci cîte exemplare are să vîndă el în Germania?? — să cheltuiască cu anunțarea cărții pe copertele revistelor.

Asupra accentuării cuvîntului macedo-român de care mă întrebi, te voi informa îndată ce mă voi întîlni cu colegul meu Caragiani, macedonean de origină, care, pentru moment, lipsește din Iași. Îți voi scri[e] imediat o carte postală. Asupra lui *balan* n-am ce să-ți mai spun. Este unul din acel[e] cazuri unde două explicări se potrivesc tot atît de bine — în cazul de față a mea și a D-tale —, astfel că adevărul numai D-zău îl va fi știind. Deîndată ce voi observa ceva curios în forma ori în înțălesul acestui cuvînt îți voi scri[e].

Acest an voi face toate chipurile să învăț o leacă de veche franțuzească și-mi pare rău că te-ai oprit cu gramatica acestei limbi la întîia broșură. Oare nu se poate face vreun chip ca să sfîrșești mai întîi această lucrare și pe urmă să te apuci de istoria literară? De la Tobler, de la D-ta și de la Foerster, așteptăm cu toții o asemenea lucrare. Altfel sîntem nevoiți să învățăm tot din Burguy și dacă vom îndrăzni să spunem ceva, aveți să strigați D-voastră trei că noi ișialalți sîntem niște proști. Dar de unde voiți să învățăm, de ajurea? Acum cetesc *Phonetica* lui Bremer, unde

învăţ o mulţime de lucruri. Planul cursului de al doilea an nu mi-i făcut încă cum se cade. Sînt ca un plugar care stă în faţa unui cîmp imens de ţălină, are un plug şi ceva sămînţă, dar nu se pricepe de unde să apuce aratul. Ce va ieşi la sfîrşitul anului, eu, zău, nu ştiu. De un lucru sînt sigur, că va mai trece încă multă vreme, pînă ce, după primul volum, să urmeze un al doilea.

Noi am avut zilele acestea alegeri comunale. Mai alaltăieri sara era pe străzile Iaşului o păruială şi o bătălie între partizile politice ca la hotentoţi, ori, dacă vrei — căci e tot una — ca la Paris. Guvernul, firește, a ieşit învingător în toată ţara. Noi avem guvernămînt constituţional, bazat pe voinţa poporului suveran, dar pănă nu vrea regele, nu cade niciodată guvernul! Altfel, prost de tot. Trăiesc fără nici o mulţămire. Oameni care cîştigă de zece ori mai puţin, trăiesc de zece ori mai bine. Eu sînt lăsat pradă slugilor şi locanţilor. Să mă însor, n-am cu cine, şi apoi nici n-ar pute trăi o fimeie lesne cu mine. Neînsurat iar îi greu. De multe ori, cînd, după o enormă osteneală, mă trezesc cu o mîncare proastă, cu o locuinţă murdară şi cu toate acestea cu o risipă de bani colosală, toate mulţămirile spiritului nu sînt de ajuns să mă liniştească, şi mă întreb, nu cumva s-a înşălat Hristos cînd a spus că omul poate trăi numai cu cuvinte ieşite din gura lui D-zău? Te rog arată D-nei Suchier şi copiilor cele mai sincere ale mele complimente.

Al D-tale ca un frate,

A. PHILIPPIDE

3

Iaşi, 16 no[i]embr[i]e 1894

Prea iubite prietine,

Nu ţi-am scris de mult. Ce mai faci? Ce mai dregi? Cum mergi cu lucrările proiectate? Lumea pare că merge mai încet acum decît altă dată, ori este aceasta numai o falşă închipuire provenită de la bătrîneţă: pentru bătrîn niciodată lucrurile nu se petrec aşa frumos ca pe atunci cînd era tînăr. Şi noi îmbătrînim degrabă, oamenii de astăzi, pentru că ne rod nerăbdarea şi ambiţia şi tendinţile fără mijloace de îndeplinire şi mai ales graba de a sfîrşi odată cu istoria asta şi de a vide ce are să fie dincolo — *jenseits!* Ce mai face strada cea frumoasă — cea mai urîtă din Halle — pe care te duci la plimbare? Zău, mă loveşte o jele cînd mă gîndesc la timpul pe care l-am petrecut acolo. Niciodată n-a fost bine, dar ca acuma rău niciodată n-a fost. Iar o înşălăciune, poate.

Pentru moment mă chinuiesc cu istoria limbii române. Eu trebuie să fac tot, şi pentru aceea, macar că am destulă libertate de acţiune, aceşti trei ani trebuie să procedez sistematic şi să dau studenţilor elementele ştiinţii de la început pînă la sfîrşit fără nici o discuţie unilaterală de virtuoso. Altfel n-ar profita universitatea noastră nimic din crearea noii catedre. Astfel, acum fac fiziologia sunetelor şi la sfîrşitul anului voi sfîrşi istoria sunetelor!

La anul mă voi ocupa cu formele şi cu sintaxa românească. Cu vremea îmi voi lărgi cadrul cercetărilor, dacă nu mă voi apuca cumva pînă atunci de altă treabă. Cine ştie? Poate că peste cîţiva ani, în Europa întreagă să se producă vreo reacţie în contra abuzului de filologie actual. Poate că va striga cineva cu răsunet: destulă apă bătută în piuă, destulă veche indiană, veche latină, veche greacă, veche germană, veche română..., destulă vechitură, bre, mai schimbaţi-o o leacă pe nouă, căci ori veche ori nouă, tot o prostie are să fie la urma urmelor. Este de mirare lucru cum îşi caută omul singur beleaua. Românul zice: «cum şi-o face omul, nici dracul nu i-o desface». Ne chinuim degeaba şi pentru a cîştiga o bucată de pîne, apucăm cărările cele mai sucite şi mai spinoase. Căci ia învăţaţilor noştri nevoia de a se hrăni cu ştiinţa şi numără apoi să vezi cîţi astronomi şi cîţi filologi au să rămînă! Pentru ce această belea atunci? Societatea trage vreun folos din atîtea speculaţii asupra lui Sesostris? Şi cel care asudă pe hieroglife, n-ar face oare mai bine şi pentru alţii dacă

s-ar apuca de ciobotărie? Iubire de știință înțăleg și cîte-un Aristotel pe ici colea să trăiască pricep, dar ce haz are știința de porunceală, *școala* într-un cuvînt? Și răul tot crește. Tocmai am cetit mai ieri un articul al lui Seelmann, *Phonetik, Sonder-Abdruck aus dem kritischen Jahresbericht über die Fortschritte der Philologie, h[eraus] g[e]g[ebne] von Volmöller und Otto* — îl cunoști — și am văzut acolo cum autorul scarmănă în dreapta și în stînga pe toți foneticii de la Bell pănă la Siévers, cum spune că Techmer a înnebunit de atîta fonetică fără să reușească de a înțelege macar bine ce-i aceea, cum această știință are o parte istorică, una acustică, una psihologică și alta biologică... și mi-am zis: oare n-ar fi mai bine s-o lăsăm baltă și să ne apucăm de altă treabă, cînd videm că-i așa de grea fonetica aceasta, încît numai cît de gîndești la dînsa te sparii?

Am găsit un diamant într-un catalog (nr. 43 din 1894) al lui Eckard Müller din Halle: *Dicționarul de Buda*, cu note de ale lui Pott. Am scris să mi-l trimeată și... îl vînduse. Păcat! Nu cumva l-ai cumpărat D-ta? Te felicitez atunci, căci *Dicționarul de Buda* nu se mai găsește de mult în comerț și este singurul dicționar românesc.

Vreo noutate din țară nu găsesc să-ți spun, pe care să n-o fi putut ceti în ziare, precum nunta de argint a regelui nostru. Din cartea mea am vîndut 50 de exemplare și sper că nu voi mai vinde niciunul. Ai dovedit s-o citești? Nu te-ai dezgustat prea tare?

Cu nădejdea că voi primi în curînd vești de la D-ta, te rog să primești salutările mele frățești și să arăți onoratei D-tale familii închinăciunile mele cele mai devotate.

A. PHILLIPIDE

P.S. Ai primit scrisoarea mea precedentă?

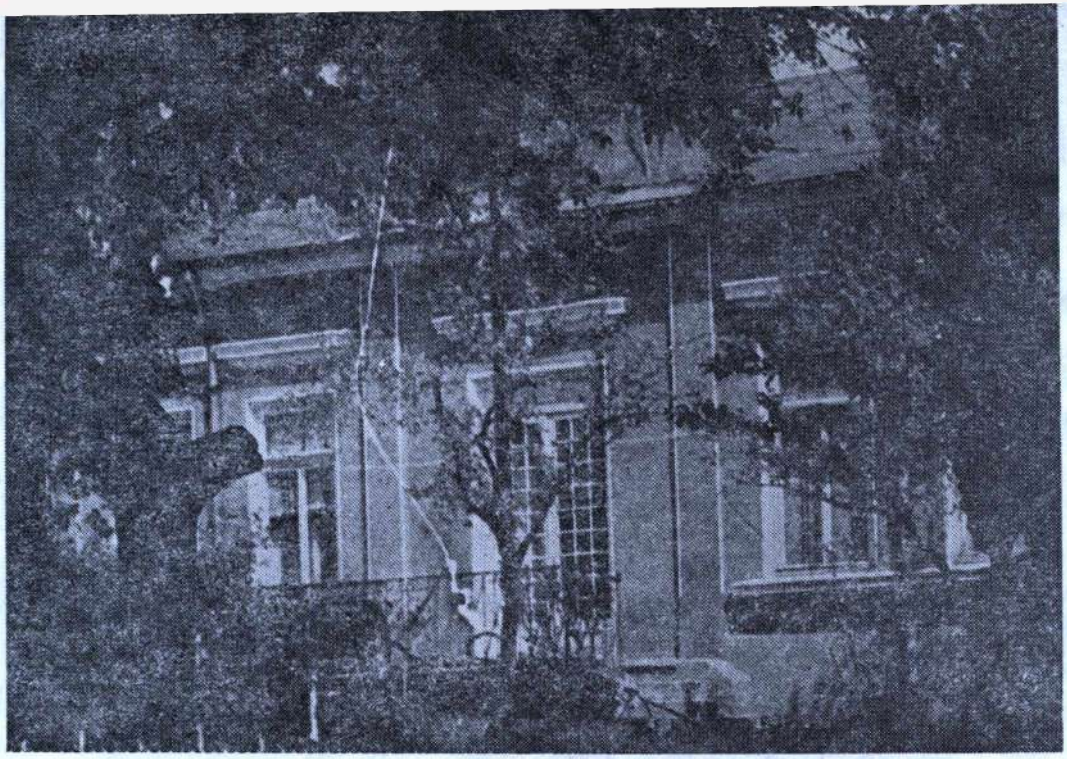
4

Iași, 3 ianuar[ie] 1895

Prea iubite prietine,

Astăzi am un moment de răgaz și-ți scriu. Sînt din cale în afară de ocupat. Cu istoria limbii române mi-am găsit beleaua. Pentru ca să duc lucrul macar cît de puțin la bun capăt, îmi trebuia încă multă vreme «*sudare et algere, abstinere Venere et vino*», cum zice Horațiu. Închipuiește-ți numai, ca să-ți dau un exemplu, că trebuie să urmăresc numaidecît originile poporului românesc, celui nedezlipit de limba românească, pentru ca să fixez locul existenței acesteia pînă în secolul XIII, trebuie adică să răscolesc toate cărțile mai însemnate cîte au fost scrise asupra teoriei lui Roesler — Tomaschek, pentru a-mi da socoteală din ele pe de o parte de izvoare — pe care trebuie să le controlez, dacă vreau să fiu exact, dar nu pot nădăjdui să le înmulțesc —, iar pe de alta de combinațiile cele care se bat cap în cap ale autorilor moderni.

Aceste cărți fac un șirag de te ia groaza cînd te uiți la dînsul. Apoi, pe unele le am, pe altele nu, și le caut prin librari și prin anticari (de ex. însuși maistrul Roesler, pe care l-am cetit odată și pe care numaidecît trebuie să-l recitesc, nu se mai găsește în comerț, iar exemplarul de la biblioteca universității noastre este dat și cine l-a luat nu l-a mai adus înapoi. Trebuie să mă mărginesc asupra lui cu informații de a doua mînă!). Apoi hărți n-am. Stieler, pe care am dat 100 lei, nu face două parale pentru trebuințele mele și biblioteca iar mă lasă în încurcătură. Am comandat acum la Niemeyer vreo trei, patru hărți, și acelea *in Carton* nu *in Mappe*, și au să mă coaste cu toate acestea numai ele vreo 50 de lei. Mă chinuiesc în tot felul și, totuși, văd bine că toată munca mea este numai o cîrpitură. Tare ușor lucru este să fii filosof. Erudiția ține prea mulți bani și este prea grea. Iar la urma urmelor toată străduania erudiției se reduce tot la prubuluială și îngăimeală analoagă celei a visătorilor, astfel încît îți vine a zice ca Schiller: «*Was erst, nachdem Jahrhunderte verflossen, die alternde Vernunft erfand, lag im Symbol des Schönen und des Grossen voraus geoffenbart dem kindischen Verstand*». Decît, dacă ești în danț, trebuie să joci, zice românul.

Casa din Iași în care a locuit filologul (str. M. Kogălniceanu, nr. 14).

Deci, înainte cu filologia. Și apoi mă mai gîndesc că noi știalalți tot ne mișcăm pe un teren mai sigur, încît chiar, de pildă, dacă ai ajunge la concluzii îngăimate că românii sînt ori traci ori iliri, ori daci, limba lor s-a născut în peninsula Balcanică de prin sec. II înainte de Chr., ori în Dacia de pe timpul lui Traian, ei ori au stat în Dacia de la început, ori au venit de peste Dunăre etc., mare nenorocire n-ar fi, căci, dă!, de la Constantinopol pînă la muntele Tatra este o palmă de loc, la urma urmelor, și românii pe aici pe undeva au trebuit să trăiască. Dacă noi ne-am descuraja, apoi ce trebuie să zică asiriologii și babilonologii, care dispun, ca întreg instrument filologic, de Erodot și de vreo cîteva duzini de cărămizi scrijălate? ei care, cu toate aceste, cunosc pe degite nu numai viața publică, dar și pe cea privată a strămoșilor curzilor de astronomică memorie? Nu știu ei să ne spună că la Babylon două litre și jumătate de grîu costa la anul 658 a. Chr. 1 franc 87 bani? că la 4000 de ani înainte de Chr. prințul Entemena iubea mult curmalele și planta două păduri de curmali dedicate zeițelor Nin-Harsag și Nina? Se zice că Colocotroni (renumitul erou din luptele pentru independență ale grecilor de la 1821, grec după greci, slav după slavi, român, după colegul meu Caragiani, care într-un studiu erudit (fără glumă) asupra românilor din peninsula Balcanică, studiu care va forma aproximativ vreo 2 volume mari în 8°, și din care au apărut pînă acum 15 coale, care, zic, în acel studiu, spune că pe aici, la răsărit, nu sînt decît români, iar greci, bulgari etc. de fel; acuma, ce va fi fost Colocotroni, numai D-zeu știe; se zice că Colocotroni avea un buboi în spate și a rugat pe un prieten să se uite să vadă ce e. Prietinul i-a spus că are un buboi cît o mazăre. Pe prietin l-a întrebat într-o cafenea. Cum s-a întors acasă a chemat pe fimee și a rugat-o să i se uite în spinare să vadă ce are, iar fimeea i-a spus că are un buboi cît o alună. Neîncrezător, și fiindcă nu se putea pipăi singur, a strigat pe un băiat să se uite mai bine, că poate mă-sa n-o fi văzînd cum se cade, și băiatul i-a spus cu siguranță că are un buboi cît o nucă. Atunci Colocotroni ar fi zis: «de la mine pînă la spatele meu e o palmă de loc și tot nu pot ști ce se petrece acolo, apoi ce va fi însemnînd oare toată știința cărturarilor care se gîndesc la sute și sute de veacuri înainte?» Și a mulțămit lui D-zău că nu

știe nici macar a scrie și ceti și a continuat a trăi așa prost, dar fericit, pînă la sfîrșitul vieții.

În ce privește cartea mea, îmi pare rău că n-ai vreme s-o citești, dar voi mai aștepta. De ar veni mai degrabă Paștele!

Noi sîntem încă în decembre și avem un timp foarte urît, un timp în care cineva să stea în casă într-un halat comod, cu un lung ciubuc în gură, și să citească povești de ale lui Amadeus Hoffmann. Pe toate trei le am. Pentru ce nu-mi realizez fericirea?

Cum mergi cu istoria literaturii franceze? Care librar o editează? Ce fac copiii? D-na profesor tot harnică e? Îți mulțămesc pentru cele două teze de doctorat, dar pentru moment n-am ce face cu dînsele. Cunoști noile publicații ale lui Weigand: foarte importante izvoare pentru dialectul de dincolo de Balcani. Noul volum al lui Meyer-Lübke îl am, dar nu l-am cetit încă. Pe la noi stagnație complectă. Hasdeu face poezii în „*Revista nouă*", una, între altele, intitulată *Dumnezeu*, și spune în ele niște fleacuri. Tiktin și Șăineanu tac. Numai cearta cu Gherea continuă în „*Convorbiri*" prin doi tineri, unul Negulescu (conferențiar de curînd numit de filosofie la Universitatea noastră, elev al școalelor nemțești) și un altul, Dragomirescu. Încolo, ziarele se înjură, la care treabă cele socialiste țin locul întîi. (Socialiștii aceștia sînt curat antemergătorii lui Anticrist. Eu cred că în ei s-a concentrat toată putregiunea societății actuale, celei cu un picior pe o culme și cu altul pe altă culme, putregiune pe care o exhalează cu aparențe de regeneratori ai lumii)*.

Al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

* Cu toate că Al. I. Philippide se referă la unele momente din perioada de început a mișcării socialiste, nu putem să nu observăm că marele filolog rămîne tributar unei viziuni conservatoriste, scăpîndu-i semnificațiile mai adînci ale fenomenelor social-politice din epocă. Dealtfel, în numărul anterior am atras atenția asupra unor accente subiectiviste sau concepții confuze, care marchează izbucnirile polemice ale epistolierului *(I.O.)*

5

Iași, 29 martie 1895

Prea iubite prietine,

Ți-aș fi mai scris pînă acum, dar mi-a fost teamă să nu te crezi obligat cumva a-mi răspunde și să nu te întrerup de la lucru. Apoi chiar nici n-aveam ceva interesant a-ți spune și eu însumi am fost ocupat din cale în afară. În ce capăt are să iasă atîta muncă nu pot pricepe. Eu anul acesta am avut de la 3—5 oare (întregi de 60 minute) de lecție pe săptămînă, n-am absentat o singură dată, mi-am făcut vacanța cît mai scurtă (de ex[emplu] la Crăciun tocmai două săptămîni, nici o zi mai mult), și totuși mă găsesc încă la al doilea capitul al părții întîi a *Istoriei limbii române* și totuși, chiar aceste două capitule sînt așa de elementare, încît mi-e rușine de dînsele. La anul voi înmulți oarele, macar că nu voi puté să le înmulțesc cu mult căci studenții, care sînt obligați să asculte toate cursurile, au pînă la 32 și mai bine de ceasuri de lecții pe săptămînă. Altfel, tragere de inimă au sărmanii, și sînt unia din ei atît de deștepți și de iubitori de știință, încît ți-i mai mare dragul să-i înveți carte. Din nenorocire cursuri practice, de seminar, cum se zice la D-voastră, nu pot face cu dînșii, pentru că ei n-au timp: aceste cursuri practice sînt făcute de alții, profesori mai bătrîni. Sper însă că voi avé un seminar cu vremea. Pînă atunci se vor înmulți și colecțiile respective la bibliotecă și-mi voi mai îmbogăți eu însumi propria bibliotecă. Cînd voi sfîrși, la anul, cursul anului al treilea, voi reveni cu toate forțile asupra cursului de anul al doilea, pe care, sper că în vreo 5 ani — cam pe la 1901 — îl voi aduce în stare de a puté fi publicat. Va trebui în acest timp să lucrez cîteva luni în mai mulți ani de-a rîndul la vreo bibliotecă străină bogată, de ex. la cea națională din Paris. În acest curs de anul al doilea, eu voi fi nevoit — ca să ai idee de greutatea lucrului —, să-mi dau părerea în privința originii românilor, dar nu o părere ca aceea a istoricilor noștri de pînă acum, care învîrtesc numai argumentele lui Roesler — Tomaschek pe dos, ci o părere întărită pe propria cercetare a izvoarelor, voi fi nevoit apoi să lămuresc din punct de videre românesc și renumita chestie a limbii latine populare, despre care, cum știi,

toată lumea vorbește, fără să știe nimeni lămurit ce-i aceea, astfel că este nevoit să alerge cineva de la Georges la articulele din *Wölfflins Archiv* și de la *Wölfflins Archiv* la *Corpus* lui Loewe—Götz și la Ducange și la Schuchardt și la leges barbarorum (noi nici n-avem colecția lui Pertz la bibliotecă!) și la diplomata și la formulae și la gramatici și la etc., pentru a se tihui de cap și de a pune la urma urmelor un * greșit undeva, de care un pedant să-și bată joc, ca și cum ai fi comis un paricidiu. Trec peste rest. Toată această harababură trebuie s-o exploatez cu privire la limba românească. Pănă astăzi nici macar izvoare atît de simple și de comune, precum sînt *Appendix Probi* și glosarele de la Kassel și Reichenau n-au fost cercetate de un român pentru acest scop, și nu-i vorba, negreșit, de studiarea m[anu]scriptelor — căci pănă acolo mintea unui filolog român nu va zbura cu una cu două — ci de aceea a edițiilor lui Keil și Diez. Eu am făcut în aceste ediții deja interesante descoperiri (De ex[emplu], celebrul « un osti spinale » din glosele Kass. este pur și simplu « un os de spinare ». Ori, a mai făcut careva asemenea descoperire? *Nihil novi sub sole* și filologii sînt cită frunză și iarbă. Și mai am multe de acest fel).

De cînd nu ți-am scris, au apărut pe cîmpul filologiei în țara noastră vreo cîteva lucrări pe care vreau să ți le fac cunoscute. Mai întîi, Tocilescu a reluat publicarea importantei sale „*Reviste pentru istorie, arheologie și filologie.*“ Din vol VII au apărut fasciculele 1 și 2 (mai rămîn două), 8° mare, în care se cuprind între altele studiul lui Tocilescu asupra Tropaeum Traiani (Traiani? s-au păstrat dintr-o inscripție vreo cîteva litere, pe care Tocilescu le complectează printr-o minune de restaurație fără analog în tot Borghesi și în tot Mommsen. Adevărat spiritizm!) de la Adam Klissi, Dobrogea, și o contribuție de Aureliu Candrea la substratele latinești populare ale lui Gröber (cu această ocazie îți fac cunoscut că renumita teorie a acestui barbat sufere, după mine, de foarte multe beteșuguri, astfel că nici una din propozițiile sale nu poate sta în picioare).

Apoi Șăineanu a publicat un volum de peste 1000 de pagini în 4° asupra basmelor române comparate cu basmele celorlalte popoare europene, operă premiată de Academia Română și publicată cu cheltuiala acestei instituții. Pentru catedra de istorie de la Universitatea din București am căpătat un nou profesor, pe Iorga, un botoșănean (moldovan), om de mare talent, doctor din Germania, elev al Școalei des hautes études din Paris, autor de poezii lirice, de critice literare destrăbălate, de tot felul de articule prin „*Archiva*“ din Iași, prin „*Convorbiri literare*“ etc. și al unui studiu istoric — à la moderne — asupra nu știu cărui marchiz din Franța, studiu modern nu tocmai favorabil apreciat de „*Revue critique*“ (dar D-ta știi că „*Revue critique*“ este foarte aspră pentru lucrările care nu sînt jidovești și ungurești ... [*ilizibil*]

Eu, prea iubite prietine, mă gîndesc să mă însor, macar că n-am nici o mireasă « en vue ». Mi-e frică să n-ajung bătrîn pe mînele slugilor. Și apoi viața pe care o duc nu mai este de susținut. Înțăleg să fii un St. Antonie creștin. Dar păgîn?! Și fiindcă m-am gîndit la însurat, și prin urmare la fimei, apoi aceasta îmi aduce aminte un lucru, despre care am uitat să-ți vorbesc mai sus. O germană, despre care ți-am mai vorbit, d-ra Minckwitz, foarte bine crescută și învățată fată, care trăiește acum la Paris, unde urmează cursurile de la hautes études și de la Sorbona (se pare că G. Paris și P. Meyer o apreciază foarte favorabil) continuă în „*Arhiva*“ din Iași publicarea de traduceri minunate din poeți români, precum Konaki, Coșbuc, și mai ales Eminescu.

În curînd, sperăm, Eminescu va fi tradus complect și germanii își vor puté da socoteală de valoarea acestui poet, valoare pierdută în proastele traduceri ale lui Rudow. Voi avé poate fericirea să-ți trimet un exemplar dintre cele dintîi apărute, ca să-ți aduci aminte de timpul cînd ceteam pe Eminescu împreună. Noi ne-am cunoscut în timpul cînd nici bătrîni tare nu eram, dar nici tineri, în timpul cînd, dacă se leagă prieteniile, apoi sînt legate pentru totdeauna.

Te rog răspunde-mi dacă ești sănătos și dacă familia D-tale este sănătoasă. Te rog nu-mi scrie o scrisoare lungă, ci numai o scurtă cartă postală. Dacă-mi vei scri[e]

mult, să ştii că mă supăr. Nu vreau să te supăr întru nimic. Vreau să ştiu numai dacă eşti sănătos. Atîta — mi-ajunge.

Al D-tale devotat prietin,

A. PHILIPPIDE

P.S. Weigand publică din timp în timp reclame prin jurnalele noastre asupra seminarului românesc din Lipsca. Semestrul următor el — aşa publică „*Lupta*" — va începe un curs asupra gramaticii istorice a limbii române, curs la care s-au înscris deja mai mulţi akademische Lehrer, etc.

6

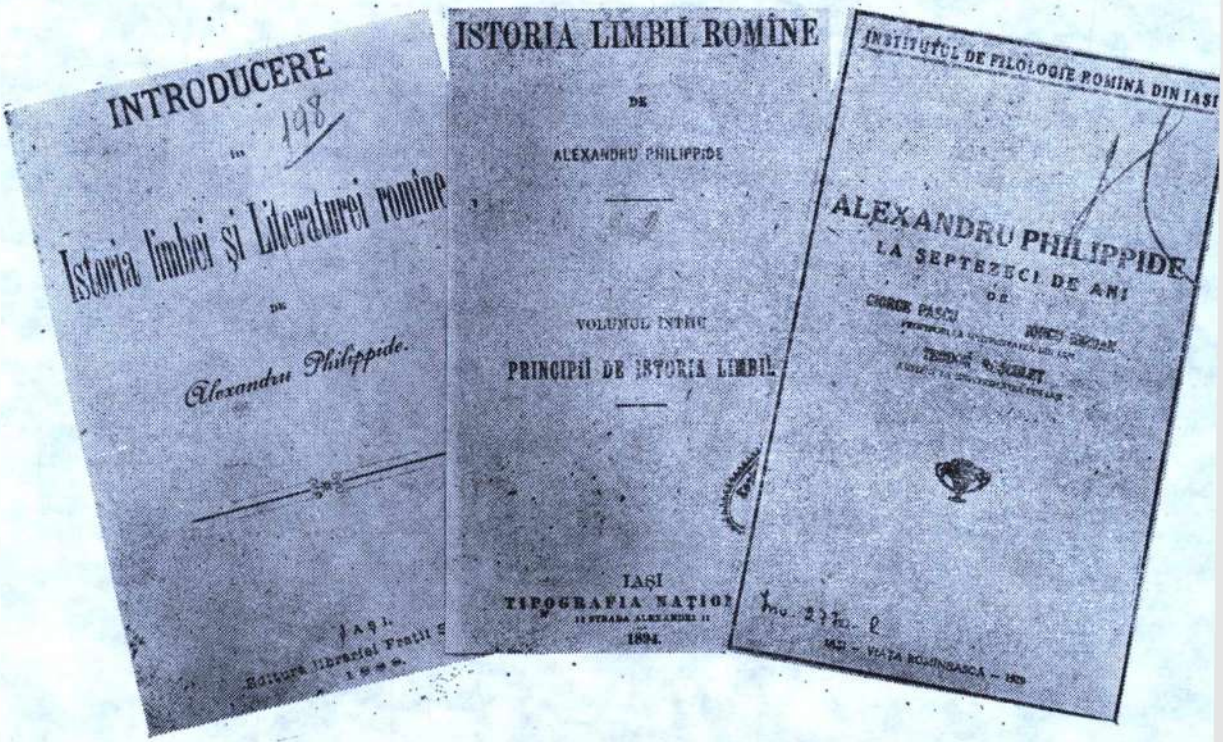
Iaşi, 20 april 1895

Prea iubite prietine,

Adevărat a înviat! Am scriată = am scris, pentru că în cele mai multe dialecte, mr. verbul *scribere* se conjugă după I conjugare. «Nu va să le agărşescu puté» este sigur neromânesc. După propriile discuţii ale lui W[eigand] futurul se formează în mr. prin *va* (III p.s. de la voi) şi conjunctivul verbului respectiv cu sau fără *să*. Deci «nu le voi uita» trebuie să sune: «nu va să le agărşescu» ori «nu va le agărşescu»; iar «nu le voi puté uita» trebuie să sune «nu va să le pot agărşire» ori «nu va le pot agărşire»? În tot cazul ceea ce el a scris, n-are nici un înţăles şi nici germanizm nu poate fi, întrucît *va* este persoana III singulară.

Mă bucur mult că te-ai apucat să-mi citeşti cartea, macar că puteai să mai întîrzii lectura cu cîteva zile şi să nu o apuci tocmai în ziua de Paşti. Este curios că-ţi aduci aminte de mine tocmai în timpul cînd lumea ţine mai mult să se odihnească. Nu voi uita niciodată că în Paris, într-un rînd n-ai găsit nimic mai potrivit în ziua de Paşti, decît să-mi scrii mie. Îmi pare rău că la atîtea semne de neinteresată iubire un mic profesor din întunecatul Orient nu-ţi poate răspunde decît cu repetite asigurări de cea mai înaltă stimă şi de cel mai sincer devotament.

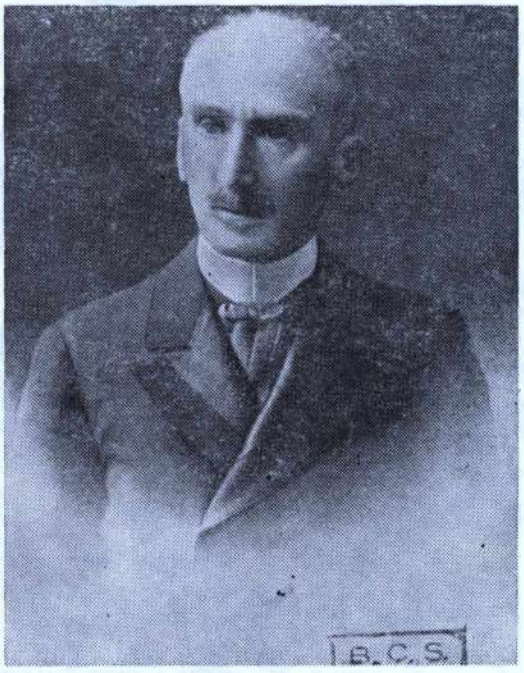
A. PHILIPPIDE

Henri BERGSON

Răspuns exegetului său

I. BRUCĂR

ÎN *JURNALUL* SĂU ANDRÉ GIDE NOTA: «Ce îmi displace în doctrina lui Bergson este că exprimă tot ceea ce deja gîndesc fără ca el să o spună şi tot ceea ce are mai încîntător, mai mîngîietor chiar pentru spirit. Mai tîrziu vor crede că au descoperit peste tot influenţa sa asupra epocii noastre, pur şi simplu pentru că el însuşi aparţine epocii sale şi cedează fără încetare mişcării. De unde importanţa sa reprezentativă.» [1]

În 1968 Charly Guyot remarca existenţa în literatura franceză de la începutul secolului a unui fel de «bergsonism latent» [2] fără însă a preciza în ce a constat influenţa filozofiei lui Henri Bergson asupra vieţii artistice şi literare franceze.

Fără îndoială, pentru vremea în care s-a născut, filozofia intuiţionistă bergsoniană a însemnat un reviriment în climatul filozofic de pe continent, atît prin prospeţimea şi complexitatea problematicii asupra condiţiei umane, cît şi prin distincţia clară pe care o făcea între natura umană şi esenţa existenţei umane.

Filozofia contemporană reconsideră unele idei valoroase ca, de pildă, evitarea generalităţilor speculative în favoarea adevărului direct al existenţei.

Fără a încerca o analiză a filozofiei bergsoniene[3] şi cu atît mai puţin una a influenţei exercitate în sfera ştiinţifică, literară sau artistică, ne vom opri doar asupra unor mărturii directe privind difuzarea operei sale filozofice în ţara noastră. Sînt cunoscute cititorilor prietenia şi aprecierile de care s-a bucurat din partea ilustrului filozof francez profesorul George Oprescu, cu care a colaborat în cadrul Ligii Naţiunilor, ca şi deosebitul interes pe care l-a arătat Bergson pentru studiile filozofice ale fostului său student Mircea Djuvara [4].

Spre deosebire de profesorul universitar Mircea Djuvara care, în studiile privind filozofia bergsoniană, porneşte de la explicarea fenomenului filozofic iniţial, urmărind dezvoltarea lui prin analogii şi comparaţii, Iosif Brucăr [5], căruia

---

[1] Gide, A., *Journal 1889—1939*, *„Bibliothèque de la Pléiade"*, 1939, p. 782—783.

[2] Guyot, C., *Péguy et Bergson* în *De Rousseau à Marcel Proust*, Neuchâtel, 1968, p. 159.

[3] Pilkington, A. E., *Bergson and his influence*, Cambridge University Press, 1977, p. 242.

[4] Djuvara, Mircea (1886—1944). Filozof român, profesor universitar, vicepreşedinte al Institutului Internaţional de Filozofie, Drept şi Sociologie juridică. Dintre lucrările sale menţionăm: *Mode în filozofie-paragmatismul*, Bucureşti, 1909; *Le fondement du phénomène juridique*, Paris, 1913; *Ştiinţă şi filozofie*, 1923 etc.

[5] Brucăr, Iosif (1888—1960). Filozof român. Principalele sale lucrări: *Intuiţionismul bergsonian* (1919), *Filozofia lui Spinoza* (1930), *Probleme noi în filozofie* (1931), *Filozofi şi sisteme* (1933), *Bergson* (1935), *Despre neant* (1938), *Psihologie* (1947).

îi este adresată de către Henri Bergson scrisoarea pe care o prezentăm, autor al mai multor studii de istoria filozofiei, are în vedere o perspectivă raţionalistă, un punct de vedere mai general, mai popular, am putea spune.

Dealtfel, în volumul său despre Bergson, pentru care acesta îi mulţumeşte în scrisoare [6], încearcă o prezentare în termenii cei mai accesibili a principalelor coordonate filozofice bergsoniene. De orientare naturalist-scientistă, Iosif Brucăr a considerat că întreaga problematică a filozofiei se concentrează în jurul corelaţiei obiect-subiect, promovînd un monism fizic în explicarea naturii, dar acordînd prioritate spiritului în explicarea vieţii sociale.

În scrisoarea pe care i-o adresează, Henri Bergson îi mulţumeşte pentru primirea volumului pe care i-l dedicase şi arată în acelaşi timp străduinţa sa de a-l citi în româna sa aproximativă.

Gabriela DUMITRESCU

[6] Biblioteca Academiei R.S.R., coresp. inv. 147220.

Paris, 47 Boulevard Beauséjour
17 juin 1936

Monsieur,

Souffrant depuis longtemps, je n'ai pas encore pu vous remercier pour l'aimable envoi de l'ouvrage Bergson *que vous avez bien voulu m'adresser. Je ne connais malheureusement pas assez votre langue pour pouvoir le lire dès maintenant. C'est tout au plus si j'arrive, avec le secours du latin, à déchiffrer péniblement le roumain; et cela me coûte un si grand effort que je ne puis le soutenir que pour un petit nombre de pages à la fois. Je suis donc obligé de mettre de coté votre livre pour tacher de le lire pendant les vacances. Mais, quel qu'en soit le contenu, et sans savoir dans quelle mesure vous vous ralliez à mes vues, je puis vous dire que je considère toujours comme un honneur d'être étudié de près; et il faut que vous m'ayez étudié de près pour m'avoir consacré ainsi tout un livre.*

Veuillez agréer, Monsieur, l'expression de mes sentiment distingués et dévoués.

H. BERGSON

Paris, 47 Boulevard Beauséjour
17 iunie 1936

Domnule,

Bolnav de multă vreme, nu am putut încă să vă mulţumesc pentru amabilitatea de a-mi trimite lucrarea „Bergson" pe care mi-aţi dedicat-o.

Din păcate nu cunosc atît de bine limba dumneavoastră pentru a o putea citi imediat. Abia dacă reuşesc, cu ajutorul latinei să descifrez cu greutate româna; şi aceasta înseamnă un atît de mare efort încît nu-i pot face faţă decît pentru un mic număr de pagini odată.

Sînt deci obligat să pun deoparte cartea dumneavoastră pentru a încerca să o citesc în timpul vacanţei. Dar, oricare ar fi conţinutul, şi fără să ştiu în ce măsură vă alăturaţi vederilor mele, pot să vă spun că întotdeauna am considerat ca fiind o onoare să fii studiat îndeaproape [7] şi trebuie că m-aţi studiat îndeaproape pentru a-mi consacra astfel o carte întreagă. [8]

Primiţi, Domnule, expresia distinselor şi devotatelor mele sentimente.

H. BERGSON

[7] În ceea ce priveşte contribuţia gînditorilor români la cunoaşterea filozofiei bergsoniene, putem enumera lucrările: *Filozofia lui Henri Bergson* (1910) de C. Antoniade, *Der Begriff der Zeit bei Henri Bergson, eine kritische Untersuchung* de Mircea Florian, *Problema comicului după Bergson* de Grigore Tăuşan, precum şi studiile lui Ion Petrovici.

[8] I. Brucăr, *Bergson*, Editura librăriei Universala Alcalay, Bucureşti, 1935.

EMINESCIANA

DSIDA Jenő

Un pasionat traducător al poeziei eminesciene

«SUNĂ INCREDIBIL, DEȘI ADEVĂRUL e că mă lupt de aproape un deceniu cu traducerea uneia dintre poeziile lui Eminescu, celebra **Glossă** [...] *Această traducere a devenit o veritabilă idee fixă a mea, deoarece versificația fascinantă, temerara vivacitate și uluitoarea măiestrie formală ale* **Glossei** *ridică în fața traducătorului obstacole puțin obișnuite, aproape de neînvins».*

Rîndurile de mai sus pot fi citite într-un amplu studiu *, semnat de autorul celei mai reușite dintre cele peste zece versiuni maghiare ale *Glossei*, poetul Dsida Jenő.

Născut la 17 mai 1907 la Satu Mare și stins din viață la 7 iunie 1938 la Cluj, Dsida Jenő face parte — cum constată într-un memorabil eseu prietenul său din tinerețe, regretatul Szemlér Ferenc — dintre acei creatori care, întocmai *«ca Dylan Thomas sau Nicolae Labiș, trec peste primele obstacole cu un start fulgerător și zvîcnesc spre ținta apropiată cu o forță de care confrații lor, alergători de cursă lungă, rar sînt capabili»*. La 16 ani Dsida Jenő publică versuri și traduceri într-o revistă pentru copii; la 19 ani colaborează la mai toate revistele și ziarele maghiare importante din Ardeal: la 22 de ani devine redactorul revistei *„Pásztortűz"*, apoi — din 1934 și pînă la moartea sa prematură — colaborator al marelui cotidian clujean *„Kelet Újság"*. Primul său volum, *Leselkedő magány (Singurătatea la pîndă)*, apare în 1928, al doilea, *Nagycsütörtök (Joia mare)*, în 1933. Cel de al treilea, *Angyalok citeráján (Pe țitera îngerilor)*, este tipărit în 1938, postum.

* *Titkok a versfordítás műhelyéből (Secrete din laboratorul tălmăcirii de poezie)*, *„Pásztortűz"*, 31 mai 1936.

După mărturisirea celor care l-au cunoscut, avea un chip de licean de o maturitate frapantă. Și poezia sa seamănă întrucîtva cu această imagine. *« Versurile sale, pline de farmec adolescentin pe de o parte și de o ciudată gravitate metafizică pe de alta, închipuie imaginea acestui poet delicat »*, observă Ștefan Augustin Doinaș în prefața volumului de tălmăciri în limba română, apărut la Editura „Kriterion", în anul 1974, sub titlul *Peisaj cu nori*.

Istoricul literar Sőni Pál este de părere că versurile fiecărei etape poartă amprenta unei încleștări cu absurdul existenței lipsite de sens, cu înstrăinarea proprie generației de după primul război mondial.

Printre motivele poeziilor lui Dsida îl găsim și pe acela al indiferenței. Indiferență în care — după cum remarcă Láng Gusztáv, prestigiosul cercetător al operei poetului — poezia mesianică este sortită tragicului eșec, iar dorul de colectivitate al poetului este sugrumat, condamnat la alienare. Refugierea lui Dsida într-o bucolică imaginară este vremelnică; în curînd și în aceste poezii apar motivele anxietății, accentuate de presentimentul sfîrșitului iminent (suferind, încă din copilărie, de o gravă boală de inimă, Dsida era conștient că va muri tînăr), permanenta prezență a morții dînd poeziei sale o nuanță de stoicism. El evadează din moartea « distrugătoare de formă » spre forma poetică, adică spre disciplina spirituală întruchipată în această formă și astfel ridică momentul trecerii în neființă la rangul unui gest nobil.

În configurarea acestui univers poetic, ce continuă cele mai bune tradiții ale poeziei maghiare, apropierea lui Dsida de versul eminescian reprezintă un moment de o deosebită importanță. În timp ce în hexametrii ciclului *Viola* răsună ecoul poeților antici tălmăciți de el, iar în stilul « bucolicelor tragice » se întrezăresc motive din poezia austriacului Georg Trakl, dorurile-i transcendente se accentuează incontestabil sub influența ideaticii și imagisticii genialului său confrate român.

Cea dintîi tălmăcire a lui Dsida din poezia eminesciană datează din toamna anului 1923. Rămasă în manuscris, această primă versiune maghiară a poeziei *Mai am un singur dor* face parte azi din patrimoniul Muzeului literaturii române.

Urmează apoi *Somnoroase păsărele*, *Peste vîrfuri*, *Între păsări*, *La steaua*, *Și dacă...*, *Cu mine zilele-ți adaogi*, *Glossa*, *Veneția*, *Criticilor mei*, *Afară-i toamnă...*, aproape fiecare cu două-trei variante.

Artist de o desăvîrșită rigoare, Dsida a manifestat și în tălmăcirea poeziei eminesciene o exigență severă față de sine însuși.

Prima sa versiune maghiară a *Glossei* a apărut în 1927. Nemulțumit, după doi ani de șlefuire repetată, renunță definitiv la ea. În vara anului 1929, la îndemnul mentorului și prietenului său Kuncz Aladár, în acea vreme redactor al revistei *„Erdélyi Helikon"*, Dsida ia traducerea de la capăt. Noua variantă apare în numărul din noiembrie al revistei. Poetul nici de această dată nu e pe deplin mulțumit și reia travaliul asupra textului. Cizelarea variantei a treia durează șapte ani. Iată cîteva observații ale lui Dsida despre enorma dificultate a muncii sale: *« În ce constă așadar inegalabilul, diabolicul meșteșug, jocul sprințar și magnific al migalei și complexității* Glossei *lui Eminescu? Poemul se compune din zece strofe a cîte opt versuri. Cei patru trohei ușor alergători ai versurilor sînt struniți prin severe rime încrucișate, rimele sînt pline, opulente, aromate, savuroase și fără cusur. Dar asta încă nu e nimic ! Cele opt versuri culese cursiv ale primei strofe conțin ideea de bază a poeziei, iar cele opt strofe următoare parafrazează propriu-zis aceste opt versuri. Faptul se vădește și mai pregnant prin reluarea versului corespunzător în finalul fiecărei strofe. În sfîrșit, cea de-a zecea strofă retrimite la prima, este chiar prima, cu deosebirea că versurile curg aici în ordine inversă, de jos în sus. Nu ești un veritabil orfevru al limbii, un autentic împătimit al cuvintelor și iubitor al meșteșugului dacă nu te incită tot mereu asemenea probleme ce par de-a dreptul supraomenești ».*

Autentic împătimit al cuvintelor el însuși, Dsida a încercat pe drept cuvînt toate posibilitățile traducerii: din unele strofe ale *Glossei* are cîte 15 variante. Semnificativă din acest punct de vedere este pagina de manuscris pe care o publicăm: binecunoscutul vers *« Ce e val, ca valul trece »* este tradus de Dsida în opt variante. Pînă la urmă poetul a ales ultima versiune: *« Nincs hullám, mely el nem illan »*.

La data de 31 mai 1936, în revista *„Pásztortűz"*, apare, în sfîrșit, acea tălmăcire a *Glossei* care nici pînă azi nu a fost egalată și care, de aproape o jumătate de secol, nu poate lipsi din nici o antologie a poeziei românești editată în limba maghiară.

Ce e *val*, ca *valul* trece
Ami hullám, hullámként megy el *

a futó hab futva illan
kél a hullám és elillan
kél a hullám s el is illan,
jön a hullám s el is illan,
ha hullám kél, el is illan,
hab a hullám, kél s elillan,
csak hab a hab, kél s elillan
nincs hullám, mely el nem illan.

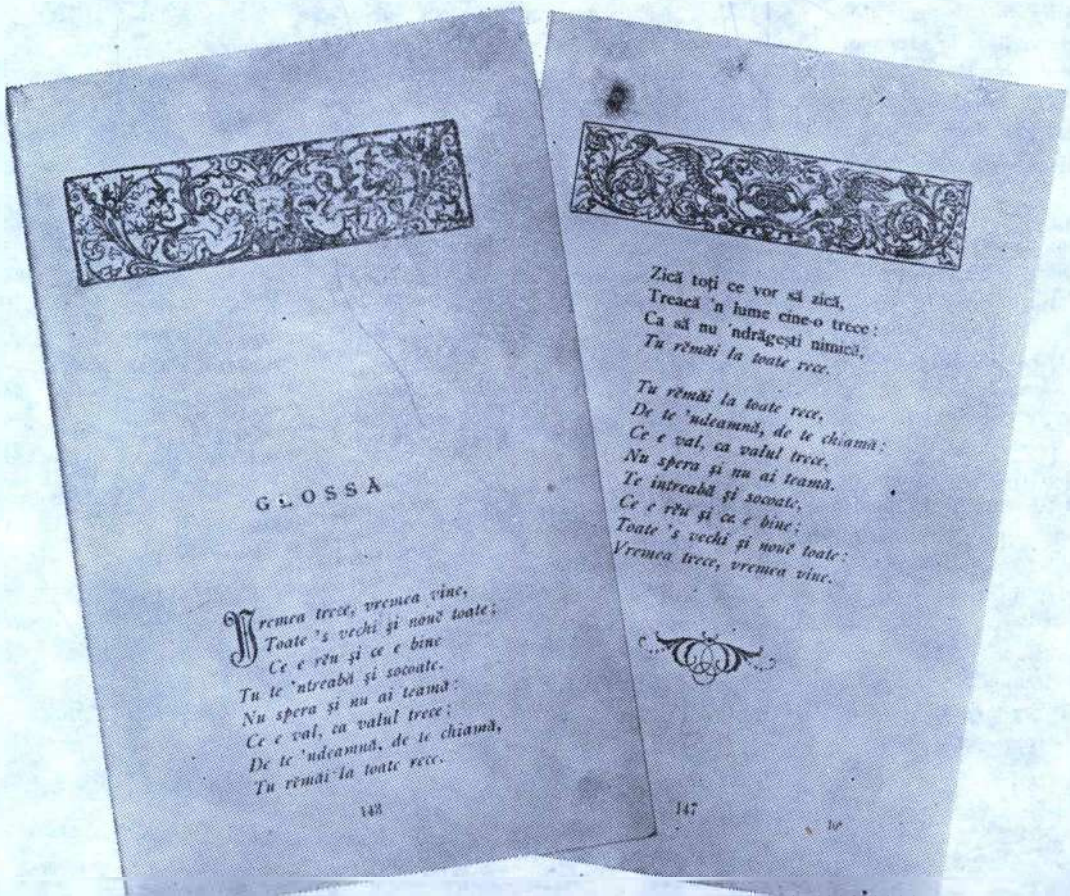
---

* Traducere *ad-litteram* a versului eminescian

La scurt timp după această reușită, Editura Fundațiilor îi oferă lui Dsida Jenő un contract în vederea publicării unui volum de tălmăciri din poezia eminesciană. Proiectul nu s-a mai putut realiza. Asemeni altor planuri ale poetului, cum ar fi acela de a-și traduce el însuși poeziile în românește — pe o filă de manuscris, păstrată acum în muzeul nostru, s-a descoperit traducerea brută a cunoscutei sale poezii *Mindent neked adok (Îți dau totul ție)*; a cochetat, de asemenea, cu ideea de a-și încerca și direct în limba română condeiul. Se pare că poezia *Zile sterile* de pe aceeași pagină de manuscris — poezia care nu este versiunea românească a celei cu același titlu din maghiară — ar fi o încercare de realizare a acestei intenții.

Opera poetică a lui Dsida Jenő, acest cîntec întrerupt prea devreme, rămîne o pagină memorabilă a literaturii maghiare din țara noastră, iar truda sa, de o impresionantă dăruire, la tălmăcirea *Glossei* eminesciene va fi întotdeauna o mărturie a întîlnirii creatorilor de excepție sub semnul valorilor perene.

DOMOKOS Éva

GLOSSĂ

Vremea trece, vremea vine,
Toate 's vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te 'ntreabă și socoate.
Nu spera și nu ai teamă:
Ce e val, ca valul trece;
De te 'ndeamnă, de te chiamă,
Tu rămâi la toate rece.

148

Zică toți ce vor să zică,
Treacă 'n lume cine-o trece;
Ca să nu 'ndrăgești nimică,
Tu rămâi la toate rece.

Tu rămâi la toate rece,
De te 'ndeamnă, de te chiamă:
Ce e val, ca valul trece,
Nu spera și nu ai teamă.
Te întreabă și socoate,
Ce e rău și ce e bine;
Toate 's vechi și nouă toate:
Vremea trece, vremea vine.

147

CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Discuțiile asupra „barocului" au luat amploare în istoria culturii și a literaturii noastre vechi. Pentru unii e vorba de un «intrus», de care ne putem dispensa, cum au făcut-o de altfel toți maeștrii disciplinei, de la Densusianu și Iorga la D. Popovici.

Pentru alții e vorba de un concept necesar și inevitabil, impus de cercetarea mai nouă, care ar permite o viziune mai nuanțată și, în ultimă instanță, mai adecvată, a literaturii române din secolele XVII și XVIII.

În această situație ni s-a părut că dezbaterea recentei cărți a lui Ion Istrate: *Barocul literar românesc* (Editura „Minerva", 1982) ar avea darul să repună pe tapet, pe o bază concretă, o serie de probleme care-i preocupă într-un grad înalt pe specialiști, pe profesori, ca și pe numeroșii interesați de cultura noastră veche. În locul cronicii de rigoare, am preferat calea mai vie, deși poate mai riscantă, a unei convorbiri libere. Iau parte la ea profesorii Edgar Papu și Paul Cornea

ÎN DEZBATERE:

BAROCUL LITERAR ROMÂNESC

Paul Cornea: Ceea ce ne atrage în cazul cărții lui Ion Istrate, *Barocul literar românesc* — pe care avem de gînd s-o discutăm împreună aci — e, înainte de toate, tema ei. Pînă mai ieri, mai exact pînă prin 1970, recursul la conceptul de «baroc» era incidental și extrem de precar. În ultimii 10—15 ani s-a produs însă o întorsătură spectaculoasă: o serie de contribuții s-au succedat rapid, situînd barocul în postura nu doar a unei simple referințe utile, ci a unei perspective de lectură privilegiate pentru cultura și literatura secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Printre contribuțiile amintite, una, remarcabilă, vă aparține chiar Dumneavoastră. Altele se datorează — exemplific dintr-o lungă listă — Doinei Curticăpeanu, Manuelei Tănăsescu, lui Adrian Marino, Dan Horia Mazilu, Romul Munteanu, I. Pulbere etc. Voga aceasta bruscă a suscitat, se înțelege, reacții contradictorii: de adeziune, dar și de refuz, deși, deocamdată cel puțin, rezervele se exprimă mai degrabă ca o rezistență surdă decît ca o împotrivire fățișă. Oricum ar fi, apariția unei noi cărți năzuind spre o cuprindere sintetică a faptelor și, ca atare, repunînd pe tapet numeroase probleme litigioase, ni s-a părut vrednică de atenție. Cu atît mai mult, cu cît e vorba de o lucrare îndrăzneață (prin aceea că pune sub semnul întrebării multe «adevăruri» venerabile și-și asumă riscul unor ipoteze neașteaptate), bazată pe o informație bogată și scrisă cu o vervă demonstrativă indeniabilă. Să adaug — e important pentru cei ce ne vor citi — că nu urmărim aci un examen critic scrupulos și metodic. Ca orice convorbire, nici aceasta nu va putea coborî în detalii, nici nu va fi probabil destul de nuanțată. În plus, noi nici n-avem, stimate tovarășe Papu, opinii identice despre multe dintre problemele în dezbatere. În această situație, ne aplecăm

asupra cărții lui Istrate fără pretenția de a da judecăți globale ori măcar de a formula, în toate privințele, opinii similare. E vorba de un fel de mic concert critic pe două voci. Să sperăm că nu va fi cacofonic...

Edgar Papu: Aș vrea să încep prin a sublinia că apreciez în mod deosebit erudiția autorului. Istrate își sprijină viziunea asupra barocului pe lecturi întinse, uneori mergînd foarte departe, aș zice uimitor de departe pentru vîrsta lui (pe care Dvs. ați comis «indiscreția» de a mi-o dezvălui). E adevărat că nu toate cunoștințele exhibate sînt fundamentale și nici n-au caracter selectiv. Totuși capacitatea de a digera un mare volum de informație e evidentă, iar munca depusă — impune.

P.C.: Cu atît mai mult mă deranjează la Istrate o anumită ingratitudine față de predecesori. Nu am în vedere deosebirile de păreri, oricît ar fi acestea de radicale, de vreme ce e limpede că o nouă viziune implică situarea polemică. Mă refer pur și simplu la faptul că unele puncte de vedere asemănătoare (în orice caz în concluzii), formulate la noi în ultimii ani, nu sînt pur și simplu luate în discuție, deși cercetătorii străini ai barocului, chiar cînd nu e vorba de «stele» de prima mărime, se bucură de un tratament foarte generos. M-a frapat astfel că lucrarea Dvs. despre baroc e menționată o singură dată, cu o ocazie irelevantă (*à propos* de opțiunea pentru etimologia «varietate de perlă») ori că valoroasele exegeze ale Doinei Curticăpeanu și Manuelei Tănăsescu sînt pomenite, la fel, *pro forma*. Studiul lui Mihai Zamfir, din 1970, cel dintîi care a pus problema interpretării baroce a *Țiganiadei*, nici nu e citat. Cred că nici cartea lui Mazilu, căreia i se recunoaște meritul de primă sinteză, nu e tratată corespunzător.

E.P.: Și eu cred că Istrate se comportă neatent și subiectiv cu unii dintre cercetătorii români care l-au precedat. Dacă lucrarea sa n-ar avea un profil erudit, pus cu insistență în lumină prin abundența subsolurilor și dezbaterea a numeroase opinii străine, cîteodată insignifiante, dacă ea ar fi avut, dimpotrivă, un caracter «adamic», de eseu în care totul e reluat de la zero, atunci desigur reproșurile noastre ar fi neavenite. E însă vorba de o lucrare savantă, care lasă să se perceapă, cu o anume emfază chiar, voința de a asuma convențiile științifico-academice. În această situație omisiunile nu pot fi absolvite.

P.C.: Intrînd în dezbaterea de fond, permiteți-mi să observ că Dvs. aveți principalul cuvînt. Sînteți un specialist al barocului iar eu un amator, cu competențe limitate. De aceea, e cazul să vă sugerez o primă temă: ce credeți despre definiția barocului pe care o propune Istrate?

E.P.: Desigur, problema e capitală, de vreme ce viziunea asupra conceptului de baroc prelimină într-un fel întreaga anchetă. Istrate procedează, cum se și cuvenea, la o amplă explorare a punctelor de vedere avansate pînă acum de cercetarea străină, fără a simplifica — și asta e pozitiv — complexitatea și extrema disparitate a opiniilor. După o lungă și amănunțită trecere în revistă a ceea ce s-a spus, ne dă propria-i interpretare în capitolul intitulat: *„Enigma" barocului*. Din păcate, rezultatul acestui ostenitor excurs e foarte dezamăgitor: finalmente, aflăm că barocul ar fi caracterizat de tripticul: «neregulat, bizar, inegal.» «Definiția» aceasta are însă două cusururi: ea nu e nouă, reia ceea ce s-a mai spus; îndeosebi e «slabă», deoarece nu diferențiază satisfăcător fenomenul baroc de o serie de fenomene și manifestări cu care se înrudește ...

P.C.: În adevăr, calificativele de neregulat, bizar, inegal pot conveni și unor opere manieriste, romantice, expresioniste...

E.P.: Tocmai! Spre a circumscrie caracterul baroc e nevoie de ceva mai mult decît de cele trei trăsături amintite. Oricine meditează, de pildă, la criteriile prin care Wölfflin distinge barocul de clasicismul Renașterii își dă seama că ele ar putea fi aplicate și romantismului. Nu însă dacă ținem seama de ceea ce eu am numit «trăirea defensivă», deci conștiința sau doar prezența (căci procesul poate fi și subconștient) unei deficiențe, a unei tensiuni lăuntrice, care-și oferă compensația «strălucirii» exterioare.

de unghiul de privire al interpretantului. Din acest punct de vedere, teoria lui Istrate e măcar în parte sinucigașă; dacă cititorul imprimă cărților populare coloratura barocă, pe care ele *nu* o posedă de fapt, atunci întreaga discuție devine inutilă; mentalitatea barocă preexistă lecturii și, ca atare, trebuie explicată prin alți factori modelatori decît cărțile populare ...

E.P.: Mai e ceva. Orice s-ar spune, barocul e în mare parte o *forma mentis* caracteristică nobilimii. Nu e desigur numai, dar e preeminent aristocratică. Ipoteza unui baroc inculcat prin lectură cu voce tare unui auditoriu țărănesc analfabet îmi pare cu totul neverosimilă.

P.C.: Ciudat este și faptul că Istrate risipește o enormă subtilitate spre a ne convinge că datorită cărților populare a fost posibilă reconstrucția imaginară a unui univers analog, capabil să satisfacă nevoia individului de fabulos, mitic, ireal antropomorfic etc. Presupunînd că am cădea de acord cu demonstrația (ceea ce nu e cazul), se naște întrebarea dacă era necesar să se meargă atît de departe: lumea basmelor, matrice spirituală veritabilă a populației rurale (și nu numai a ei) nu constituie oare (și în multe privințe nu constituie încă) spațiul privilegiat al unei imagistici a bizarului și neregulatului, în care coexistă ezotericul, fantasticul, magicul, legendarul etc.? Cartea lui Eugenio Battisti, *Antirenașterea*, tradusă recent în românește, aduce în această direcție un material bogat și concludent. Dar deși teza despre lumea cărților populare ca «primă prefigurare barocă» rămîne neconvingătoare, cred că Istrate are meritul de a ridica problema, deosebit de interesantă și puțin studiată pînă în prezent, a impactului oralității asupra formelor scriptice ale literaturii noastre vechi. Un detaliu: nu văd de ce «lectura expresivă», la care se referă autorul, ar aparține unei «retorici involuntare»; efortul de a persuada prin nuanțarea intonațională a textului nu poate fi decît conștient, deci «voluntar».

E.P.: Vreau să mă opresc acum, fugar, asupra modului în care este abordată figura unui om exemplar pentru barocul românesc: Miron Costin. Istrate întreprinde o analiză laborioasă spre a lămuri un punct în esență minor: cărui gen i se subordonează poemul *Viața lumii* ...

P.C.: Poate din teama de a umbla pe drumuri bătute, el are uneori un fel foarte complicat și prolix de a spune lucruri simple.

E.P.: Concluzia cercetării e că *Viața lumii* ar avea drept model compozițiile versificate din colegiile poloneze, care urmăreau exercitarea elevilor în mînuirea limbii latine. Ipoteza e plauzibilă. Surprinzător e însă că o multitudine de aspecte majore privind caracterul baroc al cronicarului, puse în lumină de lucrările Doinei Curticăpeanu, ale lui Dan Horia Mazilu și ale mele nu sînt deloc valorificate. Eu am arătat, de pildă, că Miron Costin e un scriitor tipic al declinului și destrămării, dar că alături de registrul angoasei, al conștiinței tragice, există la el, în virtutea unui contrast eminamente baroc, și o zonă luminoasă, împodobită și înflorită, vizibilă în oratiile domnești (discursurile în limba polonă) etc.

P.C.: De Miron Costin, ca și de ceilalți cronicari, se leagă și problema caracterizării lor ca «umaniști». Istrate refuză conceptul, pe care totuși îl admit azi mai toți istoricii culturii și literaturii vechi. De bună seamă că, încadrîndu-i pe Ureche, Costin ori Cantemir în sfera umanismului, ne asumăm riscul unei aproximații. Termenul — e evident — nu acoperă decît în parte realitatea autohtonă; el trebuie luat *cum grano salis*, specificîndu-l în funcție de contextul local și asociindu-l cu alte elemente de predicație, așa cum avioanele sînt descoperite noaptea la întretăierea mai multor fascicule luminoase. Dar toate «universalele» cu care operăm (romantism, iluminism, clasicism etc.) corespund numai parțial obiectelor pe care le denumesc (gradul adecvării variind, desigur, de la caz la caz). De aceea, nu înțeleg de ce ar trebui să sancționăm în mod special noțiunea de «umanism», ale cărei motivații sînt puternice și a cărei oportunitate a fost în ultimii ani de repetate ori dovedită.

E.P.: Absolut de acord. A admite barocul nu înseamnă a respinge existența uma-

de unghiul de privire al interpretantului. Din acest punct de vedere, teoria lui Istrate e măcar în parte sinucigașă; dacă cititorul imprimă cărților populare coloratura barocă, pe care ele *nu* o posedă de fapt, atunci întreaga discuție devine inutilă; mentalitatea barocă preexistă lecturii și, ca atare, trebuie explicată prin alți factori modelatori decît cărțile populare ...

E.P.: Mai e ceva. Orice s-ar spune, barocul e în mare parte o *forma mentis* caracteristică nobilimii. Nu e desigur numai, dar e preeminent aristocratică. Ipoteza unui baroc inculcat prin lectură cu voce tare unui auditoriu țărănesc analfabet îmi pare cu totul neverosimilă.

P.C.: Ciudat este și faptul că Istrate risipește o enormă subtilitate spre a ne convinge că datorită cărților populare a fost posibilă reconstrucția imaginară a unui univers analog, capabil să satisfacă nevoia individului de fabulos, mitic, ireal antropomorfic etc. Presupunînd că am cădea de acord cu demonstrația (ceea ce nu e cazul), se naște întrebarea dacă era necesar să se meargă atît de departe: lumea basmelor, matrice spirituală veritabilă a populației rurale (și nu numai a ei) nu constituie oare (și în multe privințe nu constituie încă) spațiul privilegiat al unei imagistici a bizarului și neregulatului, în care coexistă ezotericul, fantasticul, magicul, legendarul etc.? Cartea lui Eugenio Battisti, *Antirenașterea*, tradusă recent în românește, aduce în această direcție un material bogat și concludent. Dar deși teza despre lumea cărților populare ca «primă prefigurare barocă» rămîne neconvingătoare, cred că Istrate are meritul de a ridica problema, deosebit de interesantă și puțin studiată pînă în prezent, a impactului oralității asupra formelor scriptice ale literaturii noastre vechi. Un detaliu: nu văd de ce «lectura expresivă», la care se referă autorul, ar aparține unei «retorici involuntare»; efortul de a persuada prin nuanțarea intonațională a textului nu poate fi decît conștient, deci «voluntar».

E.P.: Vreau să mă opresc acum, fugar, asupra modului în care este abordată figura unui om exemplar pentru barocul românesc: Miron Costin. Istrate întreprinde o analiză laborioasă spre a lămuri un punct în esență minor: cărui gen i se subordonează poemul *Viața lumii* ...

P.C.: Poate din teama de a umbla pe drumuri bătute, el are uneori un fel foarte complicat și prolix de a spune lucruri simple.

E.P.: Concluzia cercetării e că *Viața lumii* ar avea drept model compozițiile versificate din colegiile poloneze, care urmăreau exercitarea elevilor în mînuirea limbii latine. Ipoteza e plauzibilă. Surprinzător e însă că o multitudine de aspecte majore privind caracterul baroc al cronicarului, puse în lumină de lucrările Doinei Curticăpeanu, ale lui Dan Horia Mazilu și ale mele nu sînt deloc valorificate. Eu am arătat, de pildă, că Miron Costin e un scriitor tipic al declinului și destrămării, dar că alături de registrul angoasei, al conștiinței tragice, există la el, în virtutea unui contrast eminamente baroc, și o zonă luminoasă, împodobită și înflorită, vizibilă în oratiile domnești (discursurile în limba polonă) etc.

P.C.: De Miron Costin, ca și de ceilalți cronicari, se leagă și problema caracterizării lor ca «umaniști». Istrate refuză conceptul, pe care totuși îl admit azi mai toți istoricii culturii și literaturii vechi. De bună seamă că, încadrîndu-i pe Ureche, Costin ori Cantemir în sfera umanismului, ne asumăm riscul unei aproximații. Termenul — e evident — nu acoperă decît în parte realitatea autohtonă; el trebuie luat *cum grano salis*, specificîndu-l în funcție de contextul local și asociindu-l cu alte elemente de predicație, așa cum avioanele sînt descoperite noaptea la întretăierea mai multor fascicule luminoase. Dar toate «universalele» cu care operăm (romantism, iluminism, clasicism etc.) corespund numai parțial obiectelor pe care le denumesc (gradul adecvării variind, desigur, de la caz la caz). De aceea, nu înțeleg de ce ar trebui să sancționăm în mod special noțiunea de «umanism», ale cărei motivații sînt puternice și a cărei oportunitate a fost în ultimii ani de repetate ori dovedită.

E.P.: Absolut de acord. A admite barocul nu înseamnă a respinge existența uma-

nismului. Există un umanism baroc, iar Miron Costin, e, din acest punct de vedere, un bun exemplu.

P.C.: În aplicările concrete pe teren românesc conceptul de baroc nu ne dă, de-altfel, mai puțin de furcă decît, să spunem, cel de umanism. Un exemplu edificator îl constituie *Divanul* lui Dimitrie Cantemir. Istrate are dreptate, după părerea mea, cînd critică interpretările exagerat raționaliste date lucrării. Dar oare categorisirea ei ca barocă e mai fericită? Argumentele invocate (conștiința scindată și încifrarea înțelesurilor) sînt foarte specioase (și labile) dat fiind caracterul neoriginal al cărții, care reprezintă, în fapt, o antologie de texte traduse. Încît, mai aproape de adevăr rămîne pentru mine Virgil Cândea, autorul excelentei ediții a *Divanului*, din 1969, care nu utilizează termenul de baroc și explică opera lui Cantemir ca o sinteză între «ideile raționalismului încă tînăr cu urzeala gîndirii medievale în curs de prefacere».

E.P.: Să-i concedem însă lui Istrate că demonstrează convingător caracterul baroc al *Istoriei ieroglifice*. Nu e un lucru nou, dar calea pe care o urmează e ingenioasă.

P.C.: Ideea «sistemului de încifrări succesive» greu de acceptat în cazul *Divanului* devine o ipoteză verosimilă în cazul *Istoriei ieroglifice*.

E.P.: Despre *Occisio Gregorii...* n-am multe de spus. Remarc că bizara încercare de teatru școlar e discutată în scopul stabilirii paternității, nu al valorificării critice. Istrate consumă multă energie spre a stabili că lucrarea ar aparține lui Budai-Deleanu, cum sugerase deja Lucia Protopopescu.

P.C.: Supoziția nu e improbabilă, însă, lipsind deocamdată o probă decisivă, siguranța lui Istrate că se află în posesia adevărului e cel puțin imprudentă. N-am cercetat chestiunea și nici n-am intenția s-o fac. Dar faptul că eminentul filolog ieșean N. A. Ursu, mare specialist în dezbateri de paternitate, care nu se prea sfiește să contrazică opiniile curente (vezi recenta deposedare a lui C. Cantacuzino stolnicul de *Istoria Țării Românești* în folosul lui Teofil Veștemeanu) e de data aceasta *contra* ipotezei Budai-Deleanu, dă de gîndit. Oricum ar sta lucrurile, pentru Budai-Deleanu, autor al unei capodopere, meritul de a fi scris eventual *Occisio* e cu totul secundar.

E.P.: Capitolul despre *Țiganiada* fiind cel din urmă, o observație se impune: în mod curios, Istrate nu se ocupă în cartea sa de o serie de autori și opere care ilustrează barocul. Nu-i consideră reprezentativi? Se îndoiește de apartenența lor barocă? Adoptă criteriul unei tratări selective? O explicație ar fi fost binevenită. Printre cei omiși se află...

P.C.: Nicolae Costin.

E.P.: Da, Nicolae Costin, Constantin Cantacuzino, dar și, înaintea lor, cum am încercat să dovedesc în cartea mea, Neagoe Basarab. Revenind la *Țiganiada*, cel de-al doilea pisc al barocului românesc după *Istoria ieroglifică*, vreau să spun că împărtășesc opinia autorului despre caracterul burlesc al poemei, deși nu sînt totdeauna de acord cu modul său de argumentare.

P.C.: Și eu prețuiesc capitolul dedicat *Țiganiadei*; cred că Istrate scrie aci cîteva din cele mai reușite pagini ale întregii cărți, care-mi plac nu numai prin «ce» spun, ci și prin felul «cum» spun. Totuși, ca și în alte locuri, poate din cauza voinței de originalitate, poate tîrît de demonul speculației, argumentarea devine uneori stufoasă, de-a dreptul «barochistă», deși tot modul «clasic» (în sensul lipsei de exaltare, al clarității și distanței față de text) rămîne cel mai pertinent chip de a vorbi despre baroc, ca și despre orice alt subiect critic. În tinerețe am «păcătuit» și eu căzînd sub fascinația lui Budai-Deleanu, așa că-l înțeleg bine pe Istrate. Am ajuns atunci — se împlinesc 25 de ani de la apariția studiului meu despre *Țiganiada* în „*Viața Românească*" — la alte concluzii decît exegetul de azi... *et pour cause!* Consideram anume că *Țiganiada* e o operă caracteristică «luminilor», ancorată puternic în raționalism; în același timp însă că ea polemizează cu modelul clasic, demitizîndu-l; prin amestecul de livresc și folcloric, prin grotesc și jactanța limbajului, îmi sugera o analogie cu Rabelais; prin condiția telurică și învălmășeala umană îmi sugera o analogie cu Breugel.

E.P.: Să ştiţi că nu greşeaţi prea mult. În *Ţiganiada* pot fi găsiţi şi Rabelais şi Breugel. Singura greşeală — de fapt, esenţială — este că asemenea analogii, deşi binevenite pentru pătrunderea anumitor aspecte ale poemei, nu-i surprind, totuşi, caracterul definitoriu.

P.C.: Aşa este. Dar să revin. În final, observam totuşi că nici o «apropiere» nu-l poate elucida pe Budai-Deleanu. Astăzi descopăr în *Ţiganiada* multe lucruri pe care nu le vedeam pe vremuri, fiindcă perspectiva mea de lectură e alta decît atunci. Dar ideea ireductibilităţii lui Budai-Deleanu nu mi-am schimbat-o: sînt convins că nici o interpretare monovalentă nu e deplin satisfăcătoare, nici cea barocă, deşi aceasta oferă certe puncte de sprijin. Mă raliez deci opiniei echilibrate a Ioanei Em. Petrescu, autoarea unui studiu excepţional despre capodopera lui Budai-Deleanu: «Deşi conţine elemente clasice, baroce şi romantice, *Ţiganiada* nu se lasă integrată definitiv, în întregul ei, nici unuia din aceste curente şi rămîne expresia aspiraţiei lui Budai-Deleanu de a descoperi, pe urmele lui Homer, condiţia originară a poeziei.»

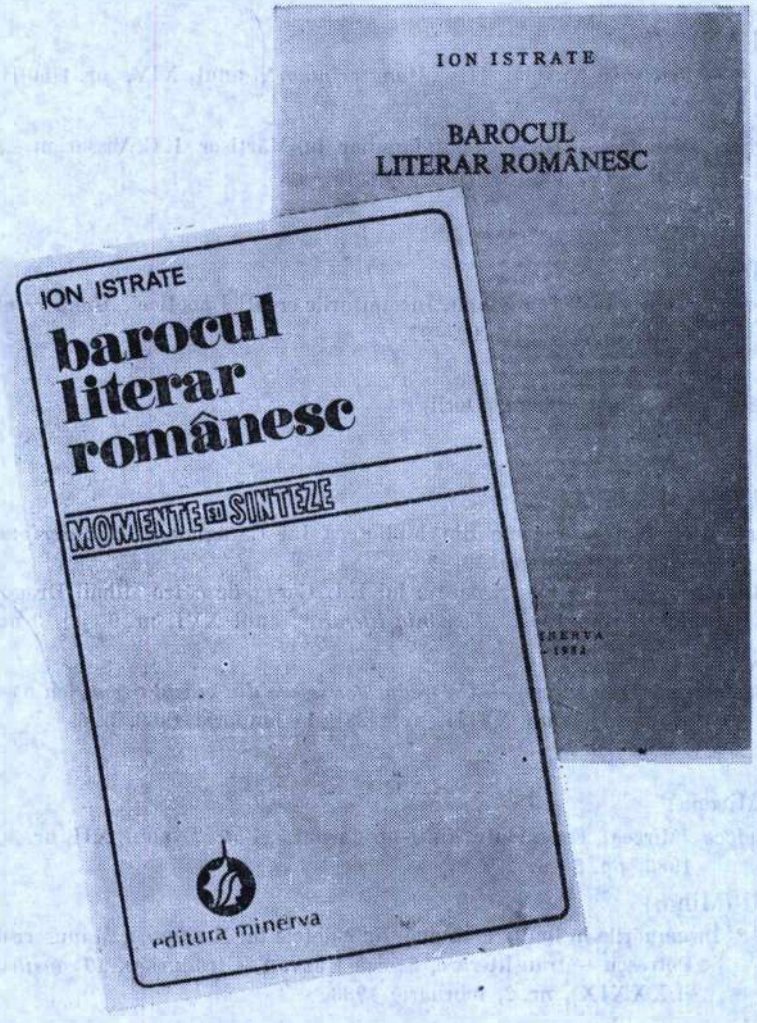
Înainte de a încheia convorbirea noastră, aş vrea să mai pun în discuţie un punct de vedere. Vreau, anume, să mă opresc asupra uneia dintre afirmaţiile lui Istrate, de importanţă principială, care revine sub diverse forme. O citez în versiunea de la pag. 358: «Apariţia formelor literare moderne precede literatura luminilor (în care se continuă, însă, oarecum firesc) şi este independentă de clasicismul decadent pe care-l identifica G. Călinescu drept prim moment al modernizării». Deşi nu e aci locul unei dezbateri ample, aş dori să spun cîteva cuvinte în sprijinul poziţiei lui G. Călinescu, împărtăşită dealtfel de majoritatea istoricilor literari de astăzi. Mai întîi noţiunea de «modern» e relativă: un autor e totdeauna modern în raport cu altul. Spre exemplu, Dosoftei e modern în raport cu Coresi, Conachi în raport cu Dosoftei, Alecsandri în raport cu Conachi şi Arghezi în raport cu Alecsandri. La începutul veacului nostru, Conachi era simţit «modern» în raport cu evoluţia liricii din secolul al XIX-lea; astăzi schimbările de gust şi mentalitate sînt atît de rapide şi de majore, încît am avea mai degrabă tendinţa să-l considerăm pe Alecsandri drept un cap de serie, iar pe Conachi drept un ultim reprezentant al poeziei non-moderne. Graniţa modernităţii pare să se fi deplasat «în sus» şi, dacă lucrul nu e încă vizibil pentru toată lumea, nu încape îndoială că va deveni în următorii 20—30 ani. Ni se cere, însă, împotriva acestei evoluţii a sensibilităţii şi a climatului difuz de opinie, să mutăm hotarul modernizării înapoi, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, epocă — e drept, şi se cuvine s-o subliniem — de remarcabilă eflorescenţă a spiritualităţii româneşti. Totuşi, deplasarea «în jos» e greu de admis. Pe de o parte, fiindcă istoricii literari nu pot acţiona pe cont propriu, fără a ţine seama de ceea ce se petrece în istoria social-politică şi în istoria culturii. Or, deocamdată se consideră că istoria modernă a României începe cam în ultimul pătrar al veacului al XVII-lea, după pacea de la Kuciuk-Kainardji, care accentuează semnele de destrămare ale economiei patriarhale şi ale recesiunii otomane. În această situaţie nu cred oportună existenţa unei incongruenţe între periodizarea etapelor de dezvoltare socio-istorică şi periodizarea epocilor culturale. Există însă, pe de altă parte, un argument intern seriei literare, care mi se pare încă mai puternic. Oare ce înseamnă «apariţia formelor literare moderne»? E vorba de ivirea incidentală a *speţelor* ori de ecloziunea sistematică a *speciilor*? Să luăm exemplul *Istoriei ieroglifice*. Romanul alegoric al lui Cantemir e o capodoperă fără urmaşi, din păcate, şi fără ecou contemporan, deoarece manuscrisul a fost publicat cu mult mai tîrziu. Se pune deci întrebarea: data de naştere (convenţională) a romanului, înţeles ca «formă literară modernă», să fie 1705, cînd a fost elaborată o primă încercare, *sui-generis* ca manieră, fără ereditate beletristică şi fără putinţa de a participa la actul comunicării literare, sau perioada paşoptistă, cînd s-a instaurat o producţie românească pe scară mare, diversă sub raport tipologic şi bazată pe o relaţie organică între autori, editori şi public? Între cele două alternative (dau exem-

plului o semnificație simbolică), unii o vor prefera pe cea dintîi, G. Călinescu o prefera pe cea de-a doua; întrucît mă privește cred că avea dreptate.

E.P.: Regret că nu pot fi complet de acord cu Călinescu și cu Dvs. Dacă istoria literară ar integra o operă în vremea în care a fost *receptată*, și nu în aceea în care a fost *creată*, consecvent ar fi să rețină *Istoria ieroglifică* printre scrierile din veacul al XIX-lea, și *Învățăturile lui Neagoe Basarab* printre cele din veacul nostru. Nu neg importanța, cum spuneți Dvs., a relației dintre autor, editor și public, însă nu aș situa-o deasupra momentului cînd opera a ieșit din mintea și inima scriitorului. Aceasta nu mă împiedică să apreciez subtilele Dvs. observații asupra ideii de *modern*.

P.C.: E acum, mi se pare, momentul să se despărțim. Nu înainte de a constata încă o dată — și nu formal — că studiul tînărului și înzestratului Ion Istrate despre baroc constituie efectiv o contribuție incitantă și binevenită. Noi i-am luat în discuție — *sine ira et studio* — mai ales anumite laturi sau afirmații care nu ne-au satisfăcut. Lucrul e explicabil: am urmărit să ne delimităm de autor mai mult decît să ne formulăm pozițiile concordante. Sper, în pofida neajunsurilor proprii formulei orale alese, că schimbul de păreri la care am procedat va putea fi de oarecare folos. Pentru mine, în orice caz, a fost o plăcere să vă am partener de discuție pe Dvs., stimate tovarășe Papu. Vă mulțumesc!

E.P.: Vă mulțumesc și eu, declarîndu-mă de perfect acord cu concluziile Dvs. asupra cărții.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(ianuarie — martie 1983)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

* * * — *Prietenie* Nuvelă. II. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 79—91.

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Mitzura) — Un oaspete familiar în Mărțișor I. C. Vissarion. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 46—48.

B

BARBU (Ion)

Coloșenco (Mircea) — Ion Barbu. Începuturile creației poetice „*Manuscriptum*", anul XIV nr. 1(50)/1983, pp. 92—97.

BLAGA (Lucian)

Vezi: Marti, Hugo (Blaga, Dorli)

C

CARAGIALE (I. L.)

Scurtu (Nicolae) — O carte din biblioteca lui Caragiale. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 69—70.

Vanicescu (Mircea) — O scrisoare a lui I. L. Caragiale către Mihail Dragomirescu, trimisă din Berlin, 1907. „*România literară*", anul XVI, nr. 9, joi, 3 martie 1983, p. 5.

CODRESCU (Theodor)

Dragomirescu (Alexandru) — *Un traducător ieșean din veacul trecut*, (cu o scrisoare inedită). „*Cronica*", anul XVIII, nr. 2(88), 14 ianuarie 1983, p. 6.

E

ELIADE (Mircea)

Handoca (Mircea) Fragmente dintr-un jurnal. „*Vatra*", anul XII, nr. 3(144), 20 martie 1983, pp. 5—6.

EMINESCU (Mihai)

* * * Însemnările în limba germană din caietele lui Eminescu, Manuscrisul 2257. Mariana Petrescu — transliterare, Stoica Răzvan — traducere. „*Transilvania*", anul XII, (LXXXIX), nr. 2, februarie 1983.

Petrescu-Popa (Mariana) — Cu privire la colaborarea cu editura Brockhaus. „*Manuscriptum*," anul XIV, nr. 1(50)/1983, p. 22—27.

Pintea (G.) — Pagini germane. Note despre filosofia lui Hegel. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 12—21.

Vatamaniuc (D.) — Etica gazetarului (Fragmente de articole). „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 9—12.

EMINOVICI, (Harieta)

Pop (Z. N. Augustin) « *...Cîte ceva despre Harieta Eminovici* ». (Cu o scrisoare inedită.) „*Steaua*", nr. 1(422)/1983, p. 27.

F

FOCILLON (Henri)

Ionescu (Radu) — *Témoignages d'une grande amitié : Quelques lettres inédites...* à Georges Opresco. „*Revue Roumaine D'Histoire de L'Art*". Serie Beaux-Arts, Tome XIX, 1982, pp. 75—82.

G

GIDE (André)

Dumitrescu (Gabriela) — André Gide. Paul Morand, Colette Yver către Elena Văcărescu. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(50)/1983, pp. 166—171.

H

B. P. HASDEU

Ilin (Stancu) — Versuri închinate voievozilor Moldovei. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 32—35.

I

IORGA (Nicolae)

Meclian (Gheorghe) — Nicolae Iorga și răscoala din 1907. (Scrisori către N. Iorga). „*Caiete botoșănene*". anul 1, nr. 2 februarie 1983, p. 2.

K

KIRILEANU (G. T.)

Bostan (Constantin) — G. T. Kirileanu și *Istoria...* lui Călinescu. „*Tribuna*", anul XXVII, nr. 6(1964), 10 februarie 1983, p. 3.

M

MAIORESCU (Titu)

Fassel (Horst) — Un poem inedit: *[Was hat das unglück für Gewalt] (Ce forță are deznădejdea!)* ; în românește de M[arin] S[orescu]. „*Ramuri*", (223) 15 ianuarie 1983, p. 13.

Goci (Aureliu) — Titu Maiorescu și traducerea versurilor eminesciene. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 28—31.

Oltean (Vasile) — Un autograf eminescian autentic? [Scrisoare către Chibici Rîvneanu]. „*Familia*", anul 19(119), seria a V-a, nr. 1(208), ianuarie 1983, p. 8.

Pop (Augustin Z. N.) — Despre ediția princeps. „*Tribuna*", anul XXVII, nr. 2(1360), 13 ianuarie 1983, p. 2.

Surdu (Alexandru) — Un manual de logică inedit. „*Astra*", anul XVIII, nr. 1(136), ianuarie 1983, pp. 4—6.

MARTI (Hugo)

Blaga (Dorli) — Lucian Blaga și prietenii din Elveția. — Corespondență]. „*Manuscriptum*", anul. XIV, nr. 1(50)/ 1983, pp. 98—116.

MÂȘLEA (Ana)

* * * — *Sonet pentru iarna aceasta; Crinul; Și tu mă aștepți în primăveri; Cu plins de aur.* Poeme inedite. „*Cronica*", anul XVIII, nr. 5(888), 4 februarie 1983, p. 4.

MINULESCU (Ion)

Grozdan (Dorian) — Cu Ion Minulescu prin Banat. [Dedicație]. „*Orizont*", anul XXXIV, nr. 12(785), 25 martie 1983, p. 11.

MORAND (Paul)

Dumitrescu (Gabriela) — André Gide, Paul Morand, Colette Yver către Elena Văcărescu „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 166—171.

P

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D.) — Cîntecul de alean al păcii și înfrățirii între popoare. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 36—45.

PETRESCU (Camil)

Ichim (Florica) — Condiția scriitorului și munca intelectuală. *[Pentru un statut al muncii intelectuale]*. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 62—68.

PETRINO (Dimitrie)

Popescu-Cadem (C.) — Implicațiile unui proces. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/ 1983, pp. 145—151.

R

REBREANU (Liviu)

Istrate (Gavril) — O scrisoare a lui Liviu Rebreanu. „*Cronica*", anul XVIII, nr. 9(892), 4 martie 1983, p. 5.

S

SADOVEANU (Mihai)

Sassu (Vasile M.). — M. Sadoveanu, M. Sevastos în apărarea lui V. G. Morțun. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 59—61.

SCHESAEUS (Christian)

Socaciu (Elena) — Christian Schesaeus despre răscoala din 1562. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 49—58.

T

THEODORESCU (Cicerone)

* * * — *Rînduieli; Mituri; Taine; Post bellum;* (din volumul *De bello Dacico*). „*România literară*", anul XVI, nr. 7, joi 17 februarie 1983.

V

VĂCĂRESCU (Elena)

Vezi: Gide, André; Morand, Paul; Yver, Collete. (Dumitrescu, Gabriela).

VIANU (Tudor)

Alexandrescu Vianu (Maria) — Cîteva precizări — „*Steaua*", anul XXXIII, nr. 12(427), decembrie 1982, p. 22.

VRÂNCEANU (Dragoş)

Marian (Rodica) — Dragoş Vrânceanu sau „dorul de poezie" [versuri] „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 76—78.

Y

YVER (Colette)

Dumitrescu (Gabriela) — André Gide, Paul Morand, Colette Yver către Elena Văcărescu. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 166—171.

Z

ZAMFIRESCU (G. M.)

Dimiu (Claudia) — Între teatru şi literatură. «*...o experienţă de meşteşugar al scrisului dar mai ales al scenei*» [memoriu]. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 152—156.

ZARIFOPOL (Paul)

Oprişan (I.) — Corespondenţă din anii de studii. „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50)/1983, pp. 157—165.

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: **Mateiu I. CARAGIALE (147); Mircea ELIADE (89); Mihai EMINESCU (12, 28, 26); Camil PETRESCU (7875); Al. I. PHILIPPIDE (163); Ion PILLAT (10, 84).**

FOTOGRAFII: **Tudor ARGHEZI (89); Ion BARBU (40, 42, 43); Henri BERGSON (172); Lucian BLAGA (86); Mateiu I. CARAGIALE (147); DSIDA Jenő (174); Mircea ELIADE (88, 92, 99); Frontispicii (ziare şi reviste): „Bilete de papagal" (89); „Rampa" (50); „Romanul" (21); „Timpul" (20); „Vremea" (50); Nicolae IORGA (44, 46, 55, 58, 68, 65); St. O. IOSIF (157); „Junimea" — tablou — (154); Camil PETRESCU (68, 79); Al. I. PHILIPPIDE (160, 165, 168); Ion PILLAT (32, 38); Radu STANCA (110, 144); Vladimir STREINU (100, 103, 105, 106, 107).**

DESENE (PICTURĂ): **Caricaturi Nicolae IORGA (43, 50); Ligia MACOVEI — din ilustraţiile la poeziile eminesciene; Ştefan POPESCU — Peisaj (158).**

SCULPTURĂ: **I. Dimitriu-BÂRLAD — Mihai Eminescu (9, 35); Columna lui Traian — (11, 13, 14, 15, 19).**

ACTE: **Camil PETRESCU (72); „Junimea" (155).**

Redacţia mulţumeşte, şi pe această cale, Elenei Iordache-Streinu, Floricăi Ichim, Dorinei Stanca, Georgetei Grasu, Liei Ciornea, Mariei Rafailă, precum şi lui Mircea Handoca, Constantin Liviu Rusu şi Nicolae Cristoveanu pentru sprijinul acordat la ilustrarea numărului de faţă.

Mulţumim în mod special Mariei Polojinţev pentru preţioasele documente fotografice comunicate (N. Iorga, Ion Pillat, Bergson ş.a.).

Ne exprimăm, de asemenea, profunda gratitudine pentru solicitudinea şi concursul preţios acordat de către Mady Dinu, Vladimir Pană şi George Macovescu la realizarea iconografiei „avangardiste" a ediţiei speciale a revistei „URMUZ" nr. 6.

COMMENTED SUMMARY

Scientific rigour, ideological responsability („MANUSCRIPTUM")
National and universal – editorial by Marian POPA
The rubric « ...THE ETERNAL GUARDIANS OF OUR EVERLASTING SOIL... » begins with a poem dedicated to Eminescu by **Ion PILLAT** (Commentary: Cornelia PILLAT)
M. EMINESCU: *I come to ask you the peace of the world* – scenes from the dramatic poem *Decebal* (Aurelia CREȚIA); *Again about the „Problem of the Danube" and the national sovereignity* – articles from the journalism at „Timpul" (D. VATAMANIUC); Within the *German Pages* a fragment from a short-story « *...a souvenir of the sweet hours...* » (Translation by Gherasim PINTEA)
At the rubric PROFESSION OF FAITH
Lucian BLAGA – « *Our country, which I love above all...* » – Autobiographical argument (Dorli BLAGA)
RIDENDO CASTIGAT MORES
Tudor ARGHEZI: *„Bilete de papagal"* – satires and epigrams (Mitzura ARGHEZI)
Ion BARBU: *Rărturnica*, in an unknown variant (Mircea COLOȘENCO)
Nicolae IORGA: *Mrs. Avezeanu*, comedy (Claudia DIMIU)
THE REVELATION OF THE DOCUMENT
Camil PETRESCU: *Introduction at The Doctrine of Substance* (Text established by C. NOICA and Vasile Dem. ZAMFIRESCU). With a foreword by Constantin NOICA about the *„Substantialism" as doctrine*
PRIMA VERBA
Mircea ELIADE: *Robert's glory, The holidays, Summer journal* – new chapters from *The novel of the short-sighted teenager* (Mircea HANDOCA)
CREATION WRITING BOOKS
Vladimir STREINU: [*Reality and poetry*] – essai (George MUNTEAN)
A PLAY IN DEBATE
***King**, priest and prophet* by **Radu STANCA** facing the first two opinions: Paul EVERAC – *A modern fairy-tale or the putting in equation at Radu STANCA;* Ioana LIPOVANU-THEODORESCU – *Radu Stanca and « the pathos of lucidity »*
Within the rubric THE DOSSIER OF AN EXISTENCE
Mateiu I. CARAGIALE: – *The accountancy of a great writer* (Barbu CIOCULESCU)
CENTENNIAL
URMUZ (Commentary by Marin MINCU)
Instead of our traditional ALBUM LEAVES: The review „URMUZ" nr. 6. Avantgarde review. Special edition dedicated to Urmuz' birth centennial. A humbug in the Urmuz „style" by Nichita STĂNESCU
FROM THE WORLD OF THOSE WHO WRITE
A bet of the „Junimea" Society without winner (Aureliu GOCI)
Șt. O. IOSIF: *Curcaniada* – burlesque poem (Georgeta GRASU)
At the rubric ROMANIAN WRITERS IN FOREIGN ARCHIVES, I. OPRIȘAN continues to publish a grouping from the rich correspondance between the philologist **Al. I. PHILIPPIDE** and the german scholar **Hermann SUCHIER**
The rubric FOREIGN WRITERS IN ROMANIAN ARCHIVES presents a letter addressed by philosopher **Henri BERGSON** to a Romanian exegetist (Gabriela DUMITRESCU)
A passionate translator of Eminescu's poetry in Hungarian – **DSIDA Jenő** – is presented by DOMOKOS Eva at the rubric EMINESCIANA
THE BOOK OF LITERARY HISTORY puts into debate the volume *The Romanian literary Baroque* by Ion ISTRATE. Participate Edgar PAPU and Paul CORNEA
The issue ends with the usual rubrics BIBLIOGRAPHICAL CARD INDEX that records the unpublished literary works appeared in the Romanian literary press in the period 1st of January – 31st of March 1983 and ICONOGRAPHY.

SOMMAIRE COMMENTÉ

Rigueur scientifique, responsabilité idéologique („MANUSCRIPTUM")

National et universal — éditorial par Marian POPA

La rubrique « ...NOS ÉTERNELS GARDIENS DE LA TERRE ANCESTRALE... » débute par un poème dédié à Eminescu par **Ion PILLAT** (Commentaire: Cornelia PILLAT)

M. EMINESCU: *C'est la paix du monde que je viens demander* — scènes du poème dramatique *Decebal* (Aurelia CREȚIA); *De nouveau, „La Question du Danube" et la souveraineté nationale*, articles de la période du journalisme à „Timpul" (D. VATAMANIUC); Au cadre des *Pages allemandes*, un fragment de nouvelle « *...au souvenir des heures d'enchantement...* » (Traduction par Gherasim PINTEA)

Dans la rubrique PROFESSION DE FOI

Lucian BLAGA — « *Notre pays, que j'aime le plus au monde* » — Argument autobiographique (Dorli BLAGA)

RIDENDO CASTIGAT MORES

Tudor ARGHEZI: *„Bilete de papagal"* — satires et épigrammes (Mitzura ARGHEZI)

Ion BARBU: *Răsturnica*, une variante inconnue (Mircea COLOȘENCO)

Nicolae IORGA: *M-me Avezeanu*, comédie (Claudia DIMIU)

LA RÉVÉLATION DU DOCUMENT

Camil PETRESCU: *Introduction à la Doctrine de la Substance* (Texte établit par C. NOICA et Vasile Dem. ZAMFIRESCU). Préface par Constantin NOICA sur le *„Substantialisme" comme doctrine*

PRIMA VERBA

Mircea ELIADE: *Gloire de Robert, Les Vacances, Journal d'été* — nouveaux chapitres du *Roman de l'adolescent myope* (Mircea HANDOCA)

CAHIER DE CRÉATION

Vladimir STREINU: [*Réalité et poésie*] — essai (George MUNTEAN)

UNE PIÈCE EN DÉBAT

Roi, prêtre et prophète par **Radu STANCA**, en face des premières deux opinions: Paul EVERAC — *Un basme moderne ou la mise en équation à Radu Stanca;* Ioana LIPOVANU-THEODORESCU — *Radu Stanca et le « pathos de la lucidité »*

Au cadre de la rubrique DOSSIER D'UNE EXISTENCE:

Mateiu I. CARAGIALE — *Comptabilité d'un grand écrivain* (Barbu CIOCULESCU)

CENTENAIRE

URMUZ (Commentaire par Marin MINCU)

Au lieu de nos traditionnelles FEUILLES D'ALBUM, la Revue „URMUZ" no. 6. Revue d'avant-garde. Edition spéciale dédiée au centenaire de la naissance d'Urmuz. Une farce à la Urmuz pa Nichita STĂNESCU

DU MONDE DE CEUX QUI ÉCRIVENT:

Un pari sans gagneur a la Société „Junimea" (Aureliu GOCI)

Șt. O. IOSIF: *Curcaniada* — poème burlesque (Georgeta GRASU)

À la rubrique ÉCRIVAINS ROUMAINS DANS DES ARCHIVES ÉTRANGÈRES, I. OPRIȘAN publie de suite un groupage de la riche correspondance entre le philologue **Al. I. PHILIPPIDE** et le savant allemand **Hermann SUCHIER**

La rubrique ÉCRIVAINS ÉTRANGERS DANS LES ARCHIVES ROUMAINES présente une lettre adressée par le philosophe **Henri BERGSON** à un exégète roumain (Gabriela DUMITRESCU)

Un passioné traducteur de la poésie eminescienne en hongrois — **DSIDA Jenő** — est présenté par DOMOKOS Eva à la rubrique EMINESCIANA

LE LIVRE D'HISTOIRE LITTÉRAIRE soumet au débat le volume *Le Baroque littéraire roumain* par Ion ISTRATE. Participants: Edgar PAPU et Paul CORNEA

Le numéro finit par les rubriques courantes: FICHIER BIBLIOGRAPHIQUE qui consigne les inédites parus dans la presse littéraire roumaine pendant la période 1 Janvier 31 — Mars 1983, et ICONOGRAPHIE.

INHALT

Wissenschaftliche genanigkeit, ideologische Verantwortung („MANUSCRIPTUM")
Das Nationale und das Universelle — Leitartikel von Marian POPA
Die Rubrik «...UNSERE GROSSEN PATRIOTEN...» wird durch ein Gedicht von **Ion PILLAT**, eröffnet, das Eminescu gewidmet ist (Kommentar: Cornelia PILLAT)
M. EMINESCU: *Pacea pămîntului viu s-o cer*, Auszüge aus dem dramatischen Poem *Dezebal* (Aurelia CREȚIA); *Neues über die „Cestiunea Dunării" und die nationale Souveränität* — Aus den publizistischen Beiträgen in der Zeitung „Timpul" (D. VATAMANIUC); Im Rahmen der *Deutschen Texte* ein Novellenfragment «*...in Erinnerung süßer Stunden...*» (Übersetzung von Gherasim PINTEA)
In der Rubrik CREDO
Lucian BLAGA — «*Unser Land, das ich über alles liebe*» — Autobiographisches Argument (Dorli BLAGA)
RIDENDO CASTIGAT MORES
Tudor ARGHEZI: „*Papageienzettel*" — Satiren und Epigramme (Mitzura ARGHEZI)
Ion BARBU: *Răsturnica*, in ein unbekannten Variante (Mircea COLOȘENCO)
Nicolae IORGA: *Frau Avezeanu*, Komödie (Claudia DIMIU)
DOKUMENTE SPRECHEN
Camil PETRESCU: *Einleitung zur Doktrin der Substanz* (Mitgeteilt von C. NOICA und Vasile Dem. ZAMFIRESCU). Mit einem Vorwort von Constantin NOICA über den „*Substantialismus*" *als Doktrin*
PRIMA VERBA
Mircea ELIADE: *Roberts Ruhm, Die Ferien, Sommertagebuch* — Neue Kapitel aus dem *Roman eines kurzsichtigen Jünglings* (Mircea HANDOCA)
AUS DER ARBEITSMAPPE
Vladimir STREINU: [*Realität und Poesie*], Essay (George MUNTEAN)
EIN STÜCK IM GESPRÄCH
König, Priester und Prophet, von **Radu STANCA**, und die ersten Stellungnahmen dazu: Paul EVERAC — *Ein modernes Märchen oder die Aufstellung der Gleichung bei Radu Stanca;* Ioana LIPOVANU-THEODORESCU — *Radu Stanca und das «Pathos der Nüchternheit»*
Im Rahmen der Rubrik DOSSIER EINES SCHICKSALS
Mateiu I. CARAGIALE: *Die Buchführung eines grossen Schriftstellers* (Barbu CIOCULESCU)
100 JAHRE **URMUZ**: Kommentar von Marin MINCU
Anstelle der traditionellen ALBUMBLÄTTER: Zeitschrift „URMUZ" Nr. 6. Avangarde-Zeitschrift. Sonderausgabe anlässlich des hundertjährigen Jubiläums URMUZ. Eine Posse im Stil von Urmuz, von Nichita STĂNESCU
AUS DER WELT DER SCHREIBENDEN
Eine Wette ohne Sieger bei der „Junimea" (Aureliu GOCI)
Șt. O. IOSIF: *Curcaniada* — burleskes Poem (Georgeta GRASU)
In der Rubrik RUMÄNISCHE SCHRIFTSTELLER IN AUSLÄNDISCHEN ARCHIVEN veröffentlicht I. OPRIȘAN einen weiteren Teil des Briefwechsels zwischen dem Philologen **Al. I. PHILIPPIDE** und dem deutschen Wissenschaftler **Hermann SUCHIER**
Die Rubrik AUSLÄNDISCHE SCHRIFTSELLER IN RUMÄNISCHEN ARCHIVEN stellt einen Brief des Philosophen **Henri BERGSON** an einen rumänischen Exegeten vor (Gabriela DUMITRESCU)
Ein leidenschaftlicher Übersetzer der Dichtung Eminescus ins Ungarische — **DSIDA Jenő** — wird in der Rubrik EMINESCIANA von DOMOKOS Eva vorgestellt
DAS LITERATURWISSENSCHAFTLICHE BUCH
Der rumänische literarische Barock, von Ion ISTRATE, wird von Edgar PAPU und Paul CORNEA besprochen
Abschliessend die bekannten Rubriken BIBLIOGRAPHISCHE NOTIZEN (eine Bestandsaufnahme der Erstveröffentlichtungen in der rumänischen literarischen Presse zwischen dem 1. Januar und dem 31. März 1983) und IKONOGRAPHIE.

ПРОКОММЕНТИРОВАННОЕ ОГЛАВЛЕНИЕ

Научная строгость — идеологическая ответственность (МАНУСКРИПТУМ).

Национальное и всемирное — передовая статья Марьяна ПОПЫ.

Рубрика «...НАШИ БЕССМЕРТНЫЕ СТРАЖИ ВЕЧНОЙ ЗЕМЛИ» открывается поэмой **Иона ПИЛЛАТА**, посвященной М. Еминеску (коментарии Корнелии ПИЛЛАТ).

М. ЭМИНЕСКУ «*Чтоб я просил мира для живой земли*» — сцены из драматической поэмы *Децебал* (Аурелия КРЕЦЯ); *Снова о «Дунайском вопросе» и о национальном суверенитете* — публицистические статьи из газеты «Тимпул» (Д. ВАТАМАНЮК). В рамках «*Немецких страниц*» — фрагмент из новеллы «*... в память о сладких часах...*» (перевод Герасима ПИНТИ).

В рубрике «КРЕДО»

Лучиан БЛАГА. «*Наша страна, которую люблю превыше всего*» — Автобиографический аргумент (Дорли БЛАГА).

RIDENDO, CASTIGAT MORES

Тудор АРГЕЗИ. «*Билетики попугая*» — сатиры и эпиграммы (Мицура АРГЕЗИ).

Ион БАРБУ. *Рэстурника* в неизвестном до сих пор варианте (Мирча КОЛОШЕНКО).

Николае ЙОРГА. *Доамна Авезяну* — комедия (Клаудия ДИМИУ).

В рубрике ОТКРЫТИЕ ДОКУМЕНТА: **Камил ПЕТРЕСКУ.** «*Введение в «Доктрину сущности»*» (текст установлен К. НОЙКОЙ и Василе Дем. ЗАМФИРЕСКУ, предисловие К. НОЙКИ о «субстанциализме как о доктрине»).

Рубрика PRIMA VERBA

Мирча ЭЛИАДЕ. *Слава Роберта — Каникулы — Летний дневник.* Новые главы из *Романа близорукого подростка* (Мирча ХАНДОКА).

Рубрика ТВОРЧЕСКИЕ ТЕТРАДИ

Эссе **Владимира СТРЕИНУ** [*Действительность и поэзия*] (Джордже МУНТЯН).

В рубрике ОБСУЖДЕНИЕ ПЬЕСЫ

Первые суждения о пьесе **Раду СТАНКУ** *Король, батюшка и проиуратель*: Современная сказка или уравнение у Раду Станки Паула ЭВЕРАКА и Раду Станка и пафос здравого смысла Иоаны ЛИПОВАНУ-ТЕОДОРЕСКУ.

В рамках рубрики ДОСЬЕ ОДНОЙ ЖИЗНИ

Бухгалтерия одного великого писателя **Матея И. КАРАДЖАЛЕ** (Барбу ЧОКУЛЕСКУ).

Рубрика СТОЛЕТИЕ

УРМУЗ (комментарии Марины МИНКУ)

Вместо традиционных СТРАНИЦ АЛЬБОМА — журнал «Урмуз № 6» — передовой журнал. Специальный выпуск, посвященный столетию Урмуза (Фарс «в манере Урмуза» Никиты СТЭНЕСКУ).

ИЗ МИРА ТЕХ, КТО ПИШЕТ

Пари жунимистов без выигрышей (Аурел ГОЧ).

Шт. О. ИОСИФ. *Курканиада* — шуговская поэма (Джорджета ГРАСУ).

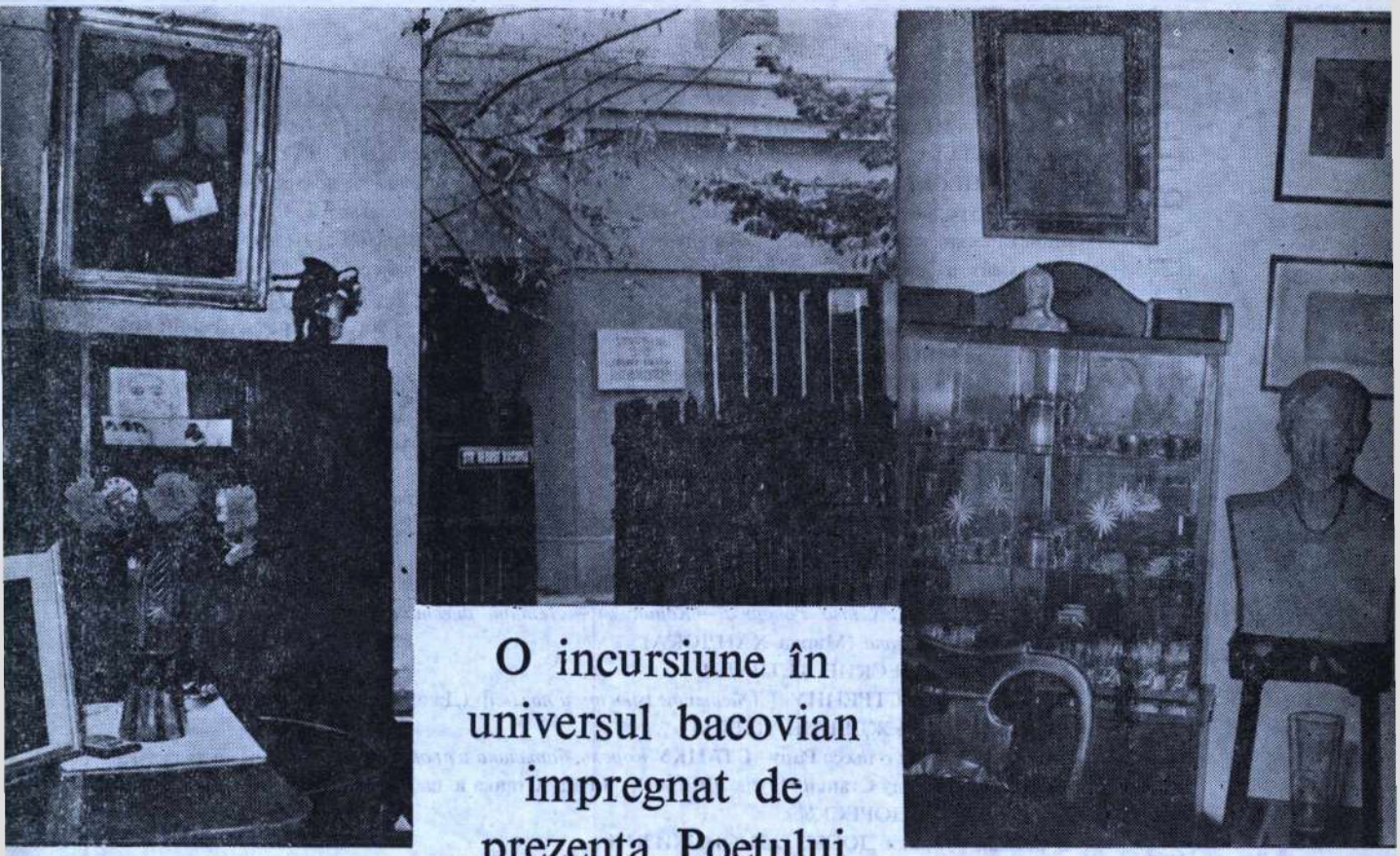
В рубрике РУМЫНСКИЕ ПИСАТЕЛИ В ЗАРУБЕЖНЫХ АРХИВАХ, И. ОПРИШАН продолжает публикацию из богатой переписки филолога Ал. И. **ФИЛИППИДЕ** с немецким ученым **Германом СУШЕРОМ.**

В рубрике ЗАРУБЕЖНЫЕ ПИСАТЕЛИ В РУМЫНСКИХ АРХИВАХ — письмо философа **Анри БЕРГСОНА** к одному румынскому экзегету (Габриэла ДУМИТРЕСКУ).

ДЗИДО Иене, страстного переводчика поэзии Эминеску на венгерский язык, представляет Эва ДОМОКОШ в рубрике ТВОРЧЕСТВО ЭМИНЕСКУ.

Рубрика КНИГА ПО ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ выносит на обсуждение работу Иона ИСТРАТЕ «*Румынское литературное барокко*» (участвуют Эдгар ПАПУ и Паул КОРНЯ).

Номер заканчивается традиционной БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ КАРТОТЕКОЙ, представляющей новинки румынской литературной прессы за период с I-го января по 31-е марта с.г. и рубрикой ИКОНОГРАФИЯ.

O incursiune în universul bacovian impregnat de prezența Poetului

O reîntîlnire cu poezia amurgurilor violete, cu atmosfera de viață și creație a autorului „Serenadei muncitorului"

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

vă invită să vizitați

Casa memorială

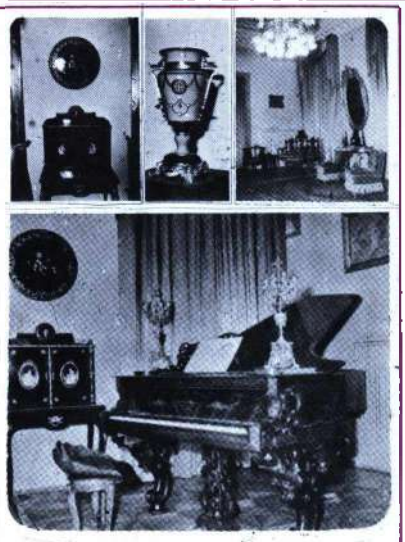
„GEORGE BACOVIA"

Strada George Bacovia, nr. 63
Telefon: 23.65.47.

PROGRAM
Zilnic: 10 — 18
Luni închis

Autobuz: 75
Tramvaie: 7, 12, 17
Stația: Muzeul „Bacovia"

Bibliotecа Șcd. Emod Sovi
SALĂ DE LECTURA

Aspecte din Casa Pogor — Iaşi: Salonul „Junimii", pianul lui Duiliu Zamfirescu, secrétaire-ul lui Iacob Negruzzi, suport de lampă care a aparţinut lui Vasile Pogor. (Diapozitive color executate de Constantin Liviu Rusu)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuş foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului următor, menţionăm:

- M. EMINESCU — o scrisoare necunoscută
- Ion CREANGĂ — Adnotări pe *„Fîntîna Blanduziei"*
- Cîteva precizări în legătură cu „cazul Arghezi"
- Ion Heliade-RĂDULESCU — Apel pentru înfiinţarea unei librării naţionale
- N. IORGA — Al. VLAHUŢĂ: Dialog epistolar
- Vasile PÂRVAN — Pledoarie pentru studiul antichităţilor greco-romane ale patriei
- Camil PETRESCU — Noi capitole din *Doctrina substanţei*
- Al. O. TEODOREANU: *« Cu aripi colbăite din pulberi siderale . . .»* — versuri pozmaşe
- *File de album:* M. SADOVEANU — vînător şi pescar
- Stefan ZWEIG în corespondenţă cu O. W. CISEK
- În dezbatere: colecţia *Biblioteca Critică* a Editurii Eminescu

TAXELE POŞTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Te. nr. 137/527/1976.

Lei 35

Dava

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit *

«Ferit de grija zilei de mîine, mă voi cufunda ca un budist în trecut, mai ales în trecutul nostru, atît de măreţ în fapte şi oameni. Voi fi obligat moralmente domnului Pogor, care m-a găzduit...»

M. EMINESCU

